INDEX SCHOLARVM

IN

VNIVERSITATE LITTERARIA GRYPHISWALDENSI

PER SEMESTRE HIBERNVM

ANNI MDCCCLXVII—VIII

A DIE XVI MENSIS OCTOBRIS

HABENDARVM.

Greifswald, Prussia — Universität.

INSVNT

(Friedrich) Franz (Karl Ernst)

FRANCISCI SVSEMIHL DE ARISTOTELIS POLITICORVM LIBRIS PRIMO ET SECVNDO QVAESTIONES CRITICAE.

GRYPHISWALDIAE,

TYPIS FRID. GVIL. KVNIKE, REG. ACAD. TYPOGR.

MDCCCLXVII.

1874, Sept. 15 – 1877, June 30
Salisbury Fund.
+
Minot fund

UNIVERSITATIS LITTERARIAE GRYPHISWALDENSIS

RECTOR

IULIUS BUDGE

CUM

CONCILIO ACADEMICO

S. D.

CIVIBUS ACADEMICIS.

Nuper cum Aristotelis libros politicos una cum Francisco Buechelero collega coniunctissimo denuo legerem, complures invenimus locos magna ex parte mihi antea nondum suspectos, in quibus aut intercidisse quaedam aut verus sententiarum ordo turbatus esse aut aliae labes pristinum nitorem obscurasse nobis viderentur. Quorum nonnullos, qui in horum librorum primo et secundo leguntur, hac scribendi occasione oblata accuratius tractabo, prius tamen corrigam quae de eisdem libris alibi minus recte disserui.

Et primum quidem traditam formam enuntiati *ἔτι τὸ οὗ ἕνεκα καὶ τὸ τέλος βέλτιστον· ἡ δ' αὐτάρκεια καὶ* (om. P¹ Bekk.) *τέλος καὶ βέλτιστον* 1, 2. 1252ᵇ, 34 sqq. in sententiarum perpetuitatem minime quadrare, mecum[1]) Buechelerus quoque intellexit, sed quam ego non deprehendi corruptelae sedem, iste aperuit, suo iure, ni fallor, lacunam statuens post verba *ἡ δ' αὐτάρκεια,* nisi credere malimus, id quod magis a verisimilitudine abhorrere videtur, omnia esse interpolata. Deinde neque etiam nunc, ut antea credidi[2]) c. 2. 1253ᵃ, 15 *δὲ* in *γὰρ* mutandum esse arbitror et male scripsi[3]): „Er wolle, sagt Aristoteles c. 3. 1253ᵇ, 14 ff., zuerst vom Herrn und Sclaven handeln, einmal, weil die richtige Auffassung dieses Verhältnisses nach einer zweifachen Richtung hin am meisten im Argen liege (*κἂν εἴ τι πρὸς τὸ εἰδέναι — βίαιον γάρ,* Z. 16—23), sodann aber auch weil die Erörterung dieses Verhältnisses den Weg bahne zu der vom nothwendigen Lebensbedarf überhaupt (*ἵνα τά τε πρὸς τὴν ἀναγκαίαν χρείαν ἴδωμεν* Z. 15 f.)." Nam totus locus ita potius vertendus erat: „Zuvörderst jedoch wollen wir vom

---

1) V. Mus. Rhen. XX. p. 517. n. 8.

2) Ibid. p. 509. n. 2. Ceterum 1253ᵃ, 12 sq. ex optimis codicibus P¹·²·³ *τοῦ ἔχειν αἴσθησιν* pro *ὥστε αἰσθάνεσθαι τοῦ* restituendum est.

3) Ibid. p. 514.

Herrn und Sklaven reden, um diesen Gegenstand sowohl mit Rücksicht auf den praktischen Bedarf zu betrachten, als auch darauf, ob wir etwa theoretisch denselben richtiger zu fassen im Stande sein werden als die jetzt gangbaren Annahmen. Denn jetzt gilt den Einen . . . und den Andern erscheint u. s. w." Nec minus[4]) lapsus sum cum codicum nonnullorum lectionem *οἰκονομίας* c. 9. 1257^b, 30 probavi in eodemque capite 1257^a, 23 Corais coniecturam *ἐστέρουντο* praetuli verissimae Schneiderianae, ex qua post *πάλιν καὶ ἑτέρων* addendum est *ἐδέοντο*. Contra ea in universum me nondum poenitet eius iudici quod feci de loco 1257^b, 5—10, sed quod verba *διὰ τὸ περὶ τοῦτ' εἶναι τὴν χρηματιστικὴν καὶ τὴν καπηλικήν* (l. 9 sq.) secludenda mihi videbantur, leniore profecto medicina utendum est. Quam ut inveniamus, satis opportune ut saepissime alibi ita hic nobis opitulatur vetus ille interpres Latinus Guilelmus de Moerbeka, cum is quidem *εἶναι* post verba *ποιητικὴ γὰρ* (l. 7) in codice suo non legerit. Hunc igitur infinitivum falso hic intrusum si expellamus, simul vero ante *τὴν καπηλικὴν* eundem repetamus, mutatis tantum praeterea verbis *διὰ τὸ* in *διὸ* opus erit, ut optimus existat totius loci sensus *διὸ δοκεῖ ἡ χρηματιστικὴ μάλιστα περὶ τὸ νόμισμα εἶναι καὶ ἔργον αὐτῆς τὸ δύνασθαι θεωρῆσαι πόθεν ἔσται πλῆθος [χρημάτων], ποιητικὴ γὰρ [εἶναι τοῦ] πλούτου καὶ χρημάτων· καὶ γὰρ τὸν πλοῦτον πολλάκις τιθέασι νομίσματος πλῆθος, διὸ περὶ τοῦτ' εἶναι τὴν χρηματιστικὴν καὶ <εἶναι> τὴν καπηλικήν,* quo sensu quod in initio demonstrandum id ipsum in fine demonstratum esse significatur, quemque Germanice ita fere reddas: „Und darum entsteht denn der Schein, als wäre die Erwerbskunst vorzugsweise auf das Geld gerichtet und die Aufgabe der Erwerbskunde, dass sie zu erkennen vermöge, woraus sich möglichst viel (Geld) ziehen lasse, sofern sie es ja in der That mit der Herbeischaffung von Reichthum und Besitz zu thun hat. Denn auch den Reichthum setzt man insgemein in die Masse von möglichst viel Geld, und so entsteht denn eben der Glaube, dass die Erwerbskunst es hiemit zu thun habe und im eigentlichen Handelsgeschäft bestehe." Articulus *τοῦ* autem cum genetivo *πλούτου* coniunctus utrum cum Corae uncis includendus sit an fortasse in *ὄντως* corrigendus, decernere nolo. Sed haec hactenus: ad locos transeo a me antea nondum tentatos.

In primi libri capite secundo describit Aristoteles quomodo ipsa natura duce familia extiterit e coniunctis viro cum muliere generis propagandi servoque cum domino vitae sustentandae causa his verbis 1252^a, 26—34: *ἀνάγκη δὴ πρῶτον συνδυάζεσθαι . . . θῆλυ μὲν καὶ ἄρρεν τῆς γενέσεως ἕνεκεν . . . ἄρχον δὲ φύσει καὶ ἀρχόμενον διὰ τὴν σωτηρίαν· τὸ μὲν γὰρ δυνάμενον τῇ διανοίᾳ προορᾶν ἄρχον φύσει καὶ δεσπόζον [φύσει]*[5]), *τὸ δὲ δυνάμενον τῷ σώματι ταῦτα ποιεῖν ἀρχόμενον φύσει καὶ*[6]) *δοῦλον· διὸ δεσπότῃ καὶ δούλῳ ταὐτὸ συμφέρει.* In quibus nisi mendum inest, latent, ut cum Schneidero loquar, ea ad quae refertur *ταῦτα* in verbo *προορᾶν*, ut *ταῦτα* sint *τὰ ὑπὸ τοῦ ἄρχοντος προεωραμένα*. Sed debilitatur, ut de constructionis duritie taceam, et obscuratur tali ratione vis oppositionis, quae aperte est inter *ποιεῖν* et *προορᾶν* ut inter *τῷ σώματι* et *τῇ διανοίᾳ*, neque satis distincte id ipsum intellegitur, cuius causa tota

---

4) Ibid. p. 510 sq.
5) Seclusit Thurotus Etudes sur Aristote, Paris. 1860. p. 4.
6) Pro *φύσει καὶ* codices praebent *καὶ φύσει*. Correxit idem Thurotus.

haec parenthesis addita est, ad vitae necessitudinem (*τὴν σωτηρίαν*) eadem illa pertinere, quae ut perficiantur domini mente providenda, servi corpore elaboranda sunt, eamque ipsam ob rem eadem esse utriusque commoda ipsaque natura hunc cum illo congregari. Itaque nescio an post *τῇ διανοίᾳ* exciderit *τὰ δέοντα.*

Ex his duabus mulieris cum viro servique cum domino consociationibus paulo post 1252[b], 9 Aristoteles quae de eisdem demonstravit una comprehendens observat extitisse primam familiam, quamquam pauperes adeo servis carentes eorum loco in domitorum animalium usu acquiescere coacti sunt, *ἐκ μὲν οὖν τούτων τῶν δύο κοινωνιῶν οἰκία πρώτη . . . πένησίν ἐστιν,* sed expectamus haud dubie, cum id ipsum ei propositum sit ostendere, quomodo gradatim e minore societate maior prodierit, vicus e domibus et civitas e vicis, post primam illam familiam etiam auctam liberis naturalique eorum cum parentibus consociatione, quae tertia est praeter duas illas, minime neglegi. Nam hoc quidem auctu una familia paulatim in plures dilatatur pluresque cognatae in vicum coniunguntur. Accedit Aristotelis usus loquendi, secundum quem particulis *μὲν οὖν* quae antea disseruit brevi complexus ad alias res tractandas *δὲ* particula transire solet, idemque hoc quoque loco ab eo factum atque alterum membrum, in quo de altera hac, ut ita dicam, dilatataque familia verba fecerat, temporum invidia nobis ereptum esse, veri eo minus dissimile est, quod verba iam quae proxime secuntur *ἡ μὲν οὖν εἰς πᾶσαν ἡμέραν συνεστηκυῖα κοινωνία κατὰ φύσιν οἶκός ἐστιν . . . ἡ δ' ἐκ πλειόνων οἰκιῶν κοινωνία πρώτη χρήσεως ἕνεκεν μὴ ἐφημέρου κώμη* (l. 12—16) plane eadem ratione clausulam imponunt toti quae est de familia argumentationi transitumque parant ad maiorem maiorisque propositi societatum primam, id est vicum, ut vix credibile sit, nihilominus Aristotelem non de omni, sed de principali sola ac minima familia esse locutum.

Eiusdem generis clausula transitusque initio capitis quinti pessima interpunctione, ut saepissime factum est, in editionibus nostris obruta sunt. Qua correcta haec habemus 1254[a], 13—20 quae pro sanis vix venditaveris: *τίς μὲν οὖν ἡ φύσις τοῦ δούλου καὶ τίς ἡ δύναμις ἐκ τούτων δῆλον (ὁ γὰρ μὴ αὑτοῦ φύσει ἀλλ' ἄλλου, ἄνθρωπος δέ, οὗτος φύσει δοῦλός ἐστιν, ἄλλου δ' ἐστὶν ἄνθρωπος, ὃς κτῆμα ᾖ ἄνθρωπος ὤν, κτῆμα δὲ ὄργανον πρακτικὸν καὶ χωριστόν)· πότερον δ' ἐστί τις φύσει τοιοῦτος ἢ οὔ . . . μετὰ ταῦτα σκεπτέον.* Pro *ἄνθρωπος ὤν* codices optimi P[1. 2. 3] nec non M[b] et Q praebent *δοῦλος ὤν* et ad idem redit Guilelmi lectio corruptissima *ἢ δοῦλος ᾖ*[7]) pro *ἢ δοῦλος* (aut *ἄνθρωπος*) *ὤν,* sed male hoc defendit Coraes. Definitio enim servi cum hoc loco ita progrediatur vel potius regrediatur, ut haec notio per aliam definiatur, quae ipsa nova definitione indigeat eaque, ut par est, statim instruatur: *ἄλλου δ' ἐστὶν ἄνθρωπος, ὃς κ. τ. λ.,* nec non hanc alteram definitionem vel tertia eadem ratione sequatur: *κτῆμα δὲ ὄργανον κ. τ. λ.,* profecto si ad alteram perficiendam ea ipsa notio primaria servi adhibita esset, cuius definiendae causa haec omnia fiunt, circulus vitiosus existeret in definiendo. Ergo lectio *ἄνθρωπος ὤν,* quamvis codicibus tantum S[b] et T[b] et correcturis P[1. 3.] M[b] nitatur, quin verior sit et antiquior, nullus dubito, praesertim cum, quam sit hic locus a librariis turbatus, ipsa Guilelmi lectio documento sit. Quamquam nescio an ipse Aristoteles ne sic quidem scripserit,

---

7) „quicumque res possessa aut servus est." V. Thurot. l. l. p. 281.

sed recte potius idem Coraes se ipse quodammodo corrigens hoc addittamentum prorsus inutile, quod definitionis perspicuitati magis officit quam prodest (nam qui alius hominis est homo aliter id ipsum nisi utpote homo vel quamvis homo nullo modo esse potest), eiciendum esse suspicatus sit. Nam quae in verbis antecedentibus ὁ γὰρ μὴ αὑτοῦ κ. τ. λ. a codicibus P[1.4] Paris. 964 pro ἄνθρωπος δὲ offertur lectio ἄνθρωπος ὢν unice vera videtur, si quidem est natura servus non is, qui quamquam natura alius hominis tamen ipse homo, sed is, qui quamquam homo tamen natura alius hominis est. Praeterea utriusque lectionis sensus si aeque bonus esset, tamen codici P[1] auctoritas saepissime maior quam ceteris est tribuenda, quippe qui cum optimo fonte, Guilelmum dico, plerumque conspiret, nec non P[4] haud raro eiusdem societatis particeps est, quapropter hic etiam Guilelmum ipsum, etsi nulla ex eo affertur varietas, ὢν non δέ legisse coniectaverim. Hac autem lectione restituta ut etiam magis displicet mala verborum ἄνθρωπος ὢν post tam parvum intervallum repetitio, cum sit nullius plane momenti, ita facilis sane explicatu fit e dittographia orta.

Iam transit in verbis sequentibus Aristoteles ad demonstrandum, extare revera homines ipsa natura ad servitutem destinatos: τὸ γὰρ ἄρχειν, inquit 1254ᵃ, 21—28, καὶ ἄρχεσθαι οὐ μόνον τῶν ἀναγκαίων ἀλλὰ καὶ τῶν συμφερόντων ἐστί, καὶ εὐθὺς ἐκ γενετῆς ἔνια διέστηκε τὰ μὲν ἐπὶ τὸ ἄρχεσθαι, τὰ δ' ἐπὶ τὸ ἄρχειν. καὶ εἴδη πολλὰ καὶ ἀρχόντων καὶ ἀρχομένων ἐστίν, καὶ ἀεὶ βελτίων ἡ[8]) ἀρχὴ ἡ τῶν βελτιόνων ἀρχομένων, οἷον ἀνθρώπου ἢ θηρίου· τὸ γὰρ ἀποτελούμενον ἀπὸ τῶν βελτιόνων βέλτιον ἔργον, ὅπου δὲ τὸ μὲν ἄρχει, τὸ δ' ἄρχεται, ἐστί τι τούτων ἔργον. ὅσα γὰρ ἐκ πλειόνων κ. τ. λ. In quibus verbis lacunam deprehendisse ante ὅσα γὰρ ἐκ πλειόνων sibi visus est Conringius, recte multis locis, qui aliis integerrimi videbantur offensus, sed cum saepe tum vero hic de viti genere falsus. Neque melius res Schuetzio[9]) cessit, verba καὶ εἴδη πολλὰ . . . τούτων ἔργον (l. 24—28) in caput septimum ante ἡ μὲν γὰρ 1255ᵃ, 18 traicienti, quo facto minore turba ab hoc loco remota maior in alterum illum intruditur. Ibi enim his verbis interpositis ἡ μὲν et ἡ δὲ tam longo intervallo a φανερὸν δὲ καὶ ἐκ τούτων ὅτι οὐ ταὐτόν ἐστι δεσποτεία καὶ πολιτική (l. 16 sq.) separantur tamque multa de multis variisque imperandi modis imperantiumque et parentium generibus disseruntur, ut vix vel sic ἡ μὲν ad πολιτική et ἡ δὲ ad δεσποτεία referri queat intellegique, de solis his duobus modis proprio sensu esse sermonem ceterorumque omnium in transcursu tantum mentionem esse factam. Sed cum recte et Conringius et Schuetzius perspexerint, enuntiato hoc ὅσα γὰρ ἐκ πλείονων κ. τ. λ. non causam afferri eorum quae in proxime antecedente καὶ εἴδη πολλὰ . . . τούτων ἔργων dicta sunt, sed eorum quae in proximo inferiore καὶ εὐθὺς . . . ἄρχειν, nonne hac ipsa re transpositione quidem opus esse monstratur, sed lenissima ea, qua haec duo membra locum inter se mutent, ut καὶ εὐθὺς . . . ἄρχειν verba post καὶ εἴδη . . . τούτων collocata nullis aliis interiectis cum ὅσα γὰρ κ. τ. λ. tanquam effectus cum causa sua coniungantur? Et revera sic germanum sententiarum ordinem esse restitutum facillime fortasse addita etiam huius loci interpretatione vernacula intellegetur: „Denn Herrschen und Beherrschtwerden gehört nicht nur zu den nothwendigen, sondern auch zu den nützlichen Dingen, und es giebt viele Arten von

8) Seclusit Coraes.
9) De fundamentis reipublicae, quae primo Politicorum libro ab Aristotele posita sunt. Potsdam. 1860. p. 6. sq. 11.

Herrschern und Beherrschten, und jedesmal ist diejenige Art von Herrschaft die edlere, die über Edlere geübt wird, wie z. B. edler die Herrschaft über einen Menschen als über ein Thier ist, denn eine edlere Aufgabe ist immer die, welche von Edleren erfüllt wird, wo aber der eine Theil herrscht und der andere dient, da handelt es sich immer für beide um eine bestimmte Aufgabe. Gleich mit der Entstehung ferner scheidet sich Einiges so von einander, dass das Eine den Beruf zum Herrschen und das Andere zum Dienen zeigt. Denn in Allem, was aus mehreren Theilen besteht und aus denselben zu einer gemeinsamen Einheit erwächst, sei es nun aus zusammenhängenden oder getrennten Theilen, tritt immer auch ein Herrschendes und ein Beherrschtes hervor."

In verbis quae secuntur, l. 31—34, suadente **Buechelero** post *ἐμψύχοις* addendum *μᾶλλον ἢ τοῖς ἀψύχοις* et hoc modo interpungendum esse: *καὶ τοῦτο ἐκ τῆς ἁπάσης φύσεως ἐνυπάρχει τοῖς ἐμψύχοις* <*μᾶλλον ἢ τοῖς ἀψύχοις*>· *καὶ γὰρ ἐν τοῖς μὴ μετέχουσι ζωῆς ἐστί τις ἀρχή οἷον ἁρμονίας, ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἴσως ἐξωτερικωτέρας ἐστὶ σκέψεως, τὸ δὲ ζῷον κ. τ. λ.*, iam alio loco[10]) monui, quapropter nunc unum tantum adicio. Verborum enim *οἷον ἁρμονίας* sensum unice toti cogitatorum seriei convenientem iam a **Garvio**, cum vertat „bei der Harmonie mehrerer Saiten, wo immer ein Ton der Grundton ist", et a **Bojesenio**[11]), qui rem accuratius demonstravit, intellectum cum vix haec verba exprimere queant, satis facilem hanc eorum emendationem *οἷον ἐν ἁρμονίᾳ* a viris doctis non repudiatum iri spero. Germanice sic fere dixeris: „Und es zeigt sich dies aus der ganzen Natur an den beseelten Wesen <in höherem Maasse als an den unbeseelten>, denn auch im Leblosen ist (zwar) eine Art von Herrschaft zu finden, wie z. B. (die des Grundtons) in einer Tonart, indessen dürfte dies doch u. s. w., das lebendige Wesen aber u. s. w."

In eiusdem capitis verbis 1254ᵃ, 39 sqq. *τῶν γὰρ μοχθηρῶν ἢ μοχθηρῶς ἐχόντων δόξειεν ἂν ἄρχειν πολλάκις τὸ σῶμα τῆς ψυχῆς διὰ τὸ φαύλως καὶ παρὰ φύσιν ἔχειν* Guilelmus in codice suo non *μοχθηρῶς* sed *φαύλως* videtur invenisse (vertit enim: „prave") et sic hoc quoque loco, ut vidit **Buechelerus**, melioris lectionis vestigia nobis servasse, cum revera *φαύλως* melius se habeat, dummodo simul quod sequitur *φαύλως καὶ* secludatur.

Idem **Buechelerus** nescio an recte offensus sit verbis 1254ᵇ, 19 sq. *οὗτοι μέν εἰσι φύσει δοῦλοι, οἷς βέλτιόν ἐστιν ἄρχεσθαι ταύτην τὴν ἀρχήν, εἴπερ καὶ τοῖς εἰρημένοις.* Quae enim est *αὕτη ἡ ἀρχή*? Num *δεσποτική*? At ea non convenit *πᾶσι τοῖς εἰρημένοις*. An qualis *τοῖς εἰρημένοις*, id est naturalis? At hac ratione probata *ταύτην* ad *φύσει*, non ad *δοῦλοι* referendum esset, quae constructio vix tolerabilis est. Quae cum ita sint, posterior haec interpretandi ratio per se unice vera ut etiam linguae accommodetur, pro *εἴπερ* scribendum esse *ἧνπερ* censet **Buechelerus**.

Nec ab omni mendo libera esse videntur quae proxime secuntur l. 21 sqq. *ἔστι γὰρ φύσει δοῦλος ὁ δυνάμενος ἄλλου εἶναι . . . καὶ ὁ κοινωνῶν λόγου τοσοῦτον ὥστε αἰσθάνεσθαι ἀλλὰ μὴ ἔχειν· τὰ γὰρ ἄλλα ζῷα οὐ λόγου αἰσθανόμενα, ἀλλὰ παθήμασιν ὑπηρετεῖ.* Post-

10) In Philologo XXV. p. 408.
11) Bidrag til Fortolkningen af Aristoteles's Böger om Staten. I. Hafn. 1844. p. 5 sqq.

quam enim Aristoteles demonstravit, cum ipsa natura cetera animalia hominum imperio subiecta sint, idem inter homines ipsos de eis valere, qui tanto fere intervallo ab aliis distent, quanto bestiae ab hominibus, eosque idcirco natura esse servos, haud sane novo argumento his verbis rem confirmat, sed accuratius explicat, quales tandem homines sint illi servi naturales et ita quidem, ut simul quae antea recto modo non satis servato contenderat, in angustiores fines compellat discrimine quodam inter servos eiusmodi atque bestias statuendo. Non igitur locus esse videtur coniunctioni causali *γάρ*, sed pro *ἔστι γὰρ* scribendum *ἔστιν ἄρα* [12]).

In fine capitis noni 1258^a, 14 sqq. *περὶ μὲν οὖν τῆς τε μὴ ἀναγκαίας χρηματιστικῆς, καὶ τίς, καὶ δι' αἰτίαν τίνα ἐν χρείᾳ ἐσμὲν αὐτῆς, εἴρηται· καὶ περὶ τῆς ἀναγκαίας, ὅτι ἑτέρα μὲν αὐτῆς οἰκονομικὴ δὲ κατὰ φύσιν ἡ περὶ τὴν τροφήν, οὐχ ὥσπερ αὕτη ἄπειρος ἀλλ' ἔχουσα ὅρον* negationem *μὴ* a priore *ἀναγκαίας* separare atque ad alterum trahere voluerunt Hampkius [13]) et Rassovius [14]), quibus suo iure oblocutus est Schnitzerus [15]) recte animadvertens, verbis *ἐν χρείᾳ ἐσμὲν αὐτῆς* usum solum non necessariae lucri quaerendi artis significari, cum multis rebus utamur, quamvis bene eis carere queamus. Addere potuit vir doctissimus vix placere affectatum genus loquendi, quo de non necessaria eiusmodi arte non dictum esse quid ipsa sit et qua ratione a necessaria differat, sed qua necessaria sive *ἡ περὶ τὴν τροφὴν* ab ipsa scriptor pronuntiet. At minusne affectata et contorta est constructio qua vir egregius traditam lectionem defendere conatus est, *ἡ περὶ τὴν τροφήν* contendens non subiectum esse sed appositionem supplendi subiecti *ἡ ἀναγκαία*? Quis, quaeso, unquam Graece ita locutus est? Longe igitur melior haud dubie est lenissima Schneideri correctura a Corae quoque recepta *ῇ περὶ τὴν τροφήν*. Quamquam ne haec quidem omni ex parte mihi satisfacit, cum non in victu tantum, sed etiam in ceteris rebus ad vitam sustentandam necessariis comparandis hoc *χρηματιστικῆς* genus versetur, cf. c. 8. 1256^b, 19 sq. *καὶ ἄλλης βοηθείας ἕνεκεν, ἵνα καὶ ἐσθὴς καὶ ἄλλα ὄργανα γίνηται* ibidemque l. 23 sqq. *διὸ καὶ ἡ πολεμικὴ φύσει κτητική πως ἔσται κ. τ. λ.* et c. 3. 1253^b, 25 sqq. *ὥσπερ . . . ἀναγκαῖον . . . ὑπάρχειν τὰ οἰκεῖα ὄργανα οὕτω καὶ τῷ οἰκονομικῷ κ. τ. λ.* [16]) Nisi igitur eadem significandi neglegentia qua in capite decimo hic quoque usus est Stagirita, non ex ipsius calamo profectum est totum hoc additamentum, sed a lectore aliquo adscriptum margini postea in ipsa scriptoris verba irrepsit.

Pro *ὑλοτομία* in capite undecimo 1258^b, 31 Guilelmi lectionem *η λατομία* recte probarunt Victorius et Casaubonus. Etsi enim cum Schneidero verum esse concedo id quod monuit Conringius, *λατομίαν* rectius nomine *μεταλλευτικῆς* comprehendi, tamen si legimus *ἡ λατομία τε καὶ πᾶσα μεταλλευτική*, satis patet angustiore sensu hoc loco *μεταλλευτικὴν* esse usurpatam, quem a Graeca lingua prorsus abhorrere vix quisquam contendet,

---

12) Ex contrario particulam consecutivam *οὖν* commutandam esse cum causali *γοῦν* c. 8. 1256^b, 20 dudum vidit Conringius, sed eum non audiverunt recentiores.

13) Kritische und exegetische Bemerkungen über das erste Buch der Politik des Aristoteles. Lyck. 1863. p. 13 sq.

14) Bemerkungen über einige Stellen der Politik des Aristoteles. Vimar. 1864. p. 7. n. 3.

15) In Eoe I. p. 508 sq.

16) Cf. quae de his verbis disserui in Iahn. ann. XCIII. 1866. p. 327 sq. n. 1.

ipseque Schneiderus fateri coactus est in retinenda librorum lectione structuram verborum ὅσα ἀπὸ γῆς καὶ τῶν ἀπὸ γῆς γινομένων ἀκάρπων μὲν χρησίμων δέ (l. 29 sq.) non posse a se expediri, quae tamen Guilelmum secuto non ita difficilis est expeditu. Lapides enim saxaque sunt terrae ipsius pars, metalla contra ea et quaecunque praeterea ex imo terrae recessu metallicorum labore in lucem proferuntur terra tantum genita (ἀπὸ γῆς γινόμενα) iure quodam appellari possunt. Lapicidinae igitur sunt inter eos mixti generis quaestus, qui ex ipsa terra, fodinae inter eos, qui ex rebus talibus fiunt, quales etsi fructus terrae non sunt, tamen in terra gignuntur hominibusque utiles sunt. Pluralis autem ὅσα ad singularem τρίτον εἶδος (l. 27) relatus nihil sane miri habet, cum tertium genus hac ipsa ratione in varias species disiungatur. Sed gravissima causa, qua lectio ἡ λατομία defenditur, ea est, quod ὑλοτομία, quae vox insuper caesuram, non id quod sententia postulat, culturam arborum significat, vix mixti huius generis, sed primi potius (οἰκειοτάτης l. 20) pars habenda est, quoniam γεωργία πεφυτευμένη (l. 17 sq.), ni admodum fallor, non pomorum tantum culturam significat, verum simul etiam rem saltuariam complectitur.

De universo autem enuntiato quod ibidem legitur l. 35—39 εἰσὶ δὲ τεχνικώταται μὲν τῶν ἐργασιῶν ὅπου ἐλάχιστον [τῆς] τυχῆς, βαναυσόταται δ' ἐν αἷς . . . ἀρετῆς haec est Schneideri observatio: „Ex Piccarti annotatione disco Montecatinum dubitasse, unde totus hic locus huc pervenerit; Piccartus ipse non dubitavit eum restituendum esse in suam sedem post verba τῷ σώματι μόνῳ χρησίμων (l. 27), cui iudicio neminem facile assensurum esse spero.“ Nec spes fefellit virum acutissimum; quin etiam ipse Piccartus intellegere potuit, e numero τῶν ἐργασιῶν (l. 36) tertium illud mixtumve genus minime exclusum esse posse. Nihilominus tamen recte Montecatini vestigia secutus est. Verba enim in omnibus et codicibus et versionibus et editionibus praemissa l. 33—35 περὶ ἑκάστου δὲ τούτων καθόλου μὲν εἴρηται καὶ νῦν, τὸ δὲ κατὰ μέρος ἀκριβολογεῖσθαι χρήσιμον μὲν πρὸς τὰς ἐργασίας, φορτικὸν δὲ τὸ ἐνδιατρίβειν clausulam sine dubio efficiunt eorum, quae ipse de singulis partibus χρηματιστικῆς non in ratione (τὰ πρὸς τὴν γνῶσιν l. 9), sed in usu (τὰ πρὸς τὴν χρῆσιν l. 10) versantibus Aristoteles voluit in medium proferre, ergo post ea iam non nova amplius de eis addenda erant, ut fit in enuntiato illo sequente εἰσὶ δὲ τεχνικώταται κ. τ. λ. Sed sic quidem ipsa re hoc quoque loco vera transponendi ratio indicatur neque omnis difficultas solum tollitur, si horum duorum enuntiatorum id quod antecedit sequi iubemus: εἰσὶ δὲ . . . ἀρετῆς· περὶ ἑκάστου δὲ τούτων . . . ἐνδιατρίβειν, verum etiam quae clausula illa continetur sententia proximis verbis ἐπεὶ δ' ἐστὶν ἐνίοις γεγραμμένα περὶ τούτων κ. τ. λ. l. 37 sqq. sic optime continuatur. Sed de harum artium unaquaque, Aristoteles inquit, in universum quidem quae hoc loco dixi mihi quoque dicenda erant, singula vero accuratius persequi ut magni momenti ad vitae usum sic non tamen est elegantioris doctrinae mihi quidem tractandae: immo cum de eis peculiares libri extent, ad hos ablegandi sunt, quibus cordi est accuratior talium rerum notitia, atque insuper quae singulariter a nonnullis excogitata huius generis artificia narrantur, eis in unum colligenda sunt.

Eiusmodi machinarum rei familiaris augendae causa compositarum duo deinde exempla philosophus affert, Thaletis in conducendis oleariis aut prelis aut opificibus et cuiusdam Syra-

cusani. Aut prelis aut opificibus dixi, quia dissentiunt de hac re inter se codices, in quibus 1259ᵃ, 13 ἐλαιουργίων aut ἐλαιουργιῶν legitur, et vetus interpres, qui ἐλαιουργῶν vertit („olivarum cultoribus"), neque sane haec altera lectio sensu est destituta ut quae homines indicet in prelis occupatos. Priorem autem qui sequi maluerint recentiores cur ἐλαιουργίων, non ἐλαιουργιῶν scripserint, ingenue fateor me nescire. Utut tamen haec res se habet, certe restituenda est l. 28 pro τοῦτο μὲν, quod unus praebet Sᵇ, codicum ceterorum omnium lectio τοῦτον μὲν, cum particulae μὲν aperte respondeat μέντοι l. 31, ut sensus hic sit: hunc quidem Syracusis expulit Dionysius, tamen nihil aliud is fecerat nisi quod ante eum etsi alia quadam ratione Thales. Et, si quid video, huic alteri membro τὸ μέντοι ὅραμα κ. τ. λ. denuo oppositum est tertium l. 33 sqq. χρήσιμον δὲ γνωρίζειν κ. τ. λ., quo quodammodo in integrum restituatur Dionysi ius in altero ei quodammodo negatum, quippe qui omnia monopolia cunctae civitati eiusque rectoribus voluerit reservare. Ceterum in verbis τὸ μέντοι ὅραμα Θάλεω καὶ τοῦτο non sine causa haerebant Camerarius et Coraes, quorum ille εὕρημα, hic θεώρημα emendabat. Namque reapse ὅραμα inventum aut lucri faciendi studium significare vix potest. Sed verum servasse hoc quoque loco videtur Guilelmi versio „quod visum fuerit Thali et huic", id est τὸ μέντοι ὅραμα Θάλῃ καὶ τούτῳ. Similiter Germanice etsi non plane eadem ratione dixeris „indessen der leitende Gesichtspunkt war bei diesem (Syrakusier) nur ganz derselbe wie bei Thales." Sic igitur totus locus scribendus et interpungendus videtur: τοῦτον μὲν οὖν ὁ Διονύσιος αἰσθόμενος τὰ μὲν χρήματα ἐκέλευσεν ἐκκομίσασθαι, μὴ μέντοι γ' ἔτι μένειν ἐν Συρακούσαις, ὡς πόρους εὑρίσκοντα τοῖς αὑτοῦ πράγμασιν ἀσυμφόρους· τὸ μέντοι ὅραμα Θάλῃ καὶ τούτῳ ταὐτόν ἐστιν, ἀμφότεροι γὰρ ἑαυτοῖς ἐτέχνασαν γενέσθαι μονοπωλίαν· χρήσιμον δὲ γνωρίζειν ταῦτα καὶ τοῖς πολιτικοῖς, πολλαῖς γὰρ πόλεσι δεῖ χρηματισμοῦ καὶ τοιούτων πόρων ὥσπερ οἰκίᾳ (οἰκίαις Guil.), μᾶλλον δέ „Diesem nun erlaubte Dionysios, als er die Sache erfuhr, zwar das gewonnene Geld mitzunehmen, verbot ihm aber den längeren Aufenthalt in Syrakusae, weil er auf Einnahmequellen verfalle, die sich mit seinen eigenen Interessen nicht vertrügen; indessen war die Speculation bei Thales und bei diesem nur ganz die nämliche, beide Männer verschafften sich nämlich durch einen Kunstgriff einen Alleinverkauf; allerdings aber ist dies Verfahren zu kennen auch für die Staatsleiter von Nutzen, denn vielen Staaten thut es eben so Noth Geld herbeizuschaffen und solche Einnahmequellen zu benutzen wie einem (vielen?) Hauswesen und in noch höherem Maasse."

In capite tertio decimo recte Thurotus[17]) vidit, in verbis διὸ τὸν μὲν ἄρχοντα τελέαν ἔχειν δεῖ τὴν ἠθικὴν ἀρετήν . . . τῶν δ' ἄλλων ἕκαστον ὅσον ἐπιβάλλει αὐτοῖς 1260ᵃ, 17—20 pro ἠθικὴν esse διανοητικὴν restituendum totumque enuntiatum ante ὁμοίως l. 14 traiciendum, sed quod in verbis sequentibus ὥστε φανερὸν ὅτι ἐστὶν ἠθικὴ ἀρετὴ τῶν εἰρημένων πάντων, καὶ οὐχ ἡ αὐτὴ σωφροσύνη γυναικὸς καὶ ἀνδρός κ. τ. λ. l. 20 sqq. iubet deleri ἠθική, veram emendandi viam praetergressus est. Non enim virtutem esse omnium, quos attulit Aristoteles, servi, pueri, mulieris, viri, ex eius argumentatione sequitur, sed non eandem esse

17) L. l. p. 16 sqq. Idem nescio an non minus recte cum Ramo 1260ᵃ, 8 πλείω τὰ scripserit, quo facto γὰρ l. 9 non in δὲ mutandum est, ut opinatus sum in Mus. Rhen. XX. p. 509. n. 2.

omnium, verum suam cuiusque ac diversam. Ut igitur codicum lectio sic etiam Thuroti correctio ita tantum esset ferenda, si in altero membro non *καὶ οὐχ* sed *ἀλλ' οὐχ* legeretur, nunc cum in priore membro non nisi idem universe dictum esse possit, quod in altero speciatim perscribitur, pro *ἠθικὴ* legendum videtur *ἰδία ἡ*.

Deinde miror in verbis *ὁ μὲν γὰρ δοῦλος κοινωνὸς ζωῆς, ὁ δὲ* (sc. *τεχνίτης*) *πορρώτερον, καὶ τοσοῦτον ἐπιβάλλει ἀρετῆς ὅσονπερ καὶ δουλείας* l. 39—41 desideratum quidem a compluribus post *τοσοῦτον* esse *αὐτῷ* vel *αὑτῷ* quod etsi additum malis tamen necessitate aliqua ex *ὁ δὲ* efficere queas, sed, quo nulla ratione carere possumus, *δούλου* vel *δουλικῆς* ante *ἐπιβάλλει* aut post hoc verbum a nemine adhuc esse requisitum [18]). Quis enim est loci sensus nisi hic: eius quae servi propria est virtutis opifex tantum modo particeps est quantum ipsius servitutis? Scribendum igitur est sic fere: *καὶ τοσοῦτον* < *δουλικῆς* > s. < *δουλικῆς αὐτῷ* > *ἐπιβάλλει ἀρετῆς κ. τ. λ.*

Denique frustra laboravit Schneiderus in divinando, quid in verbis 1260^b, 19 sq. *οἱ κοινωνοί γίνονται τῆς πολιτείας* pro *οἱ κοινωνοί* legerit vetus interpres Guilelmus, cum vertat „dispensatores." Nam neque *διοικηταί* neque *ταμίαι* in textu habuit, sed, in quod et Buechelerus et ego uno animo incidimus, *οἰκονόμοι*, nec dubito, quin ita revera scripserit Aristoteles, cf. III, 18. 1288^a, 32 sqq. *τὰς ὀρθὰς πολιτείας, τούτων δ' ἀναγκαῖον ἀρίστην εἶναι τὴν ὑπὸ τῶν ἀρίστων οἰκονομουμένην* et V, 8. 1308^b, 31 sqq. *μέγιστον δὲ ἐν πάσῃ πολιτείᾳ τὸ καὶ τοῖς νόμοις καὶ τῇ ἄλλῃ οἰκονομίᾳ οὕτω τετάχθαι*, praesertim cum admodum placeat omissus articulus.

In initio libri secundi *ἐπεὶ δὲ προαιρούμεθα κ. τ. λ.* 1260^b, 27, ni fallor, pro *δὲ* legendum est *γάρ*. Nam nihil aliud continet totum hoc enuntiatum nisi causam, qua impulsus, antequam suam ipsius de optima rei publicae forma sententiam proferret, accurate excuteret quaecunque alii de eadem philosophati sunt (*καὶ πρῶτον ἐπισκεψώμεθα περὶ τῶν ἀποφηναμένων περὶ τῆς πολιτείας τῆς ἀρίστης* l. 23 sqq.), praeterquam quod eodem examine subigendas etiam eas civitates esse pronuntiat, quarum formae optime audiant.

Plura sunt turbata in secundo eiusdem libri capite. Et primum quidem recte Thurotus [19]) animadvertit, non posse alium esse sensum verborum 1261^a, 12—14 *ἔτι δὲ πρὸς τὸ τέλος ὅ φησι τῇ πόλει δεῖν ὑπάρχειν, ὡς μὲν εἴρηται νῦν, ἀδύνατον, πῶς δὲ δεῖ διελεῖν, οὐδὲν διώρισται* nisi ipsum finem, qualem civitati tribuerit Socrates Platonicus, cum vera ratione non congruere. At quam constructionem proponit vir ingeniosus, ut hanc sententiam e traditis verbis eliciat, *πρὸς* praepositione contendens idem hoc loco significari ac Latina formula „quod attinet ad" et *ὡς εἴρηται* substantivi subiectique vice fungi, ea nimis videtur quaesita et contorta. Quamobrem delendam potius esse puto praepositionem illam.

Contra ea non coniectura incerta opus est, ut verus verborum proxime insequentium *λέγω δὲ τὸ μίαν εἶναι τὴν πόλιν πᾶσαν ὡς ἄριστον ὂν* [20]) *ὅτι μάλιστα* (l. 14 sq.) sensus resti-

---

18) Obiter moneo, me non intellegere, cur Bekkerus quoque l. 32 vulgatam *τὸν τέλειον* omnium librorum et Guilelmi lectioni *τὸ τέλος* praetulerit, cum prorsus eodem redeat utriusque sententia.

19) L. l. p. 19 sq.

20) *ὂν* add. cum Guilelmo Mediol. $P^{1 \cdot 4}$, etsi P^4 teste Goettlingio in margine tantum.

tuatur. Guilelmus enim Moerbecensis πᾶσαν vocem post μάλιστα demum legit, quam praeterea codex Mediolanensis, qui eiusdem cum illius exemplari familiae est, prorsus omisit et P4 in margine delendam esse significat, ut vestigia quaedam veri etiam in his libris remanserint. Guilelmum igitur secuti, non esse Platonis iudicio quam optimum toti civitati ut una sit, sed optimum sive finem esse civitati ut tota quam maxime una sit, quae vera est Platonis sententia, edocemur.

In huius autem sententiae refutatione quae leguntur l. 24—30 ἕτερον γὰρ συμμαχία καὶ πόλις· τὸ μὲν γὰρ τῷ ποσῷ χρήσιμον, κἂν ᾖ τὸ αὐτὸ τῷ εἴδει (βοηθείας γὰρ χάριν ἡ συμμαχία πέφυκεν), ὥσπερ ἂν εἰ σταθμὸς πλεῖον ἑλκύσει[21])· διοίσει δὲ τῷ τοιούτῳ καὶ πόλις ἔθνους, ὅταν μὴ κατὰ κώμας ὦσι κεχωρισμένοι τὸ πλῆθος, ἀλλ' οἷον Ἀρκάδες· ἐξ ὧν δὲ δεῖ ἓν γενέσθαι, εἴδει διαφέρει iam Conringio erant suspecta. Qui etsi nimis pressit verba scriptoris, hoc tamen recte vidit, non idem esse gentis et civitatis ac foederis et civitatis discrimen, cum potius gens non minus quam civitas e specie diversis composita sit, neque gentem, quatenus gens est, ut foedus utilem esse τῷ ποσῷ. Addere potuit, scribendum saltem fuisse non καὶ πόλις ἔθνους sed πόλις καὶ ἔθνους (l. 27 sq.), si dicturus erat Aristoteles, eadem ratione qua foedus etiam gentem a civitate differre. Praeterea, id quod gravissimum est, membro τὸ μὲν γὰρ τῷ ποσῷ χρήσιμον . . . ἑλκύσει respondet alterum ei oppositum, quod commate tantum ab eo separandum est, ἐξ ὧν δὲ δεῖ ἓν γενέσθαι, εἴδει διαφέρει, in quo rectius fortasse, ut coniecit Buechelerus, scribetur εἴδει δεῖ διαφέρειν: qui sententiarum nexus plane turbatur interposita illa parenthesi διοίσει δὲ . . . Ἀρκάδες. Neque deest ei magis idoneus locus in capite primo post verba ἡ γὰρ πολιτεία κοινωνία τις ἐστι, καὶ πρῶτον ἀνάγκη τοῦ τόπου κοινωνεῖν, ὁ μὲν γὰρ τόπος εἷς ὁ τῆς μιᾶς πόλεως, οἱ δὲ πολῖται κοινωνοὶ τῆς μιᾶς πόλεως 1260^b, 40 — 1261^a, 1. Non enim est, inquit Aristoteles, civitas sine loci communione eaque ipsa re gens differet a civitate, quod civitatis socii non sine urbe per vicos dispersi sunt, sed ita habitant ut Arcades post conditam Megalopolin. In gente enim ita sparsim habitante, ut Conringi verba mea faciam, nulla est communio, in civitate autem perfecta societas.

Iam transit in capite tertio philosophus ad id demonstrandum, quod antea priore loco posuerat, δι' ἣν αἰτίαν φησὶ δεῖν νενομοθετῆσθαι τὸν τρόπον τοῦτον ὁ Σωκράτης, οὐ φαίνεται συμβαῖνον ἐκ τῶν λόγων, 1261^a, 11 sq., si iam maxima unitas finis sit civitatis, tamen liberorum mulierumque communione Platoni proposita non posse eam parari. Et primum quidem ostendit, si cuncti aliquid suum esse dicant, quorum pro se quisque nequeat hac significatione uti, nequaquam hoc esse unitatis unanimitatisque documentum, immo quod cunctorum tantum hac ratione sit, singulis minus esse curae solere, 1261^b, 16 — 1262^a, 1. Secuntur verba ἔτι οὕτως ἕκαστος ἐμὸς λέγει τὸν εὖ πράττοντα τῶν πολιτῶν ἢ κακῶς, ὁπόστος τυγχάνει τὸν ἀριθμὸν ὢν κ. τ. λ. 1262^a, 1 sqq., quibus novum contra Platonem argumentum affertur, si recte se habet lectio ἔτι. At quomodo novo argumento esse potest, quod studium erga eos, quos nostros appellamus, eadem ratione diminuitur nosque rebus laetis tristibusve, quae eis obtingunt, eadem ratione minus simul laetamur simulve sollicitamur, quo maior est eorum hominum numerus,

21) Ita scribendum est cum Guilelmo et P1. Ceteri ἑλκύσῃ.

et quod in civitate Platonica degentes omnes cives nostros habemus aut parentes aut fratres aut filios et id quidem eo tantum sensu, quo cuncti, non singuli aliquid suum sibi vindicant? Nonne potius causa his verbis continetur, qua id ipsum fit, ut ad communia negligenda magis propensi sint homines itaque in civitate Platonica minime suos curaturi sint? Si autem causa huius rei eis continetur, pro ἔτι cum Buechelero scribendum esse ἐπεὶ satis apparet.

Nonnullis aliis argumentis interpositis 1262ᵃ, 14—40, in capite quarto denuo ad primum illud et gravissimum ita redit Aristoteles, ut auxiliis tantum subsidiisque eum his usum esse pateat illoque quodammodo quasi rei cardine ea omnia una comprehendi, ὅλως δὲ συμβαίνειν ἀνάγκη . . . πολιτευομένοις 1262ᵇ, 3—24[22]). Nihilominus tamen illud ipsum simul acuit, non modo non, id quod solum antea erat demonstratum, concordiam, sed vel maximam discordiam inter cives mulierum liberorumque communione paratum iri ostendens. Quae cum ita sint, verba quae hanc argumentationem antecedunt ἔοικε δὲ μᾶλλον τοῖς γεωργοῖς εἶναι χρήσιμον τὸ κοινὰς εἶναι τὰς γυναῖκας καὶ τοὺς παῖδας ἢ τοῖς φύλαξιν· ἧττον γὰρ ἔσται φιλία κοινῶν ὄντων τῶν τέκνων καὶ τῶν γυναικῶν, δεῖ δὲ τοιούτους εἶναι τοὺς ἀρχομένους πρὸς τὸ πειθαρχεῖν καὶ μὴ νεωτερίζειν, 1262ᵃ, 40 —ᵇ, 3, quippe quibus declaretur, hanc communionem utpote discordiae matrem utiliorem fore, si agricolis esset et opificibus, ut discordia debilitati magis pareant civibus proprio nomine appellandis, δὲ particula in δὴ mutata sequi potius necesse est, praesertim cum enuntiatum ὅλως δὲ κ. τ. λ. ea tantum in unum quasi complectatur, quae civibus optimi iuris ex illa communione provenient, non quae de plebe hominibus provenirent, si apud hos eam instituere maluisset Plato. Partem veri iam vidit Thurotus[23]), quem non refutavit Boeckerus[24]), quod tamen verba illa ἔοικε δὲ μᾶλλον . . . νεωτερίζειν in caput quintum post κοινωνίαν 1264ᵃ, 40 releganda esse putat, vix quisquam huic sententiae accedet.

Ab uxorum liberorumque ad bonorum communionem in isto capite quinto se convertit Aristoteles, quem 1263ᵃ, 20 in verbis προσκρούομεν, οἷς πλεῖστα προσχρώμεθα πρὸς τὰς διακονίας non προσχρώμεθα, sed χρώμεθα scripsisse facile credemus Buechelero. Sed graviore corruptela affectus est locus 1263ᵃ, 35—37 οἷον καὶ ἐν Λακεδαίμονι τοῖς τε δούλοις χρῶνται τοῖς ἀλλήλων ὡς εἰπεῖν (ὡς recte addit Giphanius) ἰδίοις, ἔτι δ' ἵπποις καὶ κυσὶν κἂν δεηθῶσιν ἐφοδίων ἐν τοῖς ἀγροῖς κατὰ τὴν χώραν, in quo vir optimus Ernestus de Leutsch[25]) neque deesse posse ratus rerum ab aliis possessarum mentionem, quibus uti liceat, si ruri alimentis careant, et Plutarchum Inst. Lac. p. 238 E. sq. (252 Hutt.) ante oculos habuisse hunc Aristotelis locum, cum scripsit: τοῖς τῶν πλησίων οἰκέταις ὡς ἰδίοις χρῆσθαι ἔθος ἦν, εἴ που δέοιντο, καὶ κυσὶ καὶ ἵπποις, εἰ μὴ οἱ δεσπόται χρήζοιεν· καὶ ἐν ἀγρῷ δὲ εἴ τις τινὸς ἐλλιπὴς γενόμενος δεηθείη, ἀνοίξας καὶ βαστάσας τὰ ἐπιτήδεια τοῦ ἔχοντος, τὰ ταμιεῖα σημηνάμενος κατέλειπεν, denique in auxilium vocatis libri a personato Xenophonte de rep. Lac. scripti his verbis (6, 3 sq.) ἐποίησε δὲ καὶ οἰκέταις, εἴ τις δεηθείη, χρῆσθαι καὶ τοῖς ἀλλοτρίοις·

---

22) Paulo post l. 25 pro γινόμενα nonne scribendum est γενόμενα? Goettlingius coniecit γεννώμενα.

23) L. l p. 26 sq., ubi verissime: „Il est singulier qu'Aristote suppose ici ce qu'il n'a pas encore démontré et qu'il va démontrer, à savoir que la communauté relâche le lien des affections de famille."

24) De quibusdam Politicorum Aristoteliorum locis. Gryph. 1867. p. 4.

25) In Philologo XV. p. 434.

καὶ κυνῶν δὲ θηρευτικῶν συνῆψε κοινωνίαν, ὥστε οἱ μὲν δεόμενοι παρακαλοῦσιν ἐπὶ θήραν, ὁ δὲ μὴ αὐτὸς σχολάζων ἡδέως ἐκπέμπει· καὶ ἵπποις δὲ ὡσαύτως χρῶνται, ὁ γὰρ ἀσθενήσας ἢ δεηθεὶς ὀχήματος ἢ ταχύ ποι βουληθεὶς ἀφικέσθαι, ἥν που ἴδῃ ἵππον ὄντα, λαβὼν καὶ χρησάμενος καλῶς ἀποκαθίστησιν· οὐ μὴν οὐδ' ἐκεῖνό γε παρὰ τοῖς ἄλλοις εἰθισμένον ἐποίησεν ἐπιτηδεύεσθαι· ὅπου γὰρ ἂν ὑπὸ θήρας ὀψισθέντες δεηθῶσι τῶν ἐπιτηδείων, ἢν μὴ συνεσκευασμένοι τύχωσι, καὶ ἐνταῦθα ἔθηκε τοὺς μὲν πεπαμένους καταλείπειν τὰ πεποιημένα, τοὺς δὲ δεομένους ἀνοίξαντας τὰ σήμαντρα, λαβόντας ὅσων ἂν δέωνται σημηναμένους καταλιπεῖν, post ἐφοδίων inserendum esse consuit ταμείοις vel ταμιείος. At Plutarchum ex hoc Aristotelis loco sua hausisse non adducor ut credam, neque enim tanta est verborum similitudo neque alibi Plutarchus ipse videtur Aristotelis libros praeter problemata inspexisse[26]), si vero alius est institorum Laconicorum, qui sub eius nomine latet, scriptor[27]), tamen recordari oportet quam pauca omnino sint lectorum Aristotelis politicorum per totam antiquitatem vestigia, id quod docuit Spengelius[28]). Praeterea a molesta abundantia ἐν τοῖς ἀγροῖς κατὰ τὴν χώραν, quae non sine causa offendit Onckenium[29]), hoc emendandi conatu locus non liberatur. Quam autem viam ad hanc maculam eluendam ingressus est iste vir doctus ἐν praepositione omissa, eam ne ipse quidem, ut videtur, sine quadam haesitatione est persecutus, cum diceret, posse pro ταμιείοις s. horreis illis ipsos agros poni, e quibus horrea explerentur et suppeditarentur, sed omnino fortasse Lacedaemoniis licuisse in itinere, non in sola venatione civium suorum agris quadamtenus quasi suis uti. Invitus igitur ipse quodammodo confessus est, nimis universe dictum fore ἀγροῖς, si quidem non de agris, sed de fructibus agrorum neque de eis solis, sed etiam de aliis alimentis in tali re sermonem esse necesse est. Accedit ut, quod deesse non posse videtur Leutschio Onckenioque, hoc profecto minime desit, si quidem illud κἂν δεηθῶσιν ἐφοδίων pro καὶ ὅσων (s. ὧν) ἂν δεηθῶσιν ἐφοδίων positum obiectum, quo uti licitum est, repraesentat, quem loquendi usum exemplis illustrare supervacaneum est. Nos quoque ita dicimus „und wenn sie etwa der Zehrung bedürfen" pro „und was sie etwa an Zehrung bedürfen". Quamobrem Buecheleri potius egregiam coniecturam θήραν pro χώραν amplecti non dubitaverim.

Obiter moneo me nescire cur recentiores 1263^b, 6 lectionem a Guilelmo et pr. P1 oblatam ἑτέροις, quae merito placuit Sepulvedae et Montecatino, respuerint, cum mihi certe φίλοις etiam ἑταῖροι comprehendi videantur, neque minus recte in utroque fonte omissam esse οὐ negationem ante συμβαίνει ibidem l. 7, id quod Victorio quoque atque Schneidero visum est. Quamquam enim Schneiderum minime sequor negatione recepta pro τε δὴ adversativam particulam δὲ postulari contendentem, tamen οἱ λίαν ἓν ποιοῦντες τὴν πολιτείαν vix esse possunt civitatis Platonicae socii, sed ipse tantum Plato, eius conditor, cui obicitur idem illud λίαν ἑνοῦν ζητεῖν 1261^b, 10 sq., in quem tamen hoc οὐ συμβαίνει non quadrare luce profecto clarius est.

---

26) Cf. quae scripsit Heitzius Die verlorenen Schriften des Aristoteles, Lips. 1865. p. 128 sq.
27) Qua de re cf. Trieberi Quaestt. Lac. P. I. De Nicolai Damasceni Laconicis, Berol. 1867. p. 48.
28) Ueber die Politik des Aristoteles, in commentt. phil. acad. Monac. V. p. 44. n. 33. Aristotelische Studien II., Monach. 1865. p. 45 sq. p. 57. n. 4. p. 73. n. 1. (in eisdem comm. X. p. 637 sq. 649. 665).
29) Emendationum in Aristotelis Ethica Nicomachea et Politica spec. I., Heidelb. 1861. p. 26—28.

Neque dubito, cum 1264ª, 10 Guilelmus habeat „municipes", quin πολίτας revera ab Aristotele scriptum, φύλακας ex interpretatione marginali ortum sit. Sed quid de verbis paulo prioribus μὴ μερίζων αὐτὰ καὶ χωρίζων (l. 7) sentiam, ipse nescio. Nam minoris quidem momenti est, quod, utrum in codicibus quoque P²·³· αὐτὰ an in his αὐτῶν invenerit Hilarius, e notis eius non satis apparet, sed ne sine ulla dubitatione αὐτοὺς scribamus, quod coniecit Boeckerus[30]) praestatque haud dubie emendationi αὐτὴν in Guilelmi versione qualis legitur apud Thomam Aquinatem obvia („ipsam partiens"), impedit monstrum illud versionis, quod in editione Guilelmi a se collata invenit Schneiderus: „partiens tempora". Aliud quid igitur sub αὐτὰ latere manifestum videtur, sed quid ipse legerit bonus monachus, ne Oedipum quidem puto assecuturum esse, nisi fortasse ipsa eius verba corrupta sunt et codices eius interpretationis manuscripti meliora praebent. Possis enim hariolari, pro „tempora" ab eo scriptum esse „eodem tempore", ut pro αὐτὰ legerit ἅμα vel ἐν τῷ αὐτῷ. Neque minus res incerta est de verbis ὅπερ καὶ νῦν οἱ Λακεδαιμόνιοι ποιεῖν ἐπιχειροῦσιν (l. 10 sq.), in quibus νῦν male de tempore intellegunt, quo factum est, ut Victorius novum non vetus institutum civitatis Laconicae hoc μὴ γεωργεῖν τοὺς πολίτας fuisse Aristotelem affirmare crederet, Schneiderus contra ea, Giphanium secutus, diceret, a philosopho etiam sui temporis Lacedaemoniis retinendi illius instituti studium tribui, sed studium tantum (ἐπιχειροῦσιν), iam enim eos coepisse a vetere more desciscere, sed si hoc Aristoteles voluisset, dicendum ei fuit non καὶ νῦν verum ἔτι καὶ νῦν. Quae cum ita sint, alia explicandi ratio probanda neque nimis longe ea quaerenda est. Νῦν enim saepissime id significat quod revera extat: itaque καὶ νῦν est nostrum „auch wirklich" sive „auch in der Wirklichkeit." Sed quid sibi velit illud ποιεῖν ἐπιχειροῦσιν, pro quo exspectas ποιοῦσιν, de hac re me quoque in altis tenebris versari ingenue fateor, et paene adducor ad suspicandum, haec quoque verba non esse sana, sive exciderint fere haec ποιοῦσι καὶ ἄλλοι τινὲς ante ποιεῖν sive aliud mendum insit.

Ab his desperatis locis libenter ad alium me verto 1264ᵇ, 17—19 ἀδύνατον δὲ εὐδαιμονεῖν ὅλην μὴ τῶν πλείστων ἢ μὴ πάντων μερῶν ἢ τινῶν ἐχόντων τὴν εὐδαιμονίαν, cui veram medelam invenire haud ita difficile mihi videtur. Non enim Bojeseni[31]), qui recte vidit sola Victori emendatione εἰ μὴ loci integritatem nondum esse restitutam, nimis violenta mutatione μὴ πάντων ἢ μὴ τῶν πλείστων μερῶν [ἢ τινῶν] egemus, sed sufficit recepta Victori correctura verbis εἰ μὴ πάντων post τινῶν sedem tribuere: τινὰ μέρη sunt gravissimae partes.

In capite sexto, in quo de Platonis legum libris agit, senatus eligendi rationem Platoni probatam his verbis describit Aristoteles 1266ª, 14—18: ὀλιγαρχικὴν ποιεῖ δὲ καὶ τὴν τῆς βουλῆς αἵρεσιν· αἱροῦνται μὲν γὰρ πάντες ἐπάναγκες, ἀλλ' ἐκ τοῦ πρώτου τιμήματος, εἶτα πάλιν ἴσους ἐκ τοῦ δευτέρου, εἶτ' ἐκ τῶν τρίτων· πλὴν οὐ πᾶσιν ἐπάναγκες ἦν τοῖς ἐκ τῶν τρίτων ἢ τετάρτων, ἐκ δέ τοῦ τετάρτου τῶν τετάρτων μόνοις ἐπάναγκες τοῖς πρώτοις καὶ τοῖς δευτέροις, de quibus emendandis optime nuper meritus est Goettlingius[32]), priores suas, quas in editionis

30) L. l. p. 5 n. 5.
31) L. l. p. 21 sq.
32) Commentariol. de Aristotelis politicorum loco II, 3. Jen. 1855. 4.

suae textum receperat, coniecturas recte reprobans. Vix enim dubium est, quin verborum corruptorum *τρίτων ἢ τετάρτων* vera sit, quam nunc invenit, emendatio *τριῶν τιμημάτων,* quamquam ne sic quidem certum est, utrum sequens quoque *τῶν τετάρτων*, ut ille vult, in *τῶν τιμημάτων* an potius, ut a compluribus antea factum est, in *τῶν τεττάρων* mutandum an, id quod mihi quidem vero proximum esse videtur, omnino secludendum sit utpote dittographia ortum e verbis illis antecedentibus iam antea ad hunc modum corruptis *ἢ τετάρτων*. Neque minus probo, quod suspicatus est vir egregius, sub imperfecto *ἦν*, quod legitur post *πλὴν οὐ πᾶσιν ἐπάναγκες,* delitescere *ἢ* particulam, sed non item, quod *πλὴν ἢ* hoc quoque loco ut aliis pro nudo *πλὴν* positum esse contendit, quoniam, ut de verborum collocatione taceam, non partem eorum, qui primae, secundae, tertiae classis, sed omnes qui quartae cives sunt, ab eligendi officio, si ita malunt, liberare voluit Plato. Ergo conectitur potius sola *πλὴν* coniunctione hoc enuntiatum cum antecedente et *ἢ* pendet e verbis *οὐ πᾶσιν ἐπάναγκες,* unde sequitur, ut non *ἢ* sed *ἀλλ' ἢ* exspectemus, cum, id quod dixi, non omnes cives, sed eos tantum, qui trium classium locupletiorum sunt, poenae metu obstrinxerit Plato, ut ius creandi revera exerceant. Ne tamen nimis audax haec coniectura videatur, iam antea post *αἱροῦνται μὲν γὰρ πάντες* legitur *ἐπάναγκες ἀλλ',* ubi *ἐπάναγκες* iam Schlossero suspectum erat, cuius sententia etiam Schneidero non prorsus displicuit, nec potest negari, secum ipsum pugnare qui, postquam omnibus civibus eligendi necessitatem impositam esse dixerit, ita tamen, ut e tribus tantum classibus superioribus omnes cogantur aequalem candidatorum numerum eligere, statim addat, exceptum tamen esse e tertia classe designandorum delectum, in quo quartae civibus nulla sit obligatio; praeterea autem etiam *ἀλλ'*, vel retento vel spreto *ἐπάναγκες* vocabulo, nequaquam ibi esse ferendum videtur. Quamquam enim, ut oligarchicam esse hanc senatus creandi rationem demonstraret, optime dicere potuit Aristoteles, ab omnibus quidem eligi, verum non ex omnibus promiscue, sed parem e quaque classe numerum, tamen si hoc voluit, quae secuntur adnectenda erant non *πλὴν* particula, quae diminutionem, sed alia quadam, quae auctum significat, quod enim poena non tenentur in eligendis tertiae classis candidatis tertii, in quartae tertii quartique ordinis cives, si iure suffragi non utuntur, haud dubie rationem illam oligarchicam maxime auget. Si igitur e priore loco in posteriorem quoque *ἀλλ'* inseramus, in illo autem ambo verba *ἐπάναγκες ἀλλ'* exstinguamus, omnia plana fiunt, qualem emendandi rationem in veteribus scriptoribus ab arte critica minime abhorrere, iam alii observarunt[33]), ut id unum mihi scrupuli aliquid iniciat, quod *πλὴν* eodem modo ac *δέ, ἀλλά, μέντοι, καίτοι* particulae *μὲν* oppositum me alibi legere non memini. Ceterum Muretus[34]) quoque prius illud *ἀλλ'* delendum esse censuit, in cuius locum substituere voluit signum numerale *ζ'*, ut *ἴσους* in secundo membro positum habeat, ad quod in primo referatur, at nihil confert ad oligarchicam huius delectus naturam, quantus sit e quaque classe designandorum par ille numerus, quamobrem data opera Aristoteles hoc

---

33) Cf. Vahlen Zur Kritik Aristotelischer Schriften, Vindob. 1861. p. 22 (in Comm. acad. Vindob. phil. XXXVIII. p. 78).

34) Var. lect. XV, 12.

Dr. A. PREUNER, p. p. e.

I) Publice 1) antiquitates Romanorum sacras et privatas artis monumentis adhibitis bis terve p. hebd. docebit; 2) de picturis Pompeianis semel p. hebd. disseret. — II) Privatim Herodoti historiarum libros selectos interpretabitur die Merc. hor. X et die Sat. hor. X et XII.

3) PRIVATIM DOCENTIUM.

Dr. C. TH. PYL, priv. doc.

I) Publice historiam artium medii recentiorisque aevi tradet bis p. hebd. hor. XI. — II) Privatissime sed gratis 1) disputationes de doctrina nummorum Germaniae semel p. hebd. hor. XI; 2) disputationes de antiquitatibus Pomeraniae secundum monumenta artium et litterarum semel p. hebd. hor. XI moderabitur.

Dr. C. JESSEN, priv. doc.

I) Publice historiam scientiarum naturalium imprimis botanicae tradet semel p. h. — II) Privatim 1) historiam naturalem generalem docebit dieb. Merc. et Sat. hor. IV; 2) pharmacognosiam tradet quaternis horis def. — III) Privatissime exercitationes offert miscroscopicas et botanicas.

Dr. CAR. A. F. PERTZ, priv. doc.

Privatim palaeographiam Graecam docebit ter per hebdomadem diebus horisque auditoribus commodis.

Dr. R. OTTO, priv. doc.

Privatim 1) phytochemiam et zoochemiam cum studiosis rerum naturalium tractabit dieb. Lunae, Martis, Mercuri hor. II; 2) de investigatione venenorum disseret semel per hebd. hor. def.; 3) repetitorium chemiae medicinae studiosis offert ter per hebd. hor. def. habendum.

Dr. R. BUCHHOLZ, priv. doc.

I) Publice mammalium naturalem historiam docebit semel per hebdomad. hora definienda. — II) Privatim zoologiam generalem docebit quinquies per hebdomad. horis definiendis.

ARTIUM MAGISTRI.

G. Bemmann, concent. music. director I) Publice 1) cantum ecclesiasticum docebit bis p. hebd. hor. def.; 2) exercitationes cantandi moderari perget die Iovis hor. VI et VII; 3) de relatione harmonica ac modulatione disseret bis p. hebd. — II) Privatim commilitonibus offert cantandi lectiones.

E. Weiland artem delineandi docebit publice dieb. Lun. et Ven. hor. X et XI.

H. Range artem gymnasticam docebit gratis hor. def..

INSTITUTA PUBLICA.

Bibliotheca academica, cui praesunt HIRSCH Prof., Dr. PERTZ Cust. et Lic. HANNE pro Cust., dieb. Lun., Mart., Iov., Ven. horis XI—I, dieb. Mercuri et Saturni hor. II—V studiosis patebit.

Museum litterarium curant Professores ZOECKLER, WIEDING, BUDGE, HOEFER, GEORGE.

Seminari theologici exercitationes reguntur ab ORDINE THEOLOGORUM.

Societatis homiletico-catecheticae studia ac labores moderabuntur VOGT Prof. et HANNE Prof.

Seminari iuridici exercitationes moderabuntur BEKKER Prof., WIEDING Prof., FRANKLIN Prof.

Theatrum anatomicum administrat BUDGE Prof. adiuvante SOMMER Dre., qui Prosect. munere fungitur, adiutore in physiologia LANDOIS, Dre.

Museo anatomico praepositus est BUDGE Prof., adiutoribus SOMMER Dre. et LANDOIS Dre.

Societatis physiologicae exercitationes moderabitur BUDGE Prof.

Instituto pathologico-anatomico praepositus est GROHE Prof., adiutore HERTZ Dre.

Museo pathologico-anatomico praepositus est GROHE Prof., adiutore HERTZ Dre.

Collectis praeparatis pharmaceuticis praeest LAURER Prof.

Nosocomio Universitatis praesunt BARDELEBEN Prof. et MOSLER Prof., — administr. KIKHEFEL, — calculatore STEMPEL, — assistentibus WILBRAND Dre. et HOFFMANN Dre. — adiutoribus KREMNITZ Dre. et PENKERT.

Instituti clinici medici curam habet MOSLER Prof., adiutore KOBER Dre.

Instituti clinici chirurgici et ophthalmiatrici curam habet BARDELEBEN Prof., adiutore VOGT Dre.

Instituti obstetricii curam habet PERNICE Prof., assistente BENNECKE Dre., adiutore KLOCKMANN Dre.

Instrumenta, quae ad physicen pertinent, custodit DE FEILITZSCH Prof., adiutore FRAUENSTEIN.

Seminari mathematici exercitationes moderabuntur GRUNERT Prof. et KOENIGSBERGER Prof.

Instrumenta astronomica custodit GRUNERT Prof.

Museo botanico praepositus est MUENTER Prof., adiutore MIRICH.

Museum zoologicum curant MUENTER Prof., BUCHHOLZ Dr. Conservator.

Hortum botanicum curant MUENTER Prof., DOTZAUER Inspector, adiutore MIRICH.

Seminario zoologico-botanico praeest MUENTER, Prof.

Museo mineralogico praepositus est HUENEFELD, Prof.

Institutum chemicum moderatur LIMPRICHT, Prof., adiutoribus SCHWANERT Prof., OTTO Dre. et F. BAUMSTARK Dre.

Seminari philologici sodalibus scriptores utriusque linguae interpretandos proponent ceterasque exercitationes ex more moderari pergent SCHOEMANN Prof. et BUECHELER Prof.

Seminarium historicum moderabuntur HIRSCH Prof. et USINGER Prof.

Gypsothecae et antiquitatum museo praeest PREUNER Prof.

Museo antiquitatum Pomeraniae praeest PYL Dr., Priv. Doc.

Societati philosophicae praeest GEORGE Prof.

SCHOLAE
IN
ACADEMIA CAMERALI ET GEORGICA HILDENSI
HABENDAE.

1) Introductionem in studia academica tradet Dr. BAUMSTARK, Prof. et Dir., ineunte semestri h. X—XII definiendis.

2) Oeconomiae nationalis partem alteram, in specie de provehendis rebus rusticis, docturus est IDEM diebus Merc. et Saturni h. IV—VI.

3) Introductionem encyclopaedicam in ius georgicum tradet Dr. HAEBERLIN, Prof., die Merc. h. X—XII.

4) Rei rusticae administrationem et artem computandi accepta et impensa in re rustica traditurus est Dr. SEGNITZ, Prof., diebus Veneris et Saturn. h. X—XII.

5) Exercitationes et conversationes de rebus rusticis moderabitur IDEM die Iovis h. V—VII.

6) Instrumentorum et machinarum rei rusticae seriem priorem explicabit IDEM die Iovis h. II—IV.

7) De bubuli pecoris cura exponet Dr. ROHDE, Consil. Oeconom., die Veneris hor. III—V.

8) Curam pecoris ovilli docebit IDEM die Iovis h. X—XII.

9) De porculatione exponet IDEM die Mercuri h. III.

10) Demonstrationes practicas et exercitationes in re rustica instituet IDEM h. def.

11) Conservandam valetudinem animalium domesticorum mammalium docebit Dr. FUERSTENBERG, Veterinarius Provinciae Regius, die Veneris h. VIII—X.

12) Pomorum culturam et pometi curam docebit FINTELMANN, Hortul. acad., die Iovis h. II—IV.

13) Rei saltuariae administrandae principia docebit WIESE, rei saltuariae Magister, dieb. Martis et Veneris h. IV—VI.

14) De technologia oeconomica exponet Dr. TROMMER, Prof., dieb. Merc. et Sat. h. VIII—X.

15) Demonstrationes practicas in officinis technico-oeconomicis Academiae et extraneis instituet IDEM horis defin.

16) Anatomiam et physiologiam animalium domesticorum mammalium docebit Dr. FUERSTENBERG, Veterinarius Provinciae Regius, dieb. Lunae et Martis h. VIII—X.

17) Chemiam anorganicam experimentalem tradet Dr. TROMMER, Prof., diebus Lunae et Martis h. X—XII.

18) Exercitationes in laboratorio chemico moderabitur SCHOLTZ, Dr., dieb. Martis et Veneris h. II—VI.

19) Chemiam organicam repetiturus est IDEM, binis horis definiendis.

20) Chemiam analyticam docebit IDEM, binis horis definiendis.

21) Geognosiam traditurus est IDEM diebus Mercuri et Saturni h. II.

22) De stercoribus disseret IDEM, die Lunae horis IV—VI.

23) Historiam naturalem animalium rei rusticae obnoxiorum et morbos plantarum explicaturus est Dr. JESSEN, die Lunae horis II—IV.

24) De climatologia, quatenus ad rem rusticam spectat, et de geographia plantarum disseret IDEM die Iovis h. IV.

25) Exercitationes microscopicas in anatomia plantarum instituet IDEM hor. defin.

26) Exercitationes in disquirendis et cognoscendis seminibus ad rem rusticam pertinentibus, imprimis graminum, moderabitur IDEM die Mercuri h. X.

27) Architecturae cameralis partem priorem docebit MUELLER, Architecta Reg., die Lun. horis IV—VI.

28) Stereometriam practicam, trigonometriam planam et arithmetices capita selecta tradet Dr. GRUNERT, Prof., die Iovis II—IV.

29) Mechanicen et doctrinam de machinis docebit IDEM die Martis horis II—IV.

30) De agri melioratione disseret H. WERNER, privatim docens, quaternis horis definiendis, privatim.

31) Pabuli culturam docebit IDEM, binis horis definiendis.

INSTITUTA SPECIALIA ACADEMIAE HILDENSIS.

Bibliothecae academicae, quae studiosis diebus Mercuri et Saturni per semestre hibernum hora I et per semestre aestivum hora XI patebit, praeest JESSEN, Dr.

Museum litterarium Academiae regit IDEM.

Museo proplasmatum suppellectilis rusticae praeest Dr. SEGNITZ, Prof.

Collectis instrumentis rusticis et lanae speciminibus praeest Dr. ROHDE, Consil. Oeconom.

Institutum chemicum generale moderantur Dr. TROMMER, Prof., et SCHOLZ, Dr.

Apparatui physicali et technologico praeest Dr. TROMMER, Prof.

Museo mineralogico et instituto chemico ad rem rusticam experimentis emendandam destinato praeest SCHOLZ, Dr.

Museo zoologico et botanico, instituto microscopico et phytophysiologico, collectis seminibus, fructibus, pomorum proplasmatibus praeest JESSEN, Dr.

Museis anatomicis et veterinariis, instituto zoophysiologico, valetudinariis veterinariis et stabulis ad experimenta in re pecuaria instituenda pertinentibus praepositus est Dr. FUERSTENBERG, Veterinarius provinciae Regius.

Hortum botanicum curant JESSEN, Dr., Praepositus, et FINTELANN, Hortul. acad

Seminarium et plantaria pomorum, pometum arborum matricum et exemplo inservientium et hortum olitorium curat FINTELMANN, Hortul. acad.

Rei rusticae Academiae praeest Dr. ROHDE, Consil. Oeconom.

Agrum rei rusticae experimentis emendandae destinatum curat H. WERNER, privatim docens.

SCHOLAE INDICE HORARIO DESCRIPTAE.

HOR.	THEOLOGICAE.	IURIDICAE.	MEDICAE.	PHILOSOPHICAE.
VIII.	Hist. eccles. III., sexies.		Akiurgia, semel. Chirurgia, quinquies. Anatomia corporis humani, quinquies. Cursus anatomiae pathologicae, quater. Ars formulas praescribendi, bis. Pharmacologia generalis, bis.	Hist. philos., quinquies. Chem. analyt., bis. Pharmacia, quater. Hist. Graeca, quinquies. Exerc. geograph., semel.
IX.	Theol. symbolic., quinquies.	Pandectae, quinquies.	Akiurgia, semel. Chirurgia, quinquies. Anatomia corporis humani, quinquies. Repetitorium pharmacologiae, bis. Toxicologia, ter. Exercitationes clinicae et policlinicae medicae sexies. De nutrimentis, bis.	Algebra super., quater. Semin. math., semel. Aristotelis Poet., semel. Plautus, quater.
X.	Evangelia synoptic., quater.	Institutiones et hist. iur. Rom., quater. Pandectae, quinquies.	Anatomia encephali, semel. Anatomia et physiologia vasorum, ter. Exercitationes clinicae chirurg. sexies. Exercitationes clinicae et policlinicae medicae sexies.	Semin. math., bis. Calculus different., quater. Syntaxis graeca, quater. Ars delineandi, bis. Herodotus, bis.
XI.	Dogmatic. evang. p. I., quinquies.	Institutiones et hist. iur. Rom., quater. Iustiniani institutiones, quinquies. Hist. iuris Germ., quinquies. Ius ecclesiasticum, quinquies. Ius criminale, quinquies. De ordine iudiciorum apud Rom., semel.	Exercitationes clinicae chirurg. sexies. Exercitationes anatomico-practicae sexies.	Semin. math., semel. Statica analyt., quater. Hist. Europ. rec., quater. Hist. artis recentioris, bis. Res numm. Germ., semel. Antiqq. Pomeran., semel. Thucydides, bis. Ars delineandi, bis.

SCHOLAE INDICE HORARIO DESCRIPTAE.

HOR.	THEOLOGICAE.	IURIDICAE.	MEDICAE.	PHILOSOPHICAE.
XI.		Examinatorium de institutionibus, semel. De iure matrimoni, semel.		
XII.	Vita Jesu Christ., quater. Theoria artis homil., quater.	Encyclopaedia et methodologia, quinq. Processus criminalis, quater.	Anatomia organorum sensus, semel. Exercitationes anatomico-practicae, sexies. Psychiatria, semel. Exercitationes clinic. obstetricicae, sexies.	Grammat. comparat., bis. Monumm. Theotisca, ter. Phil. relig., quater. De rep. et eccl., semel. Oryctognosia, bis. Crystalli, semel. Hist. mineralog., semel. Exam. mineralog., bis. Physica, quater. Hist. chemiae, semel. Herodotus, semel.
II.			Exercitationes anatomico-practicae, sexies. Exercitationes obstetriciae in phantomate, semel. De operationibus obstetriciis, bis. Morbi cutanei et syphilitici, ter.	Chemia physiol., ter.
III.	Hebraeor. antiquitat., quater. Progymnasm. homil., semel.	Ius privatum Germanicum, quinquies. Ius gentium, quinq.	Morbi recens natorum, semel. Theoria artis obstetriciae, ter. Exercitationes anatomico-practicae sexies. Exercitationes in diagnosi pathol. oculorum, bis. De parasitis hominum, semel. De morbis syphilit., bis.	Propertius, bis. Hymni Homer., bis. De font. hist. med. aev., semel. Chemia, sexies. Societas philos., semel. Proverbia Salom., bis.
IV.	Progymnasm. homil., semel.	Ius privatum Germanicum, quinquies. Seminarium Germ. semel. Exercit. proc., semel.	Pathologia et therapia specialis, quinquies. Exercitationes ophthalmoscopicae, bis. Cursus histologiae normalis, quater.	Societas philos., semel. Logica, quater. Psychologia, quater. Metallurgia, bis. Geographia, quater. Encycl. cameral. rer., sem.

SCHOLAE INDICE HORARIO DESCRIPTAE.

Hor.	THEOLOGICAE	IURIDICAE.	MEDICAE.	PHILOSOPHICAE.
IV.			Otiatrice, bis.	Cornelius, semel. Hist. natur. gener., bis. Gramm. Arab., bis. Oeconomia publ., bis. Lingua Sanscrita, bis. Shakespearius, semel.
V.	Jesai.vaticin.,quinquies. Encyclop. theol., bis. Systema doctrin. christian., bis.	Ius publicum Germanicum, quinquies. Semin. Germ., semel. Exercit. proc., semel. Semin. Rom., semel.	Pathologia generalis cum anatomia pathologica, quinquies. Cursus diagnostic. physic., bis. Politia medica, bis. Medicina forensis, ter.	Encyclop. rer. cameral., semel. Oeconomia publ., bis. Hist. litt. francogall., bis. Shakespearius, semel. Cornelius, semel. Hist. litt. graec., quinq. Semin. histor., bis. Zoologia, ter. Mammalia, semel. Zool. pharmac., semel.
VI.	Exerc. hist. eccl. d. Lunae. Exerc. dogm. d. Mart. Exerc. exeget. N. T. d. Iovis. Exerc. exeget. V. T. d. Veneris.	Semin. Rom., semel.	De tumoribus, bis. Anatomia microscopica, ter.	Semin. histor., bis. Zoologia, ter. Mammalia, semel. Zool. pharmac., semel. Meteorologia, semel. Exerc. cantandi, semel.
VII.				Meteorologia, semel. Exerc. cantandi, semel.
HORIS DEFINIENDIS.		Histor. foed. Germ.	Repetitorium anatomiae. Morbi cutis et morbi venerei, semel.	Selecta capp. chemiae, semel. Praxis chemica, tricies. Praxis analyt., sexies duodeciesve. Venena, semel. Repetitt. chemica, ter. Botanica medic., quater. Palaeograph. graeca, ter. Antiqq. Rom. sacrae priv. q., ter. Picturae Pompei., semel. Cantus eccles., bis. Harmonica, bis.

HOR.	THEOLOGICAE.	IURIDICAE.	MEDICAE.	PHILOSOPHICAE.
DE-FI-NI-EN-DIS.				Cantandi lectiones. Ars gymnastica. Hist. scient. natur., semel. Pharmacognosia, quater. Exerc. microscop. Turcica. Mammal. nat. hist., sem. Zoologia generalis, quinquies.

praetermisisse putandus neque **Nickesius**[35]) audiendus est, cui *ἴσως* pro *ἴσους* scribendum esse videtur: immo cum sic *ἴσως* cogitando addendum esset etiam in tertio membro *εἶτ' ἐκ τῶν τρίτων*, huius membri particula tantum fierent verba *πλὴν οὐ πᾶσιν ἐπάναγκες* <*ἀλλ'*> *ἢ τοῖς ἐκ τῶν τριῶν τιμημάτων* totique sententiae tripartitae *αἱροῦνται μὲν γὰρ . . . τῶν τριῶν τιμημάτων* opposita esset altera *ἐκ δὲ τετάρτου . . . δευτέροις*, ut *δὲ*, quo haec adnectitur, non *πλὴν* illud particulae *μὲν* responderet, ac si libertas tantum in quartae classis candidatis creandis tertiae quartaeque civibus concessa, non item eadem in delectu e tertia classe habendo quartanis condonata oligarchica esset. Fortasse tamen post *πρώτου* excidit *πρῶτον*, punctum autem, quo orationem incidunt editores ante *πλὴν*, sine dubio in colon aut comma mutandum est. Iam totum locum Germanice sic fere reddas: „Oligarchisch ist aber auch die Wahl des Rathes eingerichtet. Alle Bürger nämlich wählen zwar zunächst aus der ersten und sodann aus der zweiten Schatzungsclasse die gleiche Zahl von Männern, dann ferner ebenso auch aus der dritten, allein hier sind zu der Wahl schon nicht mehr alle Bürger, sondern nur die der drei (ersten) Schatzungsclassen verpflichtet, und aus der vierten endlich gar liegt nur noch den Bürgern der ersten und zweiten die Verpflichtung zu wählen ob."

In recensendis Phaleae placitis, quae materiam disputandi Aristoteli praebent in capite **septimo**, cum de variis legum generibus sermo sit, quae rei familiaris augendae et diminuendae potestatem coerceant, vix horum generum unum *οἱ νόμοι* appellari potest, ut secundum traditam lectionem fit 1266^b, 19, quamobrem recte mihi **Buechelerus** coniecisse videtur *ἔνιοι*. Totus autem locus l. 14—24 rectius ita interpungitur, cum *ἀλλ'* demum l. 24 oppositum sit particulis *μὲν οὖν* l. 14: *διότι μὲν οὖν ἔχει τινὰ δύναμιν εἰς τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν ἡ τῆς οὐσίας ὁμαλότης, καὶ τῶν πάλαι τινὲς φαίνονται διεγνωκότες, οἷον Σόλων ἐνομοθέτησεν καὶ παρ' ἄλλοις ἐστὶ νόμος ὃς κωλύει κτᾶσθαι γῆν ὅσην ἂν βούληταί τις, ὁμοίως δὲ καὶ τὴν οὐσίαν πωλεῖν ἔνιοι κωλύουσιν, ὥσπερ ἐν Λοκροῖς νόμος ἐστὶ μὴ πωλεῖν, ἐὰν μὴ φανερὰν ἀτυχίαν δείξῃ συμβεβηκυῖαν, ἔτι δὲ τοὺς παλαιοὺς κλήρους διασώζειν (τοῦτο δὲ λυθὲν καὶ περὶ Λευκάδα... βαδίζειν)· ἀλλ' ἔστι κ. τ. λ.*

Praeterea loci 1267^a, 7 sq. *ἀδικήσουσιν, οὐ τοίνυν διὰ ταύτην μόνον, ἀλλὰ καὶ ἂν ἐπιθυμοῖεν* emendationem praeeunte **Schneidero**, qui *ἂν μὴ ἐπιθυμῶσιν* scripsit, a **Bojesenio** et **Rassovio** inchoatam egregia coniectura *ἄνευ ἐπιθυμιῶν*[36]) perfecit **Buechelerus** pro consecutiva particula *τοίνυν* restituens, quam sensus requirit, adversativam *μέντοι*.

Sed quomodo emendandus sit locus in initio capitis **octavi** positus, quo Hippodami habitus externus describitur, 1267^b, 25 sq. *τριχῶν τε πλήθει καὶ κόσμῳ πολυτελεῖ ἔτι δὲ ἐσθῆτος εὐτελοῦς μὲν ἀλεεινῆς δὲ;* vix certo explorari potest. Omittuntur quidem verba *καὶ κόσμῳ πολυτελεῖ* apud Guilelmum et in continuis P^1 verbis (in margine enim adduntur), cumque et P^1 et Guilelmi versionis recensio Thomana eorum loco habeant *καὶ κόμης*, quod est apertum glossema ad *τριχῶν πλήθει* pertinens, ex eo ipso, postquam in textum irrepsit, facile potuit originem deducere correctura *κόσμῳ*, deinde etiam *πολυτελεῖ* attributo aucta, cui addendae *εὐτελοῦς* vocis dittographia ansam esse datam credibile est: sed num *ἔτι δὲ* tam paucis verbis

35) De Aristotelis politicorum libris, Bonn. 1851. p. 141 sq.
36) Qua de re cf. quae adnotavi in Jahn. ann. l. l. p. 330.

interiectis locum tenere possit καὶ particulae alterum membrum illi τριχῶν τε πλήϑει adnectentis, vehementer dubito. Si vero hoc fieri nequit, aut etiam τε delendum est aut sub ἔτι δὲ latet et καὶ et dativus, e quo pendeat genetivus ἐσϑῆτος εὐτελοῦς μὲν ἀλεεινῆς δέ, sed quinam ille sit aut qua alia ratione locus hic possit expediri, videant prudentiores [37]).

Denique in capitis noni, quo de Lacedaemoniorum republica disserit philosophus, verbis 1269^b, 7—12 ἔοικε δὲ καὶ εἰ μηδὲν ἕτερον, ἀλλὰ τό γε τῆς ἐπιμελείας ἐργῶδες εἶναι, τίνα δεῖ πρὸς αὐτοὺς ὁμιλῆσαι τρόπον· ἀνιεμένοι τε γὰρ ὑβρίζουσι καὶ τῶν ἴσων ἀξιοῦσιν ἑαυτοὺς τοῖς κυρίοις καὶ κακοπαϑοῦντες (sic P^1 in textu, cet. κακοπαϑῶς ζῶντες) ἐπιβουλεύουσι καὶ μισοῦσιν. δῆλον οὖν ὡς οὐκ ἐξευρίσκουσι τὸν βέλτιστον τρόπον, οἷς τοῦτο συμβαίνει περὶ τὴν εἱλωτείαν nexus sententiarum vix alius esse potest nisi hic: si nihil aliud, id tamen certum videtur, difficillimum esse recte tractare clientes, nam id genus hominum neque lenitatem neque asperitatem dominorum sufferre potest, certe quidem optimum eius tractandi modum non invenerunt, qui a clientibus experti sunt, quae Lacedaemonios expertos esse a helotis antea (1268^a, 34—39) docui. Quamobrem non οὖν sed γοῦν (an δ' οὖν?) vel invitis libris post δῆλον legendum est.

Ante verba autem 1270^a, 15 μετὰ γὰρ τὰ νῦν ῥηϑέντα, quibus iam Zwingerus offensus γὰρ in δὲ mutavit, id quod Schneiderus quoque non prorsus aspernatus est, lacuna potius statuenda videtur. Nam qua ratione mulierum pravitas aliquid conferat ad aviditatem pecuniae procreandam (συμβάλλεσϑαί τι πρὸς τὴν φιλοχρηματίαν l. 14 sq.), id quidem quin accuratius exponeret vix potuit Aristoteles omittere, sed talem rei explicationem non in proximis tantum verbis, sed in tota disputatione frustra quaerimus.

Paulo post ubi vituperavit philosophus potestatem Spartanis a legumlatore permissam ut fundos totos aut partes eorum relinquant hereditate aut donent cui velint, in verbis sequentibus ἔστι δὲ τῶν γυναικῶν κ. τ. λ. 1270^a, 23 pro δέ, ni fallor, scribendum est δή. Non enim video, qui factum sit, ut Spartae plures essent mulieres in latifundiorum possessione quam alibi, nisi ipsa illa potestate civibus tributa.

Nec non desunt, ut recte vidit Buechelerus, ibidem l. 26 verba, quibus opponitur νῦν δέ.

Denique idem Buechelerus in verbis καί φασιν εἶναί ποτε τοῖς Σπαρτιάταις καὶ μυρίους (ib. l. 37), post quae Thurotus [38]) excidisse hoplitarum significationem et praeterea fortasse equitum numerum censet, faciliore coniectura restituit τοὺς Σπαρτιάτας. Ex hoc autem ipso loco efficitur antea l. 30 recte τρισχιλίους in marg. P^1 correctum esse pro τρισμυρίους, id quod probavit iam Goettlingius, idemque, si quid video, docent etiam quae contra Platonem disseruit philosophus c. 6. 1265^a, 13–17.

---

37) Verbo monuisse satis sit πλὴν et παρὰ 1269^a, 21 nihil nisi duplicem lectionem videri Buechelero, id quod ego nec nego nec, tametsi legitur in I^b (P^2) πλὴν / παρὰ, affirmo, corruptumque ab eo haberi ἐστὶ ibid. l. 24, me autem ipsum propensum esse ad credendum, post ὑπεναντίως ib. c. 9. l. 33 periisse ἢ μὴ ὑπεναντίως, et 1271^a, 20 sq. cum Guilelmus probante Schneidero post ἀλλὰ μὴν legerit εἰ καὶ, et sensum et verba restituenda esse in hanc fere modum: ἀλλὰ μὴν <εἰ καὶ> βέλτιον, <δεῖ> s. <βέλτιόν> γε μὴ κ. τ. λ.

38) L. l. p. 31 sq.

I) SCHOLAE THEOLOGORUM.

PROFESSORUM ORDINARIORUM.

DR. I. GUIL. HANNE, P. P. O. DEC.

I) Publice systema doctrinae christianae adumbrabit in usum commilitonum omnium Facult. dieb. Mart. et Iovis hor. V. — II) Privatim 1) encyclopaediam theolog. tradet dieb. Lun. et Merc. hor. V; 2) theoriam artis homileticae docebit praemissa cum theologiae practicae tum orationis sacrae brevi historia dieb. Lun., Mart., Merc., Iovis hor. XII.

DR. C. A. T. VOGT, P. P. O.

I) Publice seminari theologici exercitationes dogmaticas moderabitur die Martis hor. VI et progymnasmata homiletica diriget die Merc. hor. III et IV. — II) Privatim dogmatices evangelicae partem I. docebit quinquies p. h. hor. XI.

DR. C. WIESELER, P. P. O.

I) Publice seminari theologici exercitationes in Novo Testamento interpretando moderabitur die Iovis hor. VI. — II) Privatim 1) evangelia quae dicuntur synoptica usque ad historiam passionis Jesu Christi interpretabitur quater p. h. hor. X; 2) vitam Jesu Christi adumbrabit quater p. h. hor. XII.

DR. O. ZOECKLER, P. P. O.

I) Publice seminari theologici exercitationes ad historiam ecclesiasticam pertinentes moderari perget die Lunae hor. VI. — II) Privatim 1) historiae ecclesiasticae partem tertiam sive historiam ecclesiae temporum recentiorum inde a rerum sacrarum reformatione tradet sexies p. h. hor. VIII; 2) theologiam symbolicam exponet quinquies p. h. hor. IX.

LIC. E. VILMAR, P. P. O.

I) Publice seminari theologici exercitationes in explicando V. T. moderari perget die Veneris hor. VI. — II) Privatim 1) Jesaiae vaticinia interpretabitur quinquies p. h. hor. V; 2) Hebraeorum antiquitates tradet quater per hebd. hor. III.

II) SCHOLAE IURECONSULTORUM.

PROFESSORUM ORDINARIORUM.

Dr. C. T. O. FRANKLIN, p. p. o. dec.

I) Publice exercitationes seminari iuridici in iure Germanico versantes moderabitur die Sat. hor. IV et V. — II) Privatim 1) ius publicum Germanicum tradet quinquies p. h. hor. V; 2) ius privatum Germanicum cum iure feudali docebit quinquies p. h. hor. III et IV.

Dr. F. A. NIEMEYER, p p. o.

I) Publice examinatorium de iure institutionum habebit die Sat. hor. XI. — II) Privatim institutiones iuris Romani docebit quinquies p. h. hor. XI.

Dr. C. TH. PÜTTER, p. p. o.

I) Publice de iure matrimoni disputabit die Sat. hor. XI et XII. — II) Privatim 1) ius ecclesiasticum praemissa brevi eiusdem historia quinis p. h. lectionibus docebit hor. XI; 2) ius gentium, quod hodie inter liberas nationes obtinet, brevi praemissa iuris gentium historia quinquies p. h. hor. III; 3) encyclopaediam, et methodologiam iurisprudentiae duce libro suo: „Inbegriff der Rechtswissenschaft“ tradet quinis p. h. lectionibus hor. XII.

Dr. E. I. BEKKER, p. p. o.

I) Publice exercitationes in seminario iuridico, quae ius Romanum spectant, moderari perget die Merc. hor. V et VI. — II) Privatim pandectas docebit quinquies p. h. hor. IX et X.

Dr. K. WIEDING, p. p. o.

I) Publice exercitationes seminari iuridici processuales moderari perget die Lun. hor. IV et V. — II) Privatim 1) ius criminale quinquies p. h. hor. XI; 2) processum criminalem quater p. h. hor. XII. docebit.

Dr. C. F. W. I. HAEBERLIN, p. p. o.

I) Publice historiam foederis Germanici tradet semel per hebd. hor. defin. — II) Privatim historiam iuris et imperi Germanici docebit quinquies p. h. hor. XI.

Dr. H. WITTE, p. p. o.

I) Publice de ordine iudiciorum privatorum qualis apud Romanos fuerit, disseret die Merc. hor. XI. — II) Privatim historiam iuris Romani et institutiones docebit quater p. h. hor. X et XI.

III) SCHOLAE MEDICORUM.

1) PROFESSORUM ORDINARIORUM.

Dr. H. C. A. PERNICE, p. p. o. dec.

I) Publice de morbis recens natorum disseret die Iovis hor. III. — II) Privatim 1) theo-

riam artis obstetriciae docebit dieb. Lunae, Martis, Mercuri hor. III; 2) Exercitationes clinicas et policlinicas obstetricias cum exercitationibus in phantomate conjunctas moderabitur quotidie hor. XII.

DR. C. A. S. SCHULTZE, P. P. O

I) Publice anatomen encephali docebit die Iovis hor. X. — II) Privatim anatomiam et physiologiam systematis vasorum tradet dieb. Lunae, Martis, Mercuri hor. X.

DR. H. A. BARDELEBEN, P. P. O.

I) Publice de akiurgia disseret die Lunae hor. VIII usque ad hor. IX cum dimidia. — II) Privatim 1) chirurgiam docebit dieb. Martis, Mercuri, Iovis, Veneris, Saturni hor. VIII usque ad hor. IX cum dimidia; 2) exercitationes clinicas chirurgicas et ophthalmiatricas moderabitur quotidie hor. X cum dimidia usque ad hor. XII.

DR. IULIUS BUDGE, P. P. O. RECTOR.

I) Publice anatomiam organorum sensus tradet die Saturni hor. XII. — II) Privatim 1) anatomiam corporis humani universam docebit quinquies per hebd. hor. VIII et IX; 2) exercitationes anatomico-practicas moderabitur quotidie hor. XI—I et II—IV.

DR. F. GROHE, P. P. O.

I) Publice de tumoribus disseret dieb. Martis et Veneris hor. VI. — II) Privatim 1) pathologiam et therapiam generalem adiuncta anatomia pathologica generali cum demonstrationibus tradet dieb. Lunae, Martis, Mercuri, Iovis, Veneris hor. V; 2) cursum anatomiae et physiologiae pathologicae practicum instituet dieb. Martis, Mercuri, Iovis, Veneris hor. VIII.

DR. F. LAURER, P. P O.

I) Publice artem formulas medicas praescribendi docebit dieb. Mercuri et Saturni hor. VIII; 2) repetitorium de pharmacologia speciali instituet dieb. Mercuri et Saturni hor. IX. — II) Privatim 1) toxicologiam tradet dieb. Lunae, Iovis, Veneris hor. IX; 2) pharmacologiam generalem exponet dieb. Martis et Veneris hor. VIII.

DR. F. MOSLER, P. P. O.

I) Publice psychiatriam generalem tradet coniunctam cum demonstrationibus clinicis psychiatricis die Saturni hor. XII. — II) Privatim 1) pathologiae et therapiae partem alteram docebit dieb. Lunae, Martis, Mercuri, Iovis, Veneris hor. IV; 2) cursum de diagnostice physica instituet dieb. Lunae et Iovis hor. V; 3) exercitationes clinicas et policlinicas medicas moderabitur quotidie hor. IX usque ad hor. X et dimid.

2) PROFESSORIS EXTRAORDINARII.

DR. C. F. EICHSTEDT, P. P. E.

I) Publice exercitationes obstetricias in phantomate instituet die Merc. hor. II. — II) Privatim de operationibus obstetriciis disseret dieb. Lun. et Iovis hor. II; 2) morbos cutaneos et syphiliticos tradet dieb. Martis, Veneris, Saturni hor. II.

3) PRIVATIM DOCENTIUM.

DR. G. HAECKERMANN, PRIV. DOC.

I) Publice de politia medica disseret dieb. Martis et Saturni hor. V. — II) Privatim medicinam forensem docebit dieb. Lunae, Mercuri, Veneris hor. V.

DR. A. BENGELSDORFF, PRIV. DOC.

Publice de nutrimentis eorumque usu diaetetico disseret dieb. Mercuri et Saturni hor. IX.

DR. R. SCHIRMER, PRIV. DOC.

Privatim 1) exercitationes ophthalmoscopicas moderabitur dieb. Iovis et Veneris hor. IV; 2) exercitationes in oculorum morbis dignoscendis instituet dieb. Mercuri et Saturni hor. III.

DR. H. HERTZ, PRIV. DOC.

I) Publice de parasitis hominis disseret die Lunae hor. III. — II) Privatim 1) morbos syphiliticos cum demonstrationibus practicis tradet dieb. Martis et Veneris hor. III; 2) cursum histologiae normalis instituet dieb. Lunae, Martis, Iovis, Veneris hor. IV.

DR. L. LANDOIS, PRIV. DOC.

I) Privatim anatomiam microscopicam cum demonstrationibus docebit dieb. Lunae, Martis, Mercuri hor. VI. — II) Privatissime repetitorium anatomiae hor. et dieb. defin. instituet.

DR. P. KRABLER, PRIV. DOC.

Ex itinere redux scholas suas indicabit.

DR. I. KIRCHNER, PRIV. DOC.

Publice 1) otiatricen cum addendis demonstrationibus tradet dieb. Martis et Mercuri hor. IV; 2) morbos cutis nec non venereos demonstrationibus illustrabit semel p. heb. hor. defin.

IV) SCHOLAE PHILOSOPHORUM.

1) PROFESSORUM ORDINARIORUM.

DR. FRANC. BUECHELER, P. P. O. DEC.

I) Publice in seminario philologico Properti elegias tractaturus more tralaticio cum sodalibus colloquetur diebus Martis et Veneris hora III. — II) Privatim 1) hymnos Homericos interpretabitur diebus Lunae et Iovis hora XI; 2) Plauti trinummum leget atque emendabit diebus Lunae, Martis, Iovis, Veneris hora IX.

DR. G. F. SCHOEMANN, P. P. O.

I) Publice Thucydidis orationes selectas tractabit cum sodalibus seminarii philolo-

gici dieb. Merc. et Sat. hor. XI. — II) Privatim syntaxin linguae graecae exponet dieb. Lunae, Martis, Iovis, Veneris hora X.

Dr. I. A. GRUNERT, p. p. o.

I) Publice exercitationes seminari mathematici moderari perget die Merc. hor. X—XII. — II) Privatim 1) calculum differentialem eiusque applicationem ad geometriam diebus Lunae, Martis, Iovis, Veneris hor. X; 2) staticen analyticam eisdem dieb. hor. XI docebit.

Dr. F. L. HUENEFELD, p. p. o.

I) Publice examinatorium de rebus chemicis et mineralogicis habebit dieb. Lun. et Mart. hor. XII. — II) Privatim 1) oryctognosiam (mineralogiae partem primam) docebit diebus Mercuri et Iovis hor. XII; 2) de crystallisatione disseret die Veneris hor. XII; 3) mineralogiae et chemiae historiam enarrabit die Saturni hor. XII.

Dr. E. BAUMSTARK, p. p. o.

I) Publice encyclopaediam et methodologiam scientiarum cameralium traditurus est die Martis horis IV—VI. — II) Privatim oeconomiae nationalis partem alteram docebit diebus Iovis et Veneris horis IV—VI.

Dr. A. HOEFER, p. p. o.

I) Publice linguam sanscriticam docere perget bis p. h. hor. IV. — II) Privatim 1) antiquissima poemata aliaque specimina theodisca interpretabitur diebus Lunae, Mercurii, Iovis hor. XII; 2) capita selecta grammaticae comparatae tractabit, imprimis de formis declinationis latinis graecis germanicis disseret diebus Martis et Veneris hor. XII.

Dr. A. H. A. I. MUENTER, p. p. o.

I) Publice de mammalibus disseret die Ven. hor. V et VI. — II) Privatim 1) zoologiam generalem et systematicam tradet diebus Mart., Merc., Iov. hor. V et VI; 2) pharmacognosiam zoologicam tractabit die Lun. hor. V et VI; 3) botanicen medicam docebit quater p. hebd. hor. def.

Dr. F. C. O. l. b. de FEILITZSCH, p. p. o.

I) Publice de meteorologia et de geographia physica disseret die Lunae hor. pm. VI—VIII. — II) Privatim physices experimentalis partem alteram docebit dieb. Lunae, Martis, Iovis, Veneris hor. XII.

Dr. A. H. BAIER, p. p. o.

I) Publice de ratione, quae inter rempublicam et ecclesiam christianam intercedit, disseret die Saturni hor. XII. — II) Privatim 1) psychologiam docebit dieb. Lunae, Martis, Iovis, Veneris hor. IV; 2) philosophiam religionis tradet dieb. Lunae, Martis, Iovis, Veneris hor. XII.

Dr. I. F. L. GEORGE, p. p. o.

I) Publice societatis philosophicae consessus moderari perget die Sat. hor. III—V. — II) Privatim 1) universam philosophiae historiam tradet quinquies p. hebd. hor. VIII; 2) logicen docebit quater p. hebd. hor. IV.

Dr. H. LIMPRICHT, p. p. o.

I) Publice de selectis quibusdam chemiae locis disseret semel p. hebd. hor. def. — II)

Privatim 1) chemiae partem secundam tradet sexies p. hebd. hor. III; 2) praxin chemicam tricenis horis p. hebd. docebit; 3) exercitationes chemicas analyticas et senis et duodenis hor. p. hebd. instituet.

Dr. GUIL. AHLWARDT, p. p. o.

I) Publice grammaticam linguae Arabicae exponet diebus Lunae et Iovis hor. IV. — II) Privatim proverbia Salomonis interpretabitur diebus Lunae et Iovis hor. III; 2) scholas Turcicas offert horis definiendis habendas.

Dr. F. F. C. E. SUSEMIHL, p. p. o.

I) Publice Aristotelis poetica interpretabitur simulque isagogen in libros Aristotelis tradet diebus Mercuri et Saturni hora IX. — II) Privatim historiam litterarum Graecarum inde ab Aristotelis temporibus narrabit quinquies per hebdomadem hora V.

Dr. TH. HIRSCH, p. p. o.

I) Publice 1) exercitationes seminari historici die Mart. hor. V et VI; 2) exercitationes geographicas die Sat. hor. VIII moderari perget. — II) Privatim 1) historiam Graecam diebus Lunae, Martis, Mercuri, Iovis, Veneris hor. VIII; 2) geographiam universalem diebus Lunae, Mercuri, Iovis, Saturni hor. IV tradet.

Dr. L. KOENIGSBERGER, p. p. o.

I) Publice 1) exercitationes seminari mathematici moderabitur die Sat. hor. IX et X; 2) lineas secundi gradus analytice tractabit bis per hebd. hor. def. — II) Privatim algebram superiorem docebit dieb. Lunae, Martis, Iovis, Veneris hor. IX.

Dr. R. USINGER, p. p. o.

I) Publice 1) exercitationes seminari historici moderabitur die Lun. hor. V et VI; 2) de fontibus historiae medii aevi disseret die Merc. hor. III. — II) Privatim historiam Europae inde ab anno 1789 usque ad annum 1814 narrabit dieb. Lunae, Martis, Iovis, Veneris hor. XI.

2) PROFESSORUM EXTRAORDINARIORUM.

Dr. H. SCHWANERT, p. p. e.

I) Publice historiam chemiae enarrabit die Saturni hor. XII. — II) Privatim 1) chemiam analyticam docebit dieb. Ven. et Sat. hor. VIII; 2) metallurgiam tradet dieb. Lun. et Merc. hor. IV; 3) pharmaciae partem priorem exponet dieb. Lun., Mart., Merc., Iov. hor. VIII.

Dr. BERNH. SCHMITZ, p. p. e.

I) Publice Corneli tragoediam: Nicomède (ed. Geruzez) recitabit atque sermone francogallico interpretabitur die Sat. hor. IV et V. — II) Privatim 1) historiam litterariam Franco-Gallorum inde a saeculo septimo decimo sermone franco-gallico enarrabit dieb. Mart. et Ven. hor. V; 2) Shakespeari tragoediam: Romeo and Iuliet recitabit atque sermone anglico interpretabitur die Merc. hor. IV et V.

INDEX SCHOLARVM

IN

VNIVERSITATE LITTERARIA GRYPHISWALDENSI

PER SEMESTRE AESTIVVM

ANNI MDCCCLXIX

A DIE XII MENSIS APRILIS

HABENDARVM.

INEST

FRANCISCI SVSEMIHL DE ARISTOTELIS POLITICORVM LIBRIS PRIMO ET SECVNDO QVAESTIONVM CRITICARVM APPENDIX.

GRYPHISWALDIAE,

TYPIS FRID. GVIL. KVNIKE, REG. ACAD TYPOGR.

MDCCCLXIX.

1871, Oct. 14.

Salisbury [illegible].

VNIVERSITATIS LITTERARIAE GRYPHISWALDENSIS

RECTOR

LEOPOLDVS GEORGE

CVM

CONCILIO ACADEMICO

S. D.

CIVIBVS ACADEMICIS.

Postquam ante haec tria semestria indici scholarum nostrarum praefatus sum, contigit mihi ut vetustae illius politicorum Aristoteleorum translationis Latinae a Guilelmo Moerbecensi conditae codices duos, quos mihi e bibliotheca regia Monacensi permisit Caroli Halmi humanitas, alterum manu scriptum alterum typis impressum, ipse oculis possem perlustrare. Quorum ope etsi non sane omnia menda quae librariorum culpa in hanc versionem irrepserunt, tolli posse libenter concedo, tamen plurimis in locis quid in codice suo legerit interpres satis superque manifestum fieri sine ulla dubitatione assevero. Praeterea a viri excellentissimi de Muehler, regis augustissimi administri, benignitate, de qua ei gratias ago quam maximas, precibus meis impetravi, ut ipsius operis Graeci codices nonnullos e bibliotheca imperiali Parisina reciperem, inter quos duo illi a Goettlingio his notis P^4 et P^5 insigniti, quamvis recentissimi, tamen propterea non prorsus sunt spernendi, quod rarius in ipsis verbis saepius in margine cum Guilelmi translatione contra omnes libros Bekkerianos conspirant. Deniqne cum iam ex paucis frustulis e codice Ambrosiano B 105, quem M^s appellabo, in editione Goettlingiana divulgatis vidissem ut Parisinum a Demetrio Chalcondyla scriptum, qui est apud Goettlingium P^1, ita hunc quoque librum ceteris multo magis exemplo a Guilelmo adhibito esse affinem, collatio paginarum 1260b, 27—1261b, 15 et 1287a, 1—1288b, 6 accuratissima, cuius laborem mihi petenti liberalissime satisfaciens suscepit Studemundus, me non errasse tutissime ostendit. Quibus subsidiis instructus antequam opus in dissertatione priore indici, ut dixi, scholarum per semestre hibernum anni MDCCCLXVII—VIII habendarum praemissa [1]) inchoatum per posteriores scripti huius Aristotelei partes perse-

1) Titulus est hic: De Aristotelis politicorum libris I et II quaestiones criticae, Gryphisw. MDCCCLXVII.

quar, nonnulla addam, quae in locis libri primi et secundi antea mihi tractatis paucisque aliis nunc vel accuratius definire vel ad aliorum opiniones examinandas conferre queam.

Et primum quidem non intellego, cur tantopere offensus sit in libro primo capitis primi verbis 1252a, 22 sq. καὶ εἴ τι τεχνικὸν ἐνδέχεται λαβεῖν περὶ ἕκαστον τῶν ῥηθέντων Hampkius[2]): mihi certe τεχνικὸν nihil aliud significare videtur nisi quod arti respondet, id est verae doctrinae et, si ita dicere licet, theoriae.

Neque in capite secundo mihi persuasit Spengelius[3]) πρώτη 1252b, 16 etsi explicari possit melius abesse, quoniam oratio sic procedat: οἰκία πρώτη . . . κώμη . . . πόλις, quamobrem potius δευτέρα sit quam sequatur κοινωνία τέλειος, quae πόλις sit. Nam reapse non sic procedit oratio, immo οἰκία πρώτη l. 10 familia est prima secundae, id est liberis auctae, opposita, sive post ἐστίν l. 12 alterum membrum, in quo post illam etiam huius disertis verbis mentio facta sit, intercidisse mihi[4]) credendum sive praefracte negandum est: non igitur οἰκία πρώτη, sed οἰκία excipitur vico, cumque illius finis in vivendo consistat et bene vivere nondum in familia, si separatim a civitate spectetur, appareat, in vico contra ea iam superior ille finis quamvis imperfecte in lucem prodit: ergo κώμη demum id est vicus prima est huiusmodi communio et imperfecta, civitas secunda et perfecta, familia (οἶκος) est εἰς πᾶσαν ἡμέραν συνεστηκυῖα κοινωνία, in qua vitae solius sustentandae finis plane perficitur, vicus iam χρήσεως ἕνεκεν μὴ ἐφημέρου est. Verum quidem est hic illic vivendi tantum fine atque consilio vel ipsam civitatem contineri, sed inde hoc explicatur, quod etiam nuda vita et communis praecipue vita pars iam quaedam est bene vivendi, III, 6. 1278b, 20 sqq.

Quod autem paulo post l. 22 sq. verba διὰ τὴν συγγένειαν non cum ὥστε καὶ αἱ ἀποικίαι, sed cum πᾶσα γὰρ ἡ οἰκία βασιλεύεται ὑπὸ τοῦ πρεσβυτάτου coniungere vult Hampkius[5]) vix propter propinquitatem, sed quia inter maxime propinquos patrem liberosque ille his senior est, domus ab eo regitur, qui natu est maximus, at revera propter propinquitatem, id est quia nihil nisi colonia domus sive familia dilatata vicus est, hic quoque regitur ab eodem: neque video, cur sic omnem regiam potestatem e propinquitate naturali extitisse minus universe dictum sit, nihilque nos arcet, quominus sic quoque quae secuntur καὶ τοῦτ' ἐστὶν ὃ λέγει Ὅμηρος, ut postulat sensus, ad priorem tantum enuntiati praecedentis partem πᾶσα γὰρ — πρεσβυτάτου referamus. Ceterum l. 20 Guilelmus et M[s] omittunt συνῆλθον, maleque Hampkius l. 18 ὁμογάλακτας παῖδάς τε καὶ παίδων παῖδας vertit „Milchbrüder und Geschwisterkinder": nam παίδων παῖδες, si quid sapio, non fratris sororisque sed liberorum sunt liberi neque, si παῖδάς τε καὶ παίδων παῖδας ipse Aristoteles scripsit, ὁμογάλακτας epitheton ad παῖδας duntaxat, sed etiam ad παίδων παῖδας pertinet. At vix credo a quoquam unquam tanta verborum ambage vici eiusdem socios liberos et liberorum liberos eodem lacte nutritos esse appellatos, sed ὁμογάλακτας

---

2) In Philologo XXIV. p. 170 sq.

3) Aristotelische Studien III. Monach. MDCCCLXVIII. p. 4 (in Comm. Acad. Monac. philosophico-philolog. XI. p. 56).

4) L. l. p. 5.

5) L. l. p. 171 sq.

antiquam eorum significationem esse talem qualis ὁμοσίπυοι et ὁμόκαπνοι aut ὁμόκαποι est eiusdem familiae sociorum, et παῖδάς τε καὶ παίδων παῖδας nihil nisi interpretamentum esse ab aliquo lectore in margine additum multo verisimilius et duxi [6]) et nunc quoque duco.

Deinde adstipulari nequeo Spengelio [7]) verba φρονήσει καὶ ἀρετῇ 1253 a, 34 sq. corrigi licere neganti, quia φρόνησις καὶ ἀρετὴ saepius apud Platonem Aristotelemque coniuncta legantur. Non enim intellego, quomodo quae sexcentis in locis coniuncta optime se habeant, eam ob causam etiam ibi sint toleranda, ubi sententiam efficiant sana mente omnino destitutam et ab ipsa scriptoris doctrina quam maxime abhorrentem, ut locus docet ab ipso Spengelio citatus rhetoricorum, qui est de bonarum rerum abusu, I, 1. 1355 b, 4 τοῦτό γε κοινόν ἐστι κατὰ πάντων τῶν ἀγαθῶν πλὴν ἀρετῆς. At nostro loco, Spengelius inquit, intellegendae sunt non morales virtutes sed intellectuales (αἱ διανοητικαὶ ἀρεταί). Audio, sed primum exempla requiro, quibus φρονήσει καὶ ἀρετῇ prudentiam reliquamque virtutem intellectualem significari posse probetur, deinde ubi ingeni habitus, quibus in malam partem aeque atque in bonam uti liceat, in medium sint proferendi. vix virtutum nomine eos ab ullo scriptore prolatum iri arbitror, denique virtutum intellectualium ad recte aut iniuste agendum praeter φρόνησιν pertinet nulla [8]). Aut igitur alio modo interpretanda sunt verba χαλεπωτάτη γὰρ ἀδικία ἔχουσα ὅπλα, ὁ δ' ἄνθρωπος ὅπλα ἔχων φύεται φρονήσει καὶ ἀρετῇ, οἷς ἐπὶ τἀναντία ἔστι χρῆσθαι μάλιστα aut corruptela inest in voce ἀρετῇ Iam vero quae sola excogitari potest alia interpretatio a Montecatino excogitata Bernaysioque [9]) probata „arma habens ad prudentiam et virtutem" non sine causa displicuit Hampkio [10]) et Schnitzero [11]): quorum argumenta etsi non omnia mea facere possum, verum tamen est non id agi, num virtuti sint arma destinata, sed quae sint vel ipsa arma vel res arma comparantes. Quid! Bernaysio si nos accommodantes affectus haec arma esse faciamus, nonne bestiis quoque affectus sunt et, si sunt, num idcirco in hominibus magis sunt periculosi, quod in eis virtuti debent servire? Quae cum ita sint, quamvis recte observaverit Montecatinus, si Aristoteles prudentiam homini et virtutem tamquam arma data esse dicere voluisset, scribendum ei potius fuisse φρόνησιν καὶ ἀρετήν, quid impedit, ne prudentia et id quod sub corrupto vocabulo ἀρετῇ latet non ipsa arma sed res sint, quibus arma offerantur. armis autem praesidia illa varii generis atque adiumenta significentur, unicuique necessaria, quotiescunque opus iniustum tute perpetrare velit! Et cum praeter prudentiam vix alius animi habitus inveniatur, quo homini magis quam ceteris animalibus haec arma tali ratione praebeantur, ut non minus ad bona quam ad scelesta facinora adhiberi queant, nisi constantia et perseverantia, pro ἀρετῇ scribendum esse ἐνεργείᾳ aut καρτερίᾳ aut aliam eiusdem sensus vocem nullo modo vereor quominus sine iure meo contenderim [12]), praesertim

---

6) In Mus. Rhen. XX. p. 517. n. 8.

7) L. l. p. 5 (57).

8) Cf. Zelleri philos. Graecorum II^b. p. 502 sqq.

9) Grundzüge der verlorenen Abhandlung des Aristoteles über Wirkung der Tragödie, Bresl. MDCCCLVII. p. 200 sq.

10) Kritische und exegetische Bemerkungen über das 1. Buch der Politik des Aristoteles, Lyck. MDCCCLXIII p. 1.

11) In Eoe I. 1864. p. 512.

12) L. l. p. 505 sq. n. 1. Germanice sic fere dicamus: „denn das Furchtbarste ist die Ungerechtigkeit,

cum paulo post l. 30 ἀρετῆς insequatur idemque librariorum error, quo vocem cum alia vicina commutaverint, etiam alibi inveniatur in politicis Aristoteleis. Ut nonnulla afferam exempla neque in hac re ultra fines librorum primi et secundi egrediar, I, 6. 1255a, 24 pro ἅμα praebent ὅλως (v. l. 21) M^b T^b Lipsiensis Guilelmus pr. P^1 ibidemque l. 32 ἐξ ἀρχῆς (cf. l. 30 sq.) pro πανταχοῦ Guilelmus et pr. P^1. Porro I, 8. 1256a, 17 pro χρηματιστικῆς simplicissimum est auctore Nickesio [13]) οἰκονομικῆς, in quod ipse incidi, antequam hanc coniecturam mihi ab illo praeceptam esse animadverterem, legere, cum utrumque vocabulum saepius in hac sententiarum perpetuitate positum sit, et ante ὥστε cum Conringio et Hampkio [14]) lacunam statuere inde natam, quod quae exciderint ὥσπερ particulam in fronte habuerint, a qua voce librari oculus ad similem ὥστε transsiluerit [15]), eaque fere ratione, quam ego proposui [16]), explendam [17]). Nec non ibidem 1256b, 15 γενομένοις non simpliciter tamquam e dittographia ortum (cf. l. 13) cum Goettlingio et Spengelio [18]) delendum esse, sed ex Aretini versione „perfectus" [19]) apparere videtur hic quoque duplice scriptura simul altero loco pristinum vocabulum, quod erat τελεωθεῖσι, esse extinctum: vix enim talis hoc loco res est, ut Aretinum eam coniectando assequi potuisse quam in eius codice uno verum esse servatum facilius credamus. Neque Thurotum [20]) errasse arbitror II, 5. 1264a, 19 prioris ὑπομένουσιν loco ἄρχουσιν vel simile quid proponentem. Denique II, 10. 1272a, 34 Guilelmus legit ἐκ τινῶν γερόντων (γενῶν recte codices), τοὺς δὲ γέροντας.

Iam ut redeam ad caput secundum, ultima eius verba ἡ δὲ δίκη τοῦ δικαίου κρίσις 1252a, 38, quibus frustra auxilium ferre studuit Reiskius ut ἡ δὲ δικαιοσύνη scribamus suadens [21]), recte mihi damnasse videtur Hampkius [22]). Quamvis enim libenter leniorem medicinam a Spengelio [23]) commendatam, qui δίκη tantum secludere vult, arripiam, ut ἡ δὲ sit πολιτικῆς κοινωνίας

---

wenn sie Waffen hat, der Mensch aber vermöge seiner angebornen Klugheit und Willensstärke (sive: Ausdauer) hat von Natur die Waffen, die am Allermeisten zu den entgegengesetzten Zwecken gleich sehr zu brauchen sind."

13) De Aristotelis politicis libris, Bonn. MDCCCLI. p. 42. sq.

14) L. l. p. 4.

15) Id quod scite observavit Schnitzerus l. l. p. 513.

16) L. l. p. 505, ubi haec fere supplevi: „wie z. B. Nahrung, Wohnung, Kleidung, Sklaven und die übrigen Werkzeuge (Geräthschaften), und da sonach jeder von diesen Theilen auch seine besondere Wissenschaft hat, so ist zuzusehen, wie es mit jeder dieser Wissenschaften in diesem Betracht steht."

17) Artificiosius vir praestantissimus Buechsenschuetzius in Iahni Ann. XCV. p. 479. post χρηματιστικῆς demum nonnulla periisse ratus pro ὥστε πρῶτον ἡ γεωργικὴ πότερον μέρος τι τῆς χρηματιστικῆς coniecit ὡς πρῶτον ἡ γεωργικὴ [πότερον] μέρος [τι] τῆς χρηματιστικῆς <ὄν, σκεπτέον πρῶτον πότερον ἡ γεωργικὴ μέρος τι τῆς οἰκονομικῆς>, sed sensus certe in hoc quoque emendandi conatu ad idem redit. Spengelius vero (l. l. p. 7 = 59) quod scripsit pro τῆς χρηματιστικῆς fortasse τῆς <οἰκονομικῆς ἢ> χρηματιστικὴ esse reddendum, intellegere debebat hanc opinionem refelli verbis sequentibus ἢ ἕτερόν τι γένος καὶ καθόλου ἡ περὶ τὴν τροφὴν ἐπιμέλεια, e quibus luce clarius apparet recte nobis esse servatum enuntiati subiectum hoce: ἡ γεωργικὴ . . . καὶ καθόλου ἡ — ἐπιμέλεια.

18) L. l. p. 7 (59).

19) Quam falso etiam Guilelmo tribuit Conringius in edit. sua p. 659.

20) Etudes sur Aristote, Paris. MDCCCLX. pag. 28. sq.

21) Cf. quae contra eandem Thuroti coniecturam monuerunt Hampkius l. l. p. 3 et Schnitzerus l. l. p. 513.

22) L. l. p. 2.

23) L. l. p. 5 (57).

τάξις, tamen sic, ni admodum fallor, non *ἡ δὲ*, sed *καὶ αυτη* aut *αὕτη γὰρ* scribendum erat, si sana sententia existere debebat.

In initio autem tertii capitis non perspicio, quomodo et Bekkerus et alii editores tolerare potuerint perversam tautologiam *οἰκίας δὲ μέρη, ἐξ ὧν αὖϑις οἰκία συνίσταται* 1253 b, 3 sq., quam etsi praebent Guilelmus P$^{1.4}$ Paris. 1857, tamen P$^{2.3}$ QM^{b} Aretinus editio princeps recte habent *οἰκονομίας*. Accedit quod lectione *οἰκίας* probata idem etiam l. 3 contra omnes fontes nostros restitui necesse est et restituit Bekkerus in editione minore altera. Non quidem admodum elegantem esse loquendi rationem, si *οἰκονομίας* utroque loco retineamus, minime nego, sed sic tantum bene cohaeret series sententiarum, si, postquam de oeconomia primum sibi dicendum esse professus est Aristoteles[24]), oeconomiae, id est doctrinae quae est de domo administranda, partes partibus docet definiri domus, ita ut, cum partes domus minimae tres sint, tres eis respondeant oeconomiae disciplinae *δεσποτικὴ γαμικὴ τεκνοποιητική* (leg. *πατρική* cum Aretino).

Deinde verborum quae in capitis quarti initio leguntur 1253 b, 23—33 hanc fere interpunctionem proposuit Euckenius[25]), qua recepta omni fortasse mutatione nos supersedere posse arbitratur: *ἐπεὶ οὖν ἡ κτῆσις μέρος τῆς οἰκίας ἐστὶ καὶ ἡ κτητικὴ μέρος τῆς οἰκονομίας (ἄνευ γὰρ τῶν ἀναγκαίων ἀδύνατον καὶ ζῆν καὶ εὖ ζῆν), ὥσπερ δὲ ἐν ταῖς ὡρισμέναις τέχναις ἀναγκαῖον ἂν εἴη ὑπάρχειν τὰ οἰκεῖα ὄργανα, εἰ μέλλει ἀποτελεσϑήσεσϑαι τὸ ἔργον, οὕτω καὶ τῶν οἰκονομικῶν, τῶν δ' ὀργάνων τὰ μὲν ἄψυχα τὰ δ' ἔμψυχα (οἷον τῷ κυβερνήτῃ ὁ μὲν οἴαξ ἄψυχον ὁ δὲ πρωρεὺς ἔμψυχον· ὁ γὰρ ὑπηρέτης ἐν ὀργάνου εἴδει ταῖς τέχναις ἐστίν)· οὕτω καὶ τὸ κτῆμα ὄργανον πρὸς ζωήν ἐστι, καὶ ἡ κτῆσις πλῆϑος ὀργάνων ἐστί, καὶ ὁ δοῦλος κτῆμά τι ἔμψυχον, καὶ ὥσπερ ὄργανον πρὸ ὀργάνων πᾶς ὁ ὑπηρέτης*, et consentit Spengelius[26]), nisi quod aut verba *οὕτω καὶ* ante *τὸ κτῆμα* utpote ex praecedentibus illata delenda aut apodoseos initium *οὕτω* solo deleto post *ὀργάνων* demum ponendum esse censet: *ὀργάνων· ἔστι καὶ ὁ δοῦλος κ. τ. λ.* Quarum construendi rationum eam quam posteriore loco posui iam ante Spengelium statuerat Thurotus[27]), sed paulo aliter: nam quod etiam copulam *ἐστί* protasi adiunxit, ut apodosis a *καὶ ὁ δοῦλος* verbis demum incipiat, haec quidem tam exigua est differentia, ut vix digna videatur memoratu, sed deleto *οὕτω καὶ* posteriore quae secuntur verba *τὸ κτῆμα — ὀργάνων ἐστί* loco suo mota post *οὕτω καὶ* prius inserere voluit. Verumenimvero etsi suo iure contendit Euckenius, id quod non animadvertit Spengelius, in aliis quoque locis Aristoteleis ad protasin, quae incipiat ab *ἐπεὶ* particula, apodosin verbo *οὕτω* adnecti, (cf. 1258 a, 31 sqq.), tamen sententiarum perpetuitas, quae e trium horum membra constituendi modorum unoquoque existit, acerrimam vix effugiet vituperationem. Nam prior protaseos pars *ἐπεὶ οὖν — εὖ ζῆν* tantum abest ut in apodosin quadret, ut potius quaecunque hac continentur, e posteriore sola illius parte *ὥσπερ δὲ τέχναις ἐστίν* aut, si

24) Legendum enim est l. 2 *ἀναγκαῖον πρῶτον περὶ οἰκονομίας εἰπεῖν* cum Guilelmo et Aretino et codicibus optimis P$^{1.2.3}$, cf. Onckeni Emendd. in Aristot. Eth. Nic. et Pol., Heidelb. MDCCCLXI. p. 19 sqq. — Paulo post l. 11 me praeeunte (l. l. p. 513. n. 5) Spengelius quoque (l. l. p. 5) *δ'* in *δὴ* mutavit et l. 12 *ἔστι δ' ἔτι* [*μέρος*] conieci, sed fortasse praestat *ἔστι δέ τι* <*ἔτι*> [*μέρος*].

25) De Aristotelis dicendi ratione. P. I. Observationes de particularum usu. Gotting. MDCCCLXVI p. 29 sq.

26) L. l. p. 5 (57) sq.

27) L. l. p. 5 sqq.

alteram constructionem a Spengelio propositam vel Thurotianam probare malimus, ὥσπερ δὲ — πλῆϑος ὀργάνων sequantur nihilque eorum e priore colligi possit. Quae sententiarum ratio ut verbis illigetur non video quomodo effici queat, nisi si viam a Thuroto monstratam ex inversa regione Rassovio [28]) duce persequentes priore potius οὕτω καὶ expuncto huic adnexa verba τῶν οἰκονομικῶν vel rectius, id quod legit vetus interpres omissisque iota subscriptis praebet P⁴, τῷ οἰκονομικῷ post posterius traiciamus, ne tamen in medio hoc itinere intercipiamur, antea nostro ipsorum periculo δὲ particulam post ὥσπερ inducta non nisi membrum ἐπεὶ οὖν — εὖ ζῆν protasin agnoscamus, apodosin vero bipartitam statuamus, cuius alterum membrum ὥσπερ [δὲ ἐν] ταῖς ὡρισμέναις τέχναις — ἔργον, τῶν δ' ὀργάνων — τέχναις ἐστίν altero οὕτω καὶ τῷ οἰκονομικῷ τὸ κτῆμα ὄργανον — κτῆμά τι ἔμψυχον tam accurate excipiatur, ut vel in utriusque membri subdivisione priori particulae ὥσπερ — ἔργον prior οὕτω καὶ τῷ οἰκονομικῷ τὸ κτῆμα ὄργανον — ἐστι et posteriori τῶν δ' ὀργάνων — τέχναις ἐστίν posterior καὶ ὁ δοῦλος κτῆμά τι ἔμψυχον et sensu et verbis conveniat. Neque in mera coniectura res posita est, immo post ὥσπερ omittunt δὲ ἐν codices $P^{1.3.4.}$ et editio Aldina, δὲ M^b, ἐν Guilelmus et P^2. Post κτῆμά τι ἔμψυχον autem rectius plene interpungemus, sed post πᾶς ὁ (ὁ del. corr. P⁴) ὑπηρέτης ex contrario in puncti locum colon aut comma substituemus, quoniam verba εἰ γὰρ ἠδύνατο — δεσπόταις δούλων (1254a, 1) nihil nisi causam continent, propter quam πᾶς ὑπηρέτης est ὥσπερ ὄργανον πρὸ ὀργάνων [29]). Totus igitur locus sic est scribendus et interpungendus et sic fere vertendus: ἐπεὶ οὖν ἡ κτῆσις μέρος τῆς οἰκίας ἐστὶ καὶ ἡ κτητικὴ μέρος τῆς οἰκονομίας (ἄνευ γὰρ τῶν ἀναγκαίων ἀδύνατον καὶ ζῆν καὶ εὖ ζῆν)· ὥσπερ ταῖς ὡρισμέναις τέχναις ἀναγκαῖον ἂν εἴη ὑπάρχειν τὰ οἰκεῖα ὄργανα, εἰ μέλλει [30]) ἀποτελεσϑήσεσϑαι τὸ ἔργον, τῶν δ' ὀργάνων τὰ μὲν ἄψυχα τὰ δ' ἔμψυχα (οἷον τῷ κυβερνήτῃ ὁ μὲν οἴαξ ἄψυχον ὁ δὲ πρωρεὺς ἔμψυχον· ὁ γὰρ ὑπηρέτης ἐν ὀργάνου εἴδει ταῖς τέχναις ἐστίν), οὕτω καὶ τῷ οἰκονομικῷ τὸ κτῆμα ὄργανον πρὸς ζωήν ἐστι καὶ ἡ κτῆσις πλῆϑος ὀργάνων ἐστί, καὶ ὁ δοῦλος κτῆμά τι ἔμψυχον. καὶ ὥσπερ ὄργανον πρὸ ὀργάνων πᾶς [ὁ] ὑπηρέτης· εἰ γὰρ ἠδύνατο κ. τ. λ. „Da nun also der Besitz ein Theil des Hauses und die Lehre vom Erwerb des Besitzes ein Theil der Haushaltungskunde ist (denn ohne das Unentbehrliche ist es unmöglich wie überhaupt ein Leben so ein vollendetes Leben zu führen), so ist, gleichwie es für alle bestimmten Künste erforderlich ist, dass die ihnen eigenthümlichen Werkzeuge vorhanden sind, wenn anders ihre Aufgabe wohl gelingen soll, die Werkzeuge aber theils leblose und theils lebendige sind — wie z. B. für den Steuermann das Steuerruder ein lebloses, der Untersteuermann aber ein lebendiges ist, denn jeder Gehülfe ist für die Künste zur Classe der Werkzeuge zu rechnen — so ist, sage ich, auch für den Hausverwalter jedes Besitzstück ein Werkzeug zum Leben und der gesammte Besitz eine Masse solcher Werkzeuge, und der Sklave ist eben ein lebendiges Besitzstück. Und man darf wohl sagen: ein Werkzeug vor anderen Werkzeugen ist Alles, was Gehülfe und Diener heisst; denn freilich wenn jedes der Werkzeuge aufs

---

28) Bemerkungen über einige Stellen der Politik des Aristoteles, Vimar. MDCCCLXIV. p. 5.

29) Eandem iam de hoc loco sententiam paucis verbis expressi in Iahni ann. XCIII. 1866. p. 327 sq. n. 1., sed haud ab re mihi esse videbatur accuratius eam exponere et argumentis firmare.

30) Guilelmus vertit „debeat", quare Coraes μέλλοι scripsit.

Geheiss oder sogar demselben zuvorkommend seine Aufgabe zu erfüllen vermöchte . . . wenn so die Weberschiffe von selber webten und die Citherschlägel von selber die Cither schlügen, dann freilich bedürfte es für die Meister nicht der Gehülfen und für die Herren nicht der Sklaven".

De extremis autem eiusdem capitis verbis 1254a, 15 sq. ὁ γὰρ μὴ αὑτοῦ φύσει ἀλλ' ἄλλου ἄνθρωπος δέ, οὗτος φύσει δοῦλος ἐστίν, ἄλλου δ' ἐστὶν ἄνθρωπος, ὃς ἂν κτῆμα ᾖ ἄνθρωπος ὤν recte suspicatus sum in vetusta quoque translatione inesse veram lectionem ἀλλ' ἄλλου ἄνθρωπος ὤν, quam P[4] non in continuis verbis sed in margine habet: attamen fortasse non recte lectionem κτῆμα ᾖ ἄνθρωπος ὤν quodammodo praetuli alteri κτῆμα ᾖ δοῦλος ὤν[31]). Guilelmus enim cum vertat „quaecumque res possessa aut servus est", videamus ne non, ut opinatus sum, κτῆμα ἢ δοῦλος ᾖ sed κτῆμα ἢ δοῦλος ἐστίν legerit: quod si verum est, δοῦλος ἐστίν e dittographia oriundum nescio an pravo corrigendi studio, ut arti grammaticae satisfieret, in δοῦλος ὤν et hoc demum, cum a sensu non minus abhorreret, in ἄνθρωπος ὤν mutatum sit. Quamquam ad rem ipsam nihil refert, utrum ἢ δοῦλος ἐστίν pro antiquissima corruptelae forma habeamus an e contrario ex ᾖ ἄνθρωπος ὤν extitisse ᾖ δοῦλος ὤν et hoc denuo in Guilelmi lectionem ἢ δοῦλος ᾖ aut ἢ δοῦλος ἐστίν depravatum esse sumamus, siquidem in hac ratione non minus ἄνθρωπος ὤν quam in illa δοῦλος ἐστίν in malae repetitionis suspicionem cadit.

Iam ut ad caput nonum nos vertamus, 1256a, 3 Aristoteles postquam ἣν μάλιστα καλοῦσι . . . χρηματιστικὴν . . . ὡς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν τῇ λεχθείσῃ πολλοὶ νομίζουσι διὰ τὴν γειτνίασιν dixit, addit secundum nostra exemplaria haece: ἔστι δ' οὔτε ἡ αὐτὴ τῇ εἰρημένῃ οὔτε πόρρω ἐκείνης. Quibus in verbis etsi ἐκείνης, cuius loco αὐτῆς exspectamus, defendi possit, tamen Guilelmus cum habeat „neque longe posita", κειμένη restituendum esse videtur.

Deinde in eodem capite 1257b, 7 post me Spengelius[32]) quoque eiusdem Guilelmi versione εἶναι omittente constructioni verborum succurri animadvertit, sed quod ex praecedentibus δοκεῖ intellegendum videri censet[33]), me non habet adsentientem. In praecedentibus enim verbis διὸ δοκεῖ ἡ χρηματιστικὴ μάλιστα περὶ τὸ νόμισμα εἶναι κ. τ. λ. falsam speciem δοκεῖ significat, quae quomodo existere potuerit nunc eo explicatur, quod reapse ἡ χρηματιστικὴ est ποιητικὴ πλούτου καὶ χρημάτων. Ergo non δοκεῖ, sed ἐστί cogitando est adiciendum.

Contra ea cum 1275b, 30 sq. pro οἰκονομικῆς codicum nonnullorum lectionem οἰκονομίας probarem[34]), non recte comprehendi sensum verborum. Et quamvis pro τοῦτο ab Aristotele τὸ τέλος scriptum esse malim, ut non solum oeconomicae χρηματιστικῆς speciei aliud esse ἔργον, sed etiam cur aliud sit moneatur, tamen ipsum illud τῆς οἰκονομικῆς cum vi quadam repetitum traditam lectionem tuetur. Non enim hoc, id est, ut recte vidit Schneiderus, χρήματα ποιεῖν oeconomicae speciei ἔργον esse posse vel ipso eius nomine doceri, hac repetitione leviter nobis significavit philosophus. Itaque recte quidem οὐ χρηματιστικῆς delevit Reiskius, sed minus recte haec verba in ὃ καὶ τῆς χρηματιστικῆς mutata simul ante ἔργον restituere conatus est,

31) Utrumque habet P[4] κτῆμα ᾖ ἄνθρωπος ὤν δοῦλος ὤν.

32) L. l. p. 7 (59).

33) Eadem est sententia Schnitzer l. p. 512 sq.

34) In Mus. Rhen. XX. p. 511.

neque melius res Gurlitto cessit praeterea τοῦτο in ταὐτὸ mutanti[35]): adiectivum autem est τῆς οἰκονομικῆς.

Item in capite undecimo non credere debebam Hilari neglegentiae 1258a, 30 ἡ λατομία lectionem, quam nunc quoque admodum probo, e vetusta translatione manasse, sed debemus eam Thomae Aquinatis commentario, in quo ipse legi verba a Victorio citata „quae scilicet lucrum acquirit per incisionem lapidum", quamquam neque ego scio, unde eam eruerit, neque Victorius scivit. Sed quod ibidem l. 40 pro Χάρητι δὴ coniecit Coraes Χαρητίδῃ, iam apud Guilelmum deprehendi.

Transeo ad librum secundum. Cuius in capite secundo 1260a, 9 δὲ solus, ut videtur, praebet M[a] et l. 15 ὂν post ἄριστον in P[4] inter lineas additum est, in margine autem non πᾶσαν, id quod e Goettlingi adnotatione colligere eram coactus, delendum esse significatur, sed adscripta est a manu, ni fallor, recentiore eadem lectio rectissima quam sequitur Guilelmus: τὸ μίαν εἶναι τὴν πόλιν ὡς ἄριστον ὂν ὅτι μάλιστα πᾶσαν.

Paulo aliter se res habet in capite quarto 1262a, 1 sqq. ὥστε πάντες ὁμοίως ὀλιγωρήσουσιν· ἔτι οὕτως ἕκαστος ἐμὸς λέγει τὸν εὖ πράττοντα τῶν πολιτῶν ἢ κακῶς, ὁπόστος τυγχάνει τὸν ἀριθμὸν ὤν, οἷον ἐμὸς ἢ τοῦ δεῖνος, τοῦτον τὸν τρόπον λέγων καθ' ἕκαστον τῶν χιλίων ἢ ὅσων ἡ πόλις ἐστί, καὶ τοῦτο διστάζων, ἄδηλον γὰρ ᾧ συνέβη γενέσθαι τέκνον καὶ σωθῆναι γενόμενον. Recte enim ibi Buechelero suadente ἔτι in ἐπεὶ mutari, nunc etiam inde comperi, quod pro praesente λέγει futurum λέξει cum vertat Guilelmus de Moerbeka idemque Aretinus quoque, quippe qui habeat „singuli — dicent" tueri videatur, hoc tempus optime congruit cum eodem antea usurpato ὥστε ὀλιγωρήσουσιν, si ipsorum horum verborum causam affert totum enuntiatum: sed quod quamvis dubitanter pro ἢ τοῦ δεῖνος conieci[36]), <υἱὸς> ἢ ἀδελφός, falsum est, quoniam vetus interpres non ἢ τοῦ δεῖνος legit sed ἢ τοῦδ' υἱός („aut huius filius"), quorum verborum etsi nescio utrum altera pars ἢ τοῦδ' eicienda an corrigenda sit et, si sit corrigenda, quid sub ea lateat, tamen nullus dubito, quin altera υἱὸς ipsam Aristotelis manum fideliter servaverit. Corruit autem hac re etiam sententia a Spengelio[37]) nuperrime proposita, quippe qui tale fere exspectet ἐμὸν τὸ τοῦ δεῖνος et, ut a civibus transitus ad filios fiat, καὶ ἕκαστον. Nequeo enim concedere viro meritissimo de filiis dicta sana esse posse verba ἐμὸς ἢ τοῦ δεῖνος — καθ' ἕκαστον, cum ipse adiciat in proximis verbis ἢ ὅσων ἡ πόλις ἐστί quia filii non cives intellegantur dicendum fuisse ἢ ὅσους ἡ πόλις ἔχει: quod si largirer, nimirum Guilelmi lectione recepta praeter hanc unam rem cetera omnia plana evaderent. Sed cum ipse Spengelius se tali ratione non perspicere fateatur, quid sibi velint τὸν εὖ πράττοντα τῶν πολιτῶν ἢ κακῶς, totius loci nullum alium esse sensum apparet, quam quem circumscribendo magis quam ad verbum interpretando Germanice reddam hocemodo: „denn so wird von dem besonderen Interesse, welches ein Jeder an dem Glück oder Unglück eines Mitbürgers im Falle naher Blutsverwandtschaft mit ihm nimmt und durch das Wort mein ausdrückt, z. B. mein Sohn, einem solchen stets nur ein

35) V. Schneider. in Addend. p. 476 sq.

36) In Iahni ann. l. l. p. 329.

37) L. l. p. 10 (62).

so geringer Theil zukommen, wie er ihn selbst von der Gesammtzahl der Bürger ausmacht, indem man diesen Ausdruck in solchem Sinne auf diese Weise nur von einem jeden der tausend Bürger oder aus wie vielen sonst der Staat besteht, gleichmässig gebrauchen kann, und auch das nur (weil ein jeder ja möglicherweise wirklich unser naher Blutsverwandter sein kann, mithin nur) zweifelnd, indem es ja ungewiss ist, wem überhaupt ein Sohn geboren wurde und, wenn geboren, am Leben blieb.“ Recte igitur vidit Thurotus[38]) in talem cogitatorum seriem minime quadrare codicum illud ἢ τοῦ δεῖνος, nec quadrat, si lectionem a Guilelmo suppeditatam alioquin meliorem arripiamus, eiusdem sententiae additamentum ἢ τοῦδ'. Nam οἷον, quae est huius vocabuli vis, nullam potest instituere enuntiati partem nisi quae antea dicta aut exemplis illustret aut alia ratione accuratius explicet: ad plane novas res, de quibus praeterea ne in verbis quidem sequentibus expresse agitur, tales quales in ἢ τοῦ δεῖνος detexit Garvius, utpote in cuius paraphrasi haec legantur „aber er kann auch eben so wohl sagen: es ist Dessen und Dessen Sohn oder Vater, und kann also gegen ihn als einen ganz Fremden ohne Pflichten zu sein glauben“, viam aperire nullo modo potest. Quod autem Thurotus constructioni vulgata lectione laboranti opem laturus non modo ἢ τοῦ δεῖνος verum etiam comma post haec verba delevit, non minus laudandus est, sed si Guilelmum sequentes οἷον ἐμὸς — υἱός scribamus, hoc interpunctionis signum retinendum esse vix est quod moneam.

Paulo post in verbis πρὸς δὲ τούτοις ἕτερον φράτορα ἢ φυλέτην l. 12 sq. cum in codicibus ἢ desit, corruptum ἕτερον in ἑταῖρον acute mutavit Spengelius[39]), sed cum ἢ vetustae translationis auctoritate nitatur, ex qua prima recepit editio Basileensis tertia, praestat fortasse particula retenta cum Thuroto[40]) scribere ἕτερος. Accedit quod in universa sententiarum serie non de amicitiae sed de consanguinitatis et affinitatis vinculis sermo est.

In eodem capite locum vexatissimum 1262 b, 18—21 οὕτω συμβαίνει καὶ τὴν οἰκειότητα τὴν πρὸς ἀλλήλους τὴν ἀπὸ τῶν ὀνομάτων τούτων διαφροντίζειν ἥκιστα ἀναγκαῖον ὂν ἐν τῇ πολιτείᾳ τῇ τοιαύτῃ triplice coniectura donavit Spengelius[41]), sic eum refingendum esse ratus: οὕτω — οἰκειότητα εἶναι πρὸς — τούτων, δι' ἃ φροντίζειν — ἀναγκαῖον [ὂν] κ. τ. λ., at ego quidem nihil mutare audeam, συμβαίνειν etiam cum participio iungi reputans, sed cum Congrevio faciam talem fere in modum locum vertens: „so ergiebt es sich auch in einem solchen Staat am Wenigsten als nothwendig die gegenseitige Anhänglichkeit, die von solchen Namen ausgeht, zu pflegen“. Neque in verbis proximis ἢ πατέρα ὡς υἱῶν ἢ υἱὸν ὡς πατρὸς cum Scaligero[42]) et Spengelio[43]) υἱοῦ requirerem, cum Aristoteles quam saepe similiter orationem variaverit, in vulgus notum sit, nisi Guilelmi vestigia, quocum etiam P[4] υἱοῦ offert, hac quoque in re pressisse satius ducerem.

Contra ea in capitis quinti initio, 1262b, 40—1263a, 1, τοῦτο δ' ἄν τις καὶ χωρὶς σκέ-

38) L. l. p. 25.
39) L. l. p. 10 (62).
40) L. l. p. 26.
41) L. l. p. 10 (62).
42) In Eos I. p. 411.
43) L. l. p. 10 (62).

ψαιτο ἀπο τῶν τερὶ τὰ τέκνα καὶ τὰς γυναῖκας νενομοθετημένων, λέγω δὲ τὰ περὶ την κτῆσιν vehementer me offendunt ultima verba τὰ περὶ τὴν κτῆσιν, non propter nimium perspicuitatis studium, cuius haud absimilia exempla apud Aristotelem sunt frequentia[44]), sed quia τοῦτο illud, cuius vis hoc additamento in clariore luce ponitur, reapse non sunt τὰ περὶ τὴν κτῆσιν, sed πότερον κοινὴν ἢ μὴ κοινὴν (δεῖ)εἶναι τὴν κτῆσιν (1262b, 39 sq.). Ergo etiam obiectum verbi λέγω esse non possunt τὰ περὶ τὴν κτῆσιν, sed una potest quae sequitur eorundum verborum πότερον — κτῆσιν accuratior expositio πότερον κἂν ᾖ κ. τ. λ., 1263a, 1 sqq., immo alioquin haec non habet unde pendeat. Turbant igitur structurae non minus quam sententiarum ordinem τὰ περὶ τὴν κτῆσιν verba, ut utique sint exterminanda, sive e mala male repetitorum verborum τὴν κτῆσιν correctura sive alio modo extiterint. Ipsam autem, de qua dixi, expositionem quamvis argute ab Hampkio[45]) tractatam tamen a Spengelio[46]) demum inter πᾶσι, post quod recte comma omittit, et τάς τε κτήσεις (l. 2) interponente τὰς κτήσεις ἢ τὰς χρήσεις ἢ aut τὰς χρήσεις ἢ τὰς κτήσεις ἢ recte reparatum esse documento mihi etiam hoc est, quod vetus interpres non πᾶσι, sed πάσας legit[47]). Hic enim accusativus, si quid video, propter τε interiectum cum lacuna exorta cum altero τὰς κτήσεις in unum coniungi minus bene posset, a librariis, ut constructioni opitularentur, in dativum mutabatur: nunc vero secundum monachi librum, qui pristini status vestigia servavit, reducendus est, ut haec fere sit genuina verborum forma: πότερον κἂν ᾖ ἐκεῖνα χωρίς, καθ' ὃν τρόπον νῦν ἔχει, πάσας <ἢ τὰς χρήσεις ἢ τὰς κτήσεις> ἢ τάς τε κτήσεις κοινὰς εἶναι βέλτιον καὶ τὰς χρήσεις.

Quo autem maiorem hoc loco denuo praestitit fidem vetus interpretatio Latina, eo magis dubito, num de verbis κἂν δεηθῶσιν ἐφοδίων ἐν τοῖς ἄγροις κατὰ τὴν χώραν 1263a, 36 sq. recte iudicaverim omnia praeter χώραν recte se habere ratus, si κἂν δεηθῶσιν ἐφοδίων verbis significari sumeremus hoce: „et quaecunque eis viaticorum opus sunt". Namque Guilelmus cum vertat „si indigeant pro viaticis", non κἂν sed ἂν et non ἐφοδίων sed, ut videtur, ἀντ' ἐφοδίων in codice suo invenit, et profecto ἐφόδια sive viatica sunt pecuniae aut alimenta, quae domo aliquis secum fert, ut vitam intervias eis sustentet, quae vero intervias ex alienis possessionibus aufert, non viatica sed pro viaticis tantum sunt. Quapropter nescio an hoc quoque loco liber ille verum servaverit et καὶ καρποῦς vel simile quid ante ἂν δεηθῶσιν ἀντ' ἐφοδίων exciderit. Quod enim dativum quoque τοῖς συσσιτίοις 1263b, 41 sensu male intellecto „pro conviviis" vertit monachus Moerbecensis, inde eum etiam hic dativum ἐφοδίοις legisse aut genetivum ἐφοδίων eadem ratione transtulisse nemo colliget.

Contra ea 1264a, 7 Guilelmus quoque legit μερίζων αὐτὰ monstrumque lectionis „partiens

---

44) Cf. quae congessit Vahlenius Beiträge zu Aristoteles Poetik II. Vindob. MDCCCLXVI. p. 71 sq. (in Commentt. acad. Vindob. philosophico-historicis LII. p. 157 sq.).

45) In Philologo XXI. p. 541 sqq. Qui l. 3 ἢ ante οἷον cum Heinsio inserere et l. 8. κοινούς in χωρίς mutare vult.

46) L. l. p. 11 (63).

47) Sed paulo post l. 29 sq. minime sequor Scaligerum et Spengelium locum integerrimum coniecturis vexantem, verum simpliciter verto: „vermöge der Tugend aber wird es zum Behufe (aut: in Hinsicht) des Gebrauches nach dem Sprichwort zugehen: Freunden ist Alles gemein".

tompora“ nihil nisi corruptela est editionis a Schneidero adhibitae, ut, cum quaenam sint *αὐτα* vix intellegi queat, nihil obstare videatur, quominus Boeckeri coniecturam *αὐτοὺς* amplectamur. Nec non ibidem l. 10 in errorem me induxit Schneideri socordia, utpote qui non observaverit per maiorem huius capitis partem in vetusta translatione *φύλακας* non custodum sed municipum nomine significari. Neque verba proxima, de quibus desperabam, *ὅπερ καὶ νῦν οἱ Λακεδαιμόνιοι ποιεῖν ἐπιχειροῦσιν* nunc ullo mihi vitio maculata esse videntur. Nam *ποιεῖν ἐπιχειρεῖν* non de eis duntaxat, qui aliquid facturi sunt, sed de eis quoque, ni fallor, dici potest, qui revera aliquid faciunt, si ea ipsa actione dubiae rei experimentum instituunt et quam bene ipsis haec res procedat et sibi et vel nolentes simul aliorum in usum experiuntur, ubi nos dicimus „sie versuchen es sich“: quae loquendi ratio hoc loco eo aptior est, quo magis Aristoteles rei, de qua loquitur, institutionem, qualis apud Lacedaemonios inveniatur, minime optimam esse ipse postea demonstravit, c. 9. 1262a, 34—b, 12: *νῦν* autem vocabulo non praesens tempus significari sed ex usitatissima huius vocis notione [48]) statum revera extantem fictae Platonis civitati opponi postquam semel monui, Spengelium [49]) denuo interrogare potuisse, nonne semper Helotes id fecerint, vehementer mirarer, viro clarissimo dissertationem meam inspicere si placuisset.

Idem Spengelius [50]) si in capitis sexti [51]) loco 1265b, 29 sq. praeter reliquorum codicum lectiones etiam P⁴ et veterem translationem et Schneideri Coraisque editiones respicere voluisset, quibus non *πολιτείαν* sed *πολιτειῶν* offertur, abstinuisset profecto intempestivo coniectandi pruritu, quo impulsus *κοινοτέραν* et *τῆς ἄλλης* pro genuina Aristotelis scriptura venditare conatus est. Superlativi enim ubi comparativum exspectamus positi exempla unicuique in promptu sunt, politiam autem *κοινοτάτην* esse, etsi non primum post optimam reipublicae formam locum teneat, sed praeter eam aristocratiis quoque deterioribus, velut quae est Lacedaemoniorum, ad plurimas civitates minus aptis cedat, in quarto quoque vel potius sexto libro Aristoteles docet, c. 2. 1289b, 14 sqq. *ἔπειτα τίς κοινοτάτη καὶ τίς αἱρετωτάτη μετὰ τὴν ἀρίστην πολιτείαν κἂν εἴ τις ἄλλη τετύχηκεν ἀριστοκρατικὴ καὶ συνεστῶσα καλῶς ἀλλ' <ἧττον> ταῖς πλείσταις ἁρμόττουσα πόλεσι τίς ἐστίν* [52]), et c. 11. 1295a, 25 sqq. *τίς δ' ἀρίστη πολιτεία . . . ταῖς πλείσταις πόλεσι — καὶ γὰρ ἃς καλοῦσιν ἀριστοκρατίας, περὶ ὧν νῦν εἴπομεν, τὰ μὲν ἐξωτέρω πίπτουσι*

---

48) Si eadem in verbis quoque c. 8. 1268a, 11 locum habere potest, concidit ibi l. 9 sq. coniectura Spengeli (l. l. p. 15) alioquin veri simillima *ὡς οὔπω τότε παρ' Ἕλλησιν.*

49) L. l. p. 12 (64).

50) L. l. p. 13 (65).

51) In eodem capite, id quod obiter moneo, 1265a, 21 ante *εἰ δεῖ* P⁴ non in continuis verbis sed in margine addit *πρῶτον μὲν*, quod praeter eum et Guilelmum P¹ quoque habet, et l. 22 post *πολιτικὸν* margo quidem P⁴ *μὴ μονοτικόν* et P¹ *μὴ μονωτικόν*, sed Guilelmus *μὴ μονωστικόν* addit. Non igitur, id quod in Iahni ann. l. l. p. 829 sq. conieci, *πολεμικὸν* <*καὶ*> *μὴ μόνον* <*πολι-*> *τικόν*, sed *πολεμικόν, μὴ μόνως* <*πολι-*> *τικόν* scribendum est.

52) Hunc locum cum non ex omni parte recte intellexerim in Mus. Rhen. XXI. p. 554, interpretationem eius Germanicam apponam: „sodann (will ich davon handeln), welches die am Allgemeinsten anwendbare und die wünschenswertheste Verfassung nächst der besten und den ausser dieser noch etwa verhandenen aristokratischen und wohl eingerichteten, aber (gleich dieser) für die meisten Staaten weniger passenden Verfassungen ist.“ Nihil igitur in capite istius libri undecimo deesse nisi quae desideravit Thurotus l. l. p. 69 sq. certum est.

ταῖς πλείσταις τῶν πόλεων, τὰ δὲ γειτνιῶσι τῇ καλουμένῃ πολιτείᾳ, διὸ περὶ ἀμφοῖν ὡς μιᾶς λεκτέον. Nonne haec paene ad verbum concinunt cum nostro loco: *μέση δὲ τούτων ἣν καλοῦσι πολιτείαν — εἰ μὲν οὖν κοινοτάτην ταύτην κατασκευάζει ταῖς πόλεσι τῶν ἄλλων πολιτειῶν, καλῶς εἴρηκεν ἴσως, εἰ δ' ὡς ἀρίστην μετὰ τὴν πρώτην πολιτείαν, οὐ καλῶς· τάχα γὰρ τὴν τῶν Λακώνων ἄν τις ἐπαινέσειε μᾶλλον ἢ κἂν ἄλλην τινὰ ἀριστοκρατικωτέραν?*

Neque minus Spengelio[53]) alium huius capitis locum, de quo ipse disserui, 1266a, 17 sqq. tractanti obloquendum est, etsi, quod omittere ego non debebam, ille adiecit, iam eam ob causam male Muretum pro *ἀλλ'* voluisse *ἐννενήκοντα*, quia non XC, sed CLXXX designent, e quibus tum denique dimidia pars eligatur. Locum enim totum sic restaurare conatus est: *εἶτ ἐκ τῶν τρίτων, πλὴν οὐ πᾶσιν ἐπαναγκὲς ἦν τοῖς ἐκ τῶν [τρίτων ἢ] τετάρτων· ἐκ δὲ [τοῦ τετάρτου] τῶν τετάρτων κ. τ. λ.* neque explicuit, quid sibi velit imperfectum *ἦν*, neque vidit *οὐ πᾶσιν ἐπαναγκὲς* idem esse ac *ἐνίοις μόνον ἐπαναγκές*, id quod a Platonis sententia abhorret, secundum quam potius *οὐδενὶ ἐπαναγκὲς* est, sed, ut ipsius Spengeli verbis utar, in tertio censu voluntarii omnes ferunt, qui ex quarto sunt.

Quod porro paulo post l. 22 sqq. sententiae *ὡς μὲν οὖν οὐκ ἐκ δημοκρατίας καὶ μοναρχίας δεῖ συνιστάναι* (*συνεστάναι* Guil. P¹ rc P²) *τὴν τοιαύτην πολιτείαν, ἐκ τούτων φανερόν* qui nexus sit cum prioribus intellegere non potuit Spengelius[54]) infelicissime *μοναρχίας* loco *ὀλιγαρχίας* fortasse reponendum esse ratus, quamquam ex contrario politia Aristoteli ipsi reapse est oligarchiae et democratiae compositio, hoc profecto sine philosophi culpa factum est. Is enim claris verbis dixit l. 1 sqq. *ὡς δέον συγκεῖσθαι τὴν ἀρίστην πολιτείαν ἐκ δημοκρατίας καὶ τυραννίδος, ἃς ἢ τὸ παράπαν οὐκ ἂν θείη τις πολιτείας ἢ χειρίστας πασῶν· βέλτιον οὖν λέγουσιν οἱ πλείους μιγνύντες* et deinde Platonem ipsum demonstravit non potuisse non contra sententiam illam sibi propositam in ipsa mixtura perficienda tyrannidem prorsus praetermittere eque oligarchia potius et democratia totam constituere. Qui autem plures etiam reipublicae formas miscent, id est oligarchiam, democratiam, aristocratiam, non politiam condunt, sed formam meliorem, aristocratiam scilicet non quidem puram illam et optimam, quae simul omnium omnino reipublicae administrandae rationum optima est, at certe mixtam et secundariam.

Contra ea in septimi capitis verbis 1266a, 39 *διὸ Φαλέας ὁ Χαλκηδόνιος τοῦτ' εἰσήνεγκε πρῶτος* nescio an recte Spengelius[55]) probaverit quod primus dedit Aretinus *πρῶτον*, cf. 1266b, 14 sqq. Etiamsi enim Guilelmi librorumque lectionem ita forsitan defendere velimus, ut Phaleam non de finita sed de absoluta bonorum aequalitate primum cogitasse sumamus, tamen non solum Aristoteles hoc si voluit disertis verbis dicere debuit, sed etiam, ut addam quae suo iure afferre potuit Spengelius, *πρῶτον* eo sensu usurpatum, ut hoc potissimum Chalcedonius exagitaverit, melius convenit toti ordini sententiarum. Sic enim revera hic unus eorum est, qui *ἀπὸ τῶν ἀναγκαίων ἄρχονται μᾶλλον* (l. 36) et quibus *ἀναγκαῖον* (sic enim cum Guilelmo et P¹ scribendum est, ceteri codices vocem omittunt) *μέγιστον* esse videtur *τὸ περὶ τὰς οὐσίας*

---

53) L. l. p. 13 (65).
54) L. l. p. 13 (65) sq.
55) L. l. p. 14 (66).

τέταχϑαι καλῶς (l. 37 sq.), quia nimia bonorum inaequalitas seditiones moverit omnes (l. 38), qua eadem opinione permotus (διὸ) huius viti abolitionem principium esse credidit reipublicae bene administrandae. Sic igitur πρῶτον, si hanc recipimus emendationem, ut antea ἄρχονται est interpretandum, non ita, id quod Spengelius voluit, ut hoc primum in libris suis de civitate scriptis exagitaverit, nam si Aristotelem audimus, omnino vix aliud quid in eis exagitasse censendus est. Quamquam, si haec vera lectio est, καὶ ante Φαλέαν additum exspectem neque ignoro, si πρῶτος scribatur, sententiam existere a cogitatorum perpetuitate non prorsus abhorrentem: tunc enim primus erit Phaleas, quem eadem illa opinio impulit, ut de absoluta bonorum aequalitate inducenda cogitaret, et καὶ recte tunc deest.

Sequitur Phaleae refutatio. Et primum quidem dicit Aristoteles, qui bonorum aequalitatem instituere velit, ei liberorum quoque procreandorum numerum esse definiendum, quem non definiverit Phaleas, 1266 b, 8—14. Tum non aequalibus tantum bonis opus esse, si opus sit, sed simul modicis demonstrat, l. 14—28. Deinde ne hoc quidem sufficere observat, sed multo magis cupiditatum aequalitatem requiri eadem educandi ratione comparandam, l. 28—31. Neque educationis et disciplinae aequalitate bonam frugem effici quarto loco adicit l. 31—38, nisi ita sit comparata, ut omnem aliis plus pecuniae aut honoris aut utriusque habendi cupidinem exstirpet. Tum verba leguntur ἔτι στασιάζουσιν οὐ μόνον διὰ τὴν ἀνισότητα τῆς κτήσεως ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν τῶν τιμῶν κ. τ. λ. l. 38 sqq., quae ut non quintum argumentum afferant sed per se spectata quarto causam addant, propter quam honoris cupido non minus quam pecuniae tollenda sit, profecto Spengelio [56]) largiendum est: sed etsi recte idcirco ἐπεὶ pro ἔτι scripsit, non tamen animadvertisse videtur his verbis simul transitum ad sequentia ita parari, ut tota argumentatio usque ad 1267 a, 17 una sit eademque, qua in universum explanetur unde fiat ut in tales reprehensiones, qualis secunda, tertia, quarta est, incurrere potuerit Chalcedonius. Causa enim est, quod ipsa illa opinio, a qua profectus esse dicitur, falsa, immo seditionibus et iniuriis impulsus non minor honoris amor quam pecuniae est, neque ad scelera necessariorum tantum cupido sed etiam supervacaneorum, quin etiam haec ad maxima incitat, ut Phaleae remedium, etiamsi quam plurimum ei concedatur, non nisi parvas iniurias reprimere queat. Sic igitur quae adhuc ei opposuit Aristoteles in unum paene omnia reducuntur, neque longe abest, cum universa haec cohaerentia particula δ' 1267 a, 2 paulum relaxetur, ut ab ipso Aristotele ϑ' positum esse credam [57]). Quomodocunque autem haec res se habet, id certum est, quod post Rassovium [58]) et ego [59]) et Spengelius [60]) vidimus, l. 12, si in codicum vestigiis nos tenere velimus, ἐπεὶ inversa ratione in ἔτι esse mutandum, sed Guilelmus ἐπεὶ prorsus non legit et post ἀδικοῦσι pro γε, quod reapse quid sibi velit difficile est intellectu, δὲ potius offert: „iniuriantur autem.“ Ceterum in verbis, quae nunc inveniuntur infra

56) L. l. p. 14 (66).

57) De οὐ τοίνυν l. 7 haec est Spengeli (l. l. p. 14) observatio: „notandus h. l. usus vocabuli τοίνυν, nam facile οὔτοι τοίνυν conicias.“ Quae non intellego: facilis enim haec coniectura sensum mihi pervertere videtur, quem, ut dixi, restituit Buechelerus τοίνυν in μέντοι mutans.

58) Observ. crit. in Aristot., Berol. MDCCCLVIII. Qui tamen non ἔτι sed ἔτι δὲ scribere voluit.

59) In Iahni ann. l. l. p. 330.

60) L. l. p. 14 (66).

1267 a, 38—b, 8, sed quae revera alteram tantum recensionem huius argumentationis esse alio loco [61]) observavi, sententia ita vertitur, ut argumentorum antea prolatorum fiat potius conclusio.

Etiam praeclarius auxilium nobis fert vetusta translatio in proximo argumento, quod codices his exprimunt verbis: *ἔτι τὰ πολλὰ βούλεται κατασκευάζειν*, ut Phaleam vituperet Aristoteles domesticis tantum rebus providentem, cum etiam de bellicis cura adhibenda sit. Sed unus vidit Coraes tum l. 20 non *ἄρα* sed *γὰρ* sanae menti satisfacere. At ne sic quidem perfectum *συντέταχθαι* intellegitur. Nonne igitur rectius erit nihil coniectare sed recipere Guilelmi lectionem *ἔτι τὰ πολλὰ δεῖ κατασκευάζεσθαι*? Tum enim sensus existet optimus, quem lingua nostrate sic reddam: „Und ferner bei den meisten Angelegenheiten (zwar) muss man auf Das hinarbeiten, woraus eine gedeihliche Entwicklung der innern Verhältnisse des Staats entspringen wird, man muss aber auch die zu den benachbarten und überhaupt zu allen auswärtigen Staaten wohl zu ordnen bestrebt sein. Es musste daher von Phaleas bei der Einrichtung der Verfassung nothwendig auch darauf gesehen werden den Staat in einen kriegstüchtigen Zustand zu setzen, während er hierüber kein Wort sagt, und es musste ingleichen auch bei der Regelung des Besitzes selber dieser Gesichtspunkt von ihm nicht ausser Augen gelassen werden."

Nec minus in capitis octavi initio non haesissem, si id quod nunc scio scivissem ut P^1 codicis ita veteris quoque translationis veram lectionem pro *καὶ κόσμῳ πολυτελεῖ* 1267 b, 26 esse *καὶ κόμης*, qua reposita omnes difficultates evanescunt, et in editione tantum a Schneidero collata verba prorsus esse omissa.

Quod autem 1268 a, 42 sq. in verbis *τό τε πλῆθος ἔσται τῶν καρπῶν ἐξ ὧν ἕκαστος γεωργήσει δύο οἰκίας* corruptum esse *καρπῶν* Spengelius [62]) censet, ut cui sensus potius *πόνων, καμάτων, καρτεριῶν* vel simile quid flagitare videatur, non reputavit hoc loco non de duobus praediis in unius familiae commodum administrandis ut c. 6. 1266 b, 25 sqq., ad quem locum provocat, esse sermonem, sed de altero in ipsorum agricolarum et altero in otiosorum militum usum colendis. Quam in rem alia potius cadit illa ratio, quam in eodem capite protulit Aristoteles de nimia terrae magnitudine a tot otiosis hominibus requisita 1265 a, 13 sqq., quamquam dubium est, cum Guilelmus et Aretinus non *γεωργήσει* sed *ὑπουργήσει* legerint, utrum *δύο οἰκίαι* sint agricolae et bellatoris familiae an separata utriusque praedi administratio. Aut igitur ad alteram etiam familiam gratis sustentandam aut, si gratis sustentanda est, ad separatae eiusmodi administrationis sumtus non suppeditabunt vel duorum praediorum quaestus. Cum autem *οἰκίας γεωργεῖν* mirum sit loquendi genus, recipienda videtur lectio *ὑπουργήσει* et praeterea cum Camerario et fortasse iam Aretino *οἰκίαις* scribendum [63]).

In capite nono 1269 a, 33 Spengelius [64]) Scaligeri coniecturam <*ἢ*> *ὑπεναντίως* eo

---

61) Ibidem p. 330 sq.

62) L. l. p. 15 (67).

63) Obiter praeterea de hoc capite moneo 1269 a, 21, ubi Buechelerus aut *πλὴν* aut *παρὰ* reiciendum esse censet, *πλὴν* iam apud Guilelmum non inveniri. Quamquam *πλὴν παρὰ* per se defendi possit, ut idem fere sit quod nostrum „ausser auf dem Wege der Gewohnheit" nullamque aliam firmitatem habeat lex nisi quam ei paret consuetudo, id quod rectius fortasse dictum erit, quam ipsam legis firmitatem non nisi consuetudinem esse. Cf. praeterea Vahlen. Beitr. zu Arist. Poet. III. Vindob. MDCCCLXVII (in Comm. acad. Vindob. LXVI) p. 303 sq.

64) L. l. p. 16 (68).

quoque argumento refellere conatus, quod per totum caput scriptor ea inprimis notaverit, quibus a consilio et fine suae ipsorum civitatis formae aberraverint Lacedaemonii, nimium haud dubie demonstravit, nam si hanc ob causam *ὑπεναντίως* tantum scripsit Aristoteles, similiter ei antea quoque l. 31 non *καλῶς ἢ μὴ καλῶς*, sed nude *μὴ καλῶς* scribendum erat. Itaque etiam nunc non multum abest ut credam post *ἐναντίως* intercidisse *ἢ μὴ ἐναντίως*.

Deinde 1269b, 35 pro *ἀλλ' εἴπερ* Guilelmus cum habeat „nisi", aut *ἀλλ' ἤπερ*, quod Sylburgius coniecit, aut *ἀλλ' ἢ* legisse putandus est, et l. 36 pro *ταῦϑ'* cum sensus recte Spengelio *τοῦτον* postulare videatur, tamen *ταῦτα* fortasse „res bellicas" significare potest [65]).

Utut autem haec res se habet, certe 1271a, 3 minime cum eodem Spengelio *δὲ* in *γὰρ* mutaverim. Etsi enim nescio, quanam re Spartanorum legislator se ipsum senatoribus diffidere ostenderit, tamen sententia verborum *φαίνονται δὲ καὶ* haec esse videtur: „ipsa autem experientia docuit tantam potentiam talibus senatoribus commissam nequaquam esse securam.

Denique 1271b, 3 sqq., postquam unam tantum virtutem bellicam Spartanorum legibus coli Aristoteles dixit, in adiecta ratione *αὕτη γὰρ χρησίμη πρὸς τὸ κρατεῖν, τοιγαροῦν ἐσώζοντο μὲν πολεμοῦντες ἀπώλλυντο δὲ ἄρξαντες δια τὸ μὴ ἐπίστασϑαι σχολάζειν μηδὲ ἠσκηκέναι μηδεμίαν ἄσκησιν ἑτέραν κυριωτέραν τῆς πολεμικῆς* addendo post *χρησίμη* vocabulo *μόνον* aegre carebimus, neque interest exercitationem Lacedaemoniis nobiliorem nullam fuisse quam bellicam, sed non fuisse in maiore quam bellica virtute: itaque non respuendum est Guilelmi additamentum *πρὸς ἀρετὴν*, etsi minus bene ante *ἠσκηκέναι* ab eo datum longe aptiorem ante *ἑτέραν* sibi sedem vindicabit.

In capite **decimo**, in quo agitur de Cretensium civitate, verba quae leguntur de Minois imperio maritimo *διὸ καὶ νῦν οἱ περίοικοι — περὶ Κάμικον*, 1271b, 30—40, non ab ipso Aristotele esse profecta cum alio loco [66]) ostenderim, adsensum Spengeli [67]) non reportavi, attamen vir clarissimus non solum rationes neque attulit neque a me allatas refellere conatus est, sed etiam ipse verba certe *οἱ περίοικοι* delenda esse censet. Quae cum ita sint, de hac re denuo verba facere supervacaneum videretur, nisi quaedam mihi essent et addenda et corrigenda. Vix enim recte verba quoque antecedentia *κατέλαβον δ' οἱ πρὸς τὴν ἀποικίαν ἐλϑόντες τὴν τάξιν τῶν νόμων ὑπάρχουσαν ἐν τοῖς τότε κατοικοῦσιν* (l. 28—30) damnavi, immo etsi cum Buechelero *παρέλαβον* pro *κατέλαβον* exspectes, tamen ceteroquin cavendum Aristoteli erat, ne, cum Cretenses aut saltem Lyctios colonos Lacedaemoniorum fuisse consanguinitatis utrorumque probandae causa dixisset, *ἄποικοι γὰρ οἱ Λύκτιοι* (*Κρῆτες* Guil. et P[1]) *τῶν Λακώνων ἦσαν* (l. 27 sq.), inde colligeret quis falsa ei antea l. 22 sqq. esse statuta, cum in Lacedaemoniorum republica constituta imitando effictum esse exemplum Cretensium contenderet, sed ex contrario illorum leges et consuetudines in hos esse translatas. Qua in re etsi erravi, tamen verba *δοκεῖ δ' ἡ νῆσος καὶ πρὸς τὴν ἀρχὴν τὴν Ἑλληνικὴν πεφυκέναι καὶ κεῖσϑαι καλῶς κ. τ. λ.* (l. 32 sqq.) iam eam ob causam

65) Verbo monuisse satis erit 1270a, 33 pro *μίαν γὰρ πληγὴν οὐκ ὑπήνεγκεν* codicis a Guilelmo translati lectionem fuisse videri *οὐδεμίαν γὰρ πληγὴν ὑπήνεγκεν*, quae vera forsitan sit, si scribamus *οὐδὲ μίαν*.

66) In Iahni ann. l. l. p. 331.

67) L. l. p. 3 (55) sq. 17 (69).

non posse pro genuinis haberi, quia vix congruant cum eis, quae in eiusdem capitis fine 1272 b, 16—20 leguntur ἀλλὰ σώζεται διὰ τὸν τόπον — οὔτε γὰρ ἐξωτερικῆς ἀρχῆς κοινωνοῦσιν οἱ Κρῆτες, rectissime sensit Buechelerus. Cum autem vel interpolator non in toto, sed in medio mari Ionio Cretam insulam esse sitam contendisse credendus sit, idem collega amicissimus, pro πάσῃ γὰρ ἐπίκειται τῇ θαλάσσῃ ut μέσῃ κ. τ. λ. scribam, optime mihi suasit [68]).

Deinde postquam convivia melius apud Cretenses quam apud Lacedaemonios instituta esse Aristoteles dixit, secuntur verba ἀπὸ πάντων γὰρ γινομένων (Guil., ut videtur, γενομένων) καρπῶν τε καὶ βοσκημάτων [καὶ] ἐκ τῶν δημοσίων καὶ φόρων οὓς φέρουσιν οἱ περίοικοι κ. τ. λ., 1272 b, 17 sqq. In quibus καὶ ante ἐκ cum absit a Guilelmi et Aretini versionibus, editione Aldina, codicibus $P^{1.2.3.4.}$, male intrusum est a Bekkero aliisque editoribus: quo remoto τὰ δημόσια haud dubie agros publicos significant, quos colebant Mnoitae, itaque perioeci sensu angustiore hoc loco non nisi et Clarotae sive Aphamiotae appellantur et ὑπήκοοι illi, quos cum Spartanorum perioecis comparavit Sosicrates [69]). At non solum quae hi toti civitati sed etiam quae Clarotae singulis civibus tributa (φόρους) pendebant in res sacras et publicos sumtus et conviviorum impensas (l. 19. sqq.) collata esse omnia plane incredibile est: unde enim tunc sumebant singuli cives quae praeter alimenta ad vitam necessaria sunt? Quamobrem ante φόρων litterarum similitudine intercidisse ἀπὸ μορίου, donec meliora aliquis inveniat, propensus sum ad credendum.

Verba autem, quae proxime secuntur l. 22 sqq., idcirco imprimis, quia μὲν l. 12 δὲ l. 28 demum habeat respondens, sic scribenda et ordinanda esse, ut δὲ l. 26 in δὴ mutato agmen ducant verba ὅτι δὴ τὰ περὶ τὰ συσσίτια βέλτιον τέτακται τοῖς Κρησὶν ἢ τοῖς Λάκωσι (l. 26 sq.), claudant πρὸς δὲ τὴν ὀλιγοσιτίαν ὡς ὠφέλιμον πολλὰ πεφιλοσόφηκεν ὁ νομοθέτης καὶ πρὸς τὴν διάζευξιν τῶν γυναικῶν, ἵνα μὴ πολυτεκνῶσιν, τὴν πρὸς τοὺς ἄρρενας ποιήσας ὁμιλίαν, περὶ ἧς — καιρός (l. 22—25), alibi [70]) iam observavi, sed praeterea quaeritur, nonne eandem ob causam πρός τε pro πρὸς δὲ et, ut structuram castigemus, pro ποιήσας duce Guilelmo „fecit" vertente ἐποίησε scribamus et, donec alii loci afferantur, quibus nudum ποιεῖν verbum de eo dici posse probetur, qui lege aliquid sanciat, ante ποιήσας aut ἐποίησε periisse νομίμην vel simile quid non sine idonea ratione suspicari queamus.

Tum ibidem l. 30 τούτων ex τούτῳ extitisse recte iam Sylburgius intellexit, sed Guilelmus et P^{1} exhibent dativum pluralis τούτοις, quem etsi ipsum facile e τούτων per correcturam ortum esse credas, tamen infra 1262 b, 16 in plane eadem re similis explicatio locum non habet.

Neque l. 40 in verbis οὐδὲ γὰρ λήμματός τι τοῖς κόσμοις ὥσπερ τοῖς ἐφόροις certus sum, utrum οὐδὲ, quod Guilelmus et fortasse P^{1} et Aretinus, an οὐδὲν, quod $P^{2.4.}$ Q^{b}. T^{b} Aldus et fortasse P^{3} tuentur, magis probem. Coraes οὐδὲν scripsit et τι in μέτεστι mutavit, at si mutatione opus est, sufficit, ni fallor, lenior ἔστι. Sed utut haec quidem se habet res, certe in verbis proxime sequentibus πόρρω γ' ἀποικοῦσιν (l. 41) cum interprete faciam non γ' sed γὰρ

---

68) Paulo post l. 37 pro Ῥόδον veram lectionem Ῥόδου praebent vetusta translatio et P^{1}.

69) Ap. Ath. VI. p. 264 a. Cf. Schoemann. Griech. Alterth. I. p. 310 sq.

70) In Iahni ann. l. l. p. 332.

vertente: nam ἀποικοῦσιν si participium esset, male se haberet non cum proximo substantivo τοῖς ἐφόροις sed cum remotiore τοῖς κόσμοις coniungendum et ne sic quidem eis attributum, quibus, si accurate rem contemplamur, attribuendum est, quoniam qui πόρρω ἀποικοῦσιν non cosmi soli sed omnes Cretenses sunt, sin verbum finitum est, nihil impedit, ne tamquam subiectum hos omnes cogitando addamus.

Recte etiam in verbis τὸ τῆς ἀκοσμίας τῶν δυνατῶν, ἣν καϑιστᾶσι πολλάκις, ὅταν μὴ δίκας βούλωνται δοῦναι, 1272 b, 8 sq., τῶν δυνατῶν, cuius loco male τῶν δυναστῶν offert P¹, hic codex et Guilelmus post δοῦναι demum habent, quos secutus optime praeterea Coraes pro ὅταν coniecit οἳ ἄν. Quod autem quae tunc secuntur ᾗ καὶ δῆλον — μᾶλλον (l. 9—11) post εἰώϑασι δὲ διαλαμβάνοντες τὸν δῆμον καὶ τοὺς φίλους μοναρχίαν ποιεῖν καὶ στασιάζειν καὶ μάχεσϑαι πρὸς ἀλλήλους (l. 11—13) traicere voluerunt Heinsius et Conringius, erraverunt quidem haud dubie vehementer, sed mancam quodammodo esse et imperfectam verborum iuncturam me iudice recte senserunt: ego certe post εἰώϑασι δὲ requiro καί, cumque praeterea διαλαμβάνειν eo sensu usurpatum, ut sit socium sumere aliquem[71]), scrupulum mihi iniciat, pro δὲ διαλαμβάνοντας coniectem δὲ καὶ λαμβάνοντας.

Satis mirum autem est, id quod iam antea commemoravi, in verbis quae ibidem leguntur l. 15 sq. ἔστι δ' ἐπικίνδυνος οὕτως ἔχουσα πόλις τῶν βουλομένων ἐπιτίϑεσϑαι καὶ δυναμένων apud Guilelmum et Demetrium Chalcondylam iterum genetivi pluralis loco eiusdem numeri dativum inveniri τοῖς βουλομένοις — δυναμένοις, etsi hoc quidem loco genetivo non facilior est explicatu. Utra constructio magis approbanda, immo num forte utraque non admittenda, sed, ut genetivus stare possit, γίνεσϑαι ante ἐπικίνδυνος inserendum sit, in quod incidit Buechelerus, ingenue fateor me nescire.

In capite undecimo postquam de Carthaginiensium republica agens Aristoteles eorum reges et senatores cum regibus et senatoribus Spartanorum comparavit et in hac re Carthaginienses magis laudavit, quippe apud quos non ex eodem semper genere reges et hoc ceteris nequaquam praestantiore essent, καὶ βέλτιον δὲ τοὺς βασιλεῖς μήτε κατὰ τὸ αὐτὸ[72]) γένος εἶναι μηδὲ (leg. μήτε cum Schneidero) τοῦτο τὸ τυχόν, 1279 b, 39 sq., in exemplis nostris secuntur haece: εἴτε διαφέρον ἐκ τούτων αἱρετοὺς μᾶλλον ἢ καϑ' ἡλικίαν, l. 40 sq. Lectionum in codicibus et utraque versione Latina varietas exigua est: pro εἴτε enim P¹ et Aretinus offerunt ἢ et Guilelmus non, ut adhuc crediderunt, „sed quod" aut, ut in codice Monacensi legitur, „sed quae" vertit, immo genuina haud dubie lectio est, quae teste Thuroto[73]) in antiquissimo codice Parisino invenitur, „si quid," id est εἴ τι[74]). Primus Conringius vidit verba certe ἐκ τούτων κ. τ. λ. facta esse non de regibus sed de senatoribus Carthaginiensium, qua re permotus more suo lacunam ante ea statuit. Quem secutus, praeterea tamen verborum quoque εἴτε διαφέρον non aliam esse

---

71) Congrevium si audimus, διαλαμβάνοντας hoc loco significat „dividing so as to form parties", sed haec significatio non quadrat ad alterum obiectum καὶ τοὺς φίλους.

72) Pro κατὰ τὸ αὐτὸ male κατ' αὐτὸ praebent Guil. et margo P¹.

73) L. l. p. 281.

74) Quamquam corruptum illud „sed quod" iam in exemplar irrepserat ab Alberto Magno adhibitum, qui tamen addit haece: „alia translatio: sive."

naturam, sed ipsos γέροντας sub eis latere acutissime intellegens coniectura sua τοὺς δὲ γέροντας τῷ αἱρετοὺς κ. τ. λ. veram emendandi rationem patefecit Schneiderus, quam deinde et ductibus litterarum et sententiae melius adaptavit Ioannes Brandis[75]) scribendo τοὺς δὲ γέροντας κατὰ πλοῦτον αἱρετοὺς κ. τ. λ. Sed haec ipsa coniectura pulcherrima ut ad litteras etiam propius accedat, lectionis inprimis a Guilelmo suppeditatae εἴ τι rationem habens proposuit Buechelerus ἔτι δὲ τοὺς γέροντας κατὰ πλοῦτον αἱρετοὺς μᾶλλον ἢ καθ' ἡλικίαν.

Porro quod in verborum 1273a, 2 sqq. τὰ μὲν οὖν πλεῖστα τῶν ἐπιτιμηθέντων ἂν διὰ τὰς παρεκβάσεις κ. τ. λ. priore membro quae satis accurate opposita sint genetivo in posteriore posito τῶν δὲ πρὸς τὴν ὑπόθεσιν τῆς ἀριστοκρατίας καὶ τῆς πολιτείας deesse ratus post παρεκβάσεις collato capitis noni initio τὰς τῆς ἀρίστης τάξεως vel simile quid excidisse conieci[76]), possit forsitan aliquis mihi contradicere eam ob causam, quia ἡ ἀρίστη τάξις sive optima reipublicae forma ipsa inter aristocratias locum et primum quidem locum obtinet, quapropter quae declinant ab aristocratiae fundamento, declinant etiam ab optima gubernatione, ita ut, cum in altero membro de hac ipsa declinatione sermo sit, antithesin magis sustulisse quam comparasse videar hoc coniectandi conatu. At si eum firmiter tenemus, in priore membro de optima illa forma, ut quae optima sit, sive aristocratico sive alii generi adnumeranda videatur, Aristoteles loquitur, in posteriore praeter politiam de aristocratia, ut quae aristocratia sit, utrum simul sit optima forma annon in medio relinquens. Deflectit profecto etiam ab optimo ordine, quod optimis viris non omnibus et divitibus facilius quam optimis munera publica Carthagine patent, sed deflectit non minus ab aristocratia vulgari, quippe in qua aristocratia ita cum democratia et oligarchia aut cum sola democratia mixta esse debeat, ut ipsa praevaleat: cur enim alioquin aristocratiae potius nomine quam oligarchiae aut democratiae digna erit?

In eodem capite Aristoteles vituperans Carthaginienses unum saepissime pluribus muneribus cumulantes, contrarium modum πολιτικώτερον et δημοτικώτερον esse contendit, id quod his verbis ostendere conatus est κοινότερόν τε γὰρ καθάπερ εἴπομεν καὶ κάλλιον ἕκαστον ἀποτελεῖται τῶν αὐτῶν καὶ θᾶττον 1273b, 14 sq. Inverso enim ordine ad πολιτικώτερον haud dubie κάλλιον — θᾶττον et κοινότερον ad δημοτικώτερον referendum est: sed male vulgo καθάπερ εἴπομεν vertunt „id quod diximus", ubi enim talia dixit philosophus in antecedentibus huius operis partibus? Ergo καθάπερ εἴπομεν est „dicta ratione", id est contraria illa. τῶν αὐτῶν autem quid sibi velit, nemo adhuc explicuit Guilelmusque cum vertat „ab eisdem" fortasse ὑπὸ τῶν αὐτῶν legisse censendus est: quod si ita se habet, ut sensum, qui nobis satisfaciat, restituamus, praeterea ἢ ante ὑπὸ τῶν αὐτῶν addamus. Sic enim tunc universus locus Germanice erit reddendus: „denn mehr im Interesse des Allgemeinen und besser und schneller wird in der angegebenen Weise jedes Staatsgeschäft ausgeführt, als wenn immer für Alles dieselben Personen sind."

Denique Aristoteles postquam instituta Lacedaemoniorum, Cretensium, Carthaginiensium non solum multo magis reprehendit quam laudavit, sed etiam formam reipublicae apud Carthaginienses magis paene oligarchicam quam aristocraticam et apud Cretenses, si accurate res perpen-

75) In mus. Rhen. XI. p. 595 sq.
76) In Iahn. ann. l. l. p. 332.

datur, ne veram quidem civitatem, sed *δυναστείαν* magis quam *πολιτείαν* esse dixit, c. 10. 1272b, 9—11, vix simpliciter concedere potuit iure has tres civitates propter instituta bene audire, *αἵπερ δικαίως εὐδοκιμοῦσι* 1273b, 25 sq. Neque hoc ei demonstrandum erat, sed potius, ut ipse dixit, *τὸ μὴ καλῶς ἔχειν ταύτας τὰς ὑπαρχούσας*, qua re novam et veram optimae civitatis formam ipse excogitare cogeretur, c. 1. 1260b, 33 sqq. Ergo id potius quaeritur, num recte et quatenus recte illae civitates et num ita recte, ut meliora ne excogitari quidem possint quam ipsorum instituta, bona in fama sint. Quamobrem pro *αἵπερ* exspectamus *εἰ*.

Restat caput duodecimum. Quod totum, ut visum est Goettlingio aliisque, spurium esse minime credo, mirum enim sane foret, si inter reipublicae administrandae formas, quae bene existimarentur, eam quam condidit Solon silentio plane praetermisisset philosophus: eorum vero index, 1274a, 22—b, 26, qui ipsa reipublicae forma non mutata novas tantum leges scripserant, prorsus abhorret ab argumento libri secundi, quippe in quo Aristoteles ipse nihil aliud sibi agi professus sit, nisi ut omnes reipublicae administrandae formas usque ad illa tempora excogitatas longe ab optimo ordine abesse demonstraret[77]). Satis igitur erat dixisse *καὶ τούτων οἱ μὲν νόμων* (om. Guil. et P[1]) *ἐγένοντο δημιουργοὶ μόνον* (*νόμων* Guil. et P[1]) *κ. τ. λ.* 1273b, 32 sq., et, quamvis hic illic supervacanea quoque ab ipso Aristotele non abiudicanda sint, tamen, si talia addere voluisset, vix, ut equidem arbitror, eorum sententiam, quibus antiquissimos legumlatores contra temporum rationem in magistrorum et discipulorum seriem congerere placuerat, sine ulla idonea causa respexisset, 1274a, 25—31[78]), vix Philolai Corinthii res, ut explicaret, quomodo Thebanorum legislator factus esset, tam accurate narravisset, ut ne fabularum quidem de eius sepulcro divulgatarum mentionem facere omitteret, 1274a, 32—b, 1, cum antea de eorum vita, qui non leges tantum, sed etiam reipublicae formas condiderunt novas, nihil aut paene nihil in medium protulisset[79]), vix, id quod vel ipsum Spengelium[80]) offendit, duos horum, Phaleam et Platonem, inter medios legumlatores illos denuo recensuisset, 1274b, 9—15, vix quod omnibus illis legumlatoribus commune esse ipse antea dixit, Draconi tamquam proprium tribuisset, *Δράκοντος δὲ νόμοι μὲν εἰσίν, πολιτείᾳ δ' ὑπαρχούσῃ τοὺς νόμους ἔθηκεν*, 1274a, 15 sq.[81]), vix denique talem structurae duritiem admisisset, qualem in verbis *τὴν ἐν τοῖς πολεμικοῖς ἄσκησιν ὅπως ἀμφιδέξιοι γίνονται κατὰ τὴν μελέτην* (1274b, 12 sq.) iam Victorius detexit. Si tamen Spengelius non, id quod adhuc fecit, declamationibus[82]), sed firmis rationibus talia argumenta refutaverit, libenter sententiam meam mutabo.

---

77) Verba antecedentia *ἐκ τῶν — μετῆν*, 1274a, 19—21, ut nunc mihi videtur, corrupta quam interpolata esse verisimilius erit.

78) L. 30 in verbis *ταῦτα μὲν λέγουσιν ἀσκεπτότερον τῷ χρόνῳ λέγοντες* recte Aretinus Schneiderus alii *τῶν χρόνων* praebent, sed nescio an praeterea *ἔχοντες* scribendum sit pro *λέγοντες*, cf. Plat. Gorg. p. 501e: nam durum est genus loquendi *λέγουσιν — λέγοντες*.

79) Vix recte se habere coniunctivum *σώζηται* 1274b, 5, sed scribendum esse *σώζεται* observavit Buechelerus. Vix enim finaliter, sed modaliter dictum est *ὅπως*.

80) L. l. p. 19 (71).

81) Scriptor si potius hac fere loquendi ratione usus esset *καὶ Δράκων δὲ πολιτείᾳ ὑπαρχούσῃ τοὺς νόμους ἔθηκεν*, nullo modo esset vituperandus.

82) Ne dicam contumeliis. V. quae disseruit l. l. p. 3 (55) sq. 18 (70).

I) SCHOLAE THEOLOGORUM.

PROFESSORUM ORDINARIORUM.

Dr. O. ZÖCKLER, p. p. o. dec.

I) Publice seminari theologici exercitationes ad historiam ecclesiasticam pertinentes moderabitur d. Lunae h. VI. — II) Privatim 1) historiae ecclesiasticae partem tertiam s. historiam ecclesiae temporum recentiorum inde a rerum sacrarum reformatione tradet sexies p. h. hor. IX; 2) dogmaticen evangelicam tradet, Confessionem Augustanam quasi ducem sequens; quater p. h., h. VIII.

Dr. C. WIESELER, p. p. o.

I) Publice seminari theologici exercitationes in Novo Testamento interpretando moderari perget die Jovis h. VI. — II) Privatim 1) epistolam Pauli ad Romanos datam interpretabitur quater p. h. hor. X; 2) theologiam biblicam Veteris Testamenti tradet quater p. h. hor. XII.

Dr. I. GUIL. HANNE, p. p. o

I) Publice 1) Schleiermacheri placita philosophica, theologica et inprimis ethica in usum commilitonum omnium facultatum adumbrabit semel p. h. die Merc. h. V; 2) progymnasmata homiletica diriget, die Merc. h. IV. — II) Privatim 1) encyclopaediam theologiae tradet d. Mart. et Jov. h. V; 2) theologiae practicae partem I. docebit ter p. h. dieb. Lun. Mart. Jov. h. XII.

Dr. E. VILMAR, p. p. o.

I) Publice seminari theologici exercitationes in Vetere Testamento interpretando moderari perget die Ven. hor. VI. — II) Privatim 1) psalmos interpretabitur quinquies p. h. hor. III; 2) historiam populi Israelitici enarrabit diebus Lun. Merc. Ven. hor. IV.

II) SCHOLAE IURECONSULTORUM.

PROFESSORUM ORDINARIORUM.

Dr. H. WITTE, p. p. o. dec.

I) Publice selectos pandectarum locos interpretabitur die Merc. h. X. — II) Privatim pandectas docebit sexies p. hebd. h. IX et X.

Dr. TH. PUETTER, p. p. o.

I) Publice de iure gentium privato et de conflictu statutorum duce libro suo „Das praktische Europaeische Fremdenrecht", disseret bis p. h. hora auditoribus commoda. — II) Privatim 1) ius gentium, quod hodie inter liberas nationes obtinet praemissa brevi iuris gentium historia docebit senis p. hebd. lectionibus h. XI; 2) encyclopaediam et methodologiam iurisprudentiae, duce libro suo: „Inbegriff der Rechtswissenschaft" sexies per hebd. h. XII.

Dr. E. I. BEKKER, p. p. o.

I) Publice exercitationes in seminario iuridico quae spectant ius Romanum moderari perget d. Merc. h. IV—VI. — II) Privatim 1) institutiones iuris Romani docebit quinquies p. h. h. IX; 2) ius hereditarium tradet dieb. Lun. Mart. Jov. Ven. h. X.

Dr. C. F. W. I. HAEBERLIN, p. p. o.

I) Publice practicum criminale instituet d. Sat. h. X. — II) Privatim 1) ius publicum Germanicum quaternis p. h. scholis h. IX; 2) processum criminalem quaternis p. h. scholis h. X docebit.

Dr. C. T. O. FRANKLIN, p. p. o.

I) Publice exercitationes seminari iuridici in iure Germanico versantes moderabitur d. Sat. h. XI et XII. — II) Privatim 1) historiam iuris et imperi Germanici docebit quinquies p. h. h. XII; 2) ius civile Borussicum exponet quinquies p. h. h. XI.

Dr. O. KARLOWA, p. p. o.

I) Publice exercitationes quae processum civilem spectant in seminario iuridico moderabitur die Jov. h. IV et V. — II) Privatim 1) processum civilem tradet quinquies p. h. h. VIII; 2) ius criminale quinquies p. h. h. IX.

III) SCHOLAE MEDICORUM.

1) PROFESSORUM ORDINARIORUM.

Dr. F. GROHE, p. p. o. dec.

I) Publice de morbis organorum genitalium disseret semel p. hebd.; II) Privatim 1) anatomen pathologicam specialem demonstrationibus illustratam docebit dieb. Lun. Mart. Merc. Jov. Vener. h. V; 2) Cursum anatomes pathologico-practicum instituet d. Mart. et Vener. hor. VII et VIII.

DR. C. A. S. SCHULTZE, P. P. O.

I) Publice osteologiam et chondrologiam corporis humani tradet d. Ven. et Saturni h. X. — II) Privatim Anatomen comparatam exercitationibus in usu microscopi et demonstrationibus praeparatorum Musei publici et proprii conjunctam docebit d. Lun., Mart., Merc., Jovis h. X.

DR. IULIUS BUDGE, P. P. O.

I) Publice physiologiam organorum sensus docebit d. Jovis h. XII. — II) Privatim physiologiam experimentalem tractabit dieb. Lun., Martis, Merc., Jov. h. XI et die Lun., Martis, Merc. h. XII. — III) Privatissime cursum microscopico-practicum moderabitur dieb. Jov., Ven., Saturn. h. VII—IX.

DR. H. C. A. PERNICE, P. P. O.

I) Publice de morbis uteri disseret d. Jov. h. III. — II) Privatim 1) Theoriam artis obstetriciae tradet d. Lun., Mart., Merc. h. III; 2) Exercitationes clinicas et policlinicas obstetricias operationesque in phantomate instituendas moderabitur quotid. h. XII.

DR. F. LAURER, P. P. O.

I) Publice de aquis medicatis disseret diebus Jovis, Veneris et Saturni hor. IV. — II) Privatim 1) pharmacologiam specialem exponet octies per hebd. h. VIII et IX; 2) artem fascias chirurgicas rite adligandi docebit diebus Lunae, Martis et Mercuri hora IV.

DR. F. MOSLER, P. P. O.

I) Publice morbos renum tractabit d. Saturn. hor. VIII. — II) Privatim 1) pathologiae et therapiae partem primam docebit d. Lun., Mart., Merc., Jov., Vener. hor. VIII; 2) cursum de diagnostice physica practicum instituet d. Lun., Mart., Jov., Venr. hor. VI; 3) exercitationes clinicas et policlinicas medicas moderabitur quotid. hor. IX—X et dimid.

DR. C. HUETER, P. P. O.

I) Publice de operationibus in extremitatibus instituendis aget d. Merc. h. IV. — II) Privatim 1) de morbis ossium et articulorum nec non de luxationibus et fracturis disseret d. Lun., Mart., Jov., Ven. h. IV; 2) exercitationes clinicas chirurgicas moderabitur quot. h. X et dimid. usque ad h. XII; 3) exercitationes operationum chirurgicarum h. VII et VIII matut. et h. V et VI vespert.

2) PROFESSORUM EXTRAORDINARIORUM.

DR. C. F. EICHSTEDT, P. P. E.

I) Publice exercitationes obstetricias in phantomate instituet d. Merc. h. II. — II) Privatim de morbo syphilitico cum demonstrationibus addendis disseret diebus Martis et Veneris h. II.

DR. R. SCHIRMER, P. P. E.

I) Publice de operationibus in oculo instituendis disseret die Mercuri hor. VII. — II)

Privatim 1) ophthalmiatricen docebit dieb. Lun., Mart., Jov., Vener. h. III et die Saturni h. VII; 2) exercitationes ophthalmoscopicas moderabitur dieb. Jov. et Vener. h. IV; 3) exercitationes clinicas in oculorum morbis dignoscendis instituet dieb. Merc. et Satur. h. III.

Dr. L. LANDOIS, p. p. e.

I) Publice osteologiam et chondrologiam corporis humani docebit die Vener. h. IV et V. — II) Privatim 1) anatomiam comparatam tradet dieb. Lun., Mart. hor. IV, die Mercur. hor. IV et V; 2) historiam evolutionis et generationis docebit dieb. Lun., Mart., Mercur. hor. II; electrophysiologiam et electrotherapiam cum demonstrationibus tradet die Saturni hor. V et dimid. — VII vel aliis horis definiendis.

3) PRIVATIM DOCENTIUM.

Dr. G. HAECKERMANN, priv. doc.

I) Publice de politia medica disseret diebus Martis et Saturni hor. II. — II) Privatim de medicina forensi aget diebus Lunae, Mercuri et Veneris hor. II.

Dr. A. BENGELSDORFF, priv. doc.

I) Publice de formulis medicis rite concinnandis disseret dieb. Merc. et Saturn. h. IX.

Dr. P. KRABLER, priv. doc.

Privatim 1) morbos syphiliticos cum demonstrationibus practicis tradet bis p. hebd. h. V; 2) repetitorium diagnostices physicae instituet ter p. hebd. h. V.

Dr. I. KIRCHNER, priv. doc.

Publice cursum laryngoscopicum et rhinoscopicum instituet die Sat. h. IV et V.

Dr. R. ARNDT, priv. doc.

Privatim 1) encyclopaediam et methodologiam artis medicinalis docebit die Veneris h. VIII; 2) electrotherapiam cum demonstrationibus tradet ter per hebdom. hor. defin.

Dr. M. ROTH, priv. doc.

Privatim 1) cursum histologiae normalis instituet quater p. hebd. dieb. Lunae, Mercuri, Jovis, Veneris h. IV; 2) de morbis congenitis disseret bis p. hebdom. dieb. Mercur. et Vener. h. III.

IV) SCHOLAE PHILOSOPHORUM.

1) PROFESSORUM ORDINARIORUM.

Dr. GUIL. AHLWARDT, p. p. o. dec.

I) Publice scholas Arabicas habebit ter p. hebd. — II) Privatum 1) proverbia Salo-

monis interpretabitur diebus Lunae, Mercuri, Veneris h. III; 2) grammaticam Persicam tradet binis p. hebd. horis.

Dr. G. F. SCHOEMANN, p. p. o.

I) Publice Demosthenis orationem de corona tractabit cum sodalibus seminari philologici dieb. Merc. et Sat. hor. XI. — II) Privatim 1) Aeschyli Eumenides interpretabitur dieb. Lunae et Mart. hor. IX; 2) Iuvenalis aliquot satiras enarrabit dieb. Jov. et Ven. hor. IX.

Dr. I. A. GRUNERT, p. p. o.

I) Publice exercitationes societatis mathematicae moderari perget d. Merc. h. XI et XII. — II) Privatim 1) geometriam analyticam dieb. Lunae, Martis, Jovis, Veneris h. XI; 2) staticen analyticam eisdem dieb. h. XII docebit.

Dr. F. L. HUENEFELD, p. p. o.

I) Publice examinatorium de rebus mineralogicis et chemicis habebit die Lun., et Mart. hor. XII. — II) Privatim 1) geologiam dieb. Merc., Jov., Ven. hor. XII; 2) geographiam geognosticam die Sat. hor. X—XII.

Dr. E. BAUMSTARK, p. p. o.

I) Publice historiam et systemata oeconomices politicae traditurus est die Martis horis IV et V. — II) Privatim oeconomiam nationalem docebit diebus Jovis et Veneris horis IV et V.

Dr. A. HOEFER, p. p. o.

I) Publice linguam sanscriticam docere perget bis p. h. h. IV. — II) Privatim 1) Hartmanni ab Aue Gregorium e Lachmanni editione interpretabitur diebus Lunae, Mercuri, Jovis h. XII; 2) capita selecta grammaticae comparatae tractabit diebus Martis et Veneris h. XII.

Dr. A. H. A. I. MUENTER, p. p. o.

I) Publice 1) excursiones botanicas instituet et familiás plantarum selectas interpretabitur die Sat. h. IV s. d. Solis h. m.; 2) ornithologiam docebit die Merc. h. V et VI. — II) Privatim 1) plantarum morphologiam et physiologiam tradet sexies p. hebd. h. VIII; 2) botanicen pharmaceuticam et pharmacologiam tractabit sexies p. hebd. d. Lun., Mart., Jov., Vener. h. V et VI

Dr. F. C. O. l. b. de FEILITZSCH, p. p. o.

I) Publice de meteorologia et de geographia physica disseret dieb. Mercuri et Saturni h. IX. — II) Privatim physices experimentalis partem alteram et illam quidem, quae agit de motionibus undantibus docebit quater p. h. dieb. Lunae, Martis, Jovis, Veneris h. IX.

Dr. A. H. BAIER, p. p. o.

I) Publice historiam philosophiae recentioris inde a Kantio enarrabit bis p. hebd. die Mercuri et Saturni h. XII. — II) Privatim 1) logicen docebit quater p. h. dieb. Lun., Mart., Jov., Ven. h. VIII; 2) ius naturale tradet quater p. h. eisdem diebus h. IX.

Dr. I. F. L. GEORGE, p. p. o. rector.

I) Publice societatis philosophicae consessus moderari perget die Sat. hor. VII et VIII. — II) Privatim 1) paedagogicen tractabit dieb. Lun. Mart. Iov. Ven. h. VII; 2) psychologiam et anthropologiam docebit eisdem diebus h. IV.

DR. H. LIMPRICHT, P. P. O.

I) Publice de selectis quibusdam chemiae locis disseret semel p. hebd. hor. def. — II) Privatim 1) chemiae partem priorem tradet sexies p. hebd. h. III; 2) praxin chemicam docebit tricenis p. hebd. hor.; 3) exercitationes chemicas analyticas instituet et senis et duodenis p. hebd. horis

DR. FRANC. BUECHELER, P. P. O.

I) Publice in seminario philologico Ciceronis de re publica librum II tractabit sodaliumque disputationibus praerit diebus Martis et Veneris hora X. — II) Privatim 1) Theocriti carmina enarrabit d. Lunae et Iovis h. X. 2) litterarum latinarum historiam docebit d. Lunae Martis Iovis Veneris h. VIII. — III) Privatissime exercitationes epigraphicas instituet semel per hebd.

DR. F. F. C. E. SUSEMIHL, P. P. O.

I) Publice historiam tragoediae Graecae tradet diebus Mercuri et Saturni hor. X. — II) Privatim historiam poeseos Graecorum epicae, lyricae, comicae docebit diebus Lunae, Martis, Jovis, Veneris hor. XI. — III) Privatissime sed gratis exercitationes in interpretando Platone vel Aristotele moderari perget horis definiendis.

DR. TH. HIRSCH, P. P. O.

I) Publice in seminario historico exercitationes historicas moderari perget die Martis h. V et VI, geographicas die Saturni h. VIII et IX. — II) Privatim 1) historiam antiquam inde a bellis Romanorum civilibus usque ad mortem Augusti enarrabit dieb. Lun. Mart. Merc. Jovis Veneris h. VIII; 2) historiae Prussicae partem secundam (inde ab anno 1640 usque ad a. 1786) tradet ter per hebd. dieb. Lun. Merc. Jovis h. IV.

DR. CAROLUS DE NOORDEN, P. P. O.

I) Publice 1) in seminario historico exercitationes historicas moderari perget die Lunae h. V et VI; 2) de historiae medii aevi Germanicae fontibus disseret bis p. h. horis definiendis. — II) Privatim historiam recentioris aevi inde ab anno 1763 enarrare perget quater p. h. dieb. Lun. Mart. Jov. Ven. h. XI.

DR. L. FUCHS, P. P. O.

I) Publice exercitationes mathematicas moderabitur d. Sat. h. X et XI. — Privatim 1) Analysin algebraicam docebit dieb. Lunae, Mart., Jov., Ven. h. VIII; 2) Calculum integralem tractabit dieb. Lun., Mart., Jov., Ven. h. X.

2) PROFESSORUM EXTRAORDINARIORUM.

DR. H. SCHWANERT, P. P. E.

I) Publice capita selecta chemiae technicae tractabit semel p. hebd. hor. definiendis. — II) Privatim 1) chemiam analyticam docebit dieb. Ven. et Sat. h. VII; 2) chemiam theoreticam tradet dieb. Lun. Mart. Merc. h. XII; 3) pharmaciae partem alteram exponet dieb. Lun. Mart. Merc. Jovis hor. VII.

DR. BERNH. SCHMITZ, P. P. E.

I) Publice historiam litterariam Franco-Gallorum medii aevi rationem prosae ora-

tionis potissimum habiturus sermone Franco-gallico enarrabit dieb. Mart. et Ven. h. VI. — II) Privatim seminarium philologiae Franco-gallicae et Anglicae eo ordine moderabitur, ut 1) examinatorium et repetitorium de pronunciatione et grammatica una cum exercitationibus in vertendis habiturus sit die Merc. h. IV et V; 2) lectiones (e Corneli trag. Le Cid, e Shakespeari trag. Hamlet), disputationes et dissertationes alias voce alias per scripturam faciendas curaturus sit die Sat. h. IV et V.

Dr. A. PREUNER, p. p. e.

I) Publice 1) Alterius imperatorum Romanorum saeculi historiam enarrabit bis per hebdomadem; 2) exercitationes archaeologicas et historicas moderabitur semel per hebd. — II) Privatim artis antiquae historiam enarrabit et signa ectypaque quorum gypsea exempla in museo academico adservantur explicabit ternis p. hebd. horis.

Dr. C. JESSEN, p. p. e.

I) Publice excursiones botanicas instituet horis def. — II) Privatim 1) botanicen generalem additis demonstrationibus tradet d. Merc. et Jovis et Veneris h. IV et die Veneris h. V; 2) disquisitiones plantarum indigenarum medicinalium moderabitur binis per hebd. horis; 3) exercitationes microscopicas habebit binis per hebd. horis.

3) PRIVATIM DOCENTIUM.

Dr. C. TH. PYL, priv. doc.

I) Publice 1) historiam artium medii recentiorisque aevi tradet bis p. hebd. hor. XI; 2) disputationes de antiquitatibus Pomeraniae moderabitur semel p. hebd. hor. XI. — II) Privatissime sed gratis disputationes de doctrina nummorum Germaniae moderabitur semel p. hebd. hor. XI.

Dr. CAR. A. F. PERTZ, priv. doc.

Privatim palaeographiam latinam ter p. hebd. docebit diebus horisque postea indicandis.

Dr. R. OTTO, priv. doc.

Privatim 1) chemiam physiologicam tractabit quat. p. hebd. hor. def.; 2) repetitorium chemiae offert studiosis medicinae ter p. hebd. habendum.

Dr. R. BUCHHOLZ, priv. doc.

I) Privatim animalium parasiticorum historiam naturalem docebit bis p. hebd. hor. definiendis. — II) Privatissime exercitationes zoologicas moderabitur horis definiendis.

Dr. F. BAUMSTARK, priv. doc.

Privatim 1) analysin volumetricam docebit ter p. hebd. h. def.; 2) repetitorium chemiae medicinae studiosis offert ter p. hebd. h. def. habendum.

Dr. M. SCHOLZ, priv. doc.

I) Privatim mineralogiam docebit quater per hebd. horis definiendis. — II) Privatissime exercitationes offert mineralogicas bis per hebd. hor. def.

ARTIUM MAGISTRI.

G. Bemmann, concent. music. director I) publice 1) cantum ecclesiasticum docebit bis

p. hebd. hor. def.; 2) exercitationes chori acad. moderari perget d. Jovis hor. VI et VII; 3) de vocis sonorum compositionibus melicis disseret bis p. hebd. h. def. — II) Privatim commilitonibus offert cantandi lectiones.

E. Weiland publice artem delineandi docebit quater per hebd. horis definiendis.

H. Range, gymnastes, 1) de historia et systemate artis gymnasticae inde a Gutsmuthsi tempore ad nostram usque aetatem disseret die Veneris hora VI vespertina; 2) artis gymnasticae exercendae et docendae praecepta tradet die Lunae et Ven. hora VII vesp.

INSTITUTA PUBLICA.

Bibliotheca academica, cui praesunt HIRSCH Prof., Prof. PERTZ Cust. et MUELLER pro Cust., dieb. Lun. Mart. Iov. Ven. horis XI—I, dieb. Mercuri et Saturni hor. II—V studiosis patebit.

Museum litterarium curant Professores ZÖCKLER, FRANKLIN, GROHE, GEORGE, AHLWARDT.

Seminari theologici exercitationes reguntur ab ORDINE THEOLOGORUM.

Societatis homiletico-catecheticae studia ac labores moderabitur HANNE Prof.

Seminari iuridici exercitationes moderabuntur BEKKER Prof., FRANKLIN Prof., KARLOWA, Prof.

Theatrum anatomicum administrat BUDGE Prof. adiuvante SOMMER Dre., qui Prosect. munere fungitur, adiutore in physiologia LANDOIS, Prof.

Museo anatomico praepositus est BUDGE Prof. adiutoribus SOMMER Dre. et LANDOIS Prof.

Societatis physiologicae exercitationes moderabitur BUDGE Prof.

Instituto pathologico-anatomico praepositus est GROHE Prof. adiutore ROTH Dre.

Museo pathologico-anatomico praepositus est GROHE Prof.

Collectis praeparatis pharmaceuticis praeest LAURER Prof.

Nosocomio Universitatis praesunt MOSLER Prof. et HUETER Prof., — administr. KIKHEFEL, — calculatore STEMPEL, — assistentibus SCHLENZKA Dre. et WOZNITZKA Dre. — adiutoribus AENSTOOTS et JOACHIM.

Instituti clinici medici curam habet MOSLER Prof., assistente PENKERT Dre. adiutore ADAM.

Instituti clinici chirurgici et ophthalmiatrici curam habet HUETER Prof., assistente VOGT Dre.

Instituti obstetricii curam habet PERNICE Prof. assistente BENNECKE Dre. adiutore DE CZARLINSKI Dre.

Instrumenta, quae ad physicen pertinent, custodit DE FEILITZSCH Prof. adiutore FRAUENSTEIN.

Societatis mathematicae exercitationes moderabitur GRUNERT Prof.

Instrumenta astronomica custodit GRUNERT Prof.

Museo botanico praepositus est MUENTER Prof. adiutore MIRICH.

Museum zoologicum curant MUENTER Prof. BUCHHOLZ Dr. Conservator.

Hortum botanicum curant MUENTER Prof. DOTZAUER inspector adiutore MIRICH.

Seminario zoologico-botanico praeest MUENTER Prof.

Museo mineralogico praepositus est HUENEFELD Prof.

Institutum chemicum moderatur LIMPRICHT Prof. adiutoribus SCHWANERT Prof. OTTO Dre. F. BAUMSTARK Dre.

Seminarium philologicum moderabitur BUECHELER Prof.

Seminarium historicum moderabuntur HIRSCH Prof. et DE NOORDEN Prof.

Gypsothecae et antiquitatum museo praeest PREUNER Prof.

Museo antiquitatum Pomeraniae praeest PYL Dr., Priv. Doc.

Societati philosophicae praeest GEORGE Prof.

SCHOLAE
IN
ACADEMIA CAMERALI ET GEORGICA HILDENSI
HABENDAE.

1) Introductionem in studia academica traditurus est Dr. BAUMSTARK, Prof. et Dir., horis X—XII definiendis ineunte semestri.

2) De oeconomia nationali disseret IDEM diebus Mercuri et Saturni horis II—IV.

3) Ius georgicum docebit Dr. HAEBERLIN, Prof., die Martis horis IV—VI.

4) De solo disseret Dr. SCHOLZ, die Saturni horis IX—XI.

5) De cura agri et stirpium generali disseret Dr. SEGNITZ, Prof., diebus Lunae et Martis horis VI—VIII.

6) Statisticen rei rusticae docebit IDEM diebus Mercuri et Saturni hora VIII.

7) De cura agri et stirpium speciali exceptis plantis mercatoriis expositurus est Dr. ROHDE, Cons. Oecon., diebus Veneris et Saturni horis VI—VIII matutinis.

8) Plantas mercatorias colendas docebit Dr. WERNER, Praeceptor rei rusticae subsidiarius, hora definienda.

9) Rei rusticae administrationem et artem duplici modo computandi accepta et impensa in re rustica traditurus est IDEM, quaternis horis definiendis.

10) Herbas frugibus inimicas exstirpandas docebit IDEM semel hora definienda.

11) De experimentis in agro ad experimenta instituenda destinato paratis expositurus est IDEM, horis definiendis.

12) Prati culturam docebit Dr. ROHDE, Cons. Oecon., die Jovis hora VIII.

13) Pomorum culturam docebit FINTELMANN, Hort. Acad., die Martis h. II—IV.

14) In aestimanda agri bonitate studiosos exercebit Dr. SEGNITZ, Prof., die Veneris inde ab h. IV.

15) Demonstrationes practicas in re rustica praeibit Dr. ROHDE, Cons. Oecon., die Veneris, inde ab hora IV.

16) De cura pecoris domestici in genere et de cura equi in specie disseret Dr. FUERSTENBERG, Prof., Veterinarius Provinciae Regius, diebus Lunae et Martis hora VIII.

17) Equos cognoscendos eisdemque soleas ferreas affingendas docebit IDEM die Veneris h. VIII et demonstrationes practicas praeibit horis definiendis.

18) De morbis internis animalium domesticorum mammalium disseret IDEM dieb. Mercuri et Jovis horis VI—VIII matutinis.

19) De productione saltuaria expositurus est WIESE, Rei Saltuariae Magister, diebus Lunae et Jovis horis II—IV.

20) Excursiones forestarias praeibit IDEM die Saturni inde ab hora IV.

21) Chemiam experimentalem organicam traditurus est Dr. TROMMER, Prof., diebus Lunae et Martis horis IX—XI.

22) Exercitationes agronomico-chemicas in laboratorio chemico praeibit SCHOLZ, Dr., diebus Mercurii et Veneris horis II—VI.

23) Chemiam anorganicam repetiturus est IDEM horis definiendis.

24) Physicen docturus est TROMMER, Prof., diebus Lunae et Jovis horis II—IV.

25) Systemata plantarum tradet Dr. JESSEN, Prof., die Mercuri horis IX—XI.

26) Exercitationes in cognoscendis stirpibus praeibit IDEM die Jovis horis IX—XI.

27) Anatomiam et Physiologiam plantarum docturus est IDEM die Ven. horis IX—XI.

28) Excursiones botanicas instituet IDEM die Saturni inde ab hora IV.

29) Mineralogiam et Oryctognosiam docebit SCHOLZ, Dr., die Martis horis IV—VI.

30) Exercitationes mineralogicas praeibit IDEM hora definienda.

31) Ars agri metiendi libramentique explorandi docebitur diebus Lunae et Jovis horis IV—VI.

32) Architecturae rusticae partem alteram demonstrando in aedificiis academicis docebit MUELLER, Architecta academicus, die Mercuri horis IV—VI.

33) De viis construendis et de substructionibus in aqua, quatenus ad rem rusticam pertinent disseret IDEM die Veneris horis II—IV.

INSTITUTA SPECIALIA ACADEMIAE HILDENSIS.

Bibliothecae academicae, quae studiosis diebus Mercuri et Saturni per semestre hibernum hora I et per semestre aestivum hora XI patebit, praeest Dr. JESSEN, Prof.

Museum litterarium academiae regit IDEM.

Museo proplasmatum suppellectilis rustici praeest Dr. SEGNITZ, Prof.

Collectis instrumentis rusticis et lanae speciminibus praeest Dr. ROHDE, Consil. Oeconom.

Institutum chemicum generale moderantur Dr. TROMMER, Prof., et Dr. SCHOLZ.

Apparatui physicali et technologico praeest Dr. TROMMER, Prof.

Museo mineralogico praeest SCHOLZ, Dr.

Institutum chemicum rei rusticae experimentis emendandae destinatum moderatur IDEM.

Museo zoologico et botanico, instituto microscopico et phytophysiologico, collectis seminibus et fructibus praeest Dr. JESSEN, Prof.

Museis anatomicis et veterinariis, instituto zoophysiologico, valetudinariis veterinariis et stabulis experimentis in re pecuaria instituendis inservientibus praepositus est Dr. FUERSTENBERG, Prof.,

Demonstrationes et exercitationes clinicas veterinarias habebit IDEM quotidie.

Hortum botanicum curant Dr. JESSEN, Prof., Praepositus, et FINTELMANN, Hortul. acad.

Pomaria et hortum olitorium Academiae curat FINTELMANN, Hortul. acad.

Institutum pomologicum et ad excolendos hortulanos pomarios inserviens moderatur IDEM.

Agrum rei rusticae experimentis emendandae destinatum curat Dr. WERNER, praeceptor rei rusticae subsidiarius.

Rei rusticae academiae praeest Dr. ROHDE, Consil. Oeconom.

SCHOLAE INDICE HORARIO DESCRIPTAE.

HOR.	THEOLOGICAE.	IURIDICAE.	MEDICAE.	PHILOSOPHICAE.
VII.			Cursus microscopico-pract. ter. Cursus anatom.-pathol. pract. Exercitationes operat. chirurg.	Paedagogice, quater. Societatis philos. consessus, semel. Chemia analyt. bis. Pharmaciae p. IIᵃ, quat.
VIII.	Dogmat. quater.	Proc. civ. quinq.	Cursus microscopico-pract., ter. Cursus anatom. - patholog. pract. Pharmacalogia special. quotidie. Pathologia specialis, quinquies. Morbi renum, semel. Exercitat. operat. chirurgicarum. Encyclopaed. et Methodologia, semel.	Logice, quater. Societ. philos. consessus, semel. Morphologia plantarum, sexies. Hist. antiqua usque ad mortem Augusti, quat. Exercitt. historicae, sem. Hist. litt. latinarum, quat. Analys. algebr. quater.
IX.	Hist. eccles. p. III, sex.	Ius crim. quinquies. Pand. sexies. Ius publ. quater. Institut. quinquies.	Pharmacologia specialis, quotidie. Exercitat. clinicae med. quotidie. De formulis medicis rite concinnandis, bis.	Ius naturale, quater. Meteorologia, bis. Physice experim. p. IIᵃ, quater. Exercit. historicae, sem. Aeschyli Eumenides, bis. Iuvenalis Satirae, bis.
X.	Epist. Paul. ad Rom. quater.	Ius hered. quater. Pand. sexies. Proc. crim. quater. Pract. crim. semel.	Osteologia et chondrologia, bis. Anatom. compar., quat. Exercitat. clin. med. sexies. Exercitationes clinicae chirurg. sexies.	Geographia geognost. sem. Theocriti carmina, bis. Cicero de republ. bis. Historia tragoediae Graecae, bis. Calcul. integr. quater. Exerc. math. semel
XI.		Sel. Pand. loci, sem. Ius gentium, sexies. Ius civil. Boruss., quinquies. Exerc. in iure Germ. semel.	Exercitationes clinicae chirurgicae, sexies. Physiologia experim. quater.	Exercitt. societ. mathem. semel. Exerc. math. semel. Geometria analytica, quat. Geographia geognost. sem. Hist. recent. aevi, quat.

SCHOLAE INDICE HORARIO DESCRIPTAE.

HOR.	THEOLOGICAE.	IURIDICAE.	MEDICAE.	PHILOSOPHICAE.
XI.				Demosthenis orat. de corona, bis. Historia poeseos Graecorum, quater. Hist. artium medii recentiorisque aevi, bis. Disputt. de antiquitt. Pomeraniae, semel. Disputt. de doctrina nummorum Germaniae, semel.
XII.	Theolog. Vet. Test. quater. Theol. pract. p. I, ter.	Encyclop. et method. sexies. Hist. iuris et imp. Germ. quinquies. Exerc. in iure Germ. semel.	Physiologia experimentalis, ter. Physiologia organorum sensuum, semel. Exercit. clinic. obstetriciae, quotidie.	Hist. phil. recent. bis. Exercitt. societ. mathem. semel. Statice analytica, quater. Chemia theoretica, ter. Exam. de rebus mineralogicis, bis. Geologia, ter. Gregorius Hartmanni, ter. Capp. select. gramm. comparatae, bis.
II.			De morbo syphilitico, ter. Exercitat. obstetric. in phantomate, semel. Historia evolutionis, ter. Politia medica, bis. Medicina forensis, ter.	
III.	Psalm. quinq.		De morbis uteri, sem. Theoria artis obstetriciae, ter. Ophthalmiatrice, quat. Exercitat. clin. in morb. ocul. dignosc. bis. De morbis congenitis, bis.	Chemiae p. I^a, sexies. Proverbia Salomonis, ter.
IV.	Hist. gentis Isr. ter.	Exerc. in iure Rom. semel.	De aquis medicatis, ter.	Psychologia, quater. Hist Prussica, p. II^a, ter.

SCHOLAE INDICE HORARIO DESCRIPTAE.

Hor.	THEOLOGICAE	IURIDICAE.	MEDICAE.	PHILOSOPHICAE.
IV.	Progymnasmata homiletica semel.	Exerc. quae proc. civ. spectant, sem.	Ars fascias chirurg. alligandi, ter. Operationes in extremitatibus, semel. Morbi ossium et articul. Luxat. et Fract. quater. Exercitat. ophthalmoscopicae, bis. Osteologia et Chondrologia, semel. Anatomia comparata, ter. Laryngoscopia et rhinoscopia, semel. Histologia normalis, quater.	Hist. oeconomices politicae, semel. Oeconomia nationalis, bis. Lingua Sanscritica, bis. Seminarium philol. Franco-gall. et Angl., bis. Botan. general., ter.
V.	Encyclop. theol. bis. De Schleiermach. sem.	Exerc. in iure Rom. semel. Exerc. quae proc. civ. spectant, sem.	Anatomia pathologica, quinquies. Exercitat. operat. chirurgic. Anatomia comparata, semel. Electrophysiologia et therapia semel. Morbi syphilitici, bis. Repetitor. diagnostic. et phys. ter.	Ornithologia, semel. Botanice pharmac. quater. Exercitt. historicae, sem. Seminarium historicum, semel. Hist. oeconomices polit. semel. Oeconomia nation. bis. Seminarium phil. Franco-gall. et Angl. bis. Botan. general. semel.
VI.	Exercit. hist. eccl. sem. d. Lun. Exercit. exeget. N. T. semel d. Jov. Exercit. exeget. V. T. semel d. Ven.		Exercitat. operat. chirurg. Cursus de diagnostice physic. quater. Electrophysiologia et therapia, semel.	Ornithologia, semel. Botanice pharmac. bis. Exercit. historicae, sem. Seminarium historicum, semel. Historia litt. franco-gall. bis. Exercit. chori academici, semel. Historia artis gymnasticae, semel.
VII.			Operationes in oculo instituend. semel.	Exercit. chori academici, semel.

SCHOLAE INDICE HORARIO DESCRIPTAE.

HOR.	THEOLOGICAE.	IURIDICAE.	MEDICAE.	PHILOSOPHICAE.
VII.			Ophthalmiatrice, semel.	Praecepta artis gymnasticae, bis.
HORIS DEFINIENDIS.		Ius gent. priv. bis.	Morbi org. sexualium, semel. Electrotherapia, bis.	Mineralogia, quater. Exercitationes mineralogicae, bis. De selectis quibusdam chemiae locis, semel. Praxis chemica, tricies. Exercit. chemiae analyticae, sexies et duodecies. Capp. sel. chemiae technicae, semel. Chemia physiologica, quat. Repetitorium chemiae, ter. Idem, ter. Analysis volumetrica, ter. Historia animalium parasiticorum, bis. Exercit. miscroscopicae. Exercit. zoologicae. Excursiones botanicae. Disquisitiones plantar. medicin. Hist. imperat. Roman., bis. De fontibus hist. medii aevi Germ. bis. Exercit. archaeolog. sem. Palaeographia Latina, ter. Exercit. Platon. aut Aristot. Exercit. epigraphicae, sem. Hist. artis antiquae, ter. Grammatica linguae Arabicae, ter. Grammatica Persica, bis. Cantus ecclesiasticus, bis. De vocis sonorum compositionibus melicis, bis. Lectt. cantandi. Ars delineandi, quater.

INDEX SCHOLARVM

IN

VNIVERSITATE LITTERARIA GRYPHISWALDENSI

PER SEMESTRE AESTIVVM

ANNI MDCCCLXXI

A DIE XVII MENSIS APRILIS

HABENDARVM

INSVNT

FRANCISCI SVSEMIHL DE ARISTOTELIS POLITICORVM LIBRIS TRIBVS PRIORIBVS QVAESTIONES CRITICAE.

GRYPHISWALDIAE

TYPIS FRID. GVIL. KVNIKE ACAD. TYPOGR.

MDCCCLXXI.

Ante haec quattuor semestria cum in prooemio indici scholarum nostrarum praemisso quaestionibus criticis, quas paulo antea de Aristotelis politicorum libris primo et secundo scripseram, appendicem adiungerem, me de ceteris quoque huius operis libris similem in modum disputaturum esse pollicitus sum. Cui promisso quod nunc ex parte saltem satisfacere possum, eo magis gaudeo, quo breviore tempore novam egregii istius litterarum monumenti editionem, in qua paranda per complures annos laboravi, prelo iam submissam ex officina prodituram esse spero: attamen nunc quoque de paucis locis difficilioribus librorum primi et secundi antea mihi disserendum est [1]).

Et in primi quidem capite secundo leguntur verba *καὶ πρότερον δὴ τῇ φύσει πόλις ἢ οἰκία καὶ ἕκαστος ἡμῶν ἐστίν. τὸ γὰρ ὅλον πρότερον ἀναγκαῖον εἶναι τοῦ μέρους· ἀναιρου-*

---

1) De codicum lectionibus quae falso aut non perfecte rettuli in dissertationibus prioribus duabus, nunc accuratiorem harum rerum notitiam consecutus paucis verbis corrigam: 1252a, 33. *φύσει καὶ* pro *καὶ φύσει* offert iam Aretinus, b, 20. *συνῆλθον* om. etiam pr. P^1, 1253a, 1. *καὶ* ante *τέλος* om. etiam Guil. et M^s, v. 12 sq. *τοῦ ἔχειν αἴσθησιν* praebent etiam Guil. Ar. M^s C^4 rc. V^b, b, 2. *πρῶτον περὶ οἰκονομίας εἰπεῖν* etiam M^s C^4 rc. V^b, 3. *οἰκονομίας* M^s $P^{1.2.3.}$ C^4 W^b Ar. Ald. rc. V^b, *οἰκίας* Guil. $P^{4.6.}$ Q M^b U^b L^s, 25. *δὲ ἐν* Q Q^b R^b S^b T^b V^b Ar., *δὲ* Guil. M^s $P^{1.2.3.}$ M^b C^4, om. $P^{4.6.}$ U^b W^b L^s Ald. (de M^b falsa tradit Bekk.), 27. *τῷ οἰκονομικῷ* habent etiam M^s P^1 pr. C^4 rc. V^b, 33. *ὁ* om. etiam M^s, 1254a, 15. *ὢν* pro *δέ* offerunt Guil. M^s Paris. 963 pr. P^1 mg. P^4, 16. *ἄνθρωπος ὢν* habent etiam $P^{4.6.}$ Q^b R^b U^b W^b L^s Ar. Ald. corr. P^2 et fort. corr. Q, 1255a, 24. *ὅλως* pro *ἅμα* et 32. *ἐξ ἀρχῆς* pro *πανταχοῦ* praebet etiam M^s, 1257b, 7. *εἶναι* om. etiam P^1, *εἶναι τοῦ* om. M^s, 1261a, 15. veram lectionem *ὡς ἄριστον ὂν ὅτι μάλιστα πᾶσαν* tuentur etiam M^s P^1, 1262b, 21. *υἱοῦ* item habent etiam M^s P^1, 1263a, 20. *χρώμεθα* offert iam P^1, 1263b, 6. *ἑτέροις* etiam in M^s legitur, 1265a, 21. *πρῶτον μὲν* ante *εἰ δεῖ* etiam M^s idemque codex 22. *μὴ μονώτερον* post *πολιτικὸν* addit, b, 30. *πολιτειῶν* praebent etiam P^1 et mg. P^2 et superscriptum a recentiore manu erat in P^3, sed postea ibi erasum est (28. *μέση* — 30. *πολιτείαν* om. M^s), 1266a, 23. *συνεστάναι* Guil. M^s P^1 pr. P^2 corr. P^3, 39. *πρῶτον* habet etiam Q^b, 1267b, 26. *κομῆς* (pro *κόσμῳ πολυτελεῖ*) etiam M^s, 1269a, 21. *πλὴν* in $P^{2.3}$ superscriptum om. Guil. M^s P^1, 1271b, 37. *Ῥόδου* etiam in M^s invenitur, 1272a, 17. *καὶ* ante *ἐκ* om. etiam M^s, 30. idem quoque codex *τούτοις* praebet, 40. *οὐδὲν* habent omnes codices, b, 8. *τῶν δυναστῶν* (sic fors. recte M^s pr. P^1) post 9. *δοῦναι* praebent Guil. M^s pr. P^1, 15. *τοῖς βουλομένοις — δυναμένοις* offert etiam M^s, 1272b, 39. *καυταυτὸ* pr. M^s, *καταυτὸ* corr. M^s, 1273b, 32. *νόμων* om. et 33. *νόμον* pro *μόνον* praebet etiam M^s.

μένου γὰρ τοῦ ὅλου οὐκ ἔσται πούς οὐδὲ χείρ, εἰ μὴ ὁμωνύμως, ὥσπερ εἴ τις λέγοι τὴν λιθίνην· διαφθαρεῖσα γὰρ ἔσται τοιαύτη· πάντα δὲ τῷ ἔργῳ ὥρισται καὶ τῇ δυνάμει, ὥστε μηκέτι τοιαῦτα ὄντα οὐ λεκτέον τὰ αὐτὰ εἶναι ἀλλ' ὁμώνυμα, 1253a, 18—24. In quibus recte Schneiderus pro *δὴ* v. 19. scripsit *δέ*. Nam quae hoc loco contendit Aristoteles non e verbis praecedentibus concluduntur, sed sequentibus demum *τὸ γὰρ ὅλον κ. τ. λ* v. 20 sqq. demonstrantur, et postquam ostendit philosophus civitatem natura esse hominemque esse natura animantem politicum, 1252b, 30—1253a, 7, et magis quidem quam omnes bestias gregatim viventes, 1253a, 7—18, iam ad rem plane novam transgrediens civitatem etiam natura priorem esse et familia et singulis hominibus probat, v. 19—29. Unde sequitur, id quod alio loco [2]) monui, in verbis *ὅτι μὲν οὖν ἡ πόλις [καὶ] φύσει [καὶ] πρότερον ἢ ἕκαστος, δῆλον* v. 25 sq. tolerari posse prius *καὶ* a vetusta translatione et codicibus affinibus M[s] P[1] Paris. 963, sed nullo modo posterius a solo P[2] libro [3]) omissum: quare nescio an fontium nostrorum auctoritati maxime obtemperemus, si posterius tantum secludamus [4]). Praeterea autem vereor, ne corrupta sit particula *δὲ* v. 23, quoniam vetus interpres Guilelmus, ut cuius codices a me adhibiti omnes uno eoque non admodum bono Lipsiensi 1337 excepto non „autem", sed „enim" offerant, *γὰρ* in exemplari suo Graeco invenisse videtur [5]). Quae lectio valde mihi placet, cum, si eam recipiamus, id quod demonstratione indiget, pedem manumque exstincti corporis (*τοιαύτη* v. 23), etiam si per se incolumia sint, ipsa esse corrupta (*διαφθαρεῖσα* v. 22) [6]) et eam ipsam ob caussam non aliter atque lapideum pedem et lapideam manum nomine tantum non re pro pede manuque esse habenda, reapse argumento firmissimo demonstretur: profecto enim corrupta sunt, quippe quae facultatem manus pedisque exercere et opus talium membrorum proprium perficere nequeant. Sic igitur fere, si recte iudico, locus erit Germanice reddendus: „Auch früher aber von Natur ist der Staat als die Familie „und jeder Einzelne von uns. Denn das Ganze ist nothwendig früher als der Theil, weil ja, wenn „der ganze Leib dahin ist, auch nicht mehr Fuss noch Hand existirt, ausser dem Namen nach, „gerade wie man auch eine steinerne Hand noch eine Hand nennt, denn in Wahrheit ist damit „eben auch die Hand vernichtet. Denn die begriffliche Bestimmung eines jeden Gegenstandes „liegt in seiner Aufgabe und seinem Vermoegen dieselbe auszurichten, so dass also, wo er die „hierzu geeignete Beschaffenheit nicht mehr besitzt, man auch nicht mehr sagen kann, dass es „noch derselbe ist, sondern nur, dass er noch denselben Namen führt". Qui tamen codicum lectionem retinere malint, certe pro puncto aut colo comma tantum post *τοιαύτη* ponere debebant, cum sic idoneus sensus e verbis elici nequeat, nisi *διαφθαρεῖσα* breviter pro *τοῦ ἔργου ἐστερημένη καὶ τῆς δυνάμεως* dictum esse statuamus eodem fere modo, quo paulo post *τοιαῦτα* eadem significatione praedita esse certissimum est. Tum enim locus sic fere potius erit vertendus: „denn in

---

2) In mus. Rhen. XX. p. 517. n. 8.

3) Nam etiam in vetustae translationis optimo codice (Paris. 18 bibliothecae minoris) inest, etsi in ceteris frustra quaeritur.

4) Praeterea prius ante *ἡ πόλις* traiciendum esse non male conicit Maur. Schmidtius.

5) Aretinus cum vertat „quidem", quid in codice suo legerit, nequit diiudicari.

6) *διαφθαρεῖσα — τοιαύτη* non ad *ὥσπερ λιθίνην*, sed ad *ἀναιρουμένου — ὁμωνύμως* pertinere recte monet Boiesenius Bidrag til Fortolkningen of Aristoteles's Böger om Staten. I. Hafn. MDCCCXLIV. p. 13.

„Wahrheit sind in dem angegebenen Falle auch die Hand und der Fuss ihrer Kraft beraubt, das „begriffliche Wesen eines jeden Gegenstandes aber liegt eben in etc.“ [7]).

Deinde in capitis quinti verbis τὰ γὰρ ἄλλα ζῷα οὐ λόγου αἰσθανόμενα, ἀλλὰ παθήμασιν ὑπηρετεῖ, 1254b, 23 sq. [8]), Coraes λόγῳ lectionem, quam cum vetusta translatione offerunt Mª et P¹, ut probavit, ita nimis quaesite ὑπηρετεῖ a λόγῳ et παθήμασιν separare et utrumque dativum cum αἰσθανόμενα coniungere voluit. At non sentire affectibus bestiarum, ratione hominum, sed sequi affectus illorum, rationem horum proprium est. Quamobrem, nisi alia restat construendi ratio, praeferam alteram lectionem neque αἰσθανόμενα pro αἰσθάνεται positum, etsi ne ἐστιν quidem expresse additum, sed cogitatione addendum est, apud Aristotelem pro nimis duro scribendi genere habebo: sed non video, cur non λόγῳ recepto ex hoc dativo ad αἰσθανόμενα genetivum λόγου supplendum repetamus et utrumque dativum cum ὑπηρετεῖ copulemus.

Denique e capitibus septimo et octavo duos locos, 1255b, 37 sqq. et 1256b, 23 sqq., artissimo vinculo inter se cohaerentes, de quibus alias [9]) non satis recte et accurate egi, hac de eis disserendi opportunitate oblata denuo tractabo. Et in priore quidem ἡ δὲ κτητικὴ (subaudiendum est δούλων) ἑτέρα ἀμφοτέρων τούτων (i. e. δουλικῆς et δεσποτικῆς), οἷον ἡ δικαία πολεμική τις οὖσα ἢ θηρευτική non, id quod primus fecit Victorius, ultimus Hampkius [10]), commate post δικαία interpungendum esse ostendit Schuetzius [11]). Quamquam enim non omnia, quae proposuit, mihi ab eo esse probata inde colligent lectores, quod aliam atque ille in οἷον voce vim ego inveni [12]), recte tamen intellexit non iusto solum, verum etiam iniusto bello posse servos aliasque res comparari, siquidem iusta servitus secundum Aristotelem non nisi eorum est, qui natura sunt

---

7) Rudolphus Schoellius (Comm. de lege XII tabularum spec. I. Bonn. MDCCCLXV. p. 43) ante ἔσται (v. 22.) inserit οὐκ, ut sententia existat haece: corrupta manus corruptusque pes non erunt talia, i. e. non erunt vera manus verusque pes. At non id agit philosophus, ut corrupta tantum corporis membra e verorum membrorum numero expellat, verum id, sicut dixi, ut talem pedem talemque manum, qualia sint summa totius corporis sublata (hoc enim τοιαύτη voce significatur), etiam si per se spectata minime laesa sint, in pessumdatis esse ponenda ostendat. Itaque subiectum τοιαύτη, praedicatum διαφθαρεῖσα est, non, id quod voluit Schoellius, τοιαύτη praedicatum, διαφθαρεῖσα subiectum.

8) Paulo antea v. 20 sq. ἔστιν ἄρα pro ἔστι γὰρ scribendum esse conieci. Multo maiorem corruptelam nuper suspicatus est Thurotus (Revue critique MDCCCLXIX. no. 32). Namque μέν particulae post οὗτοι v. 19. positae nusquam inveniri dixit quod respondeat δέ, et ad rem plane novam transire Aristotelem, de qua nondum disputaverit, ad finem scilicet, usque ad quem servitus rationi conveniat. At sicuti nonnullos Aristotelis locos ipse collegit Thurotus (Etudes sur Aristote, Paris. MDCCCLX. p. 25 sq. 31), quibus μὲν invenitur δὲ non sequente, ita hic cum οὗτοι coniunctum praeparat quodammodo quaestionem de ceteris servis, qui non item natura (φύσει), sed lege tantum servi sint, sequente demum in capite instituendam: nec video, neque quid sibi velint quae inde a 1254a, 17 disputavit Aristoteles, nisi ad demonstrandum valeant, quinam sint natura servi, neque quid amplius huic demonstrationi adicere potuerit.

9) L. l. p. 507 sq. et p. 509 sq.

10) Kritische und exegetische Bemerkungen über das 1. Buch der Politik des Aristoteles, Lyck. MDCCCLXIII. p. 17.

11) De fundamentis reipublicae, quae primo Politicorum libro ab Aristotele posita sunt, Potsd. MDCCCLX. p. 11.

12) Repetam quae scripsi l. l. p. 509 pauca tantum mutaturus: „Richtig bemerkt Schnitzer (Eos I. „S. 502), dass der Zusammenhang hier geradezu fordert, was Hampke (S. 18) nur als eine Moeglichkeit hinstellt, „δούλων zu ἡ κτητικὴ zu ergaenzen: dann heisst οἷον nicht „„zum Beispiel““, wie Hampke und Schnitzer, noch „„gleichwie““, wie Schütz meint, sondern, wie oft bei Aristoteles (z. B. gleich 1256a, 36), so viel als „„naemlich““.

servi, i. e. barbarorum, itaque iniustum bellum est, quo homines Graeci in servitutem redigantur. Deinde Schuetzi sententiae qui album calculum adiecit Schnitzerus [13]) ἢ et τις cum eodem substantivo coniuncta in unum minime coire animadvertit, sed vix recte ἡ in ἥ mutato scrupulum sustulisse sibi visus est. Nam, ut ipsa eius verba audiamus „die Beschraenkung des Attributs, „δικαία auf πολεμική τις versteht sich von selbst, denn dass auch die Jagd nicht gerecht sein „könnte, ist keinem Philosophen des griechischen Alterthums in den Sinn gekommen; der Ge„danke muss also sein: z. B. wenn es eine rechtmaessige Kriegskunst giebt oder als Jagdwissen„schaft“, primum ἥ τις οὖσα nequaquam significant „wenn es eine giebt“, verum „indem sie entweder ist“, deinde iniustam venationem ipse agnoscit Aristoteles, utpote qui VII, 2. 1324b, 39 sqq. iniustum esse dicat homines venari ad epulandum aut immolandum (οὐ δεῖ κ. τ. λ.), neque ego video, si ars servos comparandi venatoria est, quomodo qui Graecis iugum servitutis imponant, ab eis non iniustam venationem exerceri, sed iniustum dumtaxat bellum geri e philosophi nostri sententia contendi queat, denique hanc ipsam ob caussam si Schnitzeri coniecturam ipso Schnitzero melius interpretantes sic fere locum Germanice reddere velimus „indem sie „entweder als eine gerechte Kriegs- oder als eine gerechte Jagdkunst zu definiren ist“, certe ἥ erit post δικαία traiciendum, ut δικαία non solum ad πολεμική, verum etiam ad θηρευτική pertineat. Quapropter quod ego ipse eiciendum potius ἡ esse coniciens tali ratione vix fieri posse intellexi, ut non simul ad θηρευτική hoc epitheton trahatur, id huic coniecturae non, ut olim credidi, officit, immo maxime favet [14]). Aut igitur in ea acquiescendum aut simul δικαία expungendum est, ut ἡ δικαία nihil nisi glossa sit marginalis, aut verba potius τις οὖσα ἢ θηρευτική delenda sunt: totum vero enuntiatum ἡ δὲ κ. τ. λ. a posteriore additamento purgatum ne sic quidem ipsi fortasse Aristoteli tribuendum, sed ab alio adiectum esse olim cum Conringio suspicatus postea interdum veritus sum, ne argutius quam verius de hac re disputando ipsum scriptorem correxerim, tametsi Spengelius [15]) quoque, quid haec verba hoc loco sibi velint, se nescire fatetur. Sed de hac re ut litem quadamtenus saltem dirimere queamus, alterum antea locum accuratius perscrutare opus est.

Verba enim διὸ καὶ ἡ πολεμικὴ φύσει κτητική πως ἔσται, ἡ γὰρ θηρευτικὴ μέρος αὐτῆς, ᾗ δεῖ χρῆσθαι πρός τε τὰ θηρία καὶ τῶν ἀνθρώπων ὅσοι πεφυκότες ἄρχεσθαι μὴ θέλουσιν, ὡς φύσει δίκαιον ὄντα τοῦτον τὸν πόλεμον, 1256b, 23 sqq., vario et diverso modo sunt explicata. Victorium si audimus, cui adstipulati sunt Giphanius, Schneiderus, Boiesenius [16]), αὐτῆς et ᾗ ad πολεμικὴν pertinent, ut non nisi parenthesis sint ἡ γὰρ θηρευτικὴ μέρος αὐτῆς, qua indicetur, cur bellum etiam contra bestias geri queat contendi, sin Lambinum, Schnitzerum, Stahrium, αὐτῆς ad πολεμικὴν et ᾗ ad θηρευτικήν, sin Garvium, Hampkium [17]), alios, αὐτῆς ad κτητικὴν et ᾗ ad θηρευτικὴν spectat, sin Sepulvedam, quippe qui vertat

13) In Eoe I. 1864. p. 514 sq.

14) Si quis εἰ pro ἥ scribere malit, is animadvertat artem servos comparandi non quasi, sed revera bellicam esse ex Aristotelis sententia.

15) Aristotelische Studien III. Monac. MDCCCLXVIII. p. 6 (in Comm. philol. acad. Monac. XI. p. 58).

16) L. l. p. 12 sqq.

17) L. l. p. 16 sq.

„quo fit, ut opes bello etiam parandi ratio a natura quodammodo proficiscatur“, πολεμικὴ non nisi epitheton est cum κτητικὴ coniungendum, et μέρος αὐτῆς huius πολεμικῆς κτητικῆς partem significat, ἣ ad θηρευτικὴν refertur. Ego autem sane, si verba permitterent, in priore enuntiati parte διὸ — ἔσται interpretanda cum Sepulveda facerem, omnium enim maxime, si quid sapio, talia quadrarent ad sententiarum perpetuitatem: attamen sic φύσει post κτητικὴ traiciendum erit, a quo mutandi conatu abstinendum esse duco, donec certa exempla afferantur adiectivorum in ικὴ desinentium, quae substantivorum loco adhibita cum eiusdem terminationis epitheto consocientur: accedit, quod idem quodammodo sensus inest etiam in tradita lectione, quoniam quae secundum naturam pars est artis acquirendi, eandem etiam artis naturali modo acquirendi partem esse necesse est. Ceterarum explanationum ea, quam secundo loco posui, absurda est, quia venatio, si non modo contra bestias, verum etiam contra homines adhibenda est, non pars tantum eius belli, de quo hoc loco agitur, sed plane idem atque illud erit: quamobrem qui tali Aristotelem argumentandi ratione usum esse putat, ei tertia potius explicatio probanda est. Quam libenter concedo acriter defensam esse ab Hampkio verbis hisce: „diese Erklaerung verdient den Vorzug, das zeigt „der Zusammenhang: im Vorhergehenden war von den verschiedenen Lebensweisen und zuletzt „davon die Rede, dass die Thiere der Menschen wegen da seien, daraus geht hervor, dass die Jagd „eine berechtigte Art sich Besitz zu erwerben ist, durch die Berechtigung der Jagd kann demnach „auch die der Kriegskunst erwiesen werden, aber nicht umgekehrt, weil die Berechtigung der „Kriegskunst selbst nicht erwiesen ist“ [18]). Attamen nimis fallax erit eiusmodi argumentatio, si quidem qui nimium probat, nihil probat: nam si eadem prorsus ratione venatorium bellum qua ipsa venatio hominibus in usu esse debet, inde sequitur, ut, si Deo placeat, barbaris bello captis eadem prorsus ratione qua praeda venatoria liceat uti, velut ferarum gentium in modum ad comedendum aut vasa tegumentave ex eorum corporibus construenda, qua re nihil magis abhorret a vera Aristotelis mente, cf. locus supra citatus 1324b, 39 sqq. Et profecto non omne certe bellum venationis potest appellari pars: immo bella etiam et iusta bella geruntur defendendi aut patriae in libertatem vindicandae gratia, v. VII, 14. 1333b, 38 sqq.: ergo latior notio belli est, non venationis, et venatio belli potius subigendi ac praedandi caussa suscepti pars est ad bestias pertinens. Praeterea minime id agi a philosopho, ut ex iure venandi omnium consensu hominibus tributo ius demum bello contra barbaros gesto servos comparandi repetat, satis inde apparet, quod e contrario ἣ — θέλουσιν verbis talis belli faciendi ius tamquam rationem adiungit, ὡς φύσει δίκαιον ὄντα τοῦτον τὸν πόλεμον. Nec sine caussa hoc fecit: nam postquam in capite quinto eos homines, qui ad ceteros eadem se ratione habeant, qua ad homines bestiae, natura esse servos demonstravit, quid opus est ampliore demonstratione, ut quicunque illud concesserit hoc quoque concedat, iustum esse bellum contra eiusmodi homines incohatum, quo, si sua sponte nolint, servire cogantur [19])? Cum autem non omne bellum acquirendi caussa incipiatur, quodammodo (πως)

---

18) Quae addit, „ferner weist die Voranstellung von θηρία vor ἀνθρώπων darauf hin, dass die θηρευτική „definirt werden soll ... dazu stimmt auch eine Stelle des Platon, Soph. p. 222. B. C.“ speciosa quidem sunt, sed ipsi haud dubie Hampkio non tanti momenti videbuntur esse, ut ex eis solis res dirimi queat.

19) Male igitur l. l. p. 507 Hampki explicationem redargui non posse concessi nisi lacuna ante διὼ καὶ (v. 23.) statuenda, quamquam propter verba praecedentia eam recte esse a me statutam etiam hodie a verisimilitudine

tantum artis quaestuariae bellum natura esse partem asseverat philosophus, deinde accuratius hoc explicans id tantum bellum huiusmodi esse monet, cuius species sint venatio contra bestias instituta et qui similis sit conatus barbaros homines bellando in servitutem asserendi, quoniam id tantum natura sit iustum. Sic totum locum iam intellexit qui glossam ad *τοῦτον* adiecit *τὴν θηρευτικὴν* rubro pigmento in P² codice superscriptam, quae in Mˢ et iam in Guilelmi exemplo in ipsa verba irrepsit: ceterum praeterea post *πόλεμον* additum est *πρῶτον* in Mˢ P¹ et per correcturam alio atramento peractam in P², *καὶ πρῶτον* in vetusta translatione: sed hoc additamentum, id quod intellexit Maur. Schmidtius, nihil nisi varia lectio est ad *ἕν*, quod sequitur, pertinens ex eodem numeri signo *ᾱ* exorta.

Sed haec hactenus: ut ad priorem locum 1255b, 37 sqq. redeamus, cum ex vera Aristotelis sententia ars venandi (*θηρευτική*) non nisi ad bestias pertineat, haud genuina certe illic sunt *ἡ θηρευτική* sed e falsa alterius loci explicatione fluxerunt, utrum vero praeterea *τις οὖσα* an *ἡ* (v. 38.) an *ἡ δικαία* sint secludenda an totum enuntiatum inde a *ἡ δὲ κτητική* obelo notandum, videant prudentiores.

E libro autem secundo unum tantum locum retractabo[20]), de quo utrum tandem aliquando verum invenerim an ne nunc quidem invenerim, admodum ipse dubito. Verbis enim capitis undecimi *ὥσθ' ὅπου μὴ μικρὰ πόλις, πολιτικώτερον πλείονας μετέχειν τῶν ἀρχῶν καὶ δημοτικώτερον· κοινότερόν τε γάρ, καθάπερ εἴπομεν, καὶ κάλλιον ἕκαστον ἀποτελεῖται τῶν αὐτῶν καὶ θᾶττον*, 1273b, 12 sqq. neminem paene ante me offensum esse iure meo miratus sum[21]): certe unus Carolus Stahrius, utpote qui non solum *κάλλιον* et *θᾶττον*, verum etiam *κοινότερον* cum *ἀποτελεῖται* coniungat, animadvertisse videtur *καθάπερ εἴπομεν* additamentum ad *κοινότερον* relatum non esse ad veritatem accommodatum, cum, si singulis muneribus singuli, non pluribus simul eidem fungantur, communius rempublicam administrari nusquam antea Aristoteles dixerit. Attamen vereor ut probanda sit talis verborum structura, immo, id quod olim dixi, inverso ordine *κοινότερόν τε* cum *ἐστὶ* copula subaudienda ad *δημοτικώτερον*, cetera *καὶ κάλλιον — θᾶττον* ad *πολιτικώτερον* referenda esse res ipsa clamat. Nisi igitur aliquis sententiam, in qua olim fui, sed quam ipse hodie vix laudandam esse censeo, retinens credere velit *καθάπερ εἴπομεν* nihil aliud esse nisi „dicta ratione" sive „tali ratione", ut leniter mutata Caroli Stahri versione sic fere locum Germanice reddamus: „denn mehr im gemeinsamen Interesse wird in der angegebenen „Weise und besser und schneller ein jedes Staatsgeschaeft erledigt", *καθάπερ εἴπομεν* verborum inter *καὶ* potius et *κάλλιον* pristina sedes fuisse videtur: id enim reapse paulo antea dixit Aristoteles, ab uno optime unum dumtaxat perfici opus, *ἓν γὰρ ὑφ' ἑνὸς κ. τ. λ.* v. 9. sqq. At num eadem haec sententia, quam res postulat, inesse potest in verbis *τῶν αὐτῶν* ab Aretino omissis vel, si ex vetusta translatione ita ea emendanda esse censeamus, *ὑπὸ τῶν αὐτῶν*? Sepulvedae

---

mihi non abhorrere videtur. Multo certe melius sequentia cum eis cohaerent, si pauca olim interposita fuisse credamus, in quibus Aristoteles etiam inter ipsos homines Graecorum caussa barbaros, ut qui natura servi sint, procreatos esse diserte dixerit.

20) In c. 7. 1267a, 7. *τοίνυν* hodie non cum Buechelero in *μέντοι* mutare audeo: erunt enim, qui eam huius particulae vim, qua saepe ad novam rem traducens pro *δὲ* vel *μέντοι* ponatur (= „ferner aber"), ne ab hoc quidem loco alienam esse dicant.

21) De Arist. pol. libr. I. et II. quaest. crit. append., Gryphisw. MDCCCLXIX. p. 20.

versio „eorum“ ut linguae Graecae repugnat, ita ne deleto quidem τῶν idoneum sensum praebet, quia singula magistratuum officia, ut ad quae sola αὐτῶν possit referri, nusquam antea sunt disertis verbis commemorata. Ceterorum interpretum alii Lambinum secuti, quippe qui in translatione sua „a singulis“ offerat, ὑπὸ τῶν αὐτῶν ita accipientes, ac si idem fere sit atque ὑφ' ἑνὸς, quod supra legitur v. 10, non intellegunt aut plane contrariam rem aut saltem aliam significari, si aut eidem simul plures magistratus aut semper eidem, non alii aliis post breviora temporum intervalla succedentes magistratus gerant, alii, velut Victorius, non ita verba detorquentes, sed revera ut eidem semper per longa tempora in unoquoque magistratu maneant, Aristotelem velle censentes, nullum de hac re hoc loco sermonem esse, verum posse munera per totam vitam tradita non minus quam annua tum ab eisdem complura tum singula a singulis suscipi non animadverterunt, alii, inter quos sunt Schnitzerus et C. Stahrius, τῶν αὐτῶν vertentes „als von Denselben“ sententiae, sed ne hi quidem linguae satisfecerunt. Nescio igitur an aut οὕτω aut <οὕτως ἢ> ὑπὸ τῶν αὐτῶν aut, si οὕτω cogitando tantum addamus, e coniectura quondam mihi facta <ἢ> ὑπὸ τῶν αὐτῶν scribendum sit.

In libri tertii initio praeterquam quod 1274b, 32. δὲ particulam μὲν οὖν v. 26. praecedentibus respondentem post τῷ requiro [22]), in verbis ἡ δὲ πολιτεία τῶν τὴν πόλιν οἰκούντων ἐστὶ τάξις τις v. 38. ἥ τε pro ἡ δὲ malim. Non enim sunt haec verba tertium totius enuntiati membrum, sed una cum τοῦ δὲ πολιτικοῦ καὶ τοῦ νομοθέτου πᾶσαν ὁρῶμεν τὴν πραγματείαν οὖσαν περὶ πόλιν (v. 36 sq.) opponuntur membro priori νῦν γὰρ ἀμφισβητοῦσιν, οἱ μὲν φάσκοντες τὴν πόλιν πεπραχέναι τὴν πρᾶξιν οἱ δ' οὐ τὴν πόλιν ἀλλὰ τὴν ὀλιγαρχίαν ἢ τὸν τύραννον (v. 34—36), siquidem eam ipsam ob rem studia ac labores viri politici et legumlatoris in civitate versantur omnia, quia nihil aliud est forma reipublicae unaquaeque nisi ordo quidam, in quem adducitur civitas. Puncto igitur ante νῦν, colo ante τοῦ δὲ, commate tantum post περὶ πόλιν interpungendum est. Potuit haud dubie Aristoteles quae contenderat v. 32—34. his solis verbis: ἡ γὰρ πολιτεία τῶν τὴν πόλιν οἰκούντων ἐστὶ τάξις τις confirmare: ne quis tamen contra haec dicere queat notionem civitatis iam omnibus esse perspicuam nullaque propterea quaestione egere, minime omnes de ea consentire ante demonstrat et deinde necessitatem eius cognoscendae, priusquam formarum reipublicae natura perscrutetur, ita confirmat, ut haec necessitas dissensui illi opponatur.

Sed ut civitatis notio patefiat, denuo alia res antea est perscrutanda, notio civis. In qua definienda, postquam non omnes urbis incolas, siquidem inquilini quoque et servi in ea habitent, simul eiusdem cives esse ostendit philosophus, idem primum huius libri caput offert haec: οὐδ' οἱ τῶν δικαίων μετέχοντες οὕτως ὥστε καὶ δίκην ὑπέχειν καὶ δικάζεσθαι (τοῦτο γὰρ ὑπάρχει καὶ τοῖς ἀπὸ συμβόλων κοινωνοῦσιν, καὶ γὰρ ταῦτα τούτοις ὑπάρχει· πολλαχοῦ μὲν οὖν οὐδὲ τούτων τελέως οἱ μέτοικοι μετέχουσιν, ἀλλὰ — κοινωνίας)· ἀλλὰ καθάπερ καὶ παῖδας τοὺς μήπω

22) Similiter Thurotus Etudes sur Aristote p. 34, sed cur hic potius totum alterum τὰ μὲν οὖν κ. τ. λ. (v. 26 sqq.) enuntiati membrum, in quo δὲ illud locum suum habuerit, ante τῷ περὶ κ. τ. λ. (v. 32) intercidisse putet, ego non assequor. Nam quod in verbis τῷ περὶ nihil inesse dicit, quod priori membro τὰ μὲν οὖν κ. τ. λ. respondeat, non dispicio, quo iure in nova disputationis parte ineunte sententias sententiis aut verba verbis in clausula praecedentis scriptis respondentia quaeramus.

δι' ἡλικίαν ἐγγεγραμμένους καὶ τοὺς γέροντας τοὺς ἀφειμένους φατέον εἶναι μέν πως πολίτας, οὐχ ἁπλῶς δὲ λίαν (?) *ἀλλὰ προστιθέντας τοὺς μὲν ἀτελεῖς τοὺς δὲ παρηκμακότας ἤ τι τοιοῦτον ἕτερον, οὐδὲν γὰρ διαφέρει, δῆλον γὰρ τὸ λεγόμενον*, 1275a, 8—18. In quibus verba *καὶ γὰρ ταῦτα τούτοις ὑπάρχει* (v. 11.), quae, cum eadem re eandem probent, primus seclusit Conringius, similibus exemplis defendere conatus est Vahlenus[23]). At ut exempla demonstrent, non talia afferenda sunt, quae aliquid similitudinis habeant, sed quae similia sint omni ex parte[24]), neque neglegere debebat vir doctissimus ista verba non nisi in vulgatae recensionis codicibus inveniri[25]). Cum autem eis antecedant valde similia *τοῦτο γὰρ ὑπάρχει καὶ τοῖς*, ex illis haec facile potuisse oriri quis est qui neget! Fontibus igitur plerumque melioribus maior hac quoque in re tribuenda erit auctoritas, ut ne Thuroto[26]) quidem adstipulandum sit verba suspecta post *οἱ μέτοικοι μετέχουσιν* (v. 12.) traicienti, cum praesertim sic *καὶ γὰρ τούτοις ταῦτα* (vel *καὶ ταῦτα*) *μετέχει* potius expectemus. Quamquam recte intellexit vir prudentissimus nemini sane non esse obscurum, quid sibi velit in hac rerum perpetuitate tota ista parenthesis *πολλαχοῦ μὲν οὖν οὐδὲ τούτων τελέως οἱ μέτοικοι — κοινωνίας* (v. 11—14.), nisi inquilinos quoque iudiciorum communitate cum civibus consociari apertis verbis scriptor paulo antea dixerit. Quae cum ita sint, vix dubito, quin ante *καὶ τοῖς ἀπὸ συμβόλων* (v. 10.), quam coniecturam Buechelero debeo, interciderint *καὶ μετοίκοις*. Nec non quam ante verba sequentia *ἀλλὰ καθάπερ* (v. 14.) male odoratus est Conringius lacunam post *παρηκμακότας* (v. 17.) recte indagavit Thurotus[27]). Deest enim alterum enuntiati membrum priori *καθάπερ κ. τ. λ.* respondens, neque morigerandum est Spengelio[28]) *καθάπερ* delere malenti, quoniam non id agit Aristoteles in tota hac periodo (nam una periodus est inde a verbis *τοὺς μὲν οὖν* v. 5. usque ad *λεγόμενον* v. 18.), ut ne senes quidem et pueros cives esse moneat perfectos, sed ut eis comparatis similem in modum inquilinos quoque et eos, quos vocavit *δικαίων ἀπὸ συμβόλων κοινωνοῦντας*, non cives simpliciter, sed epitheto addito, quo civitas eorum angustioribus finibus includatur, appellandos esse demonstret. Quae igitur exciderunt, Germanice saltem sic fere aut similiter restituere ausim: „eben so darf „man auch die genannten Leute nur etwa Schutzbuerger oder Gerichtsbuerger nennen". Verbo autem *λεγόμενον* (v. 18.) finita est longa periodus, recteque Aretinus et Conringius in verbis sequentibus *ζητοῦμεν γὰρ τὸν ἁπλῶς πολίτην καὶ μηδὲν ἔχοντα τοιοῦτον ἔγκλημα διορθώσεως δεόμενον* (v. 19 sq.) *δὲ* pro *γὰρ* amplexi sunt. Omnes enim id genus homines postquam non esse cives perfectos demonstratum est, iam ex adversa parte notionem civis non nisi perfecti civis (*τοῦ ἁπλῶς πολίτου*) esse ostenditur, v. 19—22, et hac re peracta ipsa haec notio in medium profertur, *πολίτης δ' ἁπλῶς κ. τ. λ.*, v. 22 sqq.

---

23) Beitraege zu Aristoteles Poetik. II. Vindob. MDCCCLXVI. p. 72 (in Comm. hist.-phil. acad. Vindob. LII. p. 160).

24) Unum tantum eiusmodi exemplum attulit Vahlenus, de gen. anim. III, 5. 755b, 20 sqq. Non tamen hanc ob rem vituperandus est, ut qui non tam hanc Politicorum locum quam Poeticorum quendam male a me Ritteroque vexatum tueri voluerit.

25) Om. M[s] P[1] Guil. Aret.

26) L. l. p. 34 sq. Consentit cum eo Spengelius l. l. p. 20 (72).

27) L. l. p. 35 sq.

28) L. l. p. 20 (72).

In initio capitis tertii Aristoteles rem, quam in loco supra tractato 1274b, 34 sqq. breviter attigerat, accuratius considerans sic fere disputat: sunt quaedam reipublicae administrandae formae, velut oligarchia et tyrannis, quae non ad communem civitatis, sed ad solam imperantium utilitatem spectent, eamque ob caussam nonnulli acta tyranni aut oligarchiae atque pacta non esse universae civitatis neque, cum transitus factus sit in aliam reipublicae formam, velut democratiam, civitatem his pactis obstrictam esse putant. Secuntur verba *εἴπερ οὖν δημοκρατοῦνται τινές, κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον ὁμοίως τῆς πόλεως φατέον εἶναι [ταύτης] τὰς τῆς πολιτείας ταύτης πράξεις καὶ τὰς ἐκ τῆς ὀλιγαρχίας καὶ τῆς τυραννίδος*, 1276a, 13 sqq., quae quomodo cum antecedentibus cohaereant prorsus ignoro, nisi illorum hominum sententiam refellant. Quod si verum est, primum *κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον* non iungenda sunt cum *δημοκρατοῦνται* [29]), sed cum *ὁμοίως — τυραννίδος*, deinde pro *καὶ δημοκρατοῦνται* praestat e vetusta translatione scribere *κατὰ δημοκρατίαν ἐτράποντο*, tum recte *ταύτης* prius seclusit Thurotus [30]), tum, id quod mihi suasit Hayduckius, *οὐ* post *ὁμοίως* inserendum est, denique ne sic quidem stare potest tota argumentatio, nisi antea refellendi consilium particula adversativa *ἀλλὰ* indicatum et democratiam quoque ex eorum formarum numero esse, quae non nisi ad dominantium utilitatem ac veluptatem spectent, disertis verbis renuntiatum est. Quapropter post verba nunc proxime praecedentia *ἀλλ' οὐ διὰ τὸ κοινῇ συμφέρον* v. 13. haec fere: *ἀλλὰ καὶ ἡ δημοκρατία οὐ σκοπεῖ τὸ κοινῇ συμφέρον* periisse conicio totumque locum sic fere Germanice interpretor: „Allein auch die „Demokratie hat nicht das Gemeinwohl im Auge: hat also der Uebergang in die Demokratie „stattgefunden, so müsste man auf diese Weise dann auch die von den Machthabern in dieser „Verfassung ausgehenden Handlungen ganz aehnlich nicht als Handlungen des Staates bezeichnen „dürfen wie die der Machthaber in der Oligarchie und Tyrannis".

Verumtamen inesse in hac disceptatione Aristoteles fatetur, quod reapse cadat in controversiam, siquidem quaerere oporteat, quamdiu civitas sit eadem. Non desinit eadem esse, inquit, cum cives, postquam in una urbe habitaverunt, deinde per plures vicos dissipantur: immo duplex tantum nominis Graeci *πόλις* sententia, qua et urbem significat et civitatem, non ipsa res efficit, ut homo Graecus primo oculorum obtutu de hac re dubitare possit, v. 19—22. At quomodo dissipatio talis *διαζευχθῆναι τὸν τόπον καὶ τοὺς ἀνθρώπους* (v. 21.) appellari possit, equidem non assequor, verum non modo suadente Buechelero *τὸν τόπον*, sed, ut corruptelae origo e verbis eisdem proxime (v. 20) praecedentibus etiam facilius patefiat, simul *τοὺς ἀνθρώπους* secludenda esse conicio: *τοὺς ἀνθρώπους* enim subiectum *διαζευχθῆναι* et *οἰκῆσαι* infinitivorum e verbis illis antecedentibus mente repetere nemo dubitabit.

In verbis autem *εἴπερ γάρ ἐστι κοινωνία τις ἡ πόλις, ἔστι δὲ κοινωνία πολιτῶν πολιτείας, γινομένης ἑτέρας τῷ εἴδει καὶ διαφερούσης τῆς πολιτείας ἀναγκαῖον εἶναι δόξειεν ἂν καὶ τὴν πόλιν εἶναι μὴ τὴν αὐτήν*, 1276b, 1—4, postquam Schneiderus recte comma posuit post *πολιτῶν πολιτείας*, Congrevius praeterea *πολιτῶν πολιτεία* scripsit. Quem sequi nequeo, immo *πολιτῶν* potius prorsus supervacaneum esse arbitror. Non enim quia civium societas, quae forma

29) Qui verba ita construunt, praeterea faciunt Aristotelem secum ipso pugnantem, ut qui nulli omnino democratiae aliam rationem tribuerit nisi unam dominantium utilitatem, v. c. 7 sqq.

30) L. l. p. 37.

reipublicae administrandae comprehenditur, civitas neque quia reipublicae forma id est, quod hanc societatem comprehendat, sed quia civitas non solum societas, sed, si accuratius res definitur, societas est communi talis alicuius formae vinculo comprehensa, mutata hac forma mutata est ipsa civitas.

Iam transeo ad caput quartum. In quo postquam Aristoteles, si quam diversae extent reipublicae formae nobiscum reputemus, non posse per omnes nobis eandem civis et viri virtutem videri monuit (v. 31—35.), expectamus profecto, ut quaerat, utrum, si unius optimae formae rationem habeamus, huius certe omnium perfectissimae civitatis optimus vir simul optimus civis sit an ne in ea quidem se ita res habeat: contra ut scrupulos nobis iniciat de ipsa hac optima reipublicae gubernandae forma (*διαποροῦντας — περὶ τῆς ἀρίστης πολιτείας*, v. 36 sq.), minime expectamus et, si expectemus, certe spem a se excitatam philosophus ipse frustratus est. Nonne igitur in enuntiato *οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ κατ' ἄλλον τρόπον ἔστι διαποροῦντας ἐπελθεῖν τὸν αὐτὸν λόγον περὶ τῆς ἀρίστης πολιτείας*, v. 35—38, pro *περὶ* scribendum erit *παρὰ*, ut *παρὰ τῆς ἀρίστης πολιτείας* cum *ἐπελθεῖν* iungatur? Sic loci sententiam his fere verbis Germanicis exprimemus: „leicht aber koennte es scheinen, dass man auch von der besten Verfassung aus, indem man „dergestalt in anderer Weise die Untersuchung führt, zu demselben Ergebnisse gelange", vel „dass man auch auf anderem Wege der Untersuchung zu demselben Ergebniss gelange von der „besten Verfassung aus".

Postea in quibusdam certe civibus, et in imperantibus quidem, virtutem civilem a virili non posse segregari verbis Aristoteles proponit hisce: *ἀλλ' ἄρα ἔσται τινὸς ἡ αὐτὴ ἀρετὴ πολίτου τε σπουδαίου καὶ ἀνδρὸς σπουδαίου; φαμὲν δὴ τὸν ἄρχοντα τὸν σπουδαῖον ἀγαθὸν εἶναι καὶ φρόνιμον, τὸν δὲ πολιτικὸν ἀναγκαῖον εἶναι φρόνιμον*, 1277a, 13—16. In quibus ut haec inesse queat sententia, ante *ἀγαθὸν* (v. 15) cum Buechelero *ἄνδρα* desidero: praeterea iterum *τόν τε* pro *τὸν δὲ* scribere praestat: etenim cum vir politicus, ut cuius sit bene rempublicam gubernare, idem procul dubio sit atque bonus imperator, verbis *τὸν δὲ — φρόνιμον* nihil aliud affertur, nisi quod iam membro praecedente *τὸν ἄρχοντα — καὶ φρόνιμον* continetur, et praeter *ἄνδρα* illud in isto addendum unum utriusque membri discrimen hoc est, quod in altero praeter ceteram virtutem prudentia peculiariter effertur, in altero adeo sola profertur. Quae cur facta sint et cur omnino tali modo verba coacervans membrum posterius adiecerit scriptor, explicant, nisi fallor, quae 1277b, 25 sqq. disseruit. Prudentia igitur quam maxime opus esse imperatori latenter iam hoc loco nos monet, posteriore illo aperte domonstrat. Quamquam non nimis mihi placere hanc tautologiam ingenue fateor: immo libenter me applicarem ad Congrevium acute *τὸν δὲ πολίτην οὐκ* pro *τὸν δὲ πολιτικὸν* scribentem, nisi praeoccuparet haec coniectura quae ex hoc ipso loco paulo post v. 20 sqq. (*εἰ δὴ*[31] *κ. τ. λ.*) demum colliguntur.

Ergone virtutem tantum in imperando collocatam reapse eandem atque virilem esse censebimus? At non minus inter omnes constat aeque laudabile esse bene imperare posse ac bene parere. Quae fere postquam exposuit Aristoteles v. 25—27, verba sequentia *εἰ οὖν τὴν μὲν τοῦ ἀγαθοῦ ἀνδρὸς τίθεμεν ἀρχικήν, τὴν δὲ τοῦ πολίτου ἄμφω, οὐκ ἂν εἴη ἄμφω ἐπαινετὰ ὁμοίως,*

31) *δὴ* Guil. Ms P[1], *δὲ* ceteri codices Aret. Bekk.

v. 27—29, vix aliud possunt intendere, nisi ut, qua altera harum duarum sententiarum alteri adversetur, repugnantiam patefaciant. Quod si ita se habet neque alicui continget veriora detegere, ὁμοίως etiam in v. 25 post ἐπαινεῖταί γε aut diserte scribendum aut tacite adiciendum et οὖν v. 27. cum δὲ commutandum est, sicut contrario errore VII, 14. 1333a, 26. δ' pro οὖν offert P¹. Nec non inde sequitur e verbis proximis misere corruptis ἐπεὶ οὖν ποτὲ δοκεῖ ἀμφότερα καὶ οὐ ταὐτὰ δεῖν τὸν ἄρχοντα μανθάνειν καὶ τὸν ἀρχόμενον, τὸν δὲ πολίτην ἀμφότερ' ἐπίστασθαι καὶ μετέχειν ἀμφοῖν, κἀντεῦθεν (κατένθεν M⁸, τοὐντεῦθεν P²·³·⁴· Qᵇ Tᵇ Aret. Ald. Bekk.) ἂν κατίδοι τις, v. 29—32, quomodocunque sint restituenda, hanc fere sententiam esse eruendam: „utrum „igitur nihilominus omni ex parte utraque opinio an quatenus sit sustentanda, explorandum et ex „eis, quae sequentur, colligendum est". Ergo τοὐντεῦθεν lectio reicienda, κἀντεῦθεν unice probandum est, pro quo ne ἐντεῦθεν cum Corae Rassovioque expectemus, videamus, nonne τοῦτο νῦν σκοπῶμεν vel similia ante hoc verbum exciderint: recteque Rassovius[32]) pro ἐπεὶ coniecit εἰ μὲν, malim tamen, cum δὲ non sequatur, εἰ tantum reponere. Sed quod idem οὐ delendum esse putat, non solum corrumpit nexum, quem proposui, sententiarum, verum etiam sic simul certe τόν τε pro τὸν δὲ restituere debebat, quoniam, si et qui imperat et qui paret utrumque didicit, et bene imperare et bene parere, didicit utrumque etiam civis, 'quippe qui aut imperans sit aut parens, ut, si hanc coniecturam probemus, verba τὸν δὲ πολίτην — ἀμφοῖν non nisi mera sint antecedentium iteratio. Melius igitur ἕτερα pro ἀμφότερα coniecit Coraes, optime multo leniore medicina adhibita καὶ ante οὐ ταὐτὰ seclusit Spengelius[33]), ut sequentia nihil sint nisi epexegesis ἀμφότερα verbi: πολίτης autem angustiore sensu pro ἀρχόμενος πολίτης dictus etiam v. 23. ἄρχοντι opponitur. Praeterea vero ποτὲ δοκεῖ verba iam per se admodum difficilia quomodo ἐπεὶ in εἰ mutato stare queant, equidem prorsus non intellego. Εἰ enim, ubi non condicionem, sed in oratione indirecta interrogationem significat, cum ποτὲ coniunctum nusquam inveni, nec facile adducor ad credendum δοκεῖ revera idem posse sonare atque apud Latinos „potest teneri". Itaque si liceat hariolari (nam non in coniectando profecto, sed in hariolando res posita est), ex ἀποδέχεσθαι δεῖ forsitan verba mutilata esse dicam.

Nunc autem ut sequentia quoque accuratius inspiciamus, docet in eis Aristoteles imperium ut omnino liberorum hominum ita etiam civium non posse bene exerceri nisi ab eo, qui bene parere didicerit, eamque ob caussam non minus virtutem virilem, quippe quam antea in eadem ratione positam esse viderimus cum virtute talem in modum imperantis, ambabus facultatibus definiri. Cuius disputationis in ultima parte καὶ ἀνδρὸς δὴ (δὲ δὴ?) ἀγαθοῦ ἄμφω, καὶ εἰ ἕτερον εἶδος σωφροσύνης καὶ δικαιοσύνης ἀρχικῆς· καὶ γὰρ ἀρχομένου μὲν ἐλευθέρου δὲ δῆλον ὅτι οὐ μία ἂν εἴη τοῦ ἀγαθοῦ ἀρετή, 1277b, 16—19, retenta vulgari interpunctione καὶ ἄρχοντος pro τοῦ ἀγαθοῦ (v. 19.) coniecit Rassovius[34]). At post proxime praecedentia καὶ — ἄμφω quomodo καὶ εἰ — ἀρχικῆς, si his verbis claudatur enuntiatum, temperantiae et iustitiae, quales in imperante sint, non ab eisdem viri boni, sed civis bene oboedientis virtutibus diffe-

32) Bemerkungen über einige Stellen der Politik des Aristoteles, Vimar. MDCCCLXIV p. 8 sq.
33) L. l. p. 21 (73).
34) L. l. p. 10. Rectius idem v. 4. ἄρχοντα pro ἀγαθὸν coniecit.

rentiam significare possint, non satis intellego: praeterea Aristoteles, postquam v. 13. disertis verbis dixit alteram esse dominantis, alteram obtemperantis civis virtutem, vix hoc demum loco, ut quo non de civili, sed de virili tantum virtute secundum hanc interpungendi rationem sermo sit, potuit accuratiorem huius discrepantiae rationem exponere et, si potuit, vix ab eo post ἀρχικῆς suppressum iri ea expectamus, ad quae pertineat καὶ γὰρ κ. τ. λ. confirmatio, dico verba fere eiusmodi: ἔστι δὲ ἕτερον, καθάπερ εἴπομεν. Rectius igitur Goettlingio punctum post ἄμφω, nulla post ἀρχικῆς interpunctio ponenda, γὰρ (v. 18.) delendum videtur: sic enim de civis virtute et imperantis et obtemperantis agens dissertatio paucis tantum verbis καὶ ἀνδρὸς δὴ ἀγαθοῦ ἄμφω interrupta ad finem potius usque capitis procedit. Suadet tamen grammatica ratio, ut pro γὰρ deleto τῆς articulum substituamus. Ecce vero etiam quasi sua sponte se nobis offerens corrupti illius τοῦ ἀγαθοῦ alia et, si quid video, verior emendatio! Prudentia enim, quae e practicis virtutibus una est intellectualis (διανοητική) secundum Aristotelis doctrinam, cum opponatur v. 25 sqq. (ἡ δὲ φρόνησις κ. τ. λ.) ceteris omnibus virtutibus practicis, de quibus sermo est v. 17—25, i. e. virtutibus moralibus, vix dubito quin scripserit τοῦ ἤθους.

De capitis sexti verbis, quae leguntur 1278b, 30 sq., τῆς ἀρχῆς τοὺς λεγομένους τρόπους non male Bernaysius[35]): „λεγομένους kann hier, wie so oft bei Aristoteles nur durch „„die zur Verhandlung, in Frage kommenden““ wiedergegeben werden“. Revera enim hoc loco non omnia regendi, sed omnia tantum homines regendi genera secundum vitae communitatem (τῆς ἀρχῆς εἴδη πόσα τῆς περὶ ἄνθρωπον κατὰ[36]) τὴν κοινωνίαν τῆς ζωῆς, v. 16 sq.) in quaestionem vocantur. At ille loquendi modus reapse, nisi fallor, haud ita frequens apud Aristotelem est, certe in Politicis unum tantum exemplum deprehendi, I, 1. 1252a, 17. τὸ λεγόμενον (= das in Rede Gestellte), neque ullum omnino ex eius scriptis attulit Bonitzius in indice Aristotelico. Immo vir iste harum rerum unus omnium peritissimus, si recte eius verba intellego, in universum ad eos potius locos provocat, quibus λεγόμενος idem fere est atque ἔνδοξος („namhaft“), et speciatim recte comparat Categ. 12. 14b, 9, ubi simillime οἱ λεγόμενοι τρόποι τοῦ πρότερον dictum est ad omnes rationes significandas, quibus τῷ πρότερον vocabulo uti solent. Verumtamen cum nostro loco non item de variis eiusdem vocis significationibus agatur, sed in una eademque significatione omnia, quae omnino extent, rei ipsius hac voce significatae genera in quaestionem vocentur, aut in Bernaysi explicatione subsistendum erit aut videndum, nonne potius ἐνδεχομένους scriptum fuerit.

In eodem capite, ut ab incerta re ad multo certiorem transgrediar, verborum ἡ δὲ τέκνων ἀρχὴ καὶ γυναικὸς καὶ τῆς οἰκίας πάσης — ἤτοι τῶν ἀρχομένων χάριν ἐστὶν ἢ κοινοῦ τινος ἀμφοῖν, καθ' αὑτὸ μὲν ἀρχομένων, v. 37—40, structura laborans lenissima mutatione si εἰ post ἢ (v. 39.) addemus, in ordinem redigetur[37]).

---

35) Die Dialoge des Aristoteles, Berol. MDCCCLXIII. p. 53.

36) Sic recte Bernaysius l. l. p. 51, καὶ codices et Guil.

37) Paulo post 1279a, 8 sqq. neque cum Conringio lacuna est ante διὸ (v. 8.) investiganda neque cum Schneidero ἡ πολιτεία post ὁμοιότητα (v. 10.) inserendum, sed πολιτεία aut subaudiendum aut, si hoc vocabulo carere nolimus, post πολιτῶν (v. 9.), quippe quo loco facillime excidere potuerit, adiciendum est.

Deinde in capite septimo *συμβαίνει δ' εὐλόγως*, 1279a, 39, id quod primus animadvertit Spengelius [38]), in praecedentibus *ὅταν δὲ τὸ πλῆθος πρὸς τὸ κοινὸν πολιτεύηται συμφέρον, καλεῖται τὸ κοινὸν ὄνομα πασῶν τῶν πολιτειῶν, πολιτεία* (v. 37—39.) non habere ad quod referantur, ex addita confirmatione *ἕνα μὲν γὰρ διαφέρειν κατ' ἀρετὴν ἢ ὀλίγους ἐνδέχεται, πλείους δ' ἤδη χαλεπὸν ἠκριβῶσθαι πρὸς πᾶσαν ἀρετήν, ἀλλὰ μάλιστα τὴν πολεμικήν· αὕτη γὰρ ἐν πλήθει γίνεται* (v. 39 sqq.) satis apparet. Ergo recte lacunam ante ea statuit Thurotus [39]), sed minus recte sola politiae nominis explicatione eam explere conatus est, id quod fieri vetant sequentia. Contra rectissime Zellerus [40]) e confirmatione ista sequente, quid ea confirmetur, eruendum esse intellexit, at vereor, ut *πολεμικὸν* solum epitheton eo auctore ante *πλῆθος* (v. 37.) adiectum plana omnia ac perspicua reddat. Immo bellicum genus in politiis cives esse solere, cum praeterea hoc quidem loco nondum alia definitione nisi e numero imperantium hausta diversas reipublicae formas distingueret, non in ipsa hac distinctione monere Aristoteles potuit, sed postea demum, ut ne hoc quidem loco plane deficeret accuratior rei definitio, tale aliquid sine dubio addidit. Accedit ut post aristocratiae nominis explicationem (v. 35 sqq.) multo etiam magis eadem politiam egere Thuroto concedendum sit, ut, cur commune omnium formarum nomen angustiore sensu ad hanc unam transferatur, ad liquidum perducatur [41]). Ergo quae perierunt in priore parte hanc de nomine politiae dissertationem, in posteriore pleniorem illam ipsius rei definitionem continuisse videntur.

Ad accuratiores, ut ipse profitetur 1279b, 11 sqq., de variis reipublicae formis instituendas in initio capitis octavi transiturus repetit Aristoteles degeneratarum (*παρεκβάσεων*) definitionem, v. 16 sqq., quia in ipsa hac definitione prima quaestio versatur: quod ut exprimatur verbis *πρώτη δ' ἀπορία πρὸς τὸν διορισμόν ἐστιν*, v. 20, vix sufficit demonstrativa articuli vis, sed ut non de omnium, sed de degeneratarum tantum formarum definitione scrupulum prolatum iri satis appareat, si quis *τοῦτον* ante *τὸν* desiderat, ego non nimium ei refragabor.

Multo tamen maiore cum fiducia item uno verbo addendo *κἂν — προσαγορεύοι* v. 26—28, sananda esse censeo. Si enim *προσαγορεύει* in melioribus codicibus inveniretur, recte se haberet emendatio Moreli ab omnibus posterioris temporis editoribus recepta *προσαγορεύῃ*, praesertim cum *ἐὰν* pro *κἂν* a M^s et vetusta translatione et forsitan etiam ab Aretino offeratur, cum vero *προσαγορεύοι* praebeant M^s $P^{1.2.3.4.}$ et, ut videtur, Guilelmus atque Aretinus, haec lectio utique retinenda *εἰ* post *κἂν* inserto servanda est.

Nec non tertius fortasse huius capitis locus eandem requirit medicinam. Cum enim v. 39 sq. *διὸ καὶ οὐ συμβαίνει τὰς ῥηθείσας αἰτίας γίνεσθαι διαφορᾶς* legantur, nisi admittendam esse talem structuram, ut *αἰτίας* simul subiecti et praedicati munere fungatur, certis exemplis demonstrabitur, aut, si vetustae translationis scripturam *διαφορᾶς* probemus, *ἀπορίας* ante *αἰτίας*,

---

38) Ueber die Politik des Aristoteles, in Comm. philol. acad. Monac. V. p. 23. n. 24.

39) L. l. p. 42 sqq.

40) Philosophie der Griechen II[b]. p. 558. n. 2. (ed. II.)

41) Quamquam veram huius rei rationem neque ipse Thurotus exploravit, in politia politicam tantum virtutem, non, sicut in regno et aristocratia, virilem civibus esse haud quidem prorsus falso ratus, sed revera eis perfectum in modum non nisi bellicam, id est et virilis et civilis partem, tribui ab Aristotele neglegens, neque ego hariolari quam rem plane incertam in medio relinquere malim.

id quod acute coniecit Coraes, aut, si cum codicibus omnibus διαφοράς restituendum est, διὰ ante τὰς a librariis omissum esse verisimillimum erit. Et mihi quidem, ubi certa detegi nequeunt, probabiliora sequenti codicum lectio genuina esse videtur, altera scriptura infelix locum depravatum corrigendi conatus, ut vel hanc ob caussam structurae genus illud hoc saltem loco ab Aristotele non adhibitam esse crediderim.

Contra ea in loco varie tentato, qui in fine capitis undecimi legitur, *ἀλλὰ γὰρ καὶ ὁμοίως ταῖς πολιτείαις ἀνάγκη καὶ τοὺς νόμους φαύλους ἢ σπουδαίους εἶναι καὶ δικαίους ἢ ἀδίκους, πλὴν τοῦτο γε φανερόν, ὅτι δεῖ πρὸς τὴν πολιτείαν κεῖσθαι τοὺς νόμους· ἀλλὰ μὴν εἰ τοῦτο, δῆλον ὅτι τοὺς μὲν κατὰ τὰς ὀρθὰς πολιτείας ἀναγκαῖον εἶναι δικαίους, τοὺς δὲ κατὰ τὰς παρεκβεβηκυίας οὐ δικαίους*, 1282b, 8—13, nihil neque sarciendum erat neque resecandum neque transponendum, sed sola deerat accurata codicum notitia. Quam inopiam unus Coraes, vir egregius, ut qui v. 8 <*εἰ*> *καὶ* coniceret, divinando paene sustulit: namque revera M[s] et P[1] eiusdem fere sensus lectionem praebent *ἀλλὰ γὰρ κἂν*, et vetus interpres Guilelmus *ἀλλ' ἂν* aut *ἀλλ' εἰ* tantum invenisse in codice suo videtur. Nihil igitur cum impediat, quominus ex his fontibus *ἀλλὰ γὰρ ἂν* aut *ἀλλὰ γὰρ εἰ* recipiamus, nisi me omnia fallunt, verba sequentia *πλὴν τοῦτό γε — τοῦτο* (v. 10 sq.) nihil nisi antecedentium *ἀλλὰ — ἀδίκους* (v. 8 sq.) sunt altera recensio.

Verum in capitis duodecimi primo enuntiato [42]) denuo librariorum incuria unam vocem periisse censeo. Verborum enim *πολιτικὸν ἀγαθὸν τὸ δίκαιον*, v. 17, cum subiectum sit *πολιτικὸν ἀγαθὸν* et *τὸ δίκαιον* praedicatum, articulus *τὸ* praedicato tributus etiam a subiecto nequit abesse [43]).

Alia labe aspersa sunt *εἰ γὰρ εἴη τις ὑπερέχων μὲν κατὰ τὴν αὐλητικήν, πολὺ δ' ἐλλείπων κατ' εὐγένειαν ἢ κάλλος, εἰ καὶ μεῖζον ἕκαστον ἐκείνων ἀγαθόν ἐστι τῆς αὐλητικῆς (λέγω δὲ τήν τ' εὐγένειαν καὶ τὸ κάλλος) καὶ κατὰ τὴν ἀναλογίαν ὑπερέχουσι πλέον τῆς αὐλητικῆς ἢ ἐκεῖνος κατὰ τὴν αὐλητικήν, ὅμως τούτῳ δοτέον τοὺς διαφέροντας τῶν αὐλῶν*, v. 36 sqq. Turbant sententiam verba *τῆς αὐλητικῆς* v. 40. repetita, siquidem haec fere sunt, quae totus tenor argumentationis requirat: „nam si quis arte tibiam inflandi alios superat, a quibus nobilitate aut pulchritudine maxime superatur, isti dandae sunt optimae tibiarum, tametsi nobilitas et pulchritudo maiores laudes sunt quam tibicinum ars, et quamvis alii maiore forsitan parte harum laudum excellant quam iste artis“. Quae tamen verbis illis male repetitis *τῆς αὐλητικῆς* loco suo depulsa sint, non potest certo iudicio diiudicari: deest sane subiectum verbi *ὑπερέχουσι*, desunt *κατ' αὐτὰ* verbis *κατ' αὐλητικὴν* necessario opponenda: expectamus igitur *οἱ* (vel *τινὲς*) *ἄλλοι κατ' αὐτὰ* vel, si dittographia sublata ante *κατὰ* malimus lacunam explere, *κατ' αὐτὰ ἄλλοι*.

Sed non hac tantum, ut videtur, dittographia caput deformatur. In verbis enim *ὥστ' εἰ πλεῖον ὁδὶ διαφέρει κατὰ μέγεθος ἢ ὁδὶ κατ' ἀρετήν, καὶ πλεῖον ὑπερέχει ὅλως ἀρετῆς μέγεθος,*

---

42) De tota hac periodo recte disseruit Bonitzius Aristotelische Studien II. Vindob. MDCCCLXIII. p. 128 (in Comm philol.-hist. acad. Vindob. LXXII. p. 94), si v. 15. *δὲ* cum vulgatae recensionis libris scribendum est, at *δὴ* praebent M[s] et P[1] cum vetusta translatione.

43) *τοῦτο* sequens non est *τὸ δίκαιον*, sed *τὸ πολιτικὸν ἀγαθόν*: quid sit *τὸ δίκαιον*, postea demum definitur, *δοκεῖ δὲ πᾶσιν ἴσον τι τὸ δίκαιον εἶναι κ. τ. λ.*, v. 18 sq.

εἴη ἂν συμβλητὰ πάντα· τοσόνδε γὰρ μέγεθος εἰ κρεῖττον τοσοῦδε, τοσόνδε δῆλον ὡς ἴσον, 1283a, 6—9, ultimum μέγεθος (v. 8.) si recte se habet, copiam summamque significat, velut virtutis, nobilitatis, divitiarum: at per reliquas omnes huius loci partes inde a v. 4. ubique corporis magnitudinem sonat, quae cum ceteris illis bonis comparatur: nisi igitur etiam μέγεθος μεγέθους admittere velimus, anceps eiusmodi et perturbatum dicendi genus leni emendatione e medio tollere praestat.

Praeterea in hoc capite corrupta vox esse videtur εὐγενεῖς, v. 16. Posse quidem inter ea bona, quibus in civitate nitatur maiorum iurum postulatio, etiam nobilitatem afferri libenter concedo, sed ubi de eis tantum, sine quibus respublica aut nequeat extare aut neque extare queat neque bene administrari, sermo sit, vix potuit: nam non est tanti momenti. Accedit quod, ubi divitiae afferuntur et virtus, ne opus quidem est adicere nobilitatem, ut quae nihil nisi virtutis sit atque divitiarum coniunctio per eandem familiam hereditate propagata (VI, 8. 1294a, 20 sqq. V, 1. 1300b, 1 sqq.). Non igitur mirum est, si Aristotelem videmus, cur divitias, virtutem, libertatem attulerit, rationem reddentem, de una nobilitate eodem officio supersedentem. Nonne iam inde eam omnino ab eo memoratam non esse suspicabimur? Sed hoc iure nostro miramur, si virtutem non primo loco ante cetera omnia attulit, sed ab initio nobilitatem tantum, libertatem, divitias eiusmodi bona esse e praecedentibus verbis collegit (διόπερ — πλούσιοι, v. 16 sq.) et, postquam huius rei caussam aperuit (δεῖ γὰρ — δούλων, v. 17—19.), tum demum virtutem appendicis instar induxit. Quid multa? Nonne potius ἐπιεικεῖς scripsisse videtur? Sic melius omnia procedunt. Chiasmum enim adhibens in demonstratione, ut a minore re ad maiorem transeat, sine libertate et divitiis, quas antea in posteriore loco posuerat, rempublicam extare non posse priore monet et posteriore demum de virtute, quam eandem ipsam ob caussam antea eis praemiserat, non solum idem valere dicit, verum etiam non posse sine ea rempublicam bene administrari. Interpunctio igitur sic fere erit restituenda: διόπερ εὐλόγως ἀντιποιοῦνται τῆς τιμῆς οἱ ἐπιεικεῖς καὶ ἐλεύθεροι καὶ πλούσιοι. δεῖ γὰρ ἐλευθέρους τ' εἶναι καὶ τίμημα φέροντας (οὐ γὰρ ἂν εἴη πόλις ἐξ ἀπόρων πάντων ὥσπερ οὐδ' ἐκ δούλων), ἀλλὰ μὴν εἰ δεῖ τούτων, δῆλον ὅτι καὶ δικαιοσύνης καὶ τῆς πολεμικῆς ἀρετῆς· οὐδὲ γὰρ ἄνευ τούτων οἰκεῖσθαι πόλιν δυνατόν, πλὴν ἄνευ μὲν τῶν προτέρων ἀδύνατον εἶναι πόλιν, ἄνευ δὲ τούτων οἰκεῖσθαι καλῶς (v. 16—22).

Denique in capite tertio decimo haud dubie post ὁμοίως δὲ φήσομεν δικαίως καὶ τὴν ἀρετὴν ἀμφισβητεῖν, 1283a, 37 sq., interciderunt verba καὶ μάλιστα τὴν δικαιοσύνην aut his similia, ad quae referuntur sequentia κοινωνικὴν γὰρ ἀρετὴν εἶναί φαμεν τὴν δικαιοσύνην, ᾗ πάσας ἀναγκαῖον ἀκολουθεῖν τὰς ἄλλας.

INDEX SCHOLARUM

IN

UNIVERSITATE LITTERARIA GRYPHISWALDENSI

PER SEMESTRE AESTIVUM

ANNI MDCCCLXXII

A DIE XV MENSIS APRILIS

HABENDARUM.

INEST

FRANCISCI SUSEMIHL DE POLITICIS ARISTOTELEIS QUAESTIONUM CRITICARUM PARTICULA IV.

GRYPHISWALDIAE

TYPIS FRID. GUIL. KUNIKE REG. ACAD. TYPOGR.

MDCCCLXXII.

UNIVERSITATIS LITTERARIAE GRYPHISWALDENSIS

RECTOR

HENRICUS FRANCISCUS PETRUS LIMPRICHT

CVM

CONCILIO ACADEMICO

S. D.

CIVIBUS ACADEMICIS.

Postquam in editione mea Politicorum Aristoteleorum typis iam impressi sunt libri duo priores, Io. Nic. Madvigi prodierunt adversaria critica ad scriptores Graecos [1]), in quibus etiam hoc opus hic illic emendare conatus est vir illustrissimus, nec non in uno certe loco mihi contigit, id quod paucis illis exceptis, quibus Thurotus [2]) opiniones meas benevole recensens nonnulla contra me monuit haud neglegenda [3]), de ceteris a me tractatis frustra adhuc speravi, ut vir aliquis sano iudicio instructus quae parum aut recte aut saltem sufficienter disseruerim ostendens exoptatam sane (nam non unus omnia satis perspicere potest) talia retractandi mihi praeberet materiam. Rudolphus enim Schoellius, qui in praeclaro hoc antiquitatis monumento denuo edendo, cum M^s codicem paene totum et aliorum librorum manu scriptorum particulas in usum meum accuratissime contulerit, maxime me adiuvit, in epistula ad me data plane mihi persuasit me haud probe intellexisse [4]), quid sibi velit coniectura in libri primi capitis secundi verbis, quae leguntur 1253a, 20 sqq. *ἀναιρουμένου γὰρ τοῦ ὅλου οὐκ ἔσται ποὺς οὐδὲ χείρ, εἰ μὴ ὁμωνύμως, ὥσπερ εἴ τις λέγοι τὴν λιθίνην· διαφθαρεῖσα γὰρ ἔσται τοιαύτη, πάντα δὲ τῷ ἔργῳ ὥρισται καὶ τῇ δυνάμει, ὥστε μηκέτι τοιαῦτα ὄντα οὐ λεκτέον τὰ αὐτὰ εἶναι ἀλλ' ὁμώνυμα,* ab ipso proposita v. 22. <*οὐκ*> *ἔσται* pro *ἔσται* requirente [5]): immo *διαφθαρεῖσα χεὶρ* ex eius

1) Haun. MDCCCLXXI. Aristotelis Ethica, Politica, Psychologica, Rhetorica tractavit p. 461—479.

2) Revue critique MDCCCLXIX. no. 32.

3) Inprimis haud male contra me (v. Quaest. crit. de Aristot. Pol. Lib. I. II., Gryph. MDCCCLXVII. p. 6 sq.) *καὶ εὐθὺς ἐκ γενετῆς ἔνια διέστηκε τὰ μὲν ἐπὶ τὸ ἄρχεσθαι τὰ δ' ἐπὶ τὸ ἄρχειν*, I, 5. 1254a, 23 sq., post *ἔργον* v. 28. transponentem defendit traditum ordinem ad similia exempla provocans, quae collegit in dissertatione „Observations critiques sur le traité d'Aristote de Partibus Animalium" inscripta (Revue archéol. 1867. II. p. 205. n. 3). Vereor tamen, ut hoc loco mera parenthesis esse possint *καὶ εἴδη πολλὰ — ἔργον*, v. 24—28., et hoc quidem propter causam ab ipso Thuroto allatam: „la liaison avec ce qui suit (31) *καὶ τοῦτο κ. τ. λ.* est intime": nam sic potius intima haec coniunctio, quae his verbis sequentibus cum v. 24—28. est, obscuratur, transpositione mea, ut mihi quidem videtur, in clariore luce ponitur. De alio loco 1254b, 20 sq. Thuroto respondi in Quaest. crit. de Arist. Pol. libris trib. prior., Gryph. MDCCCLXXI, p. 5. n. 8.

4) In Quaest. crit. de A. P. lib. trib. prior. p. 5. n. 7.

5) Comm. de lege XII tabularum spec. I. Bonn. MDCCCLXV. p. 43.

sententia non est manus corrupta, sed manus corporis extincti (ἀναιρουμένου τοῦ ὅλου), quae propter hanc solam causam simul corrupta est appellanda, et eiusmodi manus non erit talis (τοιαύτη), i. e. qualis esse debet vera manus, sed facultate muneris sui explendi (τῷ ἔργῳ) omnia sunt definita, ut, ubi non amplius talia sint, hoc est ubi perdiderint hanc facultatem, non re eadem sint, sed nomine tantum: ergo, id quod demonstrandum erat, toto corpore extincto ne manus quidem extabit nisi nomine tantum. Quae si recte indagaverit vir acutissimus, colo, quod ego posui ante πάντα δὲ (v. 23.), in comma mutato haec verba possint servari neque opus erit δὲ fide habita vetustae translationi, sicut ego feci, in γὰρ convertere: optime autem sententiam suam confirmavit allatis exemplis admodum similibus. Etenim in verbis, quae inveniuntur de gen. an. II, 1. 734b, 24 sqq., οὐ γάρ ἐστι πρόσωπον μὴ ἔχον ψυχὴν οὐδὲ σάρξ, ἀλλὰ φθαρέντα ὁμωνύμως λεχθήσεται τὸ μὲν εἶναι πρόσωπον τὸ δὲ σάρξ, ὥσπερ κἂν εἰ ἐγίγνετο λίθινα ἢ ξύλινα simillime φθαρέντα repetunt quae antea dicta erant μὴ ἔχοντα ψυχὴν atque hoc loco, si Schoellium audimus, διαφθαρεῖσα quae antea sonabant ἀναιρουμένου τοῦ ὅλου, et ib. I, 19. 726b, 22 sqq. in verbis οὐδὲ γὰρ ἡ χεὶρ οὐδ' ἄλλο τῶν μορίων οὐδὲν ἄνευ ψυχῆς ἢ ἄλλης τινὸς δυνάμεώς ἐστι χεὶρ οὐδὲ μόριον οὐδέν, ἀλλὰ μόνον ὁμώνυμον nec non de an. II, 1. 412b, 18 sqq. in verbis εἰ γὰρ ἦν ὁ ὀφθαλμὸς ζῷον, ψυχὴ ἂν ἦν αὐτοῦ ἡ ὄψις· αὕτη γὰρ οὐσία ὀφθαλμοῦ ἡ κατὰ τὸν λόγον, ὁ δ' ὀφθαλμὸς ὕλη ὄψεως· ἧς ἀπολειπούσης οὐκ ἔστιν ὀφθαλμός, πλὴν ὁμωνύμως, καθάπερ ὁ λίθινος καὶ ὁ γεγραμμένος ac Meteor. IV, 12. 1390a, 10 sqq. in verbis ἅπαντα δ' ἐστὶν ὡρισμένα τῷ ἔργῳ· τὰ μὲν γὰρ δυνάμενα ποιεῖν τὸ αὐτῶν ἔργον ἀληθῶς ἐστιν ἕκαστα, οἷον ὁ ὀφθαλμὸς εἰ ὁρᾷ, τὸ δὲ μὴ δυνάμενον ὁμωνύμως, οἷον ὁ τεθνεὼς ἢ ὁ λίθινος semper certe manus anima privata et oculus videndi facultate orbatus et quae sunt similia non nisi nomine manus et oculus et cetera corporis membra esse dicuntur, non, veluti hoc loco ego sententiam conatus sum expedire, membra toto deleto, etiam si per se spectata minime laesa sint, nihilominus et ipsa in pessumdatis esse ponenda contenditur. Accedit, quod corpore mortuo simul mortua esse eius membra ita inter omnes constat, ut plane nulla demonstratione haec res indigeat, et, si indigeat, tamen, id quod neque me praeteriit neque Schoellium atque e verbis ἀναιρουμένου – – ὁμωνύμως (v. 20 sq.) luce clarius apparet, longe alia res potius est hoc loco demonstranda, dico talia membra non nisi nomine esse manum vel pedem vel quae praeterea possint ex hoc genere afferri, et haec reapse demonstrata esse verba monent ultima ὥστε- ὁμωνύμως (v. 23—25.). Itaque ut stare queat interpretatio mea, διαφθαρεῖσα γὰρ ἔσται τοιαύτη necesse est significet hoc: „talis enim manus, i. e. manus corporis exanimati, haud aliter se habet ac vivi diruta": utrum vero possint an nequeant verba ista tale quid significare, quam maxime profecto in dubium potest vocari. Unum est, quod Schoellio opponi posse videatur: si enim διαφθαρεῖσα fere idem est quod ἀναιρουμένου τοῦ ὅλου et <οὐκ> ἔσται τοιαύτη quod οὐκ ἔσται πούς οὐδὲ χείρ [6]), nonne quae διαφθαρεῖσα <οὐκ> ἔσται τοι-

6) Vel potius, ut accuratius loquar, idem quod οὐκ ἔσται χείρ, nam inde a v. 20. manus tantum rationem habet Aristoteles, non, ut antea, simul pedis, sicut ex contrario c. 4. 1264a, 4. lectum affert praeter vestem (τῆς ἐσθῆτος καὶ τῆς κλίνης), quamquam antea de instrumento tantum ad vestem fabricandam destinato (τῆς κερκίδος v. 3.) locutus est. Quae res ita displicent amico meo Maur. Schmidtio, ut priore loco που pro πούς, posteriore χλαίνης pro κλίνης scribendum et verba τῆς ἐσθῆτος καὶ utpote e scholio ad χλαίνης pertinente orta secludenda esse

αὐτὴ verbis continetur demonstratio revera nihil demonstrat, sed quae demonstranda erant, *ἀναιρουμένου — χείρ*, aliis verbis repetit, quod est pessimum tautologiae genus? At hoc mihi contra eum monenti suo iure respondit Schoellius non plane tamen idem sic esse alterum cum altero, sed *ἀναιρουμένου τοῦ ὅλου* pro causa, *διαφθαρεῖσα* pro consecutione esse habenda neque *ἡ αὐτὴ* legi, verum *τοιαύτη*, ut inde demum, quod non amplius adsit rei qualitas, rem quoque ipsam non amplius adesse colligatur, similiterque *τοιοῦτος* vocabulum adhiberi de part. an. I, 1. 640b, 33 sqq. *καίτοι καὶ ὁ τεθνεὼς ἔχει τὴν αὐτὴν τοῦ σχήματος μορφήν, ἀλλ' ὅμως οὐκ ἔστιν ἄνθρωπος. ἔτι δ' ἀδύνατον εἶναι χεῖρα* (*τὴν* hoc loco inserendum esse monet Schoellius) *ὁπωσοῦν διακειμένην, οἷον χαλκῆν ἢ ξυλίνην, πλὴν ὁμωνύμως — οὐ γὰρ δυνήσεται ποιεῖν τὸ ἑαυτῆς ἔργον — οὐδὲ τῶν τοῦ τεθνηκότος μορίων οὐδὲν ἔτι τῶν τοιούτων ἐστί, λέγω δ' οἷον ὀφθαλμός, χείρ* recte iudicat vir doctissimus et subtilissimus. Quamquam autem negari nequit mihique ab ipso Schoellio concessum est, si potius *διαφθαρεῖσα — τοιαύτη* prorsus deleremus, *πάντα γὰρ* lectione recepta multo melius omnia esse processura, tamen Aristotelem, ut aliis locis nimis brevis est, aliis e contrario nimis esse verbosum et ne ab inanium quidem repetitionum loquacitate semper abstinuisse satis demonstravit Vahlenus[7]. Quae cum ita sint, explicationem a me ante hunc annum propositam Schoelliana esse multo inferiorem nunc libenter concedo, ut aut cum Schoellio faciendum sit aut cum Hayduckio, cuius ea interpretatio est, quam fortasse non repudiandam esse eodem iam tempore[8] professus sum: retinet enim hic quoque *πάντα δὲ* lectionem commate tantum ante haec verba interpungens, sed *διαφθαρεῖσα* breviter pro *τοῦ ἔργου ἐστερημένη καὶ τῆς δυνάμεως* dictum esse putat: admodum tamen durum est et nimis obscurum tale genus loquendi. Si autem Schoellium sequimur, totus locus sic fere erit vertendus: „denn wenn der ganze Leib dahin ist, existirt „auch nicht mehr Fuss noch Hand ausser dem Namen nach, gerade wie man auch eine steinerne „Hand noch eine Hand nennt. Denn eine dergestalt vernichtete Hand hat nicht mehr die Eigen- „schaft einer Hand, vielmehr liegt die begriffliche Bestimmung eines jeden Gegenstandes in seiner „Aufgabe und seinem Vermögen dieselbe auszurichten, so dass also, wo er die hiezu geeignete „Beschaffenheit nicht mehr besitzt, man auch nicht mehr sagen kann, dass er noch derselbe ist, „sondern nur, dass er noch denselben Namen führt".

Sed mitto Schoellium et ad Madvigium me verto. Is igitur in eiusdem paginae verbis *χαλεπωτάτη γὰρ ἀδικία ἔχουσα ὅπλα· ὁ δὲ ἄνθρωπος ὅπλα ἔχων φύεται φρονήσει καὶ ἀρετῇ, οἷς ἐπὶ τἀναντία ἔστι χρῆσθαι μάλιστα*, v. 33 sqq., ex eorum numero est, qui *φρονήσει καὶ ἀρετῇ* sententiae non satisfacere intellexerunt, at quod aliis praeeuntibus non dativum, sed

---

coniciat. Ego sagaciter haec excogitata esse minime nego, sed tolerabilia vitia, quae iam Aristoteles facile committere potuit, tolerare quam bis fortasse cum ipsum corrigere satius mihi videri ingenue fateor, quare etiam IV, 11. 1297b, 7 dubius sum de *ὑπέραισχρον ἢ* a Spengelio ante *ὑπέρπτωχον* inserto et VII, 1. 1323b, neque v. 33. *καὶ φρονήσεως* cum Schneidero expungere neque cum Corae v. 34. *καὶ σωφροσύνη* post *φρόνησις* et v. 36. *ἀνδρεῖος καὶ δίκαιος* addere audeo. Contra ea non dubito quin coniecturam meam *ἔστι δ' ἔτι* vel *ἔστι δέ τι* <*ἔτι*> vel *ἔστι δ' ἔτι* <*τι*> I, 3. 1253b, 12. Schmidtius demum, qua est subtilitate, perfecerit restituens *ἔστι δ' ἔτι* <*δ' τι*>, i. e. <*τέταρτόν τι*>.

7) Beiträge zu Aristoteles Poetik. II. Vindob. MDCCCLXVI. p. 71 sq. (in Comm. hist.-phil. acad Vindob. LII. p. 157 sq.)

8) L. l. p. 4 sq.

accusativum linguae legibus respondere putat, recte haud dubie iudicasset, si ratio nos cogeret, ut ipsam *φρόνησιν* et *ἀρετὴν* arma esse iniustitiae arbitraremur, sed secus se rem habere dudum ostendi [9]). Quod si glossatoris esse haec verba opinatur, glossator potius, qualem sibi finxit eodem secum errore deceptum, si sanae mentis erat, ut *φρόνησιν* et *ἀρετὴν* arma illa esse significaret, scholion suum non ad *οἷς*, sed ad *ὅπλα* adscribere itaque accusativo non dativo uti debebat. Neque G. Hermannum *καὶ ἀρετὴν* tantum, id quod mecum communicavit vir praeclarus H. Sauppius, expungere volentem verum invenisse censeo, quoniam haec verba, si ipsius Aristotelis non sunt, unde originem habere potuerint, vix quisquam nos docebit. Quae cum ita sint, nonne apparet a vera via me non aberrasse pro *ἀρετὴν* aliam vocem desiderantem, qua voluntatis firmitas efferatur? utrum autem *ἐνέργεια* sit haec vox an *καρτερία* an aliud quid, equidem nihil moror: immo neque *ἐνέργειαν* neque *καρτερίαν* ullo alio apud Aristotelem loco tali vi praeditam esse non possum non concedere.

Neque rectius in capite sexto *τοῦτο δὴ τὸ δίκαιον πολλοὶ τῶν ἐν τοῖς νόμοις ὥσπερ ῥήτορα γράφονται παρανόμων*, 1255a, 7 sq., sine sensu esse asseveravit Madvigius: quin vereor, ne sine sensu potius sint *τὸ ἐν τοῖς νόμοις*, quibus propositis locum sanasse sibi videtur vir eruditissimus. Namque cum *νόμῳ* apud Graecos non scriptam solum legem, verum etiam morem atque consuetudinem significari nemini ignotum sit [10]), quaero, in qua alia re iustum (*δίκαιον*) nisi in *νόμοις* inesse queat [11]), si vero in nulla queat, quid absurdius possit excogitari quam *τὸ ἐν τοῖς νόμοις* illud non modo post *τὸ δίκαιον*, verum interposito praeterea *πολλοὶ* subiecto summa cum gravitate post hanc notionem collocatum. Contra cum plurima inveniantur apud Aristotelem insolenter dicta, cur non credamus *τοὺς ἐν τοῖς νόμοις* posse eos vocari, qui in legibus perscrutandis versantur sive de legibus philosophantur, ego quidem non intellego. Unum video, quod possit huic rei repugnare, *καὶ* in verbis sequentibus *καὶ τοῖς μὲν οὕτως δοκεῖ τοῖς δὲ ἐκείνως, καὶ τῶν σοφῶν* (v. 11 sq.) additum ante *τῶν σοφῶν*, si quidem lis illa, de qua sermo hoc loco est, sic non inter philosophantes dumtaxat versari videatur, id quod recte sentiens Coraes *καὶ* istud seclusit, attamen ne hac quidem medicina, nisi vehementer fallor, opus est, cum non omnes, qui philosophantur, sapientes (*σοφοί*) sint.

Etiam peius lapsus est idem Madvigius in eadem argumentatione verbis *διὰ γὰρ τοῦτο τοῖς μὲν εὔνοια δοκεῖ τὸ δίκαιον εἶναι, τοῖς δ' αὐτὸ τοῦτο δίκαιον, τὸ τὸν κρείττονα ἄρχειν, ἐπεὶ διαστάντων γε χωρὶς τούτων τῶν λόγων οὔτε ἰσχυρὸν οὐδὲν ἔχουσιν οὔτε πιθανὸν ἅτεροι λόγοι, ὡς οὐ δεῖ τὸ βέλτιον κατ' ἀρετὴν ἄρχειν καὶ δεσπόζειν* (v. 17 sqq.) negans causam indicari praecedentium *αἴτιον δὲ ταύτης τῆς ἀμφισβητήσεως, καὶ ὃ ποιεῖ τοὺς λόγους ἐπαλλάττειν κ. τ. λ.* (v. 12 sqq.). Si enim non causa horum illis indicatur, quomodo contendere potuit philosophus id ipsum, *ὅτι τρόπον τινὰ ἀρετὴ τυγχάνουσα χορηγίας καὶ βιάζεσθαι δύναται μάλιστα, καὶ ἔστιν*

9) In Quaest. crit. ad Arist. Pol. lib. I. et II. append. (Gryph. MDCCCLXIX) p. 5.

10) Cf. III, 16. 1287b, 5 sq. *ἔτι κυριώτεροι καὶ περὶ κυριωτέρων τῶν κατὰ γράμματα νόμων οἱ κατὰ τὰ ἔθη εἰσίν.*

11) Verba praecedentia v. 5 sqq. sic interpungenda esse censet Hampkius in Philologi t. XXIV. p. 172. n. 3: *ἔστι γάρ τις καὶ κατὰ νόμον δοῦλος καὶ δουλεύων (ὁ γὰρ νόμος ὁμολογία τις), ἐν ᾧ τὰ κατὰ πόλεμον κρατούμενα τῶν κρατούντων εἶναί φασιν.* Ego, etsi *ᾗ* pro *ᾧ* scriptum esse malim, minus tamen durum esse dicendi genus pronominis neutrum ad *ὁμολογία* relatum quam hanc construendi rationem crediderim. Sensus certe, nisi fallor, debet esse hic: „das betreffende Gesetz nämlich ist eine Uebereinkunft, innerhalb (= vermöge) derer man die im Kriege Ueberwundenen für Eigenthum der Sieger erklärt“.

ἀεὶ τὸ κρατοῦν ἐν ὑπεροχῇ ἀγαθοῦ τινός κ. τ. λ. (v. 13 sqq.), causam esse totius huius disceptationis (αἴτιον — ἐπαλλάττειν)? Frustra igitur διὰ in δίχα convertere voluit Madvigius, praesertim cum non dicat, quae sic τοῦτο verbi esse queat sententia et quomodo hoc verbum sic inter cetera construatur. Nonne enim eam ipsam ob rem, quia victores semper sunt quodammodo meliores, alii postulare poterant, ut eo magis se meliores praestarent benevolentia in victos navanda, et hanc ipsam esse iustitiam asseverare, alii contra rectius ius esse valentiorum contendere, Aristoteles autem, quamdiu inter has tantum duas rationes electio esset data neque media quaedam sententia, qua inter se quodammodo conciliarentur, inventa (διαστάντων γε χωρὶς[12]) τούτων τῶν λόγων), causis, quas afferebant ei, quos posteriore loco induxit, adstipulari? Indicativo enim adhibito ἐπεὶ — ἔχουσιν (v. 19 sq.) tam diu nihil firmi et ad persuadendum accommodati (οὔτε ἰσχυρὸν οὐδὲν οὔτε πιθανὸν v. 20.) inesse dicit in rationibus alterorum (ἄτεροι λόγοι). Unde consectarium est qui iustitiam in benevolentia ponunt (τοῖς μὲν εὔνοια κ. τ. λ. v. 17 sq.) esse eosdem, a quibus legem illam de victis in servitutem redigendis reprobari antea (v. 7. τοῦτο — 11. καὶ τοῖς μὲν οὕτως δοκεῖ) dictum est. Sequitur tertia sententia et haec media duasque illas quodammodo complectens, ὅλως κ. τ. λ. v. 21—29., quam ad idem cum ea redire, quam ipse in capite quinto proposuit non nisi eis, qui natura servi sint, servitutem esse serviendam demonstrans, ostendit Aristoteles v. 29 sqq. Sed haec hactenus: totius enim argumentationis sententiam diu in universum recte perspexit Victorius, quamquam is quoque in διὰ τοῦτο interpretandis falsus est, et, postquam sequentes interpretes omnes a veritate deflexerunt, nuper tam accurate exposuit Hampkius[13]), ut taedeat talia usque repetere.

Perverse egit Madvigius etiam in capitis octavi loco 1256a, 13 sqq. πότερον δὲ (sc. ἡ χρηματιστικὴ) μέρος αὐτῆς (i. e. τῆς οἰκονομικῆς) ἐστί τι ἢ ἕτερον εἶδος, ἔχει διαμφισβήτησιν. εἰ γάρ ἐστι τοῦ χρηματιστικοῦ θεωρῆσαι, πόθεν χρήματα καὶ κτῆσις ἔσται, ἡ δὲ κτῆσις πολλὰ περιείληφε μέρη καὶ ὁ πλοῦτος, ὥστε πρῶτον ἡ γεωργικὴ πότερον μέρος τι τῆς χρηματιστικῆς ἢ ἕτερόν τι γένος καὶ καθόλου ἡ περὶ τὴν τροφὴν ἐπιμέλεια mutans εἰ (v. 15.) in ἓν, sed simul retinens corruptum χρηματιστικῆς (v. 17), pro quo, ut postulat sensus, οἰκονομικῆς coniecit Nickesius[14]): quid enim perversius potest fingi quam ars acquirendi utrum pars sit oeconomiae an aliud genus eam ob causam in controversiam vocari, quia hoc unum sit illius artis, quaerere, unde pecunia et possessio comparentur, plures vero partes complectantur possessio et divitiae, ut, cum una harum partium sit nutrimentum, ars nutrimenta procreandi primo quaerendum sit utrum pro artis acquirendi parte an pro alio prorsus genere rectius habeatur? Nonne haec sapiunt tabulam Pythagoricam, qualem apud magas in usu esse ferunt? Si enim tota acquirendi ars ad omnem possessionem acquirendam pertinet et pars possessionis etiam nutrimenta sunt, artem nutrimenta comparandi partem totius illius artis et nihil aliud esse profecto necesse est, et, ut possit res

---

12) διαστῆναι χωρὶς est Latinorum „disiungi", Germanorum „unvermittelt dastehen", id quod recte intellexit Giphanius. Quomodo autem ab hac interpretatione Schneidero videri potuerit maxime differre Victori versio „nisi dirimatur haec lis contrariaeque ambae rationes stabunt", equidem non assequor.

13) L. l. p. 172 sqq.

14) De Aristotelis politicorum libris, Bonn. MDCCCLI. p. 42 sq. Cf. quae disserui in Quaest. crit. in l. I. et II. app. p. 6. n. 17.

dubia videri, quid ei commune est cum controversia in eo versante, utrum tota illa acquirendi ars oeconomiae pars sit an prorsus diversi generis? Multo tolerabilior fit Madvigi coniectura, si οἰκονομικῆς restituemus, at ne sic quidem video, quomodo ὥστε πρῶτον κ. τ. λ. (v. 17 sqq.) construantur. Utrum suppleri iubet θεωρητέον e θεωρῆσαι (v. 15.) an ἔχειν ἀμφισβήτησιν e v. 14? Utrumque nimis durum: cur igitur non eis potius adstipulabimur, qui εἰ recte se habere et, id quod inde sequitur, lacunosum esse enuntiatum censent?

Contra recte in eodem capite 1256b, 28. pro ὧν ἐστὶ coniecit ᾧ ἔνεστι vir clarissimus[15]), sed minus recte hanc unam correctionem sufficere putat: immo cum Rassovio[16]), ὃ δεῖ — ὑπάρχῃ v. 27 sq. in ἃ δεῖ κ. τ. λ. mutata post οἰκίας (v. 30.) ponenda sunt. Sed mitigatur tali ratione violentia, qua usus idem Rassovius praeterea pro ὧν ἐστὶ, ut constructio transpositione turbata restitueretur, οὗ ἐστὶ substituere volebat.

In decimi capitis initio δῆλον δὲ καὶ τὸ ἀπορούμενον ἐξ ἀρχῆς, πότερον τοῦ οἰκονομικοῦ καὶ πολιτικοῦ ἐστὶν ἡ χρηματιστικὴ ἢ οὔ, ἀλλὰ δεῖ τοῦτο μὲν ὑπάρχειν (ὥσπερ γὰρ καὶ ἀνθρώπους οὐ ποιεῖ ἡ πολιτική, ἀλλὰ λαβοῦσα παρὰ τῆς φύσεως χρῆται αὐτοῖς, οὕτω καὶ τροφὴν τὴν φύσιν δεῖ παραδοῦναι γῆν ἢ θάλατταν ἢ ἄλλο τι), ἐκ δὲ τούτων, ὡς δεῖ, ταῦτα διαθεῖναι προσήκει τὸν οἰκονόμον, 1258a, 19 sqq., etsi non recte ἀλλὰ — ὑπάρχειν (v. 20 sq.) post ποιῆσαι (v. 26.) traiecit Hampkius[17]), revera tamen hiat oratio. Duo enim esse membra sibi invicem respondentia ἀλλὰ δεῖ τοῦτο μὲν ὑπάρχειν cum parenthesi ὥσπερ — ἄλλο τι (v. 21—24.) et ἐκ δὲ τούτων — οἰκονόμον (v. 24 sq.) docet μὲν atque δὲ particularum mutua ratio: sic igitur sententia existit haec: „planum est, utrum oeconomici sit quae ad vitam necessaria sunt sibi comparare an eis tantum, quae praesto esse debent, recte uti“: qui autem ita loquitur, nondum dirimit litem neque alteram rationem veriorem esse dicit, sed monet solum rem facilem esse diiudicatu: ergo tali ratione pugnant cum sententia et parenthesis et sequens confirmatio οὐ γὰρ τῆς ὑφαντικῆς ἔρια ποιῆσαι, ἀλλὰ χρήσασθαι αὐτοῖς κ. τ. λ., v. 25 sqq. Contra ea si Maur. Schmidtio suadente ante ἀλλὰ v. 20. nonnulla intercidisse sumemus, quorum sensum sic fere reficiam <ἀλλὰ ἑτέρου. οὐ γὰρ αὐτοῦ χρήματα ποιεῖν,> ἀλλὰ κ. τ. λ., omnia liquent, nisi quod utrum cum eodem Schmidtio ταῦτα pro τοῦτο (v. 21.) an τούτου pro τούτων (v. 24.) scribamus, iusto iure possumus dubitare. Mihi magis placet posterior ratio, quoniam eodem modo v. 35. τοῦτο ad τῶν χρημάτων (v. 33.) refertur et ego certe sic demum sciam, quomodo verba interpreter ἐκ δὲ τούτου, ὡς δεῖ, ταῦτα διαθεῖναι (cf. καὶ γνῶναι δὲ τὸ ποῖον χρηστὸν καὶ ἐπιτήδειον ἢ φαῦλον καὶ ἀνεπιτήδειον v. 26 sq.), προσήκει τὸν οἰκονόμον „aus diesem Vorrath von Besitz- „thümern heraus aber hat der Hausverwalter dann mit denselben ordnend so zu schalten, wie es „sich gehört“. Iam defectu, quoad fieri potuit, reparato habemus hoc loco partem diiudicationis: plena sequitur v. 31 sqq.

Multo melius quam in primo libro rem gessit Madvigius in secundo. Etsi enim capitis quarti verborum οὕτω συμβαίνει καὶ τὴν οἰκειότητα τὴν πρὸς ἀλλήλους τὴν ἀπὸ τῶν

---

15) Eodem modo III, 1. 1275a, 37. pro οὐδέν ἐστιν optime restituit οὐδ' ἔνεστιν.

16) Bemerkungen über einige Stellen der Politik des Aristoteles, Vimar. MDCCCLXIV. p 6.

17) Kritische und exegetische Bemerkungen über das 1. Buch der Politik des Aristoteles, Lyck. MDCCCLXIII. p. 10.

ὀνομάτων τούτων διαφροντίζειν ἥκιστα ἀναγκαῖον ὄν, 1262b, 18—20, in quibus orationem non cohaerere dicit, structuram defendere olim conatus sum[18]) et eam defendi posse etiam hodie credo. recte tamen „nihil est", inquit „διαφροντίζειν", et quam proposuit coniecturam δια<ρρεῖν> φροντίζειν omnibus adhuc propositis multo praestantior est.

Deinde in argumentatione, quae legitur in capito sexto, ἀλλὰ βελτίων ὅρος τὸ σωφρόνως καὶ ἐλευθερίως — ἐπεὶ μόναι γ' εἰσὶν ἕξεις ἀρεταὶ (vulg. αἱρεταὶ) περὶ τὴν τῆς οὐσίας χρῆσιν αὗται (οἷον οὐσίᾳ πράως μὲν ἢ ἀνδρείως χρῆσθαι οὐκ ἔστιν, σωφρόνως δὲ καὶ ἐλευθερίως ἔστιν), ὥστε καὶ τὰς χρήσεις ἀναγκαῖον εἶναι περὶ αὐτὴν ταύτας, 1265a, 32 sqq., recte vidit vitiose inde, quod re familiari si bene uti velimus, moderate tantum et liberaliter uti possimus, prorsus idem concludi, dico nullos alios esse bonos usus rei familiaris: at quod commendat v. 35. lectionem αἱρεταὶ et ex ea trahit v. 37. αἱρέσεις correctionem, nubem pro Iunone complexus est. Nam revera αἱρεταὶ mera est coniectura Petri Victori, et hoc loco e fontium nostrorum vestigiis et natura mendi et medicina certissime possunt detegi, quoniam pro χρῆσιν v. 35. offerunt ἕξιν cum vetusta translatione M^s et P^1, quod ut falsissimum est, ita tamen nos docet pro χρήσεις v. 37. reapse ἕξεις illud esse reponendum, quod nunc alieno loco se insinuavit ante ἀρεταὶ v. 35. Olim igitur pro εἰσὶν ἀρεταὶ — χρῆσιν — ἕξεις male scriptum erat εἰσὶν ἀρεταὶ — ἕξιν — χρήσεις, deinde χρῆσιν et ἕξεις emendationum prior in recensionis vulgatae archetypum recte transiit, in altera recensione neglecta, posterior in utramque recensionem, sed falso loco recepta est. Iam habemus argumentationem, quae sola est ad rei naturam accommodata: virtutes enim secundum Aristotelis doctrinam ἕξεις sunt, quia igitur in re familiari bene utenda parsimonia et liberalitas solae queunt praestari, eaedem solae ἕξεις sunt ad rem familiarem pertinentes, certe tales ἕξεις, de quibus solis hoc loco sermo est, qualibus virtutes (ἀρεταὶ), non qualibus vitia constituantur.

Nec non ibidem v. 40. laudandus est Madvigius ἀνομαλισθησομένην pro ἂν ὁμαλισθησομένην scribens.

Item in loco corruptissimo et iam a permultis, sed plane feliciter a nullis adhuc tentato, αἱροῦνται μὲν γὰρ πάντες ἐπάναγκες, ἀλλ' ἐκ τοῦ πρώτου τιμήματος, εἶτα πάλιν ἴσους ἐκ τοῦ δευτέρου, εἶτ' ἐκ τῶν τρίτων ἢ τετάρτων, ἐκ δὲ τοῦ τετάρτου [τῶν τετάρτων] μόνοις ἐπάναγκες τοῖς πρώτοις καὶ τοῖς δευτέροις, 1266a, 14 sqq., etsi frustra eum et ille et ego[19]) restituere sumus conati, tamen veri aliquid vidit vir sagacissimus. Ego enim si ceteroqui bene locum reparassem, non solum ἐπάναγκες ἀλλ' v. 15. exturbare, verum simul certe ρκ' ante ἐκ τοῦ πρώτου inserere debebam, ut ἴσους v. 16. acciperet, quo referretur: Madvigius solum ἀλλ' illud secludendum aut pro eo ϒ' de Mureti coniectura recipiendum esse ratus scire potuit, id quod dudum monuit Spengelius[20]), non ϒ', sed ρκ' verum esse numerum: reapse tamen ἀλλ' loco videtur esse movendum, sive nihil nisi varia lectio olim fuit ad πλὴν v. 17. pertinens sive,

---

18) Quaest. crit. de Arist. Pol. lib. I. et II. append. p. 11. Paulo antea v. 15. sententiae Conringius εἰ pro ἢ coniectans non linguae satisfecit, quapropter ego εἰ τὸν ἕνα <συμβαίνει> olim scriptum fuisse crediderim: nam sententia aperte haec est: „alter sine altero vivere nequit".

19) De Aristot. Pol. lib. I. et II. qu. crit. p. 15 sqq. cf. Append. p. 14.

20) Aristotelische Studien III. Monach. MDCCCLXVIII. p. 13. (in Comm. Acad. Monac. philosophico-philol. XI. p, 65.)

id quod multo magis mihi placet, suadente Schmidtio post hanc vocem transponendum est. Cum tamen πλὴν ἀλλὰ alibi nusquam apud Aristotelem deprehendatur, possumus, ut v. 17. labes removeamus, aut deleto ἦν eius in locum πλὴν cum Madvigio transferre aut πλὴν vel ἀλλ' vel πλὴν ἀλλ' item post ἐπάναγκες translato simul ἦν in ἤ mutatum cum Goettlingio [21]) servare, at πλὴν ἤ quoque, quod in Aristoph. Nub. 361. 734 legitur, neque in scriptis Aristoteleis potest monstrari et e Plat. Apol. p. 42 recte exterminatur a Schanzio [22]), cum pr. Bodl. una cum codicibus affinibus πλὴν εἰ praebere videatur: contra πλὴν ἀλλ' ἤ se offert Met. I, 1. 981a, 18. Deinde τῶν τριῶν [ἢ τετάρτων] ex editione Goettlingiana retinet Madvigius, at quod postea proposuit Goettlingius, τῶν τριῶν τιμημάτων, praebet ipse Plato. Omnino ut totum locum, in quo dubia semper multa manebunt, ad eam, in qua ab initio fuit, condicionem quam proxime reducamus, necesse est ipsum Platonem audiamus, quippe cuius sententiam partim eisdem verbis partim valde similibus expresserit Aristoteles. Sunt igitur eius ipsius verba haec: πρῶτον μὲν ἐκ τῶν μεγίστων τιμημάτων ἅπαντας φέρειν ἐξ ἀνάγκης — τῇ δὲ ὑστεραίᾳ φέρειν ἐκ τῶν δευτέρων τιμημάτων κατὰ ταὐτὰ τῷ πρόσθεν, τρίτῃ δ' ἐκ τῶν τρίτων τιμημάτων φέρειν μὲν τὸν βουλόμενον, ἐπάναγκες δὲ εἶναι τοῖς τῶν τριῶν τιμημάτων — τετάρτῃ δὲ φέρειν μὲν ἐκ τοῦ τετάρτου καὶ σμικροτάτου τιμήματος ἅπαντας, ἀζήμιον δ' εἶναι τὸν ἐκ τοῦ τετάρτου καὶ τρίτου τιμήματος, ἐὰν ἐνεγκεῖν μὴ βούληται. E quibus praeterea cum Schmidtio v. 15. ἐξ ἀνάγκης pro ἐπάναγκες repetendum, deinde κατὰ ταὐτὰ quidem non recipiendum, sed similiter ἴσως pro ἴσους cum Nickesio [23]) scribendum, denique τῶν pro ἐκ τῶν v. 17. arcessendum esse hodie puto. Ut autem electio e tertia et quarta classibus habenda electioni e duabus prioribus, sicut Plato vult, opponatur, non sufficit εἶτ' v. 15., sed εἶτα <δ'> hoc loco et ἔκ τε v. 18. pro ἐκ δὲ opus est. Sic igitur totum enuntiatum reficio: αἱροῦνται μὲν γὰρ πάντες ἐξ ἀνάγκης [ἀλλ'] ἐκ τοῦ πρώτου τιμήματος, εἶτα πάλιν ἴσως ἐκ τοῦ δευτέρου· εἶτα<δ'> ἐκ τῶν τρίτων οὐ πᾶσιν ἐπάναγκες πλὴν (vel πλὴν ἀλλ' ἤ vel ἀλλ' ἤ) τοῖς [ἐκ] τῶν τριῶν τιμημάτων, ἔκ τε τοῦ τετάρτου [τῶν τετάρτων] μόνοις ἐπάναγκες τοῖς πρώτοις καὶ τοῖς δευτέροις. εἶτ' κ. τ. λ.

In capite octavo 1268b, 2. haud male pro ἀπὸ τῆς Madvigius ἀφ' ὅλης τῆς, sed melius, nisi fallor, Boeckerus ἀπὸ τῆς <αὐτῆς> coniecit, neque certum est, id quod ipse Madvigius concedit, in nono 1269a, 34. πόλει ante πολιτεύεσθαι inserendo nos egere, plane autem pervertit philosophi sententiam vir doctissimus in decimi verbis καὶ πρὸς τὴν διάζευξιν τῶν γυναικῶν, ἵνα μὴ πολυτεκνῶσι, τὴν πρὸς τοὺς ἄρρενας ποιήσας ὁμιλίαν, περὶ ἧς εἰ φαύλως ἢ μὴ φαύλως, ἕτερος ἔσται τοῦ διασκέψασθαι καιρός, 1272a, 23 sqq., ante ποιήσας (v. 25.) contendens σπανίαν vel similis significationis adiectivum intercidisse: intellegere enim debebat concubitum viri et uxoris non esse eiusmodi rem, quae utrum probanda sit an reprobanda, alio loco se exploraturum esse promittere potuerit Aristoteles, nam quis eam plane reprobabit, nisi forte Essenorum placitis est addictus? Non igitur de uxorum hoc cum coniugibus concubitu sermo est, sed ἡ πρὸς τοὺς ἄρρενας ὁμιλία significat paederastiam, quam apud Cretenses maxime in usu

---

21) Commentariol. de Arist. pol. loco II, 3, Ien. MDCCCLV.
22) Nov. comment. Platon. Virceb. MDCCCLXXI. p. 161.
23) L. l. p. 141 sq.

fuisse notum est, et quae utrum probari queat an non probari, quaestio sane est philosopho Graeco digna, ut vehementer dolendum sit, quod aut promisso suo Aristoteles non stetit aut, ad quam nos hoc loco ablegat, expositio huius rei temporum iniuria periit. Ego fortasse *νομίμην* vel simile quid ante *ποιήσας* excidisse olim monui[24]), Schmidtius non male restituit *πορίσας*.

Ante hunc annum cum de libri tertii capitis quarti loco difficillimo 1277b, 16 sqq. agebam[25]), unam corruptelam, quae inest in verbis *ὥσπερ ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς ἑτέρα σωφροσύνη καὶ ἀνδρία (δόξαι γὰρ ἂν εἶναι δειλὸς ἀνήρ, εἰ οὕτως ἀνδρεῖος εἴη ὥσπερ γυνὴ ἀνδρεία, καὶ γυνὴ λάλος, εἰ οὕτω κοσμία εἴη ὥσπερ ὁ ἀνὴρ ὁ ἀγαθός, ἐπεὶ καὶ οἰκονομία ἑτέρα ἀνδρὸς καὶ γυναικός, τοῦ μὲν γὰρ κτᾶσθαι τῆς δὲ φυλάττειν ἔργον ἐστίν)*, v. 20 sqq., nondum animadverteram[26]), neque postea ipse detexi, sed Schmidti acumen mihi quoque oculos aperuit. Ut enim in argumentatione supra tractata II, 6. 1265a, 32 sqq. *σωφροσύνη* parsimoniam significat, etsi res vix cum huius virtutis notione, qualis in Ethicis (III, 13—15) definitur, penitus conciliari potest, ita hoc quoque loco *σωφροσύνην* sive *κοσμιότητα* idem valere iam per se verisimillimum est, sic vero *λάλος* ab Aristotele scriptum esse nequit. Sed, id quod multo maioris momenti est, accedit, ut falsam esse hanc vocem sequatur ex addita confirmatione *ἐπεὶ καὶ κ. τ. λ.*, v. 24 sqq. Prodiga igitur potius mulier est, quam requirat sententia: namque, ut Schmidti verba mea faciam, viro acquirenti maior sumptus conceditur, mulierem, quippe quam rem familiarem servare deceat, prodigam appellamus, cum coniugis sumptus aequat. Contraria autem *σωφροσύνῃ* sive *κοσμιότητι* est *ἀκολασία*, ergo prodiga mulier *ἀκόλαστος* est, et hanc ipsam vocem Aretinus, cum vertat „inhonesta", in codice suo invenisse videtur. Ceterarum lectionum nobis traditarum a fontibus nostris *ἄλαλος*, quod solus habet P^4, propius ad eam accedit quam *λάλος*, quod cum Guilelmo praebent M^s et P^1, et *ἄλλος*, in quo consentiunt ceteri codices omnes, simulque ita monstrat originem corruptionis, ut ea paulatim ab *ἄλαστος* ad *ἄλαλος*, deinde ab *ἄλαλος* tum ad *λάλος* tum ad *ἄλλος*, postremo ab *ἄλλος* ad *ἄλλως*, quod legitur in editione principe, progressa sit.

Deinde in eiusdem libri capite sexto verba *ἴσως γὰρ ἔνεστί τι τοῦ καλοῦ μόριον*, 1278b, 24 sq., si, ut par est, ex auctoritate vetustae translationis et M^s codicis nec non pr. P^1 in pristinam suam sedem post *κοινωνίαν* (v. 26.) reducimus, emendata interpunctione totum hoc enuntiatum *συνέρχονται δὲ καὶ τοῦ ζῆν ἕνεκεν αὐτοῦ καὶ συνέχουσι τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν. ἴσως γὰρ ἔνεστί τι τοῦ καλοῦ μόριον καὶ κατὰ τὸ ζῆν αὐτὸ μόνον, ἂν μὴ τοῖς χαλεποῖς κατὰ τὸν βίον ὑπερβάλλῃ λίαν*, v. 24—27, optime se habet. Sed quae secuntur, *δῆλον δ᾽ ὡς καρτεροῦσι πολλὴν κακοπάθειαν οἱ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων γλιχόμενοι τοῦ ζῆν, ὡς ἐνούσης τινὸς εὐημερίας ἐν αὐτῷ καὶ γλυκύτητος φυσικῆς*, v. 27—30., nihil novi afferunt, verum confirmant potius antecedentia, quoniam id, quod antea dubitanter tantum (*ἴσως*) erat propositum, reapse cum experientia

---

24) De Ar. Pol. lib. I. et II. qu. crit. append. p. 18.

25) In Qu. crit. de Arist. Pol. lib. trib. prior. p. 13 sq.

26) De alio eiusdem capitis loco etiam difficiliore eodemque tempore (l. l. p. 12 sq.) a me tractato 1277a, 29 sqq parvum per hanc occasionem adiciam disputationis meae supplementum Nam si recte Spengelio suffragatus sum v. 30. *καὶ* particulum delenti, *οὐ ταὐτὰ δεῖν τὸν ἄρχοντα μανθάνειν καὶ τὸν ἄρχοντα* (v. 30 sq.) et *τὸν δὲ πολίτην ἀμφότερ᾽ ἐπίστασθαι καὶ μετέχειν ἀμφοῖν* (v. 31 sq.) duo membra sunt, quae *ἀμφότερα* voce (v. 30.) comprehendantur, sic vero, nisi fallor, aut in priore membro *μὲν* particulam desideramus aut in posteriore non *δὲ*, sed *τε* expectamus, quamobrem *τόν τε* v. 31. revera pro *τὸν δὲ* ab Aristotele scriptum esse coniciam.

concordare demonstrant. Quocirca minus placet *δ'*, sed aut *γάρ* expectamus aut, si his verbis posterioribus amplificari potius priora credamus, ut *ἴσως*, quod sic non dubitantis sit, sed leniter contendentis, etiam ad ea referatur, puncto ante *δῆλον* in comma mutato, *θ'* multo melius quam *δ'* ad hunc sensum erit accommodatum. Germanice locum sic fere reddemus: „jedoch auch schon „um der blossen Erhaltung des Lebens willen treten sie zum Staate zusammen und halten an der „staatlichen Gemeinschaft fest. Denn im Leben selber liegt, wie es scheint, schon ein Lebens-„gut, so lange nicht die Art, wie man es zu führen hat, allzu drückende Lasten mit sich bringt, „denn (vel und) es lehrt die Erfahrung, dass die grosse Mehrzahl der Menschen aus Liebe zum „Leben vieles Ungemach zu ertragen bereit ist, so dass doch wohl in demselben schon ein ge-„wisser Reiz und eine natürliche Süssigkeit liegen muss".

Est autem alius praeterea in hoc libro locus, quem non disputatio mea uno abhinc anno scripta [27]), sed Schmidti demum post hoc tempus sagacitas ad liquidum prorsus perduxit. Nimium enim Thuroto [28]) concessi, cum non modo lacunam, quam is in capite septimo ante *συμβαίνει δ' εὐλόγως*, 1279a, 39., horum verborum subiecto plane deficiente in tradito ordine sententiarum non sine magna specie veritatis sibi visus est indagasse, cum eo statuendam, verum etiam in ea explenda partem veri ab eo inventam esse putarem. Propius aberam a recta via emendationis in altera parte supplementi, quo spatium vacuum, quod ante verba allata hiare opinabar, obtegere studebam. Quid enim illud sit, quod *συμβαίνει εὐλόγως*, revera ex addita ratione *ἕνα μὲν γὰρ διαφέρειν κατ' ἀρετὴν ἢ ὀλίγους ἐνδέχεται, πλείους δ' ἤδη χαλεπὸν ἠκριβῶσθαι πρὸς πᾶσαν ἀρετήν, ἀλλὰ μάλιστα τὴν πολεμικήν· αὕτη γὰρ ἐν πλήθει γίνεται· διόπερ κατὰ ταύτην τὴν πολιτείαν κυριώτατον τὸ προπολεμοῦν, καὶ μετέχουσιν αὐτῆς οἱ κεκτημένοι τὰ ὅπλα* (v. 39—b, 4.) clarissime patet, dico militare esse genus reipublicae administrandae politiam: sed ut hoc subiectum recuperetur et omnis scrupulus removeatur, sufficit cum Schmidtio verba *καὶ μετέχουσιν αὐτῆς οἱ κεκτημένοι τὰ ὅπλα* (b, 3 sq.) ante *συμβαίνει* transponere: nam cur haec reipublicae forma communi omnium nomine politia appelletur, reddere haud dubie huius rei rationem supervacaneum non erat (hoc nunc quoque Thuroto concedo), sed non tanti ea momenti est, ut hoc nullo modo potuisse ab Aristotele praetermitti arbitremur.

Denique in eodem libro [29]) item *δ'* particulam, quae in capite quinto decimo post *τοῦ* 1286a, 33. tradita est, non intactam relinquendam, sed cum *γάρ* commutandam esse censeo. Quamvis enim in editionibus prioribus totius enuntiati sensus pessima interpunctione obscuretur, tamen in priore eius parte *ἔτι μᾶλλον ἀδιάφθορον τὸ πολύ, καθάπερ ὕδωρ τὸ πλεῖον, οὕτω καὶ τὸ πλῆθος τῶν ὀλίγων ἀδιαφθορώτερον* (v. 31—33.), cuius structuram perbene illustravit Vahlenus [30]), aliud inesse nequit nisi hoc: „minus facile corrumpi potest plurium iudicium quam pauciorum": quae autem res cur ita sit si interrogamus, respondet nobis pars posterior *τοῦ γάρ*

---

27) L. l. p. 15.

28) Etudes sur Aristote, Paris. MDCCCLX. p. 42 sqq.

29) Duplicem errorem praeterea corrigam, in quem l. l. p. 14. et 16. inductus sum: nam *τὸ λεγόμενον* eadem vi praeditum atque I, 1. 1252a, 17 legitur etiam III, 1. 1275a, 18., et III, 11. 1282b, 8. Guilelmi codex non omisit *γάρ*, sed semper interpres in *ἀλλὰ γάρ* particularum coniunctione *γάρ* non vertit.

30) Zeitschr. f. d. östr. Gymn. XVIII. p. 721 sqq.

ἑνὸς ὑπ' ὀργῆς κρατηθέντος ἤ τινος ἑτέρου πάθους τοιούτου ἀναγκαῖον διεφθάρθαι τὴν κρίσιν, ἐκεῖ δ' ἔργον ἅμα πάντας ὀργισθῆναι καὶ ἁμαρτεῖν' (v. 33 - 35): „quia unus facile ab animi perturbationibus ita abstrahitur, ut hac re eius iudicium corrumpatur, quo vero plures sunt indicantes, omnes vel maiorem certe horum partem tam vehementer eis affici eo difficilius est ad credendum“.

Transgredior ad libros in optima reipublicae administrandae forma constituenda versantes septimum et octavum. Et in septimi quidem capite primo perquam doleo quod in editione mea 1323, 7—10. verba sic scripsi: τὰ μὲν γὰρ ἐκτὸς ἔχει πέρας, ὥσπερ ὄργανόν τι, πᾶν δὲ ὃ χρήσιμόν ἐστιν, ὥστε τὴν ὑπερβολὴν ἢ βλάπτειν ἢ μηδὲν ὄφελος εἶναι [αὐτῶν] τοῖς ἔχουσιν, seductus vetusta translatione, quippe in qua legatur „omne autem quod utile est eorum excessum aut nocere necessarium aut nihil proficuum esse habentibus“. Hodie enim non dubito, quin interpretis quoque codex non ὃ, sed ut nostri τὸ v. 8. habuerit, cum etiam τὸ τέλος Guilelmus vertat „quod finis“ VII, 14. 1333a, 15 sq. IV, 1. 1289a, 17.: unde sequitur, ut, quamvis recte forsitan hoc quoque loco γὰρ pro δὲ coniecerim, male tamen ᾧ vel <εἰς> ὃ vel <ἐφ'> ὃ vel <καθ'> ὃ vel <πρὸς> ὃ pro τὸ olim scriptum fuisse opinatus sim. Nihilominus ne nunc quidem omni ex parte mihi placet Bernaysi[31]) coniectura πέρας δὲ τὸ χρήσιμόν ἐστι: nam non quod utile est constituit finem externorum bonorum, verum aut id potius, ad quod utile est unumquodque eorum[32]), aut ipsa utilitas, utilitatem autem neutris quidem τὸ συμφέρον et τὸ ὠφέλιμον exprimi posse quis est qui nesciat? sed τὸ χρήσιμον hoc sensu adhibitum non memini me legere. Certe similiter tantum, non aequaliter dicta est ἡ διὰ τὸ χρήσιμον φιλία Eth. Nic. VII, 10. 1159b, 13 sq., et magis saltem perspicua omnia fient, si mutila potius verba esse sumamus sic fere: πᾶν γὰρ το <χρήσιμον τοῦτ' ἔχει πέρας, εἰς ὃ> χρήσιμόν ἐστι vel πᾶν γὰρ τὸ <τοιοῦτον τοῦτ' ἔχει πέρας, εἰς ὃ> χρήσιμόν ἐστι aut similiter reficienda: nam sequens ὥστε recte et a Bernaysio et a me ex Aretini versione „omne enim utile tale est, ut eius excessus vel noceat habenti vel certe nil prosit“ pro ὧν receptum esse omnes concedent, qui in rebus incertis quod proximum vero sit respuendum non esse intellegant. Ceterum Guilelmus in codice suo αὐτῶν, quod prorsus deest in M[s] et P[1], eo loco, quo libri nostri ὧν illud habent, invenisse videtur, quamquam miror, cur non ex more suo „ipsorum“, sed „eorum“ vertat, Aretinus in suo libro fortasse proxime post ὥστε legit, certe si nos voci hunc locum assignemus, structurae laboranti optime succurremus.

Inde a capite quarto philosophus de externis condicionibus, quibus obstricta sit optima reipublicae forma, disserens postquam de terra et hominibus scripsit quae usque ad finem septimi leguntur, per octavum et nonum agros quidem omnes in possessione civitatis, sed alios nihilominus cives, alios agricolas et opifices esse debere ostendit. Etiamsi enim sine agricolis, opificibus, mercatoribus nullam posse extare civitatem concedit, vera tamen civitatis membra ex eius sententia milites tantum sunt et qui rempublicam administrant, accedunt sacerdotes. Et de his quidem accuratius agit prope finem capitis noni, 1329a, 27 sqq., de illorum autem mutua ratione verba facit ibidem v. 2 sqq. In quibus Thurotus[33]) etsi vitiosum esse ταύτην v. 14.

---

31) Die Dialoge des Aristolcles, Berol. MDCCCLXIII. p. 75. 159.

32) Cf. locum ab ipso Bernaysio allatum I, 9. 1257a, 28. πέρας γὰρ τὸ τέλος πέοαις.

33) L. l. p. 84: „ici τὴν πολιτείαν désigne le gouvernement en général, considéré dans l'emsemble des fonctions publiques. C'est ce qu' exprime l'article seul et sans démonstratif“.

apte demonstravit, minus tamen apte hoc pronomen aut omnino exterminandum aut demptum certe ex hoc loco post ἀμφοῖν v. 16. inserendum esse coniecit. Melius Ueberwegius vir egregius praematura morte bonis litteris ereptus quondam mihi scripsit τὴν αὐτὴν sibi veram lectionem videri: at ut ne in hac quidem emendatione acquiescam, cogit me subtilior totius sententiarum perpetuitatis observatio. Quaeritur enim, utrum etiam militia et regimen civitatis in optimo genere reipublicae diversis personis an haec ambo eisdem sint tribuenda, ἐπεὶ δὲ καὶ τὸ πολεμικὸν καὶ τὸ βουλευόμενον περὶ τῶν συμφερόντων καὶ κρῖνον περὶ τῶν δικαίων ἐνυπάρχει καὶ μέρη φαίνεται τῆς πόλεως μάλιστα ὄντα, πότερον ἕτερα καὶ ταῦτα θετέον ἢ τοῖς αὐτοῖς ἀποδοτέον ἄμφω; (v. 2 – 5.): cui interrogationi ut consentaneum sit responsum partim affirmans partim negans, hoc neque ita sane reddi potest, ut eisdem utrisque eas, de quibus sermo est, res, id quod voluit Thurotus, a regimine, neque ita, ut eisdem utrisque, id quod Ueberwegio videbatur, idem ius civitatis, sed ita hoc responsum dari necesse est, ut eisdem utraque haec tradi audiamus, et ut ita reddatur, duplice correctione admissa ἀμφότερα pro ἀμφοτέροις et ταῦτα pro ταύτην sic scribendum est: λείπεται τοίνυν τοῖς αὐτοῖς μὲν ἀμφότερα ἀποδιδόναι τὴν πολιτείαν ταῦτα, v. 13 sq.

Sed ea quoque, quae de sacerdotiis recte constituendis v. 27 sqq., ut dixi, leguntur, quamvis universe spectata clarissima sint, tamen, si singula respicimus, obscuritate quadam laborant. Civile enim munus sacerdotium est, ut a nemine, nisi civis sit, queat iniri, at in ipsa republica similem in modum atque militia regimenque civitatis minime versatur itaque minime eadem ratione est membrum civitatis vocandum: emeritis igitur civibus sacerdotia sunt impertienda, τούτοις[34]) ἂν εἴη τὰς ἱερωσύνας[35]) ἀποδοτέον, v. 33 sq.: hucusque omnia perspicua sunt, neque quam Aristoteles addit causam venerabilem senectutem ad sacra facienda aptissimam esse monens (πρέπει δὲ τήν τε θεραπείαν ἀποδιδόναι τοῖς θεοῖς — τοὺς διὰ τὸν χρόνον ἀπειρηκότας, v. 31—33.) scrupuli quidquam nobis inicere potest: sed quid sibi vult altera causa simul allata καὶ τὴν ἀνάπαυσιν ἔχειν περὶ αὐτοὺς (v. 32 sq.)? Decet sane hoc quoque senes civium emeritos, ab omni alia cura publica liberatos satis oti habere ad huic uni operam dandam, at vix adducor, ut credam quemquam unquam sic locutum esse, ut hoc „requiem habere circa deos“ appellaverit. Minus me locus offenderet, si αὑτοὺς potius ab Aristotele scriptum esse certe scirem, tametsi hoc quoque insolenter nec omnino laudabiliter ut dictum esset largirer (posset enim, si quis calumniari vellet, contra monere aliam esse requiem sibi ipsis vivendi concessam senibus emeritis, aliud otium ad res divinas rite perpetrandas sufficiens): nunc, cum in mera divinatione res posita sit, lenissimam hanc mutationem neque in scriniis meis ut prorsus improbabilem retinere volo neque pro emendatione nulli dubitationi obnoxia venditare. Certe si naturam rei sequemur, eam esse emeritorum requiem, ut non in posterum quoque in negotiis politicis laborare cogantur, sed sibi ipsis permittantur ad exiguas vitae reliquias in otio liberali peragendas nemo, opinor, infitias ibit: quae autem ab Aristotele eis excogitatur occupatio, ut ne sic quidem inutiles patriae sint, sicut dignissima eorum aetate, ita nequaquam molesta est et reapse ad otium tantum pertinet liberaliter consumendum.

---

34) τούτους Bekk. cum Guil. et pr. P^5.

35) Sic Aretinus, ταῖς ἱερωσύναις cum cet. Bekk.

Tam arte cum his rebus cohaerent quae de agrorum distributione et de agricolis exponuntur in capitis decimi parte posteriore inde a 1329b, 39. *περὶ δὲ κ. τ. λ.*[36]), ut priore, 1329a, 40—b, 39. *χώραν* deleta neminem quidquam desideraturum esse certissimum sit. Immo philosophus quales esse deceat agricolas docens 1330a, 25 sqq. persequitur tantum paulo uberius quae iam 1329a, 24—26. monuerat. De syssitiis autem non data opera se hoc loco disserere velle, sed ea sola anticipare, quae ad agrorum distributionem recte instituendam prorsus necessaria sint, ipsum audimus disertis verbis asseverantem, 1330a, 3 sqq., neque deest locus, ubi accuratior huius rei tractatio rectius se habere videri ei potuerit, eum dico, qui pertineat ad externam civium disciplinam inde a prima infantia incohantem et per omnes aetates sequentes pergentem totumque eorum ordinem vitae: ad eundem sine dubio nos iam ablegavit de paederastia agens Cretensium verbis supra tractatis II, 9. 1272a, 25 sqq. et denuo nos ablegat, cum transitum sibi parat ad liberorum educationem, hoc est ad commentationis qualem nunc legimus de optima reipublicae condicione partem ultimam et ne hanc quidem absolutam, post hanc demum materiam, ut ipsa res postulat, de illa disputaturus et ibi verbis illis utens *ποίων δέ τινων τῶν σωμάτων ὑπαρχόντων μάλιστα ὄφελος εἴη τοῖς γεννωμένοις, ἐπιστήσασι μὲν μᾶλλον λεκτέον ἐν τοῖς περὶ τῆς παιδονομίας*, c. 16. 1335b, 2 sqq., et *νῦν μὲν οὖν τούτων ἐν παραδρομῇ πεποιήμεθα τὸν λόγον, ὕστερον δ' ἐπιστήσαντας δεῖ διορίσαι μᾶλλον κ. τ. λ.*, c. 17. 1336b, 24 sqq. tam disertis, ut omnem dubitationem excludant[37]). Quod si verum est, omnia, quae in priore capitis decimi parte de syssitiorum origine diffuse narrantur, ab hoc sententiarum nexu abhorrere recte animadvertit Brandisius[38]), postea Boiesenus[39]) *ἀρχαῖα — Σεσώστριος*, 1329b, 3—25, et Chandlerus[40]) *τά τε — Σεσώστριος*, 1329b, 3—25, ab ipso Aristotele abiudicantes etsi stomachum moverunt Spengelio[41]), ego eo usque progredior, ut praecedentia quoque capitis verba et proxime sequentia damnanda et inde a b, 39. *περὶ δὲ* demum germanum Stagiritae ingenium denuo agnoscendum esse censeam. Quae haec suadeant, plura sunt. Primum enim ultima capitis antecedentis verba (a, 34 sqq.) sic interpungenda *ὧν μὲν τοίνυν ἄνευ πόλις οὐ συνίσταται καὶ ὅσα μέρη πόλεως, εἴρηται (γεωργοὶ μὲν γὰρ καὶ τεχνῖται καὶ πᾶν τὸ θητικὸν ἀναγκαῖον ὑπάρχειν ταῖς πόλεσιν, μέρη δὲ τῆς πόλεως τό τε ὁπλιτικὸν καὶ βουλευτικόν, καὶ κεχώρισται δὴ τούτων ἕκαστον, τὸ μὲν ἀεὶ τὸ δὲ κατὰ μέρος)·* summatim repetunt materiam per capita octavum et

---

36) Verborum *ἐπειδὴ οὔτε κοινήν φαμεν δεῖν εἶναι τὴν κτῆσιν — ἀλλὰ τῇ χρήσει φιλικῶς γινομένην κοινήν* et sententiae et structurae opem tulit Congrevius *γινομένη* restituens, sed in dimidia substitit via. Cum enim ne sic quidem plena oppositio exoriatur, sed sana ratio postulet, ut non sint, verum fiant tali usu communes civium possessiones, post *γινομένη* praeterea adiciendum est *γίνεσθαι*.

37) Cf. c. 17. 1336a, 30 sqq., *καὶ περὶ λόγων δὲ καὶ μύθων, ποίους τινὰς ἀκούειν δεῖ τοὺς τηλικούτους, ἐπιμελὲς ἔστω τοῖς ἄρχουσιν οὓς καλοῦσι παιδονόμους.* 39 sqq. *ἐπισκεπτέον δὲ* (l. *δὴ*) *τοῖς παιδονόμοις κ. τ. λ.* b, 14 sqq. *ἐπιμελὲς μὲν οὖν ἔστω τοῖς ἄρχουσι κ. τ. λ.*

38) Handbuch der Geschichte der griechisch-römischen Philosophie. II. p. 1671. n. 765.

39) Bidrag til Fortolkningen af Aristoteless' Boger om Staten, II. Haun. MDCCCXLIV. p. 27.

40) Miscellaneous emendations and suggestions, Lond. MDCCCLXVI. p. 17.

41) L. l. p. 3. (55) n. 1. et p. 35. (87). Admodum neglegenter Spengelius (p. 2.) scripsit haec: „Susemihl erklärt IV, 13. und einen grossen Theil des voraufgehenden zwölften Capitels für untergeschoben". Nempe IV, 3. et maiorem partem capitis sequentis subditicia esse demonstrare conatus sum in Mus. Rhen. XXI. p. 554 sq., de tertio decimo et maiore parte antecedentis longe aliter iudicavi ib. p. 564 sqq.

nonum tractatam, alterum autem membrum transitum struens ad novam disputationis partem non proxime nunc sequens *ἔοικε δὲ οὐ νῦν οὐδὲ νεωστὶ τοῦτ' εἶναι γνώριμον τοῖς περὶ πολιτείας φιλοσοφοῦσιν, ὅτι δεῖ διῃρῆσθαι χωρὶς κατὰ γένη τὴν πόλιν καὶ τό τε μάχιμον ἕτερον εἶναι καὶ τὸ γεωργοῦν κ. τ. λ.* (a, 40 sqq.), quamvis per se spectatum praeter claudicantem structuram postremorum verborum *ἐν Αἰγύπτῳ τε γὰρ ἔχει τοῦτον τὸν τρόπον ἔτι καὶ νῦν τά τε περὶ Κρήτην κ. τ. λ.* (b, 2 sqq.) nihil habeat, in quo haereamus, sed *περὶ δὲ τῆς διανομῆς καὶ τῶν γεωργούντων, τίνας καὶ ποίους εἶναι χρή, λεκτέον πρῶτον κ. τ. λ.*, b, 39 sqq., olim fuisse ut sumam, movet me altera illa summae rerum repetitio, quae nunc his ipsis verbis proxime praemissa est, *ὅτι μὲν οὖν δεῖ τὴν χώραν εἶναι τῶν ὅπλα κεκτημένων καὶ τῶν τῆς πολιτείας μετεχόντων, εἴρηται πρότερον, καὶ διότι τοὺς γεωργοῦντας αὐτῶν ἑτέρους εἶναι δεῖ, καὶ πόσην τινὰ χρὴ καὶ ποίαν εἶναι τὴν χώραν*, b, 36—39, ut quae aperte prodat interpolatoris manum partim aliis verbis quae etiam in priore illa dicta sunt iterantis partim perverse regredientis ad partem rerum iam ante caput nonum absolutarum, naturam et magnitudinem terrae, quia haud dubie haec pars ad agrorum distributionem et agricolas, quod argumentum esse proxime sequens supra dixi, attingere quodammodo ei videbatur, quamquam reapse ne minima quidem societate altera res cum altera est coniuncta, neque animadvertentis, quam absurda sit nova anacephalaeosis (ut Graeco vocabulo utar propter egestatem linguae Latinae) antea tantum dicta complectens (cf. *εἴρηται πρότερον*) eorumque, quae post priorem inserta sunt, nec volam continens nec vestigium, quia nimirum eorum argumentum partim in eadem materia cum antecedentibus rebus partim, quoad syssitia spectat, iam in eadem cum sequentibus versatur, propriam vero nullam habet. Deinde uno spiritu dicere omnia instituta publica dudum miliens esse inventa (b, 25—33) et legislatori nova, quae nondum inventa sint (*τὰ παραλελειμμένα*), invenienda commendare (b, 33—35) me iudice insulsitas est summo philosopho plane indigna [42]). Denique prima capitis verba ita comparata esse, ut pro initio tantum longioris expositionis queant haberi ideoque non possint nisi una cum b, 25. *σχεδὸν* — 30. servari, recte senserunt etiam Chandlerus Boiesenusque. Res autem ab interpolatore narratae cur ab Aristotele solo sciri, a peripateticis antiquioribus, quorum uni ego haec omnia tribuo, nesciri potuerint, ego certe non intellego. Auro eas pretiosiores esse libenter Spengelio concedo, neque is sum, qui gratiam, quam docto illi interpolatori debemus quantam maximam, detrahere ei velim, at aureae sunt hae res historico, is contra, qui de republica philosophatur optime ordinanda, si pro vero animi nutrimento hoc sibi aurum acquirere velit, vereor ne Midae illius instar (ut comparatione utar ab ipso Aristotele I, 9. 1257b, 15 sqq. adhibita) eo abundans fame pereat. Quid enim ad hanc rem pertinet nomen Italiae ab Italo rege derivandum, quid Italiae latitudo, quid Opicorum sedes et Chonum, quid Chonum cum Oenotriis, qui postea Itali sint appellati, necessitudo? Possunt quidem horum scrupulorum gravissimi de medio tolli verbis solis

42) Frustra enim Boiesenus l. l. p. 27 sq. *τὰ εἰρημένα* potius ad antea ab Aristotele dicta spectare censet, *τὰ παραλελειμμένα* ad postea ab eo proponenda: ego certe non assequor, quid sic sibi velit *διὸ*, et *τὰ παραλελειμμένα* verbis usquam apud Aristotelem sic nude „ea quae secuntur" significari praefracte negaverim. Contra si cum Lambino *εὑρημένοις* pro *εἰρημένοις* scribemus, ad *δεῖ τοῖς μὲν εὑρημένοις ἱκανῶς χρῆσθαι* saltem quadrat *διὸ* illud, quamquam cetera, sicut dixi iam in Philol. XXV. p. 399 sq., vel maxime absurda sunt. Nunc tamen non sicut tunc hanc ob rem lacunam fortasse ante *διὸ* statuendam esse crediderim.

φκουν — γένος v. 18—22 remotis, attamen non ea sola secludere debebam in editione mea, ne falsam speciem excitarem; ac si hoc alterius interpolatoris additamentum esse putarem: immo ab uno omnia sunt profecta, quippe qui, ut a ceteris non abstinuit rebus in hunc locum minime quadrantibus, ita ne hanc quidem doctrinae suae ostentationem sibi potuerit denegare.

Finem imponit externis condicionibus perscrutandis de urbe agens philosophus per capita undecimum et duodecimum. Qua in dissertatione ut permulta insunt misere corrupta [42], sic quae de foro superiore in medium proferuntur in capite duodecimo aenigmata proponunt novo sane Oedipo digna ad solvendum: mihi satis erit difficultatum naturam magis, quam adhuc factum est, aperuisse. In verbis igitur τὰς δὲ τοῖς θεοῖς [43]) ἀποδεδομένας οἰκήσεις καὶ τὰ κυριώτατα τῶν ἀρχείων [44]) συσσίτια ἁρμόττει τόπον ἐπιτήδειόν τε ἔχειν καὶ τὸν αὐτόν, 1331a, 24—26 [45]), cum τὰ κυριώτατα τῶν ἀρχείων συσσίτια pro τὰ τῶν κυριωτάτων ἀρχείων συσσίτια dici potuisse haud facile sit ad credendum, acute Spengelius [46]) συσσίτια delet, ut ἀρχεῖον non collegium, sed praetorium (Amtsgebäude) significet, probatque hoc Schmidtius: praeterea infra in verbis ἐπεὶ δὲ τὸ πλῆθος τῆς πόλεως διαιρεῖται εἰς ἱερεῖς εἰς ἄρχοντας, πρέπει καὶ τῶν ἱερέων συσσίτια περὶ τὴν τῶν ἱερῶν οἰκοδομημάτων ἔχειν τὴν τάξιν, b, 4—6, Spengelius ante ἔχειν excidisse χώραν εἶναι καὶ τὰ τῶν ἀρχόντων ἐν τοῖς ἀρχείοις τὴν αὐτὴν vel similia coniectavit, Schmidtius potius et pro ἱερέων et pro ἱερῶν scribendum εἰρημένων esse putat. Attamen primum συσσίτια magistratuum vix differunt ab eis aedificiis, in quibus collegia magistratuum congregantur ad negotia munerum gerenda, cum in eis haud dubie etiam ad cenas communes itent, quippe quarum alius locus idoneus nequeat excogitari. Deinde cum tres sint partes civitatis, militantes, regentes, sacerdotes, omnia bene se excipiunt, si syssitiorum sedes definiens ab initio de militantium (a, 19—22), postea de regentium, postremo de sacerdotum syssitiis locutus non tamen omnium magistratuum sedes in foro illo superiore constitui posse b, 6 sqq. adiecit Aristoteles [47]). Quamquam ne sic quidem qualem locum accipiant eorum civium syssitia, qui ex numero quidem regentium sunt, sed peculiarem magistratum hoc vel illo tempore non gerunt, interrogantes ferimus responsum, nec non utrum omnia militantium in turribus murorum sint an pars tantum, vel sic dubium manet. Denique postquam Aristoteles, si Spengelium audimus, iam dixit praetoria magistratuum superiorum in foro superiore esse erigenda, vix opus erat tanta verborum ambage, quantam ei

---

42) De quibus egi l. l. p. 400 sqq. Ibi e P^2 codicis vestigiis c. 11. 1330b, 6. ὀμβρίου ὕδατος restitui: fortasse praestat ὀμβρίων ὑδάτων, cum Guilelmi, ut qui vertat „aquarum imbrium", liber ὑδάτων ὄμβρων habuisse videatur. In verbis proximis ὥστε μηδέποτε ὑπολείπειν εἰργομένους (v. 6 sq.), in quibus Coraes ἐπιλείπειν, Madvigius potius εἰργομένοις coniecit, nihil mutandum esse docent exempla a Bonitzio in Ind. Aristot. s. v. ὑπολείπειν allata.

43) Sic P^4 et Aretinus: cet. θείοις.

44) Sic unus P^5, ἀρχαίων $M^s P^{1.2.3} S^b V^b$ et Guil., ἀρχῶν $P^{4.6} W^b L^s$ Aret. Ald.

45) De verbis paulo post sequentibus εἴη δ' ἂν κ. τ. λ., v. 28 sqq., disserui l. l. p. 402. Non male Chandlerus Thomae Aquinatis commentario nisus ἐπιφάνειαν et θέσιν inter se permutanda esse censet, at sic certe simul τε aut delendum aut suadente Schmidtio post ἔχει πρός transponendum est, ut structura verborum, de qua l. l. dixi, restituatur.

46) L. l. p. 36 (88) sq.

47) Recte Spengelius: „quae est consecutio: cum dividatur civitas in sacerdotes et archontes, illos convivia habere prope aedes sacras convenit, hos vero inferiores alio in foro habitare?" at hanc consecutionem ipse in verba infert: nam puncto ante τῶν δ' ἀρχείων κ. τ. λ. recte interpunxerunt Bekkerus aliique editores, et de parte tantum archontum altera sermo est.

obtrudit Spengeli coniectatio, nos docere, quoniam praeter regentes cives etiam sacerdotes extent, et sacerdotum syssitia in hac urbis regione constituenda et summorum magistratuum syssitiis in praetoriis eorum assignandum esse locorum ordinem: sin Schmidtium sequimur, non video, nec quomodo inde, quod non regentes solum cives extent, verum etiam sacrorum antistites, concludi „dictorum syssitia in dictorum aedificiorum foro“, ut verbum de verbo reddam, id est summorum magistratuum in eo foro, quod praetoria ipsorum, templa deorum, gymnasia seniorum continet, „ordinem habere loci debere“, nec quomodo ista regio hoc nomine significari possit, si haec syssitia a praetoriis illis non differunt, quae e dictorum aedificiorum numero sunt ipsa. Quae cum ita sint, nescio an supra reapse *τὰ τῶν κυριωτάτων ἀρχείων συσσίτια* scribendum et infra nihil mutandum sit: ad *τὴν* enim (v. 5.) subaudiri potest *ἀγορὰν* e v. 1. (*τὴν τῶν ὠνίων ἀγορὰν*): quod tamen *τὴν* illud in P[1] et M[s] et in vetusta translatione omissum est, posse hoc in eorum usum converti, qui lacunam ante *ἔχειν* (v. 6.) suspicantur, non est quod negem. In protasi autem huius enuntiati, qualis nobis tradita est, *ἐπεὶ δὲ τὸ πλῆθος τῆς πόλεως διαιρεῖται εἰς ἱερεῖς εἰς ἄρχοντας*, secum ipsum pugnare Aristotelem primus vidit Congrevius, secuti sumus et Spengelius et ego [48]): non enim ex imperantibus dumtaxat et sacerdotibus, sed praeter eos ex militantibus constat universitas civitatis (*τὸ πλῆθος τῆς πόλεως*). Quapropter militum nomen intercidisse et *εἰς*, quod post *ἱερεῖς* legitur, huius lacunae indicium nobis mansisse olim suspicatus sum: cum tamen eorum mentio hoc loco supervacanea sit, fortasse *τῆς πόλεως* e *τοῦ πολιτεύματος* [49]) depravatum et *ἱερεῖς* [*εἰς*] <*καὶ*> restituendum esse coniectans, nisi etiam altius corruptela latet, probabiliora invenisse videbor, si quidem licet fortasse *τοῦ πολιτεύματος* nomine praeter rectores civitatis etiam eos complecti, qui, postquam inter illos fuerunt, propter senectutem ab omni cura reipublicae liberati non politicis quidem muneribus, sed publicis tamen eisque honorificentissimis funguntur. Namque, ut Aristoteles dicit IV, 15. 1299a, 16 sqq., non *ἄρχοντες* sunt sacerdotes, sed *ἕτερόν τι παρὰ τὰς πολιτικὰς ἀρχὰς* sacerdotium est.

In capitis tertii decimi verbis *οἱ δ' εὐθὺς οὐκ ὀρθῶς ζητοῦσι τὴν εὐδαιμονίαν*, 1332a, 2 sq. [50]), etsi haud male Madvigius coniecit *αὖθις*, tamen *εὐθὺς* defendi potest, si quidem hoc primum est, finem totius vitae instituendae recte sibi proponere neque falsis de felicitate opinionibus se dedere, et postea demum quaeritur, utrum praesidia recte eligere nobisque comparare possimus, quibus revera ad hunc finem recte cognitum perducamur, an quominus hoc fiat natura vel fortuna impediat. Germanice vertemus „von vorn herein“.

De capitis autem quarti decimi initio *ἐπεὶ δὲ πᾶσα πολιτικὴ κοινωνία συνέστηκεν ἐξ ἀρχόντων καὶ ἀρχομένων, τοῦτο ἤδη* [51]) *σκεπτέον, εἰ ἑτέρους εἶναι δεῖ τοὺς ἄρχοντας καὶ τοὺς ἀρχομένους ἢ τοὺς αὐτοὺς διὰ βίου*, 1332b, 12—15, bene idem Madvigius „hoc“, inquit, „neque recte dicitur (*ἑτέρους εἶναι* pro *ἐπαλλάττειν*) neque eis, quae secuntur, aptum est“: minus vero bene *ἢ* tollendum esse putat. Ubi enim ipsa res dilemma affert vel trilemma, hoc etiam in forma

48) L. l. 402 sq.

49) Non e *τοῦ πολιτεύματος* vel *τοῦ πολιτικοῦ*, sicut scripsi in editione mea: nam *τὸ πολιτικὸν* significat totam civitatem e tribus illis partibus constantem c. 9. 1329a, 30.

50) De totius periodi 1331b, 26—1332a, 3. structura optime disseruit Bonitzius Aristot. Studieu II. III. p. 94 sq. (in Comm. philos.-hist acad. Vindob. XLII. p. 60 sq.)

51) Sic Guil. et M[s], *εἶναι* pr. P[1], *δὴ* Bekk. cum ceteris.

interrogationis servare solet Aristoteles. Ne longus sim, inter se permutanda mihi videntur *ἑτέρους* et *τοὺς αὐτοὺς* et vitium inde extitisse, quod deinde pro *τοὺς ἄρχοντας καὶ τοὺς ἀρχομένους ἑτέρους εἶναι διὰ βίου* potius dicitur *ἀεὶ τοὺς αὐτοὺς τοὺς μὲν ἄρχειν τοὺς δ' ἄρχεσθαι καθάπαξ* (v. 22 sq.) et pro *τοὺς αὐτοὺς εἶναι* accuratius *πάντας ὁμοίως κοινωνεῖν τοῦ κατὰ μέρος ἄρχειν καὶ ἄρχεσθαι* (v. 26 sq.). Postquam tamen posteriore ratione probata (v. 16—32) nihilominus non per totam vitam eosdem in eorum esse numero posse, qui alternis imperitant et oboediunt, sed iuniores semper obtemperare debere et seniores demum factos in hunc numerum esse recipiendos v. 32—41. demonstratum est, ad idem dicendi genus redit Aristoteles, *ἔστι μὲν ἄρα ὡς τοὺς αὐτοὺς ἄρχειν καὶ ἄρχεσθαι φατέον, ἔστι δὲ ὡς ἑτέρους*, v. 41 sq. Et cum hoc demum ultimum sit responsum et omnibus partibus absolutum, corruptam interrogationis formam ipsa res clamat ita restituendam esse, ut quam maxime cum eo congruat: *σκεπτέον εἰ τοὺς αὐτοὺς εἶναι δεῖ τοὺς ἄρχοντας καὶ ἀρχομένους ἢ ἑτέρους διὰ βίου*[52]).

In libri octavi capite tertio[53]) ubi, cur cum negotiis ludi cohaereant (*καὶ μᾶλλον ἐν ταῖς ἀσχολίαις χρηστέον ταῖς παιδιαῖς* 1337b, 37 sq.), demonstratur (v. 38 sqq. *ὁ γὰρ πονῶν δεῖται τῆς ἀναπαύσεως, ἡ δὲ παιδιὰ χάριν ἀναπαύσεως ἐστίν, τὸ δ' ἀσχολεῖν συμβαίνει μετὰ πόνου καὶ συντονίας*), si naturali membrorum ordine haec res demonstraretur, *τὸ γὰρ ἀσχολεῖν συμβαίνει μετὰ πόνου καὶ συντονίας, ὁ δὲ πονῶν δεῖται τῆς ἀναπαύσεως, ἡ δὲ παιδιὰ χάριν ἀναπαύσεως ἐστίν*, nihil esset monendum, cum vero ordo sic invertatur, ut tertium primum locum obtineat, nescio an hoc ita tantum potuerit fieri, ut duo dumtaxat omnino membra relinquantur sibi invicem respondentia et horum prius quidem bipartitum. Quod si verum est, pro *ἡ δὲ* (v. 38.) coniciendum erit *ἥ τε* et colon ante *τὸ δ'* (v. 39.) ponendum.

Confidentius eandem *δ'* particulam in capitis quarti loco *πολλὰ δ' ἐστὶ τῶν ἐθνῶν ἃ πρὸς τὸ κτείνειν καὶ πρὸς τὴν ἀνθρωποφαγίαν εὐχερῶς ἔχει, καθάπερ — ἀνδρίας δὲ οὐ μετειλήφασιν*, 1338b, 19—24., non tolerandam esse affirmaverim. Prorsus enim eadem ratione in hoc enuntiato se res habet qua in supra tractato III, 15. 1286a, 31 sqq.: sunt haec verba proxime praecedentium *οὔτε γὰρ ἐν τοῖς ἄλλοις ζῴοις οὔτε ἐπὶ τῶν ἐθνῶν ὁρῶμεν τὴν ἀνδρίαν ἀκολουθοῦσαν τοῖς ἀγριωτάτοις κ. τ. λ.*, v. 16 sqq., aut confirmatio aut amplificatio, quapropter aut *γάρ* aut *τ'* erit reponendum.

Verba autem eiusdem capitis *δεῖ δὲ οὐκ ἐκ τῶν προτέρων* (*πρότερον* Speng.) *ἔργων κρί-*

---

52) Quod in capitis sexti decimi verbis *τοῖς δὲ περὶ τὴν ὥραν χρόνοις ὡς οἱ πολλοὶ χρῶνται καλῶς καὶ νῦν ὁρίσαντες*, 1335a, 37 sq., *ὡς* delet Madvigius, probarem, nisi M^s et P^1 cum vetusta translatione praeberent *χρόνοις δεῖ χρῆσθαι* (*χρᾶσθαι* M^s P^1), *οἷς οἱ*, qua e lectione Schmidtius non certam quidem, sed probabilem correctionem elicuit hanc: *χρόνοις δεῖ χρῆσθαι, ὡς οἱ πολλοὶ χρῶνται καὶ νῦν, καλῶς ὁρίσαντες*. Similiter VIII, 6. 1341a, 13. *κατὰ* pro *καὶ* laudabilis est Madvigi coniectura, sed obtemperandum eisdem fontibus optimis *καὶ* prorsus omittentibus. In capite autem septimo decimo 1336b, 7. recte me l. l. p. 409 *δὲ* pro *μὲν οὖν* coniecisse iudicat Schmidtius, sed simul, ut mendi origo melius explicetur, v. 8. *μὲν οὖν* scribit pro *δέ*: id quod fortasse praestat, quamquam sic offendunt tria enuntiata sese invicem excipientia plane eodem modo formata, ut alterum membrum cum altero *μὲν οὖν* et *δὲ* particulis conectatur, quoniam tali ratione sic erit interpungendum: *ὅλως μὲν οὖν — σύνεγγυς, μάλιστα δ' ἐκ — τοιοῦτον. ἐὰν μὲν οὖν τις φαίνηται — χάριν· ἐπεὶ δὲ — ἀσχήμονος. ἐπιμελὲς μὲν οὖν — νόμος· πρὸς δὲ — θεούς* (v. 3—19).

53) Aliis praeeuntibus locum, qui legitur c. 2. 1337b, 5 sqq. corrigere studui l. l. p. 410, at nihil mutandum est.

νειν, ἀλλ' ἐκ τῶν νῦν ἀνταγωνιστὰς γὰρ τῆς παιδείας νῦν ἔχουσι, πρότερον δ' οὐκ εἶχον, v. 36—38, ante *ὥστε* (v. 29.) traicienda esse alio tempore monui[54]), sed tunc nondum vidi, cum sic consecutionem contineant iudici in proxime antecedentibus *ἔτι δ' αὐτοὺς τοὺς Λάκωνας ἴσμεν, ἕως μὲν αὐτοὶ προσήδρευον ταῖς φιλοπονίαις, ὑπερέχοντας τῶν ἄλλων, νῦν δὲ καὶ τοῖς γυμνικοῖς ἀγῶσι καὶ τοῖς πολεμικοῖς λειπομένους ἑτέρων· οὐ γὰρ τῷ τοὺς νέους γυμνάζειν τὸν τρόπον τοῦτον διέφερον, ἀλλὰ μόνον τῷ πρὸς μὴ ἀσκοῦντας ἀσκεῖν* (v. 25—29.) de Spartanis lati, *δὲ* hoc loco in *δή* mutandum esse.

Denique de capitis quinti[55]) loco 1340a, 12. *ἔτι δὲ* — b, 19. *ἁρμονίαν* quae olim[56]) disserui maximam partem nunc quoque vera esse puto, cum praesertim paulo post etiam Spengelius[57]), quamquam sic *ἐπειδὴ* pro *ἔτι δὲ* scribendum esse non intellexit, de verbis saltem *ἔτι δὲ ἀκροώμενοι τῶν μιμήσεων γίγνονται πάντες συμπαθεῖς, καὶ χωρὶς ** τῶν ῥυθμῶν καὶ τῶν μελῶν αὐτῶν* (a, 12—14.) post *τοιούτων* (v. 23.) traiciendis eandem professus sit sententiam: interea tamen non solum Boeckerus[58]) verbis quoque *καί τις -- ἁρμονίαν* (b, 17—19) aliam sedem et hanc quidem ante b, 10. *ἐκ* tribuendam esse demonstravit, sed etiam ipse pro *δεῖ δηλονότι*, a, 15, lectionem a Guilelmo et P[5] codice oblatam *δῆλον ὅτι δεῖ* arripiendam et anacoluthiam, quam in tota periodo constituenda statuebam, non agnoscendam esse animadverti, nunc ita potius periodum edendam curavi: *ἐπεὶ δὲ* (rectius *ἔτι δὲ ἐπεὶ*) — *μισεῖν*, <*καὶ*> *δῆλον ὅτι δεῖ* — *ἠθικῶν* (*δῆλον δ'* — *τοιούτων, ἐπειδὴ ἀκροώμενοι* — *αὐτῶν*), *ὁ δ' ἐν* — *τρόπον* (*οἷον* — *εἶναι*), *συμβέβηκε δὲ τῶν αἰσθητῶν ἐν μὲν τοῖς ἄλλοις* — *ἠρέμα* (*σχήματα* — *ἠθικός*), *ἐν δὲ τοῖς μέλεσιν* — *ἠθῶν* (*καὶ τοῦτ'* — *ἐλευθεριωτέρας*), *καί τις* — *εἶναι* (*διο* — *ἁρμονίαν*)· *ἐκ μὲν οὖν τούτων φανερὸν ὅτι δύναται ποιόν τι τὸ τῆς ψυχῆς ἦθος ἡ μουσικὴ παρασκευάζειν, εἰ δὲ τοῦτο δύναται ποιεῖν, δῆλον ὅτι προσακτέον καὶ παιδευτέον ἐν αὐτῇ τοὺς νέους*, ut omnes illas protases modo plane legitimo sequeretur apodosis *ἐκ μὲν οὖν κ. τ. λ.*[59]). Sed si sententiam spectamus, ex omnibus illis prius tantum eius colligi potest membrum: musica cur, si possit mores erudire, hunc in finem reapse abhibenda sit in puerorum disciplina, accuratius demonstratur verbis proximis *ἐστὶ δὲ ἁρμόττουσα πρὸς τὴν φύσιν τὴν τηλικαύτην ἡ διδασκαλία τῆς μουσικῆς κ. τ. λ.* (b, 14—17), quapropter non dubito, quin hoc quoque loco *δὲ* particula sit cum *γὰρ* permutanda.

---

54) L. l. p. 411.

55) In eodem capite verba *καὶ τῆς μαθήσεως*, 1339a, 36, non esse sana intellexit Spengelius l. l. p. 44 (99), sed quod neque eum *καὶ* particulam delentem neque Madvigium eandem in *κοὐ* mutantem secutus sum, verum *κἄνευ* vel *καὶ* <*ἄνευ*> scripsi, nulla, opinor, haec res demonstratione egebit. Nec non satis erit breviter monuisse lacunam, quam in verbis *περὶ δὲ τοῦ κοινωνεῖν τῆς μουσικῆς, οὐ διὰ ταύτην μόνην, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ χρήσιμον εἶναι πρὸς τὰς ἀναπαύσεις, ὡς ἔοικεν* dudum indagavit Sylburgius, agnovit Coraes, optime a Schmidtio, postquam ego *αὐτὴν φιλοῦσι* vel simile quid excidisse conieci, sic expleri: <*φαῖεν ἂν δεῖν*> *διά*: ego tamen, ut mea quam maxime servem, malim <*φαῖεν ἂν ὅτι αὐτὴν φιλοῦσι*> *διά*.

56) L. l. p. 411 sqq.

57) L. l. p. 44 (96) sq.

58) De quibusdam Politicorum Aristoteliorum locis (Gryph. MDCCCLXVII) p. 18 sq.

59) Cui nimium displicet monstrum tale periodi, *ἐπεὶ* a, 14. in *ἔτι* mutans in plura enuntiata minora eam dissolvere potest. Ceterum *συνεστηκότως* b, 1. etsi recte videtur Madvigius notavisse, *συντετηκότως* tamen („hingeschmolzen"), in quod ille incidit, vix idem atque „lugubriter" valere potest: melius *συννενοφότως* coniecit Schmidtius: ego rem in medio relinquo.

I) SCHOLAE THEOLOGORUM.

PROFESSORUM ORDINARIORUM.

Dr. O. ZOECKLER, P. P. O. DEC.

I) Publice seminari theologici exercitationes ad historiam ecclesiasticam pertinentes moderabitur die Lunae hora VI. — II) Privatim 1) historiae ecclesiasticae partem tertiam sive historiam ecclesiae temporum recentiorum inde a rerum sacrarum reformatione tradet sexies per hebd. hor. IX; 2) encyclopaediam et methodologiam theologicam docebit die Mart. Iov. Ven. hor. VIII.

Dr. C. WIESELER, P. P. O.

I) Publice seminari theologici exercitationes in Novo Testamento interpretando moderabitur die Iov. hor. VI. — II) Privatim 1) epistulas Pauli ad Corinthios datas interpretabitur quater p. h. hor. X; 2) vitam Iesu Christi adumbrabit quater p. h. hor. XII.

Dr. I. GUIL. HANNE, P. P. O.

I) Publice encyclopaediam theologicam docebit semel per hebd. d. Merc. h. VII. — II) Privatim 1) theologiae practicae partem I. docebit ter p. h. d. Lun. Mart. Iov. h. XII; 2) doctrinam christianam et capita praecipua librorum symbolicorum ecclesiae evangelicae exponet bis p. h. d. Merc. et Sat. h. XII.

Dr. E. VILMAR, P. P. O.

I) Publice 1) seminari theologici in Vet. T. interpretando exercitationes moderabitur die Ven. hor. VI; 2) de Hebraeorum prophetismo disseret die Merc. et Sat. hor. XII. — II) Privatim Genesin interpretabitur quinquies p. h. hor. III.

Lic. H. CREMER, P. P. O.

I) Publice 1) seminari theologici exercitationes ad theologiam dogmaticam pertinentes moderabitur die Mart. hor. VI; 2) exercitationes homileticas moderabitur die Merc. hor. IV et V. — II) Privatim theologiae dogmaticae partem priorem (continentem Prolegomena et doctrinam de Deo) tradet quinquies p. h. hor. XI.

II) SCHOLAE IURECONSULTORUM.

PROFESSORUM ORDINARIORUM.

DR. C. F. W. I. HAEBERLIN, P. P. O. DEC.

I) Publice practicum criminale instituet d. Sat. h. XI. — II) Privatim 1) ius publicum Germanicum docebit quaternis p. h. scholis h. X; 2) processum criminalem disputationes adiecturus tradet quater p. h. h. XI.

DR. K. TH. PUETTER, P. P. O.

I) Publice de iure gentium privato et de conflictu statutorum duce libro suo: „Das praktische Europaeische Fremdenrecht" disseret bis per hebd. hora auditoribus commoda. — II) Privatim 1) ius gentium, quod hodie inter liberas nationes obtinet, praemissa brevi iuris gentium historia docebit sexies per hebd. h. XII; 2) encyclopaediam et methodologiam iurisprudentiae duce libro suo: „Inbegriff der Rechtswissenschaft" tradet sexies per hebd. hor. X.

DR. E. I. BEKKER, P. P. O.

I) Publice exercitationes seminari iuridici, quae ius Romanum spectant, moderari perget d. Merc. h. IV—VI. — II) Privatim 1) institutiones tradet quinquies p. h. h. IX semel h. VIII; 2) ius mercaturae docebit quater h. VIII.

DR. C. T. O. FRANKLIN, P. P. O.

I) Privatissime sed gratis exercitationes seminari iuridici in iure Germanico versantes moderabitur die Sat. h. IX—XI. — II) Privatim 1) historiam iuris et imperi Germanici tradet quinquies p. h. hor. X; 2) ius civile Borussicum quinquies p. h. h. IX.

DR. C. F. O. KARLOWA, P. P. O.

I) Publice exercitationes seminari iuridici, quae processum civilem spectant, moderabitur d. Lunae h. IV—VI. — II) Privatim 1) pandectas docebit sexies p. h. h. XI—I; 2) processum civilem tradet quinquies p. h. h. X.

III) SCHOLAE MEDICORUM.

1) PROFESSORUM ORDINARIORUM.

DR. H. C. A. PERNICE, P. P. O. DEC.

I) Publice de morbis recens natorum disseret d. Iovis h. III — II) Privatim 1) theoriam artis obstetriciae tradet dieb. Lun. Mart. Merc. h. III; 2) exercitationes clinicas et policlinicas obstetricias operationesque in phantomate instituendas moderabitur quotid. h. XII.

DR. C. A. S. SCHULTZE, P. P. O.

Venerabilem senectutem excusans a scholis vacabit.

DR. IULIUS BUDGE, P. P. O.

I) Publice physiologiam systematis nervosi ad sensum popularem accommodatam tradet d. Saturn. h. XII. — II) Privatim 1) osteologiam et syndesmologiam docebit d. Merc. et Saturn. h. VIII; 2) cursum microscopicum moderabitur d. Iov. et Vener. h. VII et VIII. — III) Privatissime neurologiam tradet d. Lun. et Mart. h. VIII.

DR. F. GROHE, P. P. O.

I) Publice de morbis organorum sexualium disseret semel p. hebd. h. defin. — II) Privatim 1) anatomen pathologicam specialem cum demonstrationibus tradet dieb. Lun. Mart. Merc. Iov. Ven. h. V; 2) cursum anatomes pathologicae practicum instituet dieb. Mart. Merc. Iov. Ven. h. VII et VIII.

DR. F. LAURER, P. P. O.

I) Publice de aquis medicatis disseret dieb. Iov. Ven. Sat. h. IV. — II) Privatim 1) materiam medicam exponet octies p. hebd. h. VIII et VIIII; 2) artem fascias chirurgicas rite adligandi docebit dieb. Lun. Mart. Merc. h. IV.

DR. F. MOSLER, P. P. O.

I) Publice de morbis renum disseret bis p. hebd. hor. defin. — II) Privatim 1) pathologiae et therapiae partem primam tradet dieb. Lun. Mart. Vener. h. VIII; 2) exercitationes clinicas et policlinicas medicas moderabitur quotidie h. IX usque ad hor. X. et dimid.

DR. C. HUETER, P. P. O.

I) Publice de morbis colli disseret d. Merc. h. IV. — II) Privatim 1) akiurgiam tradet d. Lun. Mart. Iov. Ven. h. IV; 2) exercitationes clinicas et policlinicas chirurgicas moderabitur quotid. hor. X et dimid. usque ad h. XII; 3) exercitationes operationum in cadaveribus instituet h. V.

2) PROFESSORUM EXTRAORDINARIORUM.

Dr. C. F. EICHSTEDT, p. p. e.

I) Publice exercitationes obstetricias in phantomate instituet d. Merc. h. II. — II) Privatim de morbo syphilitico demonstrationes additurus disseret dieb. Mart. et Vener. h. II.

Dr. R. SCHIRMER, p. p. e.

I) Publice de oculorum refractione et accommodatione perturbatis disseret d. Mercur. h. VII. — II) Privatim 1) ophthalmiatricen docebit dieb. Lun. Mart. Iov. Vener. h. III. et d. Saturn. h. VII; 2) exercitationes clinicas in oculorum morbis dignoscendis instituet dieb. Merc. et Sat. h. III.

Dr. L. LANDOIS, p. p. e.

I) Publice physiologiam organorum sensus docebit d. Sat. hor. XII. — II) Privatim 1) physiologiae experimentalis partem priorem s. physiologiam musculorum, motuum, nervorum tradet dieb. Lun. Mart. Merc. Iov. Ven. h. XII; 2) historiam generationis et evolutionis enarrabit dieb. Iov. Ven. Sat. h. XI.

Dr. G. HAECKERMANN, p. p. e.

I) Publice de hygieine publica et politia medica disseret dieb. Mart. et Saturn. h. II. — II) Privatim de medicina forensi aget dieb. Lun. Merc. Vener. h. II.

3) PRIVATIM DOCENTIUM.

Dr. A. BENGELSDORFF, priv. doc.

Publice de formulis medicis rite concinnandis disseret dieb. Merc. et Saturn. h. IX.

Dr. P. KRABLER, priv. doc.

Privatim de diagnostice physica disseret quater p. hebd. hor. defin.

Dr. R. ARNDT, priv. doc.

Privatim 1) encyclopaediam et methodologiam docebit bis p. hebd. h. defin.; 2) analecta psychiatrico-forensia tradet bis p. hebd. hor. defin.; 3) de electrotherapia disseret semel p. hebd. hor. defin.

Dr. M. ROTH, priv. doc.

I) Publice de vitiis primae formationis disseret semel p. hebd. hor. defin. — II) Privatim 1) cursum histologiae practicum instituet quater p. hebd. hor. defin.; 2) anatomen organorum motus pathologicam tradet bis p. hebd. hor. defin.

DR. P. VOGT, PRIV. DOC.

I) Publice de selectis odontiatrices et otiatrices capitibus disseret d. Sat. h. IV. — II) Privatim exercitationes chirurgicas propaedeuticas instituet d. Lun. Merc. Ven. h. V.

IV) SCHOLAE PHILOSOPHORUM.

1) PROFESSORUM ORDINARIORUM.

DR. L. FUCHS, P. P. O. DEC.

I) Publice exercitationes mathematicas moderabitur d. Sat. h. XI et XII. — II) Privatim 1) calculi differentialis et calculi integralis elementa tradet dieb. Lun. Mart. Iov. Ven. h. X; 2) mechanices analyticae principia tractabit dieb. Lun. Mart. Iov. Ven. h. XI.

DR. G. F. SCHOEMANN, P. P. O.

Certas quidem scholas promittere propter senectutem et infirmitatem non potest; quatenus autem per valetudinem licebit, grammaticae graecae praecipuas quasdem partes binis aut ternis p. h. lectionibus privatim tractaturus est horis suo tempore definiendis.

DR. I. A. GRUNERT, P. P. O.

I) Publice exercitationes societatis mathematicae moderari perget d. Merc. h. XI et XII. — II) Privatim 1) geometriam analyticam docebit dieb. Lun. Mart. Iov. Ven. h. XII; 2) calculum differentialem eiusque applicationem ad geometriam eisdem dieb. h. XI.

DR. F. L. HUENEFELD, P. P. O.

I) Publice examinatorium de rebus mineralogicis et chemicis habebit dieb. Lun. et Mart. h. XII. — II) Privatim 1) geologiam docebit dieb. Merc. Iov. Ven. h. XII; 2) palaeontologiam die Sat. h. X et XI.

DR. E. BAUMSTARK, P. P. O.

I) Publice de conservanda securitate publica diesseret die Mart. hor. IV et V. — II) Privatim redituum reipublicae administrationem docebit diebus Iovis et Veneris horis IV et V.

DR. A. HOEFER, P. P. O.

I) Publice selecta Mahâbhârati episodia vel, si placuerit, primum librum Rigvêdi interpretabitur bis p. h. h. IV. — II) Privatim 1) grammaticam linguae Goticae docebit et libellum suum 'Sprachproben' explicabit dieb. Lun. Merc. Iov. h. XII; 2) de nostra orthographia recte tractanda disseret dieb. Mart. et Ven. h. XII.

DR. A. H. A. I. MUENTER, P. P. O.

I) Publice 1) excursiones botanicas instituet et familias plantarum selectas interpretabitur die Sat. aut d. Solis h. p. vel m.; 2) ornithologiam docebit d. Sat. h. m. VII et VIII. — II) Privatim 1) botanicen generalem tradet quinquies per hebd. h. VIII; 2) botanicen pharmaceuticam et pharmacologiam tractabit sexies p. h. dieb. Lun. Mart. Merc. h. V et VI; 3) botanicen medicam bis p. h. dieb. Iov. et Ven. hor. V et VI.

DR. F. C. O. L. B. DE FEILITZSCH, P. P. O.

I) Publice meteorologiam tractabit bis p. h. dieb. Merc. et Sat. h. IX. — II) Privatim physices experimentalis universalis partem secundam in motionibus undantibus versantem docebit quater p. h. dieb. Lun. Mart. Iov. Ven. h. IX.

DR. A. H. BAIER, P. P. O.

I) Publice de ratione, quae inter ecclesiam evangelicam et romano-catholicam intercedat, disseret bis p. hebd. die Merc. et Sat. h. XII. — II) Privatim 1) logicen docebit quater p. hebd. h. VIII; 2) historiam philosophiae universalem tradet sexies p. hebd. h. IX.

DR. I. F. L. GEORGE, P. P. O.

I) Publice societatis philosophicae consessus moderari perget dieb. Merc. et Sat. h. VII. — II) Privatim 1) paedagogicen tractabit dieb. Lun. Mart. Iov. Ven. h. VII; 2) psychologiam et anthropologiam docebit eisdem diebus h. IV.

DR. H. LIMPRICHT, P. P. O.

I) Publice de selectis quibusdam chemiae locis disseret semel per hebd. hor. def. — II) Privatim 1) chemiae partem priorem tradet sexies p. hebd. hor. III; 2) praxin chemicam docebit tricenis p. hebd. hor.; 3) exercitationes chemicas analyticas instituet et senis et duodenis p. hebd. horis.

DR. GUIL. AHLWARDT, P. P. O.

I) Publice grammaticam linguae Arabicae docebit diebus Lun. et Iov. h. III. — II) Privatim 1) carmina quae sub titulo Mo'allagāt feruntur Arabica interpretabitur dieb. Mart. Merc. Ven. h. III; 2) grammaticam Hebraicam tractabit dieb. Lun. Merc. Ven. h. IV.

DR. F. F. C. E. SUSEMIHL, P. P. O.

I) Publice historiam litterarum Graecarum aetatis Romanae adumbrabit dieb. Merc. et Sat. hor. X. — II) Privatim historiam philosophiae antiquae tradet dieb. Lun. Mart. Iov. Ven. hor. XI. — III) Privatissime sed gratis Hesiodi Opera et Dies partim ipse interpretari perget partim commilitonibus interpretanda proponet binis per hebd. horis definiendis.

DR. TH. HIRSCH, P. P. O.

I) Publice in seminario historico exercitationes historicas moderari perget die Martis h. VI et VII, geographicas die Saturni h. VIII et IX matut. — II) Privatim 1) historiam

Romanam per tempora bellorum civilium usque ad mortem Augusti enarrabit quater per h. diebus Lun. Mart. Iov. Ven. h. VIII; 2) geographiam universalem tradet quater per h. dieb. Lun. Mart. Iov. Ven. h. III.

Dr. G. F. A. STUDEMUND, P. P. O.

I) Publice 1) seminari philologici sodalibus Aristophanis Equites tractandam proponet dieb. Lun. et Iov. h. X; 2) Terenti Heautontimorumenon interpretandam proponet dieb. Mart. et Ven. h. X. — II) Privatim historiam litterarum Latinarum enarrabit quater per hebd. dieb. Lun. Mart. Iov. Ven. h. IX.

Dr. B. ERDMANNSDOERFFER, P. P. O.

I) Publice seminari historici exercitationes moderari perget d. Merc. h. XI et XII. — II) Privatim 1) historiae medii aevi partem priorem docebit dieb. Lun. Mart. Iov. h. XI; 2) historiam aevi recentioris ann. 1795—1815 enarrabit dieb. Lun. Mart. Iov. h. XII.

Dr. A. PREUNER, P. P. O.

I) Publice mythologiam Graecam artis monumentis illustratam tradet die Mart. hor. X et die Sat. hor. XII. — II) Privatim antiquitates Graecorum publicas docebit ter per hebd. h. X. — III) Privatissime sed gratis 1) exercitationes ad res Graecorum publicas pertinentes moderabitur semel per hebd.; 2) exercitationibus archaeologicis praeerit semel per hebd.

2) PROFESSORUM EXTRAORDINARIORUM.

Dr. H. SCHWANERT, P. P. E.

I) Publice repetitorium et examinatorium chemiae pharmaceuticae offert dieb. Iov. et Ven. h. IV et V habendum. — II) Privatim 1) chemiam organicam et anorganicam theoreticam tradet dieb. Lun. Mart. Merc. h. XII; 2) chemiam analyticam docebit dieb, Ven. et Sat. h. VII; 3) pharmaciae partem alteram exponet dieb. Lun. Mart. Merc. Iov. h. VII.

Dr. BERNH. SCHMITZ, P. P. E.

I) Publice de P. Corneli operibus disseret eiusque tragoediam „Polyeucte“ recitabit atque interpretabitur die Merc. h. XI et XII. — II) Privatim 1) encyclopaediam et methodologiam universi studi linguarum recentiorum duce libro suo „Encyclopädie des philologischen Studiums der neueren Sprachen“ docebit diebus Lunae et Martis h. XI et XII; 2) de Shakespeari operibus disseret eiusque tragoediam „Romeo and Iuliet“ recitabit atque interpretabitur die Iovis h. XI et XII; 3) seminarium philologiae Franco-Gallicae et Anglicae eo ordine moderabitur, ut binis horis in utraque lingua disputationes dissertationesque alias voce alias per scripturam faciendas curaturus sit diebus Ven. et Sat. h. XI et XII.

Dr. C. IESSEN, p. p. e.

I) Publice geographiam plantarum tractabit die Merc. et Iov. h. IV. — II) Privatim 1) botanicen generalem additurus demonstrationes tradet diebus Lun. Mart. Ven. h. IV et die Ven. h. V. — III) Privatissime sed gratis exercitationes microscopicas de rebus botanico-pharmaceuticis offert hor. defin.

3) PRIVATIM DOCENTIUM.

Dr. C. TH. PYL, priv. doc.

I) Publice 1) historiam artium medii recentiorisque aevi tradet bis p. hebd. hor. XI; 2) disputationes de antiquitatibus Pomeraniae secundum monumenta artium litterarumque moderabitur semel p. hebd. hor. XI. — II) Privatissime sed gratis disputationes de doctrina nummorum insigniumque secundum monumenta musei universitatis et societatis historicae Pomeranicae moderabitur semel p. hebd. hor. XI.

Dr. KAR. A. F. PERTZ, prof., priv. doc.

I) Publice Liudprandi Antapodosin binis horis interpretabitur. — II) Privatim de fontibus historiae Germanicae medii aevi disseret ter per hebdomadem diebus horisque postea indicandis.

Dr. R. BUCHHOLZ, priv. doc.

Privatim animalium parasiticorum historiam naturalem docebit ter per hebd. horis definiendis.

Dr. F. BAUMSTARK, priv. doc.

Privatim 1) chemiam physiologicam medicinae studiosis tradet ter per hebd. hor. def.; 2) repetitorium chemiae medicinae studiosis offert ter per hebd. hor. def. habendum; 3) selecta chemiae physiologicae loca cum pharmaciae studiosis tractabit semel per hebd. hor. def.

Dr. M. SCHOLZ, priv. doc.

Publice demonstrationes in museo mineralogico instituet diebus et horis definiendis,

---

ARTIUM MAGISTRI.

G. Bemmann, concent. music. director I) Publice 1) cantum ecclesiasticum docebit bis p. hebd. hor. def.; 2) exercitationes chori acad. moderari perget d. Iovis hor. VI et VII; 3) de vocis sonorum compositionibus melicis disseret bis p. hebd. h. def. — II) Privatim commilitonibus offert cantandi lectiones.

E. Weiland publice artem delineandi docebit quater per hebd. horis definiendis.

H. Range, gymnastes, 1) de historia et systematis artis gymnasticae inde a Gutsmuthsi tempore ad nostram usque aetatem disseret die Veneris hora VI vespertina; 2) artis gymnasticae et exercendae et docendae praecepta tradet die Lunae et Veneris hora VII.

INSTITUTA PUBLICA.

Bibliotheca academica, cui praesunt Hirsch Prof., Prof. Pertz, Cust. et Dr. Mueller pro Cust., dieb. Lun. Mart. Iov. Ven. h. XI—I, dieb. Merc. et Sat. h. II—V studiosis patebit.
Museum litterarium curant Professores Zoeckler, Franklin, Grohe, George, Muenter.
Seminari theologici exercitationes reguntur ab ordine theologorum.
Societatis homiletico-catecheticae studia ac labores moderabitur Cremer Prof.
Seminari iuridici exercitationes moderabuntur Bekker Prof., Franklin Prof., Karlowa Prof.
Theatrum anatomicum administrat Budge Prof., adiuvante Sommer Prof., qui Prosect. munere fungitur, adiutore in physiologia Landois Prof.
Museo anatomico praepositus est Budge Prof. adiutoribus Sommer Prof. et Landois Prof.
Societatis physiologicae exercitationes moderabitur Budge Prof.
Instituto pathologico-anatomico praepositus est Grohe Prof. adiutore Roth Dre.
Museo pathologico-anatomico praepositus est Grohe Prof. adiutore Roth Dre.
Collectis praeparatis pharmaceuticis praeest Laurer Prof.
Nosocomio Universitatis praesunt Mosler Prof. et Hueter Prof. — administr. Kikhefel — calculatore Stempel — assistentibus Lesser Dre. et Barten — adiutoribus Kolbe et Baeumer.
Instituti clinici medici curam habet Mosler Prof. assistente Haenisch Dre., adiutore Bickel.
Instituti clinici chirurgici et ophthalmiatrici curam habet Hueter Prof. assist. Vogt Dre.
Instituti obstetricii curam habet Pernice Prof. assistente de Preuschen Dre. adiutore Baeumer.
Instrumenta, quae ad physicen pertinent, custodit de Feilitzsch Prof. adiut. Frauenstein.
Societatis mathematicae exercitationes moderabuntur Grunert Prof. et Fuchs Prof.
Instrumenta astronomica custodit Grunert Prof.
Museo botanico praepositus est Muenter Prof. adiutore Mirich.
Museum zoologicum curant Muenter Prof. Buchholz Dr. Conservator.
Hortum botanicum curant Muenter Prof. Dotzauer inspector, adiutore Mirich.
Seminario zoologico-botanico praeest Muenter Prof.
Museo mineralogico praepositus est Huenefeld Prof. adiutore Scholz Dre.
Institutum chemicum moderatur Limpricht Prof. adiutoribus Schwanert Prof. F. Baumstark Dre. et Pauly.
Seminarium philologicum moderabitur Studemund Prof.
Seminarium historicum moderabuntur Hirsch Prof. et Erdmannsdoerffer Prof.
Gypsothecae et antiquitatum museo praeest Preuner Prof.
Museo antiquitatum Pomeraniae praeest Pyl Dr., Priv. Doc.
Societati philosophicae praeest George Prof.

SCHOLAE
IN
ACADEMIA CAMERALI ET GEORGICA HILDENSI
HABENDAE.

1) Isagogen in studia academica traditurus est Dr. Baumstark, Prof. et Dir., horis X—XII definiendis ineunte semestri.

2) De oeconomia rei publicae disseret Idem diebus Mercuri et Saturni horis II—IV.

3) Ius georgicum docebit Dr. Haeberlin, Prof., die Martis horis IV—VI.

4) Historiam rei rusticae enarrabit Pietrusky, Dr., diebus Mercuri et Saturni hora VIII.

5) De solo disseret Scholz, Dr., die Mercuri horis IX—XI.

6) De cura agri et stirpium speciali exceptis plantis mercatoriis expositurus est Dr. Rohde, Prof., diebus Veneris et Saturni horis VI—VIII matutinis.

7) Plantas mercatorias colendas docebit Pietrusky, Dr., hora def.

8) Pratorum culturam docebit Dr. Rohde, Prof., die Iovis hora VIII.

9) Rei rusticae administrationem et artem duplici modo computandi accepta et impensa in re rustica traditurus est Pietrusky, Dr., diebus Lunae et Martis horis VI—VIII matutinis.

10) De experimentis in agro ad experimenta instituenda destinato faciendis expositurus est Idem horis definiendis.

11) Horti pomarii et olitorii culturam docebit Fintelmann, Hort. acad., die Martis horis II—IV.

12) In aestimanda agri bonitate studiosos exercebit Pietrusky, Dr., die Veneris inde ab h. IV.

13) Demonstrationes practicas in re rustica praeibit Dr. Rohde, Prof., die Veneris inde ab hora IV.

14) De cura pecoris domestici generatim atque inprimis de cura equi disseret Dr. Fuerstenberg, Prof., diebus Lunae et Martis hora VIII.

15) Equos cognoscendos eisdemque soleas ferreas affigendas docebit Idem die Veneris h. VIII et demonstrationes practicas praeibit horis definiendis.

16) De morbis externis animalium domesticorum mammalium disseret Idem die Mercuri horis VI—VIII matutinis.

17) Conservandam valetudinem animalium domesticorum mammalium docebit Idem die Iovis horis VI—VIII matutinis.

18) De productione saltuaria expositurus est Wiese, Rei Saltuariae Magister Acad., diebus Lunae et Iovis horis II—IV.

19) Excursiones forestarias praeibit Idem die Saturni inde ab hora IV vices permutans cum no. 27.

20) Chemiam experimentalem organicam traditurus est Dr. Trommer, Prof., diebus Lunae et Martis horis IX—XI.

21) Exercitationes agronomico-chemicas in laboratorio chemico praeibit SCHOLZ, Dr., diebus Mercuri et Veneris horis II—VI.

22) Chemiam anorganicam repetiturus est IDEM horis definiendis.

23) Physicen docturus est Dr. TROMMER, Prof., diebus Lunae et Iovis horis II—IV.

24) Systemata plantarum tradet Dr. IESSEN, Prof., die Veneris horis IX—XI.

25) Exercitationes in cognoscendis stirpibus praeibit IDEM die Iovis horis IX—XI.

26) Anatomiam et physiologiam plantarum docturus est IDEM die Saturni horis IX—XI.

27) Excursiones botanicas instituet IDEM die Saturni inde ab hora IV vices permutans cum no. 19.

28) Mineralogiam et petrographiam docebit SCHOLZ, Dr., die Martis horis IV—VI.

29) Exercitationes mineralogicas praeibit IDEM hora definienda.

30) Artem agri metiendi libramentique explorandi docebit Dr. FUCHS, Prof., diebus Lunae et Iovis horis IV—VI.

31) Architecturae rusticae partem alteram demonstrando in aedificiis academicis docebit MUELLER, Architecta academicus, die Mercuri horis IV—VI.

32) De viis construendis et de substructionibus in aqua faciendis, quatenus ad rem rusticam pertinent, disseret IDEM die Veneris horis II—IV.

INSTITUTA SPECIALIA ACADEMIAE HILDENSIS.

Bibliothecae academicae, quae studiosis diebus Mercuri et Saturni per semestre hibernum hora I et per semestre aestivum hora XI patebit, praeest Dr. IESSEN, Prof.

Museum litterarium Academiae regit IDEM.

Museo proplasmatum suppellectilis rustici praeest PIETRUSKY, Dr.

Collectis instrumentis rusticis et lanae speciminibus praeest Dr. ROHDE, Prof.

Institutum chemicum generale moderantur Dr. TROMMER, Prof., et SCHOLZ, Dr.

Apparatui physicali et technologico praeest Dr. TROMMER, Prof.

Museo mineralogico praeest SCHOLZ, Dr.

Institutum chemicum rei rusticae experimentis emendandae destinatum moderatur IDEM.

Museo zoologico et botanico, instituto microscopico et phytophysiologico, collectis seminibus et fructibus praeest Dr. IESSEN, Prof.

Museis anatomicis et veterinariis, instituto zoophysiologico, valetudinariis veterinariis et stabulis ad experimenta in re pecuaria instituenda destinatis praepositus est Dr. FUERSTENBERG, Prof.

Demonstrationes et exercitationes clinicas veterinarias habebit IDEM.

Hortum botanicum curant Dr. IESSEN, Prof., Praepositus, et FINTELMANN, Hortul. acad.

Pomaria et hortum olitorium Academiae curat FINTELMANN, Hortul. acad.

Institutum pomologicum et ad excolendos hortulanos pomarios destinatum moderatur IDEM.

Agrum rei rusticae experimentis emendandae destinatum curat PIETRUSKY, Dr.

Rei rusticae Academiae praeest Dr. ROHDE, Prof.

SCHOLAE INDICE HORARIO DESCRIPTAE.

HOR.	THEOLOGICAE.	IURIDICAE.	MEDICAE.	PHILOSOPHICAE.
VII.	Encyclop. theol., sem.		Curs. microscop., bis. Curs. anat. path. pract., quater. De oculor. refract., sem. Ophthalmiatrice, semel.	Paedagogia, quater. Societ. phil., bis. Chem. anal., bis. Pharmac., quater. Ornithol., semel.
VIII.	Encyclop. et method. theol., ter.	Instit., semel. Ius mercat., quater.	Curs. miscroscop., bis. Osteol. et syndesmol., bis. Neurologia, bis. Curs. anat. path. pract., quater. Mater. med., quater. Pathol. et therap., ter.	Logice, quater. Botan. gener., quinquies. Ornithol., semel. Hist. Rom., quater. Sem. hist., semel.
IX.	Hist. eccl. p. III, sexies.	Institut., quinq. Ius civil. Boruss., quinq. Semin. Germ., semel.	Mater. med., quater. Exerc. clin. med., sexies. Formul. medic. concinn., bis.	Hist. philos. univ., sexies. Meteorol., bis. Physice exp., quater. Semin. geogr., semel. Hist. litt. Rom., quater.
X.	Epist. ad Corinth., quater.	Encyclop. et method. sexies. Hist. iur. et imp. Germ., quinq. Proc. civil., quinq. Ius publ. Germ., quat. Semin. Germ., semel.	Exerc. clin. med., sexies. Exerc. clin. chirurg., sex.	Calc. diff. et integr., quat. Palaeontol., semel. Hist. litt. Graec., bis. Sem. philol., quater. Antiq. Graec., ter. Mythol. Graec., semel.
XI.	Theol. dogmat., quinquies.	Pandect., sexies. Process. crimin., quat. Practic. crimin., sem.	Exerc. clin. chirurg., sex. Hist. generat., ter.	Hist. philos. antiquae, quater. Calc. diff., quater. Societ. math., semel. Mechanice, quater. Exerc. math., semel. Palaeontol., semel. Sem. hist., semel. Hist. med. aevi, ter. Doctr. numm., semel. Hist. artium, bis. Antiq. Pomer., semel.

SCHOLAE INDICE HORARIO DESCRIPTAE.

HOR.	THEOLOGICAE.	IURIDICAE.	MEDICAE.	PHILOSOPHICAE.
XI.				Encycl. lingu. recent., bis. Corneille, semel. Shakespeare, semel. Sem. Francogall. et Angl., bis.
XII.	De Hebr. prophet., bis. De vita Iesu, quater. Doctrina christ., bis. Theol. pract. p. I., ter.	Pandect., sexies. Ius gent., sexies.	Exerc. clin. obstetr., quotid. Physiol. systemat. nerv., semel. Physiologia organor. sens., semel. Physiologia experim., quinquies.	De eccl. evang. et cath., bis. Societ. math., semel. Geometr. analyt., quater. Exerc. mathem., semel. Chem., ter. Examin. mineral., bis. Geolog., ter. Mythol. Graec., semel. Sem. hist., semel. Hist. aev. recent., ter. Gramm. ling. Got., ter. Orthograph. Germ., bis. Encycl. ling. recent., bis. Corneille, semel. Shakespeare, semel. Sem. Francogall. et Angl., bis.
II.			Exerc. obstetr. in phant., semel. De morb. syphil., ter. De hygieine publ., bis. De medicina forensi, ter.	
III.	Genes., quinquies.		De morb. rec. nator., semel. Theor. art. obstetr., ter. Ophthalmiatrice, quater. Exerc. clin. ophthalm., bis.	Chem., sexies. Geograph., quater. Gramm. Arab., bis. Carm. Arab., ter.
IV.	Exerc. homil., semel.	Sem. Rom., semel. Sem. proc., semel.	De aquis medicatis, ter. Ars fascias adlig., ter.	Psychol., quater. Repet. chem. pharm., bis.

SCHOLAE INDICE HORARIO DESCRIPTAE.

HOR.	THEOLOGICAE.	IURIDICAE.	MEDICAE.	PHILOSOPHICAE.
IV.			De morbis colli, semel. Akiurgia, quater. De odontiatrice, semel.	De conserv. sec. publ., semel. De admin. redit. reip., bis. Mahâbhârata, bis. Gramm. Hebr., ter.
V.	Exerc. homil., semel.	Sem. Rom., semel. Sem. proc., semel.	Anatom. pathol. special., quinquies. Operationes in cadaver. Exerc. chirurg. propaed., ter.	Botan. pharmac., ter. Botan. med., bis. De secur. publ. conserv. semel. De admin. redit. reip. bis.
VI.	Exerc. hist. eccl. die Lunae. Exerc. dogmat. d. Mart. Exerc. exeg. N. T. d. Iov. Exerc. exeg. V. T. d. Ven.		Operationes in cadaver.	Botan. pharm., ter. Botan. med., bis. Sem. hist., semel. Exerc. chori acad., semel. Hist. art. gymn., semel.
VII.				Sem. hist., semel. Exerc. chori acad., semel. Ars gymn., bis.
HORIS DEFINIENDIS.		De iure gent. privat., bis.	Morb. organ. sexual., semel. De morb. renum, bis. Diagnost. physic., quater. Encyclopaedia, bis. Analecta psychiatr.-forens., bis. Electrotherapia, semel. De vitiis prim. format., semel. Curs. histol., quater. Anat. pathol. organ. mot., bis.	De sel. quibusd. chem. locis, semel. Praxis chem., tricies. Exerc. chem. analyt., sexies et duodecies. Chem. physiol., ter. Repet. chem., ter. De sel. quibusd. chem. physiol. locis, semel. Demonstr. mineral. Excurs. botan. Botan. Graec. et Roman., semel. Anat. plant., quater.

SCHOLAE INDICE HORARIO DESCRIPTAE.

HOR.	THEOLOGICAE.	IURIDICAE.	MEDICAE.	PHILOSOPHICAE.
HORIS DEFINIENDIS.				Pharmacogn., quater. Parasit., ter. Liudpr. Antapod., bis. De font. hist. Germ. med. aevi, ter. Gramm. Graec., bis vel ter. Hesiod., bis. Exerc. ad Graec. res publ. pert., semel. Exerc. archaeol., semel. Cant. eccl., bis. De vocis son. compos, bis. Cantandi lectiones. Ars delineandi, quater.

INDEX SCHOLARUM

IN

UNIVERSITATE LITTERARIA GRYPHISWALDENSI

PER SEMESTRE HIBERNUM

ANNI MDCCCLXXII—LXXIII

A DIE XV MENSIS OCTOBRIS

HABENDARUM.

INEST

FRANCISCI SUSEMIHL DE POLITICIS ARISTOTELEIS QUAESTIONUM CRITICARUM PARTICULA V

GRYPHISWALDIAE
TYPIS FRID. GUIL. KUNIKE REG. ACAD. TYPOGR.
MDCCCLXXII.

UNIVERSITATIS LITTERARIAE GRYPHISWALDENSIS

RECTOR

CH. T. OTTO FRANKLIN

CVM

CONCILIO ACADEMICO

S. D.

CIVIBUS ACADEMICIS.

In libri Politicorum sexti initio Aristoteles quae in quarti capitibus ultimis tribus de potestatum trium civilium consulentis, administrantis, iudicantis diversis formis disseruerat in unum comprehendit, si editiones recentiores sequimur, verbis his: *πόσαι μὲν οὖν διαφοραὶ καὶ τίνες τοῦ τε βουλευτικοῦ καὶ κυρίου τῆς πολιτείας καὶ τῆς περὶ τὰς ἀρχὰς τάξεως καὶ περὶ δικαστηρίων, καὶ ποῖα πρὸς ποίαν συντέτακται πολιτείαν, . . . εἴρηται πρότερον,* 1316 b, 31—36. At ut *ποῖα* neutrum plurale nulla alia auctoritate nisi Guilelmi Moerbecensis atque Leonardi Aretini translationibus et pr. P3 nititur, cum P2 (Ib) *ποια* sine ullo accentu, ceteri codices ad unum omnes et corr. P3 cum editione Aldina *ποία* feminini generis singularem, hoc est *ποία διαφορά,* offerant, ita haec lectio sola quadrat ad sententiarum continuationem, quippe in qua non de omnibus rebus ad unamquamque reipublicae administrandae formam accommodatis agatur, sed, id quod dixi, in eo tantum omnia posita sint, qualis inter diversas trium illarum potestatum civilium constituendarum formas cum quali totius reipublicae administrandae congruat. Verumtamen cur nihilominus haec sriptura parum placuerit viris doctis, haud difficile est intellectu, quoniam verba interiecta *καὶ περὶ δικαστηρίων* impediunt, quominus commode *ποία* ad *πόσαι διαφοραὶ καὶ τίνες* possit referri: quae res ne in posterum quoque veritatem obscuret, reputandum est, quam inepte hoc quoque dictum sit antea esse actum de diversis formis et consulentis potestatis (*τοῦ τε βουλευτικοῦ καὶ κυρίου τῆς πολιτείας*) et administrantis (*καὶ τῆς περί τὰς ἀρχὰς τάξεως*) et de iudiciis, cum unusquisque expectet potius: et iudiciorum. Vereor igitur, ne *περὶ* ante *δικαστηρίων* male repetitum sit ex prioribus.

Pergens deinde philosophus ad ea, quae tractaturus est per septem priora huius libri capita, se ea quidem de re, quale democratiae genus et quale oligarchiae, item ceterarum reipublicae formarum qualis qualibus hominibus apta sit, iam antea (III, 17. IV, 12) egisse monet, sed haec non sufficere, immo rationem quoque determinandam esse, qua et formae tum huic tum illi hominum generi aptae et ceterae omnes minus ad eius naturam accommodatae constituantur. Hanc enim solam sententiam in verbis *ποία μὲν οὖν δημοκρατία πρὸς ποίαν ἁρμόττει πόλιν, ὡσαύτως δὲ καὶ ποία τῶν ὀλιγαρχιῶν ποίῳ πλήθει, καὶ τῶν λοιπῶν δὲ πολιτειῶν τίς συμφέ-*

ρει τίσιν, εἴρηται πρότερον · ὁμῶς δὲ δεῖ γενέσθαι δῆλον μὴ μόνον ποία τούτων τῶν πολιτειῶν ἀρίστη ταῖς πόλεσιν, ἀλλὰ καὶ πῶς δεῖ κατασκευάζειν καὶ ταύτας καὶ τὰς ἄλλας ἐπέλθωμεν συντόμως, 1317a, 10—16, inesse posse animadvertens Spengelius[1]) recte ἀρίστη ταῖς (v. 14.) in αἱρεταὶ ποίαις mutavit, quamquam nescio an ἀρίστη vocabulo servato ποίαις dumtaxat pro ταῖς restituentes tam grammaticae quam logicae penitus satisfaciamus. Verum aliud restat, in quo haereamus, pessimam dico anacoluthiam, qua ἐπέλθωμεν pro ἐπελθεῖν scriptum est. Nolo infitias ire in hoc scriptore etiam talia forsitan esse toleranda: quod si, id quod multo mihi probabilius videtur, haec macula arte critica adhibita removenda est, pro δὲ (v. 13), ut optime stare queat ἐπέλθωμεν, non, id quod Bekkerus fecit in editione altera, cum Ramo Lambini translationem secuto δὲ <ἐπεὶ>, sed multo lenius δ' εἰ reficiam, neque comma cum eodem Bekkero ante καὶ ταύτας καὶ τὰς ἄλλας (v. 15.), sed post haec verba ponendum et τοῦτο potius ad ἐπέλθωμεν συντόμως subaudiendum erit. Superesse videatur etiam lenior corrigendi ratio, si quidem liceat ante γενέσθαι (v. 13.) in verbi potius finiti δεῖ locum substituere participium δεῖν, ut quod positum sit pro δέον: attamen ut hanc viam a Maur. Schmidtio mihi monstratam ingredi dubitem, movent me quae disseruit Kuehnerus in gramm. Gr. I. p. 171. n. 10 (ed II.).

Iam ad democratiae genera se vertens (v. 16—18), ut diversa ratio, qua constituendae sint, dignoscatur, omnia investiganda esse docet Stagirita, quae democratica videantur (v. 18—22.). Duabus enim causis contineri horum generum differentias, hominum, quibus apta sint, dissimilitudine et institutorum democraticorum aut pauciorum aut plurium aut omnium coniunctione (v. 22—33.). Secuntur verba χρήσιμον δ' ἕκαστον αὐτῶν γνωρίζειν πρός τε τὸ κατασκευάζειν ἣν ἄν τις αὐτῶν τύχῃ βουλόμενος, καὶ πρὸς τὰς διορθώσεις, v. 33—35, quae cum illud repetant, quod erat demonstrandum, non δ' adversativa, sed δὴ consecutiva particula cum praecedentibus sunt coniungenda: quod enim novam simul rem addunt καὶ πρὸς τὰς διορθώσεις, eam ipsam ob caussam nova quoque sequitur confirmatio ad hanc rem pertinens ζητοῦσι μὲν γὰρ οἱ τὰς πολιτείας καθιστάντες ἅπαντα τὰ οἰκεῖα συναγαγεῖν πρὸς τὴν ὑπόθεσιν, ἁμαρτάνουσι δὲ τοῦτο ποιοῦντες (v. 35—37.). Cum autem quae eam excipiunt verba καθάπερ ἐν τοῖς περὶ τὰς φθορὰς καὶ τὰς σωτηρίας τῶν πολιτειῶν εἴρηται πρότερον (v. 37 sq.), si quidem sextus liber ante quintum transponendus est, necesse sit deleantur, nescio an in proximis νυνὶ δὲ τὰ ἀξιώματα καὶ τὰ ἤθη καὶ ὧν ἐφίενται λέγωμεν (v. 39.), nisi haec quoque spuria sunt, eodem modo non δὲ recte se habeat, verum δὴ restituendum sit.

Porro in ipsa principiorum institutorumque democraticorum, ad quam haec verba transitum parant, enumeratione maiorem capitis secundi partem, 1317a, 40—1318a, 3, complexa democraticam esse legimus mercedem comitiorum, iudicum, magistratuum, si vero minus his omnibus dari queat, magistratuum saltem, iudicum, senatorum eorumque comitiorum, quae κυρίαι ἐκκλησίαι appellentur, vel certe eorum magistratuum, qui communibus coenis utantur, ἔπειτα τὸ μισθοφορεῖν, μάλιστα μὲν πάντας, ἐκκλησίαν. δικαστήρια ἀρχάς, εἰ δὲ μή, τὰς ἀρχὰς καὶ τὰ δικαστήρια καὶ βουλὴν καὶ τὰς ἐκκλησίας τὰς κυρίας, ἢ τῶν ἀρχῶν ἃς ἀνάγκη συσσιτεῖν μετ' ἀλλήλων, 1317b, 35—38. Quae si accuratius consideramus, non possumus non mirari, quid sit,

1) Ueber die Politik des Aristoteles, in commentt. philolol. acad. Monac. V. p. 34.

quod in posteriore membro, etsi minorem numerum eorum contineat, qui mercedem accipiant, nihilominus senatores adiciantur, cum praesertim peculiaris eorum mentio, ubi iam allati sunt magistratus, non modo supervacanea sit, verum etiam, si severius rem iudicemus, abhorreat ab Aristotelis doctrina, quippe secundum quam e magistratuum genere sit etiam senatus (v. c. 8. 1322b, 12 sqq. 1323a, 6 sqq. IV, 15. 1299b, 30 sqq.). Accedit quod maxime displicet articulus, quocum et *ἀρχὰς* et *δικαστήρια* et *ἐκκλησίας* instructa sunt, soli *βουλὴν* vocabulo detractus: nam quod in Bekkeri editione non *καὶ βουλὴν*, sed *καὶ τὴν βουλὴν* legitur, mera hoc Schneideri nititur coniectura. Denique, ut de corrupta lectione *καὶ βουλὰς* a Guilelmo et M[s] codice oblata taceam, iam dudum in libro a se scripto P[1] punctis suppositis delenda esse verba significavit Demetrius Chalcondylas vix ille ingenium suum, sed potius codicem aliquem antiquiorem secutus.

Hac labe abolita altera, nisi fallor, in eodem loco remansit. Singula enim instituta democratica cum inde a 1317b, 17 sq. *τούτων δ' ὑποκειμένων καὶ τοιαύτης οὔσης τῆς ἀρχῆς τὰ τοιαῦτα δημοτικά* usque ad 38. *ἀλλήλων* in medium prolata sunt, novum eis additur plane eiusdem generis verbis *ἔτι*[2]) *δὲ τῶν ἀρχῶν τὸ μηδεμίαν ἀίδιον εἶναι, ἐὰν δέ τις καταλειφθῇ ἐξ ἀρχαίας μεταβολῆς, τότε* (*τό γε* optime emendavit Coraes) *περιαιρεῖσθαι τὴν δύναμιν αὐτῆς καὶ ἐξ αἱρετῶν κληρωτοὺς ποιεῖν*, v. 41—1318a, 3: foede igitur argumentatio interrumpitur nota interiecta multo generaliore, sed eadem ad clausulam potius his rebus imponendam aptissima *ἔτι ἐπειδὴ ὀλιγαρχία καὶ γένει καὶ πλούτῳ καὶ παιδείᾳ ὁρίζεται, τὰ δημοτικὰ δοκεῖ τἀναντία τούτων εἶναι, ἀγένεια πενία βαναυσία*, 1317b, 39—41. Quae cum ita sint, nullus dubito, quin recte Schmidtius duo haec enuntiata eadem voce *ἔτι* incipientia locos inter se permutasse intellexerit, et fortasse *ἔτι ἐπειδὴ—βαναυσία* ne genuina quidem sunt, quoniam quae his verbis oligarchiae attribuuntur, e vera Aristotelis doctrina sunt aristocratiae potius propria, nudus *πλοῦτος* a ceteris separatus oligarchiae (v. III, 7 sqq. cf. IV, 7. 8.).

Verba proxima *τὰ μὲν οὖν κοινὰ ταῖς δημοκρατίαις ταῦτ' ἐστί*, 1318a, 3, omnibus rebus hucusque congestis ea tantum contineri affirmant, quae omnibus democratiae generibus communia sint: at in loco supra tractato 1317a, 17—37 permultas earum extremae dumtaxat democratiae atque intemperatae proprias esse legimus, quippe quae hac ipsa ratione a ceteris differat, neque ullo modo possumus dubitare, quin ex vera Aristotelis sententia reapse eo melior sit democratiae species, quo minore in parte illarum rerum acquiescat. Aut igitur iam haec verba non ipsius Aristotelis sunt, sed imprudentis interpolatoris aut certe ipse Aristoteles non *κοινὰ* scripserat, sed *οἰκεῖα*, velut 1317a, 35 sqq. eos vituperat, qui democratiam vel oligarchiam vel aliam reipublicae administrandae formam condituri quae propria sunt huius formae coacervare student omnia, *ἅπαντα τὰ οἰκεῖα πρὸς τὴν ὑπόθεσιν* (intellege *τῶν πολιτειῶν*). Hoc alterum si probamus, altera fortasse lectio *τῆς δημοκρατίας*, quae a vetusta translatione una cum codicibus affinibus M[s] et P[1] suppeditatur, recipienda est, siquidem ea quoque, quae in extrema tantum democratia inveniuntur, nihilominus omnino democratiae propria sunt vocanda, quia in ceteris omnibus reipublicae administrandae formis, regno, aristocratia, politia, oligarchia, tyrannide, frustra quaeruntur.

---

2) Sic recte Aretinus, *ἐπὶ* cum Guil. et codicibus Bekkerus.

Vix enim sermonis ratio permittit, ut hac scriptura arrepta simul κοινὰ retineamus et sic fere vertamus: „Das sind nun die Eigenthümlichkeiten der Demokratie **im Allgemeinen**.“ Sed multo magis me turbant quae secuntur. Quid enim? Nonne quod solum a philosopho requisitum esse vidimus 1317a, 18—39, priusquam posset ad diversam diversorum democratiae generum constituendorum rationem transire, plane praestiterunt priora? Si igitur revera putandus est adiecisse quae proxime secuntur, cur tali modo non statim aggreditur rem, sed capitibus quarto quintoque, in quibus eam tractat, denuo alia illa praemittit nescio quae? An quidquam a quoquam desideratum iri putemus, si omnia, quae nunc interposita sunt, hoc est totum caput **tertium** finisque praecedentis, συμβαίνει δ' — φροντίζουσιν, 1318a, 3—b, 5, ne vestigio quidem relicto periissent? Quid igitur sibi volunt? Num ullus eorum usus est in disputationibus sequentibus? Immo constituitur hoc loco forma quaedam reipublicae, qua iuri democratico pariter atque oligarchico satisfieri asseverat scriptor: quod si verum est, neque inter democratias locum habet neque inter oligarchias, sed in medio genere illo, quod politiae nomine significatur: neque tamen de hac, sed prius de democratiae, deinde de oligarchiae generibus constituendis se acturum esse disertis verbis promittit Aristoteles 1317a, 16 sqq., et ipsa quaestio hoc loco instituta secundum ipsa scriptoris verba ad nihil aliud spectat nisi ad solutionem aporiae (τὸ δὲ μετὰ τοῦτο ἀπορεῖται, 1318a, 11), in quam incidat democratia extrema (ἡ κάλλιστ' εἶναι δοκοῦσα δημοκρατία καὶ δῆμος, v. 5 sq.). Ergo qui eam instituit, aut ipse quid vellet nesciebat aut optimam potius **democratiae** speciem sibi visus est construxisse: at ut hoc ei concedamus, ad hanc optimam eius speciem postea demum in exordio capitis quinti (δημοκρατιῶν δ' οὐσῶν τεττάρων βελτίστη μὲν ἡ πρώτη τάξει, 1318b, 6 sq,) genuina se vertit oratio, et ut adeo hoc condonemus scriptori, certe optima democratia, qualis in quinto capite describitur, eadem esse debet atque illa, qualem sibi finxit qui quartum inseruit. Atqui multo aliter se res habet. Nempe in illa omnes cives, et divites et pauperes, pari suffragio utuntur, sed aditus ad magistratus non omnibus patet neque comitia habere solent nisi ad magistratus creandos et paucas alias res tractandas cetera omnia magistratibus permittentes, in hac omnibus civibus in duas classes pauperiorum et locupletiorum ita divisis, ut, si recte scriptoris verba intellego, altera alteram, a qua numero sociorum maxime differt, bonorum magnitudine aequet, ea tantum rata sunt, quae aut maiori utriusque classis parti placuerunt, aut, ubi minor tantum alterius cum alterius maiore consentit, tali, cuius census maior est quam eius, quae alteri sententiae se addixit. Sed non solum turbant haec omnia legitimum nexum argumentationis atque aliena sunt a germana Aristotelis doctrina, verum etiam miram sane ostendunt concludendi rationem. Si enim revera iuri democratico, id est aequalitati secundum numerum distinctae, consentanea est democratia ultima (1318a, 3—10), quomodo deinde nihilominus in quaestionem potest vocari (τὸ δὲ μετὰ τοῦτο ἀπορεῖται, v. 11), utrum haec cum iure illo magis concordet an altera illa, quam sibi optimam excogitavit falsarius (v. 11—18)? Necdum tamen haec delirasse contentus, cur possit in quaestionem vocari, ita confirmat, ut democratiae asseclis hoc iustum videri moneat, quod pluribus numero placeat, oligarchiae quod superioribus pecunia (φασὶ γὰρ οἱ δημοτικοὶ τοῦτο δίκαιον ὅ τι ἂν δόξῃ τοῖς πλείοσιν, οἱ δ' ὀλιγαρχικοὶ ὅ τι ἂν δόξῃ τῇ πλείονι οὐσίᾳ κ. τ. λ., v. 18—21.), sed in utroque inaequalitatem et iniustitiam inesse (ἔχει δ' ἀμφότερα ἀνισότητα καὶ ἀδικίαν, v. 21 sq.). Inaequalitas quomodo insit, frustra quaeri-

mus argumentum in demonstratione sequente *εἰ μὲν γὰρ ὅ τι ἂν οἱ ὀλίγοι, τυραννίς (καὶ γὰρ ἐὰν εἷς ἔχῃ πλείω τῶν ἄλλων εὐπόρων, κατὰ τὸ ὀλιγαρχικὸν δίκαιον ἄρχειν δίκαιος μόνος), εἰ δ' ὅ τι οἱ πλείους κατ' ἀριθμόν, <οὐκ>* [3]) *ἀδικήσουσι δημεύοντες τὰ τῶν πλουσίων καὶ ἐλαττόνων κ. τ. λ.*, v. 22—26), ad summum autem perversitatis fastigium perveniunt quae proxime adiciuntur, *τίς ἂν οὖν εἴη ἰσότης, ἣν ὁμολογήσουσιν ἀμφότεροι, σκεπτέον ἐξ ὧν ὁρίζονται δικαίων ἀμφότεροι· λέγουσι γὰρ ὡς ὅ τι ἂν δόξῃ τοῖς πλείοσι τῶν πολιτῶν, τοῦτ' εἶναι δεῖ κύριον* (v. 27—29). Hic enim eam sibi aequalitatem, in qua et democratiae cultores et oligarchiae consentiant, quaerendam esse censet nugator ex eis aequalitatis definitionibus, quas et hi et illi proponant, dicere autem utrosque quidquid pluribus civium placeat ratum esse debere. Quid? hocine etiam oligarchiae asseclae profitentur? Ne longus sim, qui semel a me admonitus talia in posterum quoque putet ipso Aristotele digna esse, iudicio suo gaudeat, ego haec omnia ab eo abiudicanda esse minime dubito [4]).

Verumtamen additamentum *ἢ τοῖς πλείοσι* in verbis *ὅ τι ἂν ἀμφοτέροις δόξῃ ἢ τοῖς πλείοσι, τοῦτο κύριον ἔστω, ἐὰν δὲ τἀναντία δόξῃ, ὅ τι ἂν οἱ πλείους καὶ ὧν τὸ τίμημα πλεῖον* (v. 31—33.) non tam ipsi interpolatori quam librario tribuam. Cum enim in utraque haud dubie civium classe maior suffragiorum numerus valeat, etiam id, quod maiori tantum utriusque ordinis parti visum est, iam est totius ordinis utriusque decretum: quapropter non possum cum Schmidtio facere *ἢ <ἑκατέρων> τοῖς πλείοσι* et praeterea *ὁποτέρων* pro *ὅ τι ἂν οἱ πλείους καὶ ὧν* mihi proponente, quamquam is primus his coniecturis mihi de verbis illis suspicionem movit. Immo, nisi vehementer fallor, antiquitus pro *οἱ πλείους* (v. 33.) extabat varia lectio *τοῖς πλείοσι*, id quod ut notaretur, in marginibus codicum olim adscribebatur *ἢ τοῖς πλείοσι*, quod postea loco alieno in ipsa verba irrepsit. Contra pro *καὶ ὧν* cum Spengelio [5]) malim *ὧν καί*. Vertemus enim: „diejenige Mehrzahl (sei es nun der Armen oder der Reichen) welche zugleich (zusammen mit der gleichstimmigen Minderzahl der anderen Classe) die höhere Schatzung hat.“

In capite quarto de optima, sicut diximus, democratia constituenda, quae est agricolarum, disputans mentionem facit Aristoteles legum, quibus populus ad operam agriculturae potissimum dandam incitetur, sunt autem verba haec: *πρὸς δὲ τὸ κατασκευάζειν γεωργὸν τὸν δῆμον τῶν τε νόμων τινὲς τῶν παρὰ τοῖς παλαιοῖς κειμένων τὸ ἀρχαῖον χρήσιμοι πάντες, ἢ τὸ ὅλως μὴ ἐξεῖναι κεκτῆσθαι πλείω γῆν μέτρου τινὸς ἢ ἀπό τινος τόπου πρὸς τὸ ἄστυ καὶ τὴν πόλιν (ἦν δὲ τὸ [γε] ἀρχαῖον ἐν πολλαῖς πόλεσι νενομοθετημένον μηδὲ πωλεῖν ἐξεῖναι τοὺς πρώτους κλήρους. ἔστι δὲ καὶ ὃν λέγουσιν Ὀξύλου νόμον εἶναι τοιοῦτόν τι δυνάμενος, τὸ μὴ δανείζειν εἴς τι μέρος τῆς ὑπαρχούσης ἑκάστῳ γῆς)· νῦν δὲ δεῖ διορθοῦν καὶ τῷ Ἀφυταίων νόμῳ*; 1319a, 6—14. In quibus *τε* (v. 7.) secludentem Coraem in editione mea perperam secutus iam particulae huic secundum anacoluthiam usitatissimam respondere *δὲ* (v. 15.) cognovi, cum aperte antiquis legibus, de quibus antea sermo erat, *νῦν δὲ* verbis recentior Aphytaeorum opponatur. Obscuratur quidem mutua duorum membrorum ratio eo, quod iam priori bis *δὲ* insertum est v. 10. et v. 12, sed

---

3) *οὐκ* recte addidit Stahrius.

4) Sed de alia re dubius sum, num post verba *διελεῖν μέν, οὕτως ἔπειτα* (1318a, 14 sq.) exciderit *δ'*, quod potuit facillime fieri propter similitudinem litterarum *Α* et *Δ*.

5) Aristotelische Studien III. p. 56 (in comm. philol. ac. Mon XI. p. 108).

quae inde ab ἦν δὲ (v. 10.) usque ad γῆς (v. 14.) leguntur, non sunt nisi parenthesis, qua eis, quae antea commemoratae erant, legibus antiquis etiam aliae nonnullae alius generis adiciantur. Quod ut melius pateat, sicut recte ἔστι δὲ καὶ v. 12. scriptum est, ita καὶ etiam v. 10. post ἦν δὲ inserendum esse coniciam. Offendunt praeterea verba τῶν νόμων τινὲς τῶν παρὰ τοῖς παλαιοῖς κειμένων τὸ ἀρχαῖον χρήσιμοι πάντες, ἢ κ. τ. λ. duplici de causa. Primum enim neque τὸ ἀρχαῖον et, quod offerunt cum Guilelmo M^s et P^1, παρὰ τοῖς παλαιοῖς iuxta posita possunt ferri neque, id quod recte perspexit Madvigius [6]), altera lectio, quae e recensionis vulgatae codicibus in omnes editiones transiit, παρὰ τοῖς πολλοῖς idoneum praebet sensum, quoniam quaecunque leges sunt non apud vulgum, sed apud civitates extant: quare si haec sola lectio nobis tradita esset, Madvigius aut sub πολλοῖς nomen populi latere aut τοῖς ante hoc verbum delendum esse coniectans profecto me non haberet adversarium. Nunc vero πολλοῖς potius e παλαιοῖς, ut scrupulus, de quo dixi, tolleretur, male correctum esse multo probabilius, ne dicam plane exploratum mihi videtur. Unde sequitur τὸ ἀρχαῖον aut variam lectionem antiquitus fuisse in aliis exemplaribus pro παρὰ τοῖς παλαιοῖς scriptam aut, id quod magis probo, non nisi e dittographia ortum esse, cum v. 10. non modo τό γε ἀρχαῖον ante ἐν πολλαῖς redeat, sed etiam γε, in quo addito unicum inest horum verborum ab illis discrimen, item vulgatae tantum recensionis proprium sit: certe in M^s et P^1 codicibus non legitur nec Guilelmus particulam vertit, quamquam huic rei non nimium tribuendum est, cum paene semper hoc facere supersedeat. Deinde πάντες vocabulo suo iure offensus Coraes in eius locum lenissima mutatione posuit πάντως, Sauppius, ut qui hanc coniecturam non sufficere probe intellexerit, sibi πάντως, καὶ pro πάντες, ἢ probari in epistula ad me data scripsit. Mihi, ut ingenue loquar, ne hoc quidem satisfacit. Mitto, quod πάντως vox prorsus superflua est in hoc sententiarum ordine: neque vero de legibus et aliis rebus, sed de solis legibus hoc loco sermonem esse posse censeo neque video, quomodo quod vetitum est (τὸ μὴ ἐξεῖναι) aliud quid esse queat atque legum argumentum. Quae sententia ut restituatur, πάντες ex aliquo participio mutilatum esse fere certum mihi videtur: nisi fallor, fuit <καθισ>τάντες.

Paulo post v. 22. in ceteris codicibus omnibusque in editionibus τὰ πρὸς τὰς πολεμικὰς πράξεις οὗτοι γεγυμνασμένοι, sed in M^s τὰ πρὸς τὰ πολεμικὰ κ. τ. λ. leguntur et Guilelmus non solum eandem scripturam τὰ πολεμικά, verum, ut videtur, etiam τὰς πρὸς pro τὰ πρὸς in codice suo invenit. Ego quidem, donec alia exempla afferantur, posse pro γυμνάζεσθαι πρός τι etiam γυμνάζεσθαί τι dici aegre crediderim. Duae igitur potius mihi olim traditae fuisse videntur lectiones πρὸς τὰ πολεμικὰ et πρὸς τὰς πολεμικὰς πράξεις, e quibus perperam in unam conflatis postquam effectum sit quod offerunt M^s et Guilelmus, τάς vel τὰ πρὸς τὰ πολεμικὰ πράξεις, hoc in vulgata recensione non prorsus bene in τὰ πρὸς τὰς πολεμικὰς πράξεις correctum esse coniciam.

In eis democratiis, quarum cives agro colendo victum quaerant, raro comitia fieri, Aristoteles, sicut iam supra diximus, monet, 1318b, 9—16, ubi contra magnum numero sit vulgus urbanum, et saepissime ea haberi et ab agricolis parum frequentari, 1319a, 24—32. Ubi tamen praedia longe sint ab urbe remota, magnam civium multitudinem cogi ruri habitare, unde fieri, ut etiam si urbs

6) Advers. crit. I. p. 468.

vulgo abundet, hoc tamen in eiusmodi democratiis non audeat sine paganis comitia gerere, quapropter vel ibi institui facile posse aut politiam aut saltem optimam democratiae speciem. Sic si probe intellexi ordinem sententiarum, sequitur, ut in verbis ὅπου δὲ καὶ συμβαίνει τὴν χώραν τὴν θέσιν ἔχειν τοιαύτην ὥστε [τὴν χώραν] πολὺ τῆς πόλεως ἀπηρτῆσθαι, ῥᾴδιον καὶ δημοκρατίαν ποιεῖσθαι χρηστὴν καὶ πολιτείαν· ἀναγκάζεται γὰρ τὸ πλῆθος ἐπὶ τῶν ἀγρῶν ποιεῖσθαι τὰς ἀποικίας, ὥστε δεῖ, κἂν ἀγοραῖος ὄχλος ᾖ, μὴ ποιεῖν ἐν ταῖς δημοκρατικαῖς ἐκκλησίαις ἄνευ τοῦ κατὰ τὴν χώραν πλήθους, 1319a, 32—38, in quibus pro ἐκκλησίαις v. 37. recte praebent ἐκκλησίας W[b] L[s] Aretinus Aldus pr. P[6] et corr. P[3] atque non minus recte δημοκρατίαις pro δημοκρατικαῖς restituerunt Camerarius et Lambinus, etiam τοιαύταις vel ταῖς <τοιαύταις> pro ταῖς scribendum et v. 36. δεῖ, quod iam Aretinus non vertit duce fortasse codice suo, praeeunte Corae secludendum sit. Quod si sunt qui dissentiant, doceant me, quomodo verba ἀναγκάζεται γὰρ — πλήθους cum enuntiato praecedente cohaereant. Quae causam afferunt, cur in eiusmodi civitatibus aut politia aut bona democratia locum idoneum habeat. Aut igitur haec demonstratio iam verbo ἀποικίας finita est aut simul continet ea, quae ex hucusque dictis colliguntur ὥστε κ. τ. λ. Atqui si iam illo verbo terminatur, quomodo inde, quod multi civium coacti sunt in pagis vivere, concludi potest ad talem civitatem, quamvis grege urbana referta sit, bonam tamen democratiam quadrare, nisi addatur, cur in tali rerum condicione gubernaculum reipublicae non facile queat in gregis huius manus venire? Et quid tum sibi vult consecutio ὥστε κ. τ. λ., ut quae tum ad id, quod praecedit et hac causa allata confirmatur, enuntiatum ὅπου — πολιτείαν pertineat? Igitur quia propter magnum paganorum numerum in eis civitatibus, quarum praedia longius ab urbe absunt, aut politia potest aut bona democratia facile institui, hanc ob causam comitia non debent haberi sine multitudine ruri habitante? Nonne talibus positis contraria probantur? Sin demonstratio usque ad clausulam huius consecutionis extendenda est, δεῖ et ταῖς vocabulis intactis relictis sententia oritur haec non minus, opinor, sana ratione destituta: quia propter multitudinem paganorum in talibus civitatibus extantem in omnibus democratiis, etiamsi urbs vulgo repleta sit, non debent nisi arcessitis paganis comitia haberi, ideo tales civitates fundamenta continent bonae democratiae, ne dicam politiae. Unum addo: ne in arbitrio quidem rectorum civitatis positum est, utrum raro an saepe, utrum cum paganis an sine eis velint comitia habere, immo qualis populus est, Aristoteles inquit 1318b, 9 sqq. 1319a, 4 sqq., talis etiam democratiae ratio.

In capitis septimi verbis τοῖς τὸ τίμημα κτωμένοις ᾖ, καθάπερ Θηβαίοις, ἀποσχομένοις χρόνον τινὰ τῶν βαναύσων ἔργων, 1321a, 28—30, dativus Θηβαίοις non sine causa offensionem peperit Camerario et Zwingero: vix tamen aut nominativus Θηβαῖοι, quem ille, aut accusativus Θηβαίους, quem hic praetulit, melius se habent, quapropter, si quidem mutatione opus est, παρὰ praepositionem ante hunc dativum adiciendam esse puto, utpote quae post καθάπερ facillime potuerit excidere.

Denique in capite octavo duos habeo locos, de quibus pauca moneam. Et in posteriore quidem ὥστ' εἰ μὴ γινομένων (intellege δικῶν) κοινωνεῖν ἀλλήλοις ἀδύνατον, καὶ πράξεων μὴ γινομένων, 1322a, 6 sqq., satis erit dixisse mihi bis fortasse ἀδύνατον, <ἀδύνατον> scribendum videri, quae vox nisi semel excidit, certe cogitatione eam iterandam esse certissimum est,

talis autem ellipsis vel in Aristotele nescio an nimis dura sit. Neque priore loco 1321b, 16 sqq., *καὶ τοῦτ' ἐστὶν ὑπογυιώτατον πρὸς αὐτάρκειαν, δι' ἣν δοκοῦσιν εἰς μίαν πολιτείαν συνελθεῖν,* si *πολιτείαν* verbum summa difficultate laborare contendo, vereor, ne mihi quisquam obloquatur. Quid enim significat? Utrum, ut plerumque, formam reipublicae administrandae an, ut raro, universitatem civium? Nam quarum praeterea significationum capax est, omnes ab hoc loco alienissimas esse nemo negabit. At primum neque in unam reipublicae formam neque in unam civium universitatem coisse cives satis recte per sermonis rationem, nisi fallor, dici licet, deinde ut liceat, tamen neque haec neque illa ab Aristotele usquam vocatur nec video, quomodo queat vocari sibi ipsi sufficiens, sed eo saepius vocatur civitas, denique de civitate potius hoc quoque loco philosophum esse locutum probare videntur quae praecedunt, *σχεδὸν γὰρ ἀναγκαῖον πάσαις ταῖς π ό λ ε σ ι τὰ μὲν ὠνεῖσθαι τὰ δὲ πωλεῖν πρὸς τὴν ἀλλήλων ἀναγκαίαν χρείαν* (v. 14—16), vix enim dubito, quin totius huius enuntiati sententia fere haec sit: vendere et emere omnibus civitatibus necessarium et maxime quidem ad id ipsum necessarium est, propter quod omnino in unam civitatem eius socii coierunt, ad *αὐτάρκειαν*. Quae si recte disputavi, scribendum est *π ό λ ι ν*.

Iam me verto ad librum q u i n t u m. In cuius capite p r i m o post verba *ὅθεν στασιάζουσιν. διὸ καὶ αἱ μεταβολαὶ γίνονται διχῶς,* 1301b, 5 sq., ut nunc se membra excipiunt, non duo, id quod propter *διχῶς* prorsus necessarium est, sed quattuor rationes secuntur, *ὁτὲ μὲν γὰρ πρὸς τὴν πολιτείαν, ὅπως ἐκ τῆς καθεστηκυίας ἄλλην μεταστήσωσιν κ. τ. λ.*, v. 6—10, *ὁτὲ δὲ οὐδὲ πρὸς τὴν καθεστηκυῖαν πολιτείαν, ἀλλὰ τὴν μὲν κατάστασιν προαιροῦνται τὴν αὐτήν, δι' αὐτῶν δ' εἶναι βούλονται ταύτην κ. τ. λ.*, v. 10—13, *ἔτι περὶ τοῦ μᾶλλον καὶ ἧττον κ. τ. λ.*, v. 13—17, *ἔτι πρὸς τὸ μέρος τι κινῆσαι τῆς πολιτείας κ. τ. λ.*, v. 17—26. At si accuratius rem perscrutamur, tertia et quarta cohaerent cum prima, ut quae omnes pertineant ad formam reipublicae aut plane mutandam aut intendendam saltem vel remittendam (*ἢ ἵνα ἐπιταθῶσιν ἢ ἀνεθῶσιν*, v. 17.) aut denique ex parte novandam: quapropter secundam post quartam, id est *ὁτὲ δ' — μοναρχίαν*, v. 10—13, post *ταύτῃ τῇ πολιτείᾳ* (vulg. *τῇ πολιτείᾳ ταύτῃ*), v. 26, si transposuerimus, simul grammatice inter se optime respondebunt membra primaria duo sibi invicem opposita particulis *ὁτὲ μὲν* et *ὁτὲ δὲ*.

Alius huius capitis locus *διὸ καὶ μάλιστα δύο γίνονται πολιτεῖαι, δῆμος καὶ ὀλιγαρχία· εὐγένεια γὰρ καὶ ἀρετὴ ἐν ὀλίγοις, ταῦτα δ' ἐν πλείοσιν· εὐγενεῖς γὰρ καὶ ἀγαθοὶ οὐδαμοῦ ἑκατόν, ἄποροι δὲ πολλοὶ πολλαχοῦ,* 1301b, 39 - 1302a, 2, etsi emendatione indiget, miror tamen, quod L a m b i n u s *τἀναντία* pro *ταῦτα* restituere et *καὶ κακοὶ* post *ἄποροι δὲ* adicere voluit, atque etiam magis, quod B e k k e r u s in altera editione *τἀναντία* recepit. Contraria enim nobilitati et virtuti sunt ignobilitas et pravitas, non paupertas et pravitas, neque paupertate vel ignobilitate et pravitate, sed paupertate et opulentia democratia et oligarchia nituntur, nobilitate et virtute aristocratia. Itaque *ταῦτα* ad *δῆμος καὶ ὀλιγαρχία* referendum non ipsas quidem has reipublicae formas, sed liberiore modo haec eorum fundamenta significat, ut sententia sit haec: raro invenitur aristocratia, democratia et oligarchia fere solae in civitatibus occurrunt, nam illius fundamenta, nobilitas ac virtus, in paucis, harum, paupertas et opulentia, in pluribus extant, quoniam nobiles ac boni nusquam centum numero sunt, egeni atque opulenti usquequaque multi. Ut vero haec sententia verbis reapse exprimeretur, *καὶ ε ὔ π ο ρ ο ι* potius post *ἄποροι δὲ* iusto iure desi-

deravit Stahrius. Ceterum Guilelmus tantum et rc. P^3 offerunt *ἄποροι*, M^a $P^{1.2.4.}$ R^b V^b L^a Aretinus Aldus cum pr. P^3 *εὔποροι*.

Haud multo difficilior est quaestio de initio capitis secundi *ἐπεὶ δὲ σκοποῦμεν ἐκ τίνων αἵ τε στάσεις γίνονται καὶ αἱ μεταβολαὶ περὶ τὰς πολιτείας, ληπτέον καθόλου πρῶτον τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς αἰτίας αὐτῶν. εἰσὶ δὲ σχεδὸν ὡς εἰπεῖν τρεῖς τὸν ἀριθμόν, ἃς διοριστέον καθ' αὐτὰς τύπῳ πρῶτον*, 1302a, 16—20. Etenim si revera tres essent origines et causae seditionum et commutationum, quibus omnes reipublicae administrandae formae subiectae sunt, et de eis tantum in sequentibus dissereretur, recte se omnia haberent: at septem potius esse quodammodo et quodammodo etiam plures docemur v. 34 sqq., triumque rerum earum, de quibus acturus est scriptor, unam tantum in eo positam esse, ut exploretur, quae sint origines illae causaeque, clarissime apparet ex explicatione proxime adnexa *δεῖ γὰρ λαβεῖν πῶς τε ἔχοντες στασιάζουσι καὶ τίνων ἕνεκεν καὶ τρίτον τίνες ἀρχαὶ γίνονται τῶν πολιτικῶν. ταραχῶν καὶ τῶν πρὸς ἀλλήλους στάσεων*, v. 20—22: quarum rerum prima tractatur v. 22—31. (*τοῦ μὲν οὖν αὐτοὺς ἔχειν πως — πῶς μὲν οὖν ἔχοντες στασιάζουσιν, εἴρηται* 7)), secunda v. 31—34. (*περὶ δὲ ὧν — πόλεσιν* 8)), tertia v. 34—c. 4. 1304b, 7. (*αἱ δ' αἰτίαι καὶ ἀρχαὶ — καθόλου μὲν οὖν περὶ πάσας τὰς πολιτείας αἱ ἀρχαὶ καὶ αἰτίαι τῶν στάσεων καὶ τῶν μεταβολῶν τοῦτον ἔχουσι τὸν τρόπον*). Vestigium veri in M^a et P^1 codicibus, ut qui v. 18. pro *εἰσὶ* habeant *ἐστι*, servatum est, quod secuti, ut hoc *ἐστί* recipiat subiectum quod respondeat, *τρία*, *ἅ*, *αὐτὰ* v. 19. pro *τρεῖς*, *ἅς*, *αὐτὰς* sine ulla cunctatione reponemus. Sed cum antea dixerit Aristoteles universe prius origines et causas seditionum et commutationum esse sumendas, quis feret eum ex hac ipsa re concludentem tria esse determinanda, quorum unum dumtaxat atque tertium illud sit ipsum? Pessime igitur *δὴ* v. 18. Bekkerus recepit, multo melius alii editores *δὲ* vetustae translationis et M^a P^1 R^b codicum auctoritate confirmatum, at ne hoc quidem sanum videtur, sed, quod saepissime in codicibus cum eo permutatur, *γὰρ* solum, si quid sapio, omnia expedit. Eam enim ob rem origines et causae commutationum accuratius investigandae sunt, quia haec res trium earum, quae omnino in tota eiusmodi quaestione dignae sunt consideratione, una est eaque (id quod, cum reliquae duae paucis absolvantur, in hac tractanda paene ad finem usque capitis quarti Aristoteles versetur, cogitando facile addimus) et gravissima et uberrima.

In verbis capitis quarti *οἷον συνέβη καὶ ἐν Συρακούσαις ἐν τοῖς ἀρχαίοις χρόνοις· μετέβαλε γὰρ ἡ πολιτεία ἐκ δύο νεανίσκων στασιασάντων . . . θατέρου γὰρ ἀποδημοῦντος ἑταῖρος ὤν τις τὸν ἐρώμενον αὐτοῦ ὑπεποιήσατο*, 1303b, 20—24, Coraes scripsit <*ἅτερος*> *ἑταῖρος ὢν* [*τις*], mihi verisimilius est *ἅτερος* in *ἑταῖρος* vocabuli locum esse substituendum, *ὤν τις*, quae in editione mea secludenda esse conieci, cum unde potuerint irrepere, nequaquam dignosci queat, corrupta potius esse hodie putaverim, quamquam quemadmodum emendanda sint minime assequor: fortasse in *τις* latet substantivum vel adiectivum truncatum velut <*ὑβρισ-*>*τής*.

---

7) Verba *οἱ μὲν γὰρ — μείζους*, v. 24—30, interpungenda sunt sic: *οἱ — ἔλαττον* (*τούτων — ἀδίκως*)· *ἐλάττους τε γὰρ κ. τ. λ.* Nam *ἐλάττους τε γὰρ κ. τ. λ.* spectant ad *οἱ — ἔλαττον*. Melius igitur *τούτων — ἀδίκως* post *ἐλάττους — μείζους* posuisset Aristoteles, sed talia sunt apud eum frequentissima. V. quae collegit Thurotus Revue archéol. 1867. II. p. 205. n. 3.

8) V. tamen quae de verbis *καὶ γὰρ — πόλεσιν*, v. 32—34, disseruit Boeckerus De quibusd. Polit. Arist. loc. p. 37 sqq.

Contra alius eiusdem capitis locus, *καὶ ὅλως δὲ δεῖ τοῦτο μὴ λανθάνειν, ὡς οἱ δυνάμεως αἴτιοι γενόμενοι, καὶ ἰδιῶται καὶ ἀρχαὶ καὶ φυλαὶ καὶ ὅλως μέρος καὶ ὁποιονοῦν πλῆθος, στάσιν κινοῦσιν* 1304a, 33—36, in quo primus haesit Spengelius[9]) aut *ὅλως δὴ* prorsus delenda aut in *ὅλον* mutanda esse coniciens, tam desperatis remediis mihi non egere videtur. Aut enim vehementer fallor aut *καὶ ὅλως κ. τ. λ.* prorsus recte opponuntur verbis prioribus *μεταβάλλουσι δὲ καὶ εἰς ὀλιγαρχίαν καὶ εἰς δῆμον καὶ εἰς πολιτείαν καὶ ἐκ τοῦ εὐδοκιμῆσαί τι ἢ αὐξηθῆναι ἢ ἀρχεῖον ἢ μόριον τῆς πόλεως,* v. 17—19, quorum deinde exempla dedit Aristoteles v. 20—33 (*οἷον — πολιτείαν*), si quidem neque solum eam ob causam, quod magistratus aliquis aut alia pars civitatis propter merita in patriam incrementum cepit neque in oligarchiam solum et democratiam et politiam civitatum formae mutantur, sed omnino qui potentiam civitatis magno opere auxerunt, ad omnis generis seditiones ansam dant. Quamobrem lenissima sufficit mutatio *δὴ* particulae in *δέ*, idque in exemplo suo legisse videtur Guilelmus: quamquam enim in translatione ab eo parata traditum nobis est „etiam", tamen non *καὶ* in illo exemplo fuisse crediderim sed pro „etiam", ut saepius, „autem" esse corrigendum.

In capite quinto[10]) haud male Amdohrius, qui quondam e civibus academiae nostrae erat, verba *ἐγίνοντο δὲ τυραννίδες πρότερον μᾶλλον ἢ νῦν καὶ διὰ τὸ μεγάλας ἀρχὰς ἐγχειρίζεσθαί τισιν, ὥσπερ — πρύτανις,* 1305a, 15—18, post *ὧν* v. 28. traicienda esse coniecit. Certe et quae v. 10—15. leguntur, *αἴτιον δὲ τοῦ τότε μὲν γίνεσθαι, νῦν δὲ μὴ — τοιοῦτον,* et quae v. 18—28, *ἔτι δὲ — ὧν,* explicant, quomodo factum sit, ut antiquitus demagogi saepissime evaderent tyranni, cum postea tale quid minime fieri soleret, contra *ἐγίνοντο — πρυτάνεις* id tantum, cur antiquitus multo saepius tyrannides extiterint quam aetate posteriore.

Oligarchiae mutationes in capite sexto perlustrans duas earum causas esse manifestissimas Aristoteles monet, alteram, si ei, penes quos est omnis potestas, plebi iniuriam faciunt, alteram, si inter se ipsi discordes sunt, 1305a, 37—b, 1. Verba enim *ἔχει δὲ καὶ ἡ ἐξ ἄλλων ἀρχὴ στάσεως διαφορᾶς* (b, 1.), cum causae prius allatae nulla addita sint discrimina, nisi quis ea excidisse cum Coringio credere malit, a Spengelio[11]) recte emendata esse ita: *ἔχει δὲ καὶ ἡ ἐξ ἀλλήλων ἀρχὴν στάσεως διαφορά* certissimum est, neque si Conringium potius secuti simul, id quod prorsus necessarium est, pro *ἄλλων* aut *ἀλλήλων* cum Spengelio aut *αὐτῶν* cum Nickesio[12]) scribamus, aliter se res habet. Namque secuntur quinque rationes, quibus propter mutuas discordias potentium oligarchia evertatur, si quidem hoc fieri docemur et ubi nimis pauci inter eos ipsos honorum participes sint, velut non filius una cum patre minoresque natu fratres cum maiore (*ὁτὲ μὲν γὰρ — πολιτείαν,* 1305b, 2—22[13])), et ubi ambitione inducti

---

9) Arist. Stud. III. p. 59 (111).

10) 1304b, 24 sqq., ubi leguntur *καὶ τοῦτο ἐπὶ πολλῶν ἄν τις ἴδοι γινόμενον*, malim *γενόμενον*, quoniam non tam hoc fieri quam factum esse multis locis videre aliquis potest.

11) L. l. p. 59 (111).

12) De Arist. Pol. libris p. 131. *αὐτῶν* adscriptum iam est in margine editionis Basil. III.

13) Postquam v. 4 sq. legimus *οἷον ἐν Μασσαλίᾳ καὶ ἐν Ἴστρῳ καὶ ἐν ἄλλαις πόλεσι συμβέβηκεν*, deinde in verbis *καὶ ἔνθα μὲν πολιτικωτέρα ἐγένετο ἡ ὀλιγαρχία, ἐν Ἴστρῳ δ' εἰς δῆμον ἀπετελεύτησεν, ἐν Ἡρακλείᾳ δ' ἐξ ἐλαττόνων εἰς ἑξακοσίους ἦλθεν*, v. 10—13, pro *ἔνθα* expectamus *ἐν Μασσαλίᾳ*. Guilelmi codex habuit potius *ἐν Κῷ*, quod recepi, quia stare saltem potest propter supra addita *καὶ ἐν ἄλλαις πόλεσι*. Verba autem 18. *καὶ* —22. *πολιτείαν* spuria

nonnulli ex eis demagogorum partes agant (*κινοῦνται δὲ — δημαγωγούντων*, v. 22 sq.) aut ceteris blandientes (v. 23—27.) aut plebi (v. 28—39.[14])), et ubi quidam eorum rem familiarem consumpserint intemperanter vivendo (*γίνονται*[15]) *δὲ — Πόντῳ*, v. 39—1306a, 9), et ubi alii eorum ab aliis contumeliose tractati sint in rebus nuptialibus .vel iudicialibus (*γίνονται δὲ — κύφωνι*, 1306a, 31 — b, 2), denique ubi quidam ex eorum numero nimis tyrannicum, quod ceteri in plebem exercent, imperium improbent .(*πολλαὶ δὲ — ὀλιγαρχία* 1306b, 3—5). Contra ea concordem oligarchiam haud facile ex se ipsa interire cum iam 1306a, 9 sqq. legamus, falso et haec et quae proxime secuntur interposita esse luce clarius est, unde non dubitavi in editione mea haec omnia usque ad *Ἰφιάδου* v. 31. post *ὀλιγαρχία*, 1306b, 5, ut traicienda notare. Quod enim additur oligarchiam tum quoque everti, ubi ei alteram oligarchiam inserant (*καταλύονται δὲ — γερόντων*, v. 12 - 19), ne forte hoc ipsis illis rationibus adnumeremus, quibus haec reipublicae forma propter ipsorum opulentorum dissidia dilabatur, impedire videtur exemplum, quo res illustratur. Itaque haec altera oligarchia iam ipsa potius est labes prioris, ut quae ea inculcata e leniore et meliore oligarchiae forma in malam paucissimorum dynastiam transgressa sit (v. inprimis *δυναστευτικὴν* v. 18.) Quae autem postea secuntur, *γίνεται δὲ μεταβολὴ τῶν ὀλιγαρχιῶν — Ἰφιάδου*, v. 19—31, fortasse ne genuina quidem sunt. Quamquam enim duas causas supra indicatas, quae oligarchiae excidium parent, non solas esse, sed, id quod dixi, manifestissimas tantum supra monuit Aristoteles, ideoque ut tertiam infra profert 1306b, 6 sqq. (*γίνονται δὲ καὶ ἀπὸ συμπτώματος μεταβολαὶ κ. τ. λ.*) ita quartam iam hoc loco bene potuit proferre, non potuit tamen plane aliena dicere. Qui enim oligarchiam contendit tum in bello dirui tum in pace addens deinde rationem, qua et in bello et in pace hoc fiat, is, nisi nugari ei lubet, nulla omnino alia ratione concidere hanc formam reipublicae contendit. Praeterea ne nova quidem omni ex parte causa est: immo quae in bello fiunt ideo fiunt, quia potentes plebi diffidunt, quippe quam male a se tractatam esse haud ignorent, quae in pace, ideo, quia altera ipsorum pars alteri diffidit, hoc est quia discordes sunt inter se ipsi: ergo illud ad primam, hoc ad secundam causam recedit.

Neque per totum caput septimum, in quo aristocratiae et politiae permutationes explanantur, ipsius Aristotelis ingenium agnoscere possum. Nam quae 1307a, 5—9. leguntur, *λύονται δὲ μάλιστα αἵ τε πολιτεῖαι καὶ αἱ ἀριστοκρατίαι διὰ τὴν ἐν αὐτῇ τῇ πολιτείᾳ τοῦ δικαίου παρέκβασιν· ἀρχὴ γὰρ τὸ μὴ μεμῖχθαι καλῶς ἐν μὲν τῇ πολιτείᾳ δημοκρατίαν καὶ ὀλιγαρχίαν, ἐν δὲ τῇ ἀριστοκρατίᾳ ταῦτά τε καὶ τὴν ἀρετήν*, veram et germanam continent eius doctrinam, secundum quam aristocratia optima, quae simul omnino excepto optimo regni genere optima est reipublicae forma, solius virtutis rationem habet, ceterae aristocratiae a politia eo differunt, quod democratiae et oligarchiae mixtioni addunt saltem hanc rationem: sed verba proxima *μάλιστα δὲ τὰ δύο — μεμιγμένη*, v. 10 - 40, docent potius mixtas e democratia et oligarchia formas ad democratiam magis vergentes politias, ad oligarchiam aristocratias recte nuncupari, eamque ob

esse videntur: certe qui hoc exemplum attulit, non attulit idoneum, quoniam non *ἐξ ἀλλήλων* vel *ἐξ αὐτῶν* haec erat *ἀρχὴ στάσεως* vel *διαφορά*.

14) Causa huius rei triplex affertur, v. 29. *οἷον — 33. συνέβαινεν*, v. 34. *καὶ — 36. Πόντῳ*, v. 36. *ἔτι — 38. δῆμον*.

15) Errore in editione mea comma ante *γίνονται* posui pro puncto.

causam politias aristocratiis esse stabiliores. Qua re iam Schnitzerus recte offensus est.[16]) Similiter in libri quarti capite septimo, ubi Aristoteles, postquam priorem illam de aristocratiis vulgo hoc nomine appellatis doctrinam protulit, nisi quod alterum ibi adiunxit genus, in quo sola democratia cum virtute misceatur, summatim haec repetens verbis ἀριστοκρατίας μὲν οὖν παρὰ τὴν πρώτην τὴν ἀρίστην πολιτείαν ταῦτα δύο εἴδη, 1293b, 18 sq., clausulam imponit quaestioni de hac reipublicae forma institutae ad politiam transiturus, subito in hac clausula adiciuntur, quorum in ipsa illa quaestione nec vola apparuit nec vestigium, καὶ τρίτον ὅσαι τῆς καλουμένης πολιτείας ῥέπουσι πρὸς τὴν ὀλιγαρχίαν μᾶλλον (v. 20 sq.). Quae verba cum mihi propter genetivum sic nude adhibitum displicent, ut aut ἀπὸ librariorum culpa intercidisse statuam aut, si is, qui haec scripsit, praepositionem non addiderit, hac quoque in re interpolatoris manum agnoscam, tum contra eorum opinionem, qui tale inter aristocratias et politias discrimen statuunt, mox ibidem in capite octavo ipse pugnat Aristoteles veramque suam doctrinam contra eos denuo profert. Ergo utrumque locum, et 1293a, 20 sq. et 1397a, 10—40, ab alio interpolatum esse eenseo, qui scilicet veram capitis illius octavi sententiam foeda lacuna 1294a, 9 obscuratam non perspiceret, neque cum Schlossero 1307a, 13. καὶ ante τούτῳ inserente discrepantiam esse leniendam. Ceterum in verbis μάλιστα δὲ τὰ δύο· λέγω δὲ τὰ δύο δῆμον καὶ ὀλιγαρχίαν· ταῦτα γὰρ αἱ πολιτεῖαί τε πειρῶνται μιγνύναι καὶ αἱ πολλαὶ τῶν καλουμένων ἀριστοκρατιῶν· διαφέρουσι γὰρ τῶν ὀνομαζομένων πολιτειῶν αἱ ἀριστοκρατίαι τούτῳ, καὶ διὰ τοῦτ' εἰσὶν αἱ μὲν ἧττον αἱ δὲ μᾶλλον μόνιμοι αὐτῶν· τὰς γὰρ ἀποκλίνουσας μᾶλλον πρὸς τὴν ὀλιγαρχίαν ἀριστοκρατίας καλοῦσιν τὰς δὲ πρὸς τὸ πλῆθος πολιτείας· διόπερ ἀσφαλέστεραι αἱ τοιαῦται τῶν ἑτέρων εἰσίν (v. 10—17.) pro διαφέρουσι γὰρ (v. 12.) scribendum esse videtur διαφέρουσι δὲ. Nam quod politiae differunt ab aristocratiis eo, quod ad democratiam magis inclinant proptereaque firmiores sunt, non tam hoc explicat priora ταῦτα — ἀριστοκρατιῶν quam ei, quod duabus his formis commune est, democratiae et oligarchiae coniunctioni, id opponit, quo inter se sunt diversae. Iam secuntur complura, quae semel motam de totius loci origine suspicionem augeant magis quam diminuant. Primum enim in verbis ὅλως δ' ἐφ' ὁπότερον ἂν ἐγκλίνῃ ἡ πολιτεία, ἐπὶ ταῦτα μεθίσταται ... οἷον ἡ μὲν πολιτεία εἰς δῆμον, ἀριστοκρατία δ' εἰς ὀλιγαρχίαν· ἢ εἰς τἀναντία, οἷον ἡ μὲν ἀριστοκρατία εἰς δῆμον ... αἱ δὲ πολιτεῖαι εἰς ὀλιγαρχίαν κ. τ. λ., v. 20—27, si quid video, aut ἐνίοτε δὲ καὶ pro ἢ aut ἢ etiam in priore membro expectamus: deinde cum proxime post haec συνέβη δὲ τὸ εἰρημένον ἐν Θουρίοις v. 27. legantur, τὸ εἰρημένον, nisi excidit, ad quod spectat, nihil nisi transitum ex aristocratia in democratiam factum significare potest, quare commate tantum ante συνέβη in editione mea interpunxi, at inepta est talis loquendi ratio, quoniam neque de hac sola re neque ultimo loco de ea sermo fuerat. Fortasse tamen revera ante συνέβη plura interciderunt: certe quomodo sequentia ἔτι διὰ τὸ πάσας τὰς ἀριστοκρατικὰς πολιτείας ὀλιγαρχικὰς εἶναι μᾶλλον πλεονεκτοῦσιν οἱ γνώριμοι, οἷον καὶ ἐν Λακεδαίμονι εἰς ὀλίγους αἱ οὐσίαι ἔρχονται· καὶ ἔξεστι ποιεῖν ὅ τι ἂν θέλωσι τοῖς γνωρίμοις μᾶλλον καὶ κηδεύειν ὅτῳ θέλουσιν, διὸ καὶ ἡ Λοκρῶν πόλις ἀπώλετο ἐκ τῆς πρὸς Διονύσιον κηδείας, ὃ ἐν δημοκρατίᾳ οὐκ ἂν ἐγένετο οὐδ' ἂν ἐν ἀριστοκρα-

16) Is enim in translatione sua Germanica adnotat haec: „es ist merkwürdig, dass Aristoteles hier das Moment des persönlichen Werthes, das er sonst als Hauptmerkmal der Aristokratie bezeichnet, ausser Augen lässt.“

τίᾳ εὖ μεμιγμένῃ, v. 34—40, cum eis, quae nunc invenimus in tota priore huius capitis parte, cohaereant, ego quidem frustra studui enucleare. Subito enim hic rursus de ratione plane contraria agitur, dico de aristocratia in oligarchiam et nonnunquam, de qua re plane nihil antea commemoratum est, in tyrannidem transeunte. Utut autem de hac quaestione iudicandum est, non debebat interpolator de interitu civitatis Locrensium loqui, quoniam non quomodo civitates, sed quomodo formae tantum earum evertantur, in hoc libro, et quomodo aristocratia et politia, in hoc capite in examen vocatur. At fortasse reapse non ita locutus est: quod enim in P¹ codice non πόλις, sod πολιτεία legitur, etsi aperte falsum est, quoniam in aristocratiarum potius interitu haec verba versari monui, tamen vestigium fortasse veri continet: nihil enim vituperandum erit, si hac lectione recepta simul inter se permutemus πολιτεία et ἀριστοκρατίᾳ vocabula ita, ut simul dativum πολιτείᾳ et nominativum ἀριστοκρατία ponamus. Nescio tamen an hoc sit non librarios, sed ipsum scriptorem corrigere. Denique cum 1307b, 6. συνέβη δὲ τοῦτο καὶ ἐπὶ τῆς Θουρίων πολιτείας legamus, καὶ τοῦτο potius propter aliud eiusdem civitatis exemplum iam antea adhibitum scribendum esse conserem, si genuinum illud exemplum haberem, nunc vero traditus horum verborum ordo τοῦτο καὶ forsitan novo indicio sit, quo subditiciam esse priorem illam de rebus Thurinorum narrationem probemus. Mirari autem licet verba τῶν φρουρῶν in posteriore exemplo (v. 9.), ubi absurdum esse hoc additamentum probe intellexerunt Aretinus Stahriusque [17], a vetusta translatione omnibusque codicibus offerri, in priore (1307a, 32), ubi sive adduntur haec verba sive delentur, aeque bonus existit sensus, a Guilelmo atque M^s et P¹ codicibus omitti. Ego in editione mea utroque loco seclusi, at facilius res explicatur, si, postquam falso in utrumque verba illata sunt, in melioris recensionis archetypo mendum correctum quidem, sed per errorem quendam falso loco correctum esse sumamus.

Restant nonnulla alia, quae artis criticae egere mihi videntur auxilio, velut ne ea quidem, quae c. 12. 1315b, 11—39 leguntur, ab ipso Aristotele profecta esse crediderim et 1316b, 10. οὐδενὸς—14. νοῦν post 21. πολιτείαν et VII, 8. 1328a, 28. ὅταν—35. ἐστίν post b, 2. πολιτείας traicienda esse conicio et 1316a, 17. ἅμα ἄρα μεταβάλλει, cum ἄρα apud Guilelmum atque in P¹ et M^s codicibus omissum sit, per dittographiam ex eisdem verbis v. 16. scriptis ἅμα μεταβάλλει orta esse censeo et 1316b, 15. 23. μεταβολαὶ <τῶν ὀλιγαρχιῶν> et <ὀλιγαρχικὰς> πολιτείας expectaverim. Sed de omnibus his et aliis quibusdam locis alio tempore rationem reddam: nunc eos, de quibus adhuc tum alibi tum in quinque, quas breviter numeris I — V significabo, commentationibus academicis disserui, in conspectu ponam:

Lib. I.

c. 1. 1252a, 22: II, 4.
c. 2. 1252a, 32: I, 4 sq.
b, 12: I, 5.
16: II, 4.
18: Mus. Rhen. XX, p. 517. n. 8. Qu. II, 4 sq.
20. 22 sq.: II, 4.
34 sqq.: Mus. Rh. l. l. Qu. I, 3.

17) Cur enim παρὰ τῷ πλήθει εὐδοκιμοῦντες a sententia poscantur, satis superque docent sequentia ὁρῶντες τὸν δῆμον αὐτοὺς χειροτονήσοντα προθύμως, v. 12 sq.

1253a, 15: Mus. Rh. XX. p. 508. n. 2. Qu. I, 3.
18—24: III, 3 sqq. IV. 3 sqq. cf. Mus. Rh. XX. p. 517. n. 8.
34 sq.: II, 5 sq. IV, 5 sq.[18]).
38: II, 6 sq.
c. 3. 1253b, 2 sqq.: II, 7.
10 sqq.: Mus. Rh. XX. p. 513. n. 5. Qu. II, 7. n. 24. IV, 4 sq. n. 6.
14 sqq.: Mus. Rh. XX. p. 514. Qu. I, 3.
c. 4. 1253b, 23—33: II, 7 sqq.
1254a, 4: IV, 4. n. 3.
13—17: I, 5 sq. II, 9.
c. 5. 1254a, 21—28: I, 6 sq. IV, 3. n. 3.
31—34: I, 7.
39 sqq.: I, 7.
b, 20: I, 7.
20 sq.: I, 7. III, 5. n. 8.
23 sq.: III, 5.
c. 6. 1255a, 6: IV, 6. n. 11.
8: IV, 6.
17 sqq.: IV, 6 sq.
c. 7. 1255b, 37 sqq.: Mus. Rh. XX. p. 509 sq. Qu. III, 5 sqq.
c. 8. 1256a, 15 sqq.: Mus. Rh. XX. p. 505 sq. Qu. II, 6. IV, 7 sq.
19: Mus. Rh. XX. p. 506 sq.
b, 15: II, 6.
23 sqq.: Mus. Rh. XX. p. 507 sqq. Qu. III, 5 sqq. IV, 8.
c. 9. 1257a, 3: II, 9.
23 sqq.: Mus. Rh. XX. p. 510. Qu. I, 4.
b, 7 sqq.: Mus. Rh. XX. p. 511. Qu. I, 4. II, 9.
30 sq.: Mus. Rh. l. l. Qu. I, 4. II, 9 sq.
1258a, 14 sqq.: I, 8.
c. 10. 1258a, 20 sqq.: IV, 8[19]).
c. 11. 1258b, 31: I, 8 sq. II, 10.
35—39: I, 9.
1259a, 13. 28. 33 sqq.: I, 9 sq.
c. 12. 1259a, 39: Mus. Rh. XX. p. 512 sq.
c. 13. 1260a, 20: I, 10 sq.
39—41: I, 11.
b, 19 sq.: I, 11.

Lib. II.

c. 1. 1260b, 27: I, 11.
c. 2. 1261a, 13: I, 11.
14 sq.: I, 11 sq. II, 10.
24—30: I, 12.
b, 1. 2 sqq.: Iahni A. XCIII. p. 327 sq.
c. 3. 1262a, 1 sqq.: I, 12 sq. II, 10 sq. cf. Iahni A. l. l. p. 329[20]).
c. 4. 1262a, 40 sqq.: II, 11.
b, 18 sqq.: II, 11. IV, 8 sq.
25: I, 13. n. 22.
c. 5. 1262b, 40 sqq.: II, 11 sq.
1263a, 20: I, 13 (cf. tamen Addenda in ed. mea).
35—37: I, 13 sq. II, 12[21]).
b, 6 sq.: I, 14.
1264a, 7. 10: I, 15. II. 13.
b, 18 sq.: I, 15.
c. 6. 1264b, 40 sq.: Iahni A. XCIII. p. 329.
1265a. 21 sqq.: ibid.
34—38: IV, 9.
40: IV, 9.
b, 29 sq.: II, 13 sq.
1266a, 14 sqq.: I, 15 sqq. II, 14. IV, 9 sq.
22 sqq.: II, 14.
c. 7. 1266a, 31 sq.: Iahni A. l. l. p. 330.
39: II, 14 sq.
b, 14—24: I, 17.
1267a, 2: II, 15.
7 sq.: I, 17. II, 15. n. 57.
17 sq.: II, 16.
37—b, 9: Iahni A. l. l. p. 330 sq.
c. 8. 1267b, 25 sq.: I, 17 sq. II, 16.
1268a, 42 sq.: II, 16.
b, 2: IV, 10.
1269a, 21: I, 18. n. 37. II, 16. n. 63.
24: I, 18. n. 37.
c. 9. 1269a, 31. 33: I, 18. n. 37. II, 16 sq.
34: IV, 10.
b, 11: I, 18.
35: II, 17.
1270a, 15: I, 18.
23: I, 18.
26: I, 18.
30: I, 18.
33: II, 17. n. 65.
37: I, 18.
b, 8: Iahni A. l. l. p. 333. n. 5.
1271a, 3: II, 17.
20 sq.: I, 18. n. 37.

---

18) Nuperrime Thurotus (Revue critique MDCCCLXXII. p. 57) lacunam statuit ante *φρονήσει καὶ ἀρετῇ* („qui devraient servir"). Contra quam coniecturam idem monendum est atque contra eos, qui prorsus sanum esse locum opinantes dativum nihilominus eadem ratione explicare student. Nam arma potius iustitiae destinata requirit sensus, neque intellego, quaenam tandem arma illa esse queant hominum propria, quae simul virtuti atque prudentiae et, quae his contraria sunt, vitio atque stultitiae servire possint.

19) De verbis *ἐκ δὲ τούτων* v. 24. erravi: vertenda enim sunt „postea", quare nihil mutandum est. Consului de hoc loco Bonitzium virum clarissimum, qui comiter veram eius naturam mihi aperuit, postquam ipse in litteris meis dubitanter tantum eam attigi.

20) Num forte scriptum erat v. 3. *οἷον ἐμὸς ἤτοι <ἀ>δε<λφὸς ἢ> υἱός*? V. tamen Bonitz. in Herm. VII. p. 102 sqq.

21) Nescio an Aristoteles scripserit: *ὡς κοινοῖς, οἷον . . . ὡς ἐπίπαν ἰδίοις . , . κἂν δεηθῶσιν ἀντ' ἐφοδίων <πᾶσι τοῖς> ἐν τοῖς ἀγροῖς κατὰ τὴν θῆραν.* Ante *ἐν* excidisse *πᾶσι τοῖς* coniecit Sauppius.

Lib. III.

Lib. VII.

---

22) Ubi fortasse de hoc loco non prorsus recte iudicavi: certe in editione mea Spengelium sequi malui.

23) Quae in hoc loco edendo peccaveram, novo folio inserto reparavi.

24) Optime, id quod me praeterierat, traditam lectionem ἀμφοτέροις ἀποδιδόναι τὴν πολιτείαν ταύτην defendit Bonitzius Ind. Arist. p. 612b, 47 sqq. sic explicando, ut „hanc partem reipublicae administrandae" significet: attamen vix huius loci est militiam et regimen civitatis partem dumtaxat reipublicae administrandae vocare, immo his ipsis totam civitatem contineri, cetera omnia nihil nisi οὗ οὐκ ἄνευ esse hoc potissimum Aristoteli propositum est demonstrare capitibus octavo nonoque, neque intellego, quomodo omnino quae restant, i. e. agricultura, opificium, mercatura, pecunia, sacerdotium, possint pro parte et pro altera quidem parte reipublicae administrandae a quoquam haberi. Quapropter corruptum potius esse locum et sic, ut ego feci, restituendum etiam hodie puto.

Lib. VIII.

Lib. IV.

Lib. VI.

Lib. V.

25) Ubi exciderunt: 1229a, 41 sqq.

26) Vix recte ibi probavi transpositionem a Spengelio propositam verborum ἐξ χρόνον. Nam *καθάπερ ἐλέχθη καὶ πρότερον*, 1289a, 7, non solum pertinent ad *καὶ τίς τίσιν ἁρμόζουσα κ. τ. λ.*, 1288b, 24 sqq., verum etiam ad *ἔτι δὲ τρίτην τὴν ἐξ ὑποθέσεως κ. τ. λ*, 1288b, 28 sqq.

I) SCHOLAE THEOLOGORUM.

PROFESSORUM ORDINARIORUM.

Dr. C. WIESELER, p. p. o. dec.

I) Publice seminarii theologici exercitationes in Novo Testamento interpretando moderabitur die Iov. hor. VI. — II) Privatim 1) evangelium Ioannis apostoli usque ad historiam passionis interpretabitur quater p. h. hor. X; 2) vitam Iesu Christi adumbrabit quater p. h. hor. XII.

Dr. I. GUIL. HANNE, p. p. o.

I) Publice de selectis doctrinae christianae locis in usum commilitonum omnium facultatum disseret semel p. h. die Merc. hor. VI. — II) Privatim 1) encyclopaediam theologiae adumbrabit ter p. h. dieb. Lun. Mart. Iov. hor. V; 2) theologiam practicam docebit quater p. h. hor. XII.

Dr. O. ZOECKLER, p. p. o.

I) Publice 1) seminarii theologici exercitationes ad historiam ecclesiasticam pertinentes moderabitur die Lun. hor. VI. — 2) historiam theologiae nostrae aetatis enarrabit initium faciens a Schleiermachero die Sat. hor. X. — II) Privatim 1) historiam ecclesiae antiquioris tradet sexiens p. h. hor. IX; 2) historiam dogmatum ecclesiae christianae docebit quater p. h. hor. III.

Lic. H. CREMER, p. p. o.

I) Publice 1) de Christi deitate disseret semel per hebd. die Merc. hor. V; 2) seminarii theologici exercitationes ad theologiam dogmaticam pertinentes moderabitur die Mart. hor. VI; 3) exercitationes homileticas moderari perget die Merc. hor. IV et V. — II) Privatim 1) theologiae dogmaticae partem alteram tradet quinquiens per hebd. hor. XI; 2) de notione atque historia revelationis divinae disseret dieb. Lun. Merc. Ven. h. V.

Scholae, quae ad Vetus Testamentum pertinent, postea indicabuntur.

II) SCHOLAE IURECONSULTORUM.

PROFESSORUM ORDINARIORUM.

DR. K. TH. PÜTTER, P. P. O. DEC.

I) Publice de optima ratione iurisprudentiam discendi deciens disputabit hor. XI, antequam II) privatim 1) encyclopaediam et methodologiam iurisprudentiae duce libro suo: „Inbegriff der Rechtswissenschaft" sexiens per hebd. hora XI. docebit; 2) ius ecclesiasticum praemissa brevi eius historia tradet senis p. h. lectionibus hor. IX.

DR. E. I. BEKKER, P. P. O.

I) Publice exercitationes in seminario iuridico, quae ius Romanum spectant, moderari perget die Merc. h. V—VII. — II) Privatim pandectas docebit duodenis p. h. horis XI et XII.

DR. C. F. W. I. HAEBERLIN, P. P. O.

I) Publice practicum criminale instituet die Sat. hor. IX. — II) Privatim 1) historiam iuris et imperii Germanici tradet quinquiens p. h. h. X; 2) ius criminale docebit quinquiens p. h. hor. XII.

DR. C. T. O. FRANKLIN, P. P. O. Rect.

I) Publice de nova imperii Germanici constitutione disseret die Ven. hor. X. — II) Privatim 1) ius publicum Germanicum docebit quater p. h. hor. X; 2) ius privatum Germanicum quinquiens p. h. hor. XI; 3) ius civile Borussicum quinquiens p. h. horis definiendis. — III) Privatissime sed gratis exercitationes seminarii iuridici in iure Germanico versantes moderabitur die Sat. hor. X et XI.

DR. ALFREDUS PERNICE, P. P. O.

I) Publice in seminario iuridico exercitationes ad ordinem iudiciorum privatorum hodiernum spectantes binis p. h. scholis instituet hor. defin. — II) Privatim 1) institutiones iuris Romani docebit quinis p. h. scholis hor. VIII; 2) historiam iuris Romani tradet quater p. h. hor. X.

III) SCHOLAE MEDICORUM.

1) PROFESSORUM ORDINARIORUM.

DR. F. GROHE, P. P. O. DEC.

I) Publice de tumoribus disseret bis p. hebd. hor. VI. — II) Privatim 1) pathologiam et therapiam generalem adiuncturus anatomiam pathologicam generalem cum demonstrationibus tradet dieb. Lun. Mart. Merc. Iov. Ven. hor. V; 2) cursum anatomiae et physiologiae pathologicae practicum instituet dieb. Lun. et Iov. hor. XII usque ad hor. I et dimid. et dieb. Mart. et Merc. hor. VIII usque ad hor. IX et dimid.

DR. C. A. S. SCHULTZE, P. P. O.

Venerabilem senectutem excusans a scholis vacabit.

DR. IULIUS BUDGE, P. P. O.

I) Publice anatomiam organorum sensus tractabit semel p. h. hor. def. — II) Privatim 1) anatomiae corporis humani partem primam hoc est osteologiam, syndesmologiam, myologiam, splanchnologiam docebit quinquiens p. h. hor. VIII—X; 2) anatomiam microscopicam tradet die Sat. hor. VIII—X; 3) exercitationes anatomicopracticas moderabitur sexiens p. h. hor. X—XII et II—IV.

DR. H. C. A. PERNICE, P. P. O.

I) Publice de morbis uteri disseret d. Merc. h. VIII. — II) Privatim 1) theoriam artis obstetriciae docebit dieb. Lun. Iov. Sat. hor. XII; 2) exercitationes clinicas et policlinicas obstetricias operationesque in phantomate instituendas moderabitur dieb. Lun. Iov. Sat. hor. VIII et dieb. Mart. Merc. Ven. hor. XII.

DR. F. LAURER, P. P. O.

I) Publice 1) artem formulas medicas praescribendi docebit dieb. Merc. et Sat. hor. VIII; 2) de remediis narcoticis disseret die Merc. hor. IX. — II) Privatim 1) toxicologiam tradet dieb. Lun. Iov. Ven. hor. IX; 2) pharmacologiam generalem exponet dieb. Mart. et Sat. hor. IX.

DR. F. MOSLER, P. P. O.

I) Publice de morbis laryngis disseret die Merc. h. VIII. — II) Privatim 1) pathologiae et therapiae partem alteram docebit dieb. Lun. Mart. Iov. Ven. hor. VIII; 2) cursum de diagnostice physica practicum adiuvante HAENISCH DRE. instituet dieb. Lun. Mart. Iov. Ven. hor. VI; 3) exercitationes clinicas et policlinicas medicas moderabitur quotidie hor. IX usque ad X et dimid.

DR. C. HUETER, P. P. O.

I) Publice de operationibus in ossibus et articulis instituendis disseret die Merc. hor. IV. — II) Privatim 1) chirurgiam generalem tradet dieb. Lun. Mart. Iov. Ven. hor. IV; 2) exercitationes clinicas et policlinicas chirurgicas moderabitur quotidie hor. X et dimid. usque ad hor. XII.

Dr. L. LANDOIS, p. p. o.

I) Publice exercitationes physiologicas moderabitur bis p. h. hor. def. — II) Privatim 1) physiologiae experimentalis partem alteram docebit dieb. Lun. Mart. Merc. Iov. Ven. hor. XII; 2) anatomiam comparatam tradet dieb. Iov. et Ven. hor. IV die Sat. hor. XII.

2) PROFESSORUM EXTRAORDINARIORUM.

Dr. C. EICHSTEDT, p. p. e.

I) Publice exercitationes obstetricias in phantomate instituet die Merc. hor. II. — II) Privatim de morbis cutaneis et syphiliticis demonstrationes practicas additurus disseret dieb. Mart. Iov. Ven. hor. II.

Dr. R. SCHIRMER, p. p. e.

I) Publice de morbis oculi musculorum, palpebrarum, viarum lacrymalium disseret die Lun. h. III. — II) Privatim 1) exercitationes ophthalmoscopicas moderabitur dieb. Iov. et Ven. hor. V; 2) exercitationes operationum in oculis instituendarum moderabitur dieb. Mart. et Ven. hor. III; 3) exercitationes clinicas opthalmiatricas instituet dieb. Merc. et Sat. hor. III.

Dr. G. HAECKERMANN, p. p. e.

I) Publice de hygieine publica et politia medica disseret dieb. Mart. et Sat. hor. V. — II) Privatim de medicina forensi aget dieb. Lun. Merc. Ven. hor. V.

3) PRIVATIM DOCENTIUM.

Dr. A. BENGELSDORFF, priv. doc.

Publice de nutrimentis eorumque usu diaetetico disseret bis per hebd. dieb. Merc. et Sat. hor. IX.

Dr. P. KRABLER, priv. doc.

Privatim paediatrices selecta capita tradet dieb. Lun. Merc. Ven. hor. III.

Dr. R. ARNDT, priv. doc.

Privatim 1) psychiatriam universalem cum demonstrationibus in nosocomio psychiatrico instituendis coniunctam docebit ter p. h. hor. def.; 2) de morbis nervorum disseret bis p. h. hor. def.

Dr. M. ROTH, priv. doc.

I) Publice anatomiam pathologicam organorum respirationis tradet semel p. h. hor. def. — II) Privatim 1) cursum histologiae practicum instituet quater p. h. hor. def.; 2) de morbis corporis humani parasiticis disseret bis p. h. hor. def.

Dr. P. VOGT, priv. doc.

I) Publice de fracturis ossium et luxationibus disseret die Iov. hor. V et die Sat. hor. IV. — II) Privatim anatomiam chirurgicam demonstrationes additurus tractabit dieb. Lun. Merc. Ven. hor. V.

Dr. L. LESSER, priv. doc.

I) Publice de operationibus plasticis aget die Mart. hor. V. — II) Privatim de morbis thoracis et abdominis ratione chirurgica tractandis disseret dieb. Lun. et Merc. hor. VI et die Sat. hor. V.

Dr. F. HAENISCH, priv. doc.

Privatim exercitationes laryngoscopicas practicas moderabitur ter p. h. hor. def.

IV) SCHOLAE PHILOSOPHORUM.

1) PROFESSORUM ORDINARIORUM.

Dr. E. BAUMSTARK, p. p. o. dec.

I) Publice de aere alieno reipublicae disseret die Ven. hor. IV et V. — II) Privatim 1) isagogen statistices et partes selectas statistices regni Borussici traditurus est die Mart. hor. IV et V; 2) de constitutione regni Borussici et imperii Germanici exponet die Iov. hor. IV et V.

Dri. G. F. SCHOEMANN, p. p. o.

Veterano nonum et septuagesimum annum emenso vacationem aetatis concedi fas est.

Dr. F. L. HUENEFELD, p. p. o.

I) Publice examinatorium de rebus mineralogicis et chemicis habebit dieb. Lun. et Mart. hor. XII. — II) Privatim 1) oryctognosiam docebit dieb. Merc. et Iov. hor. XII; 2) de crystallisatione disseret die Ven. hor. XII; 3) mineralogiae historiam enarrabit die Sat. hor. XII.

Dr. A. HOEFER, p. p. o.

I) Publice linguam sanscriticam e Stenzleri 'Elementarbuch' docere perget bis p. h. hor. IV. — II) Privatim 1) poëmata Theodisca sec. O. Schadii 'Lesebuch' interpretabitur dieb. Lun. Merc. Iov. hor. XII; 2) Hartmanni Gregorium editum a C. Lachmanno vel ipse explicabit vel auditoribus explicandum proponet dieb. Mart. et Ven. hor. XII.

Dr. A. H. A. I. MUENTER, p. p. o.

I) Publice de mammalibus disseret die Iov. hor. V et VI. — Privatim 1) zoologiam medicam tradet dieb. Mart. et Merc. hor. V et VI; 2) pharmacognosiam zoologicam tractabit die Lun. hor. V et VI; 3) botanicam medicam docebit hor. def.

Dr. F. C. O. l. b. de FEILITZSCH, p. p. o.

I) Publice de calore disseret bis p. h. d. Merc. hor. XII et die Saturni h. XI. — II) Privatim physices experimentalis universalis partem alteram docebit dieb. Lun. Mart. Iov. Ven. hor. XII.

Dr. A. H. BAIER, p. p. o.

I) Publice historiam philosophiae recentioris inde a Kantio enarrabit dieb. Merc. et Sat. hor. XII. — II) Privatim 1) psychologiam docebit quater p. h. hor. def.; 2) ius naturae tradet quater p. h. hor. XII.

Dr. I. F. L. GEORGE, p. p. o.

I) Publice societatis philosophicae consessus moderari perget die Sat. h. VIII et IX. — II) Privatim 1) recentiorem philosophiae historiam inde a Baconis tempore usque ad novissima philosophorum systemata tradet quater p. h. hor. VIII; 2) logicen tractabit quater p. h. hor. IV.

Dr. H. LIMPRICHT, p. p. o.

I) Publice de selectis quibusdam chemiae locis disseret semel p. h. hor. def. — II) Privatim 1) chemiae partem secundam tradet sexiens p. h. hor. III; 2) praxin chemicam docebit tricenis p. h. hor. def.; 3) exercitationes chemicas analyticas instituet et senis et duodenis p. h. hor. def.

Dr. GUIL. AHLWARDT, p. p. o.

I) Publice grammaticam linguae Arabicae docebit dieb. Lun. et Iov. hor. III. — II) Privatim 1) grammaticam Hebraicam tractabit dieb. Lun. Merc. Ven. hor. IV; 2) grammaticam Aethiopicam exponet dieb. Mart. et Sat. hor. IV; 3) carmina Alqamae a se edita in libro inscripto 'the Dīwāns of the six ancient Arabic poets' (Lond. MDCCCLXX) interpretabitur die Iov. hor. IV.

Dr. F. F. C. E. SUSEMIHL, p. p. o.

I) Publice isagogen in studium Platonis tradet dieb. Merc. et Sat. hor. X. — II) Privatim rhythmicam et metricam Graecam docebit dieb. Lun. Mart. Iov. Ven. hor. V.

Dr. TH. HIRSCH, p. p. o.

I) Publice in seminario historico exercitationes historicas moderari perget die Mart. hor. V et VI, geographicas die Sat. hor. VIII et IX. — II) Privatim 1) historiam antiquam inde a morte Iulii Caesaris usque ad Constantinum Magnum enarrabit dieb. Lun. Mart. Iov. Ven. hor. IX; 2) historiae Prussicae partem primam (usque ad a. MDXXV) tradet quater p. h. dieb. Lun. Mart. Iov. Ven. hor. X.

DR. L. FUCHS, P. P. O.

I) Publice exercitationes mathematicas moderabitur die Merc. hor. V et VI. — II) Privatim 1) algebram superiorem sive aequationum doctrinam docebit dieb. Lun. Mart. Iov. Ven. hor. X; 2) potentialis theoriam adiuncturus applicationes in problemata physica tractabit dieb. Lun. Mart. Iov. Ven. hor. XI.

DR. B. ERDMANNSDOERFFER, P. P. O.

I) Publice exercitationes historicas in seminario historico moderari perget die Merc. hor. XI et XII. — II) Privatim historiae medii aevi partem alteram docebit dieb. Lun. Mart. Iov. Ven. hor. XI.

DR. A. PREUNER, P. P. O.

I) Publice historiam picturae antiquae enarrabit bis p. h. — II) Privatim antiquitates Romanorum publicas docebit quater p. h. dieb. Lun. Mart. Iov. Ven. hor. X. — III) Privatissime sed gratis 1) exercitationes ad res Romanorum publicas pertinentes moderabitur semel p. h.; 2) exercitationibus archaeologicis praeerit semel p. h.

DR. AD. KIESSLING, P. P. O.

I) Publice seminarii philologici sodalibus Sophoclis Oedipum regem tractandam proponet die Merc. hor. III—V. — II) Privatim 1) historiam litterarum Latinarum enarrabit quinquiens p. h. dieb. Lun. Mart. Merc. Iov. Ven. hor. III; 2) Catulli carmina selecta interpretabitur ter p. h. dieb. Mart. Iov. Ven. hor. IV.

2) PROFESSORUM EXTRAORDINARIORUM.

DR. H. SCHWANERT, P. P. E.

I) Publice 1) historiam chemiae enarrabit die Sat. hor. XII; 2) repetitorium et examinatorium chemiae pharmaceuticae offert diebus Iov. et Ven. hor. IV et V habendum. — II) Privatim 1) pharmaciae partem priorem exponet dieb. Lun. Mart. Merc. Iov. hor. VIII; 2) chemiam analyticam docebit dieb. Ven. et Sat. hor. VIII.

DR. BERNH. SCHMITZ, P. P. E.

I) Publice de Molieri operibus disseret eiusque comoediam „Le Misanthrope“ recitabit atque interpretabitur die Iov. hor. IX et X. — II) Privatim 1) grammaticam linguae Franco-Gallicae, praecipue historiae grammaticorum atque comparationis linguarum et dialectorum rationem habiturus docebit dieb. Lun. et Mart. hor. II et III; 2) de Miltoni operibus disseret eiusque poëma „Paradise Lost“ recitabit atque interpretabitur die Ven. hor. IX et X; 3) seminarium philologiae Franco-Gallicae et Anglicae eo ordine moderabitur, ut binis horis in utraque lingua disputationes dissertationesque alias voce alias per scripturam faciendas curaturus sit dieb. Merc. et Sat. hor. IX et X.

Dr. C. IESSEN, p. p. e.

I) Publice de plantarum origine, affinitatibus, vita disseret semel p. h. die Merc. hor. IV. — II) Privatim 1) anatomiam atque physiologiam plantarum additurus demonstrationes microscopicas tradet quater p. h.; 2) pharmacognosiam docebit quater p. h.

Dr. R. SCHOELL, p. p. e.

I) Publice seminarii philologici sodalibus selectas Salustii orationes interpretandas proponet die Sat. hor. XI et XII. — II) Privatim Thucydidis librum secundum interpretabitur quaternis p. h. scholis dieb. Lun. Mart. Iov. Ven. hor. XI. — III) Privatissime et gratis elementa epigraphices Graecae tradet bis p. h. hor. def.

Dr. R. BUCHHOLZ, p. p. e.

Ex itinere redux scholas suas indicabit.

3) PRIVATIM DOCENTIUM.

Dr. C. TH. PYL, priv. doc.

I) Publice historiam artium Germaniae tradet bis p. h. hor. XI. — II) Privatissime sed gratis disputationes de antiquitatibus Pomeraniae secundum monumenta artium litterarumque moderabitur semel p. h. hor. XI.

Dr. KAR. A. F. PERTZ, prof., priv. doc.

Privatim 1) palaeographiam Latinam tractabit ter p. h. diebus horisque definiendis; 2) de fontibus historiae Germanicae medii aevi disseret quater p. h. diebus horisque auditoribus commodis.

Dr. F. BAUMSTARK, priv. doc.

I) Publice analysin volumetricam docebit semel p. h. hor. def. — II) Privatim chemiam forensem tradet bis p. h. hor. def.; 2) repetitorium chemiae medicinae studiosis offert ter p. h. hor. def. habendum.

Dr. M. SCHOLZ, priv. doc.

Privatim mineralogiam tractabit cum pharmaciae et medicinae studiosis bis p. h. hor. def.

ARTIUM MAGISTRI.

G. Bemmann, concent. music. director I) Publice 1) cantum ecclesiasticum docebit bis p. h. hor. def.; 2) exercitationes cantandi moderari perget die Iov. hor. VI et VII; 3) de relatione harmonica ac modulatione disseret bis p. h. — II) Privatim commilitonibus offert cantandi lectiones.

E. Weiland publice artem delineandi docebit quater p. h. hor. def.

H. Range, gymnastes, 1) historiam artis gymnasticae inde a Gutsmuthsi usque ad nostra tempora tractabit semel p. h. hor. def.; 2) artem gymnasticam docebit docturosque instituet die Lun. et Ven. hor. VII.

INSTITUTA PUBLICA.

Bibliotheca academica, cui praesunt Hirsch Prof., Prof. Pertz, Cust. et Dr. Mueller pro Cust., dieb. Lun. Mart. Iov. Ven. h. XI—I, dieb. Merc. et Sat. h. II—V studiosis patebit.

Museum litterarium curant Professores Zoeckler, Franklin, Grohe, George, Muenter.

Seminarii theologici exercitationes reguntur ab ordine theologorum.

Societatis homiletico-catecheticae studia ac labores moderabitur Cremer Prof.

Seminarii iuridici exercitationes moderabuntur Bekker Prof., Franklin Prof., Pernice Prof.

Theatrum anatomicum administrat Budge Prof., adiuvante Sommer Prof., qui Prosect. munere fungitur, adiutore in physiologia Landois Prof.

Museo anatomico praepositus est Budge Prof. adiutore Sommer Prof.

Instituto pathologico-anatomico praepositus est Grohe Prof. adiutore Roth Dre.

Museo pathologico-anatomico praepositus est Grohe Prof. adiutore Roth Dre.

Collectis praeparatis pharmaceuticis praeest Laurer Prof.

Nosocomio Universitatis praesunt Mosler Prof. et Hueter Prof. — administr. Kikhefel — calculatore Stempel — assistentibus Lesser Dre. et Hanf Dre. — adiutoribus Kolbe et Greveler.

Instituti clinici medici curam habet Mosler Prof. assistente Haenisch Dre., adiutore Busch.

Instituti clinici chirurgici et ophthalmiatrici curam habet Hueter Prof. assist. Vogt Dre.

Instituti obstetricii curam habet Pernice Prof. assistente de Preuschen Dre. adiutore Baeumer.

Instrumenta, quae ad physicen pertinent, custodit de Feilitzsch Prof. adiut. Frauenstein.

Societatis mathematicae exercitationes moderabitur Fuchs Prof.

Instrumenta astronomica custodit Idem.

Museo botanico praepositus est Muenter Prof.

Museum zoologicum curant Muenter Prof. Buchholz Dr. Conservator.

Hortum botanicum curant Muenter Prof. Dotzauer inspector.

Seminario zoologico-botanico praeest Muenter Prof.

Museo mineralogico praepositus est Huenefeld Prof. adiutore Scholz Dre.

Institutum chemicum moderatur Limpricht Prof. adiutoribus Schwanert Prof. F. Baumstark Dre. et Pauly.

Seminarium philologicum moderabitur Kiessling Prof.

Seminarium historicum moderabuntur Hirsch Prof. et Erdmannsdoerffer Prof.

Gypsothecae et antiquitatum museo praeest Preuner Prof.

Museo antiquitatum Pomeraniae praeest Pyl Dr., Priv. Doc.

Societati philosophicae praeest George Prof.

SCHOLAE
IN
ACADEMIA CAMERALI ET GEORGICA HILDENSI
HABENDAE.

1) Isagogen in studia academica tradet Dr. BAUMSTARK, Prof. et Dir. ineunte semestri horis XII definiendis.

2) Isagogen in statisticen praebebit et partes selectas statistices regni Borussici enarrabit IDEM die Mercurii horis IV—VI.

3) De constitutione regni Borussici eiusdemque magistratibus expositurus est IDEM die Saturni horis IV—VI.

4) Isagogen encyclopaedicam in ius georgicum tradet Dr. HAEBERLIN, Prof., die Mercurii horis X—XII.

5) Instrumentorum et machinarum rei rusticae seriem priorem explicabit Dr. PIETRUSKY, die Martis horis VIII—X.

6) De cura agri et stirpium generali disseret IDEM diebus Iovis et Saturni horis II—IV.

7) Exercitationes et conversationes de rebus rusticis praeibit IDEM die Iovis horis V—VII alternis hebdomadibus.

8) De bubuli pecoris cura exponet Dr. ROHDE, Prof., die Veneris horis II—IV.

9) Curam pecoris ovilli docebit IDEM die Iovis horis X—XII.

10) Porculationem docebit et demonstrationes practicas in re rustica habebit IDEM die Mercurii horis II—IV.

11) Praecepta sua de re rustica repetiturus est IDEM die Martis horis V—VII alternis hebdomadibus.

12) Artem topiariam docebit FINTELMANN, Hort. acad., die Iovis horis II—IV.

13) Rei saltuariae administrandae principia docebit WIESE, Rei saltuariae Magister acad., diebus Martis et Veneris horis II—IV.

14) De technologia oeconomica exponet Dr. TROMMER, Prof., diebus Iovis et Saturni horis VIII—X.

15) Demonstrationes practicas in officinis technico-oeconomicis et Academiae et extraneis instituet IDEM diebus et horis definiendis.

16) Anatomiam et physiologiam animalium domesticorum mammalium docebit Dr. FUERSTENBERG, Prof., diebus Lunae Mercurii Veneris horis VIII—X.

17) Chemiam anorganicam experimentalem tradet Dr. TROMMER, Prof., diebus Lunae et Martis horis X—XII.

18) Exercitationes in laboratorio chemico praeibit SCHOLZ, Dr., diebus Martis et Veneris horis II—VI.

19) De chemia analytica disseret IDEM binis per hebd. horis definiendis.

20) De stercoribus disseret IDEM die Lunae horis IV—VI.

21) Chemiam organicam repetiturus est IDEM binis per hebd. horis definiendis.

22) Historiam naturalem animalium rei rusticae obnoxiorum et morbos plantarum explicaturus est Dr. IESSEN, Prof., die Veneris horis X—XII.

23) De principiis generalibus curae stirpium habenda ratione climatologiae disseret IDEM die Iovis hora IV.

24) Historiam agriculturae habenda ratione scientiarum de rebus naturalibus tradet IDEM die Mercurii hora XI.

25) Exercitationes microscopicas in anatomia plantarum instituet IDEM diebus et horis definiendis.

26) Semina ad rem rusticam pertinentia disquirenda et cognoscenda docebit IDEM die Mercurii hora X.

27) Geognosiam docebit SCHOLZ, Dr., die Saturni horis X—XII.

28) Architecturae rusticae seu cameralis partem priorem docebit MUELLER, Arch. acad., die Lunae horis IV—VI.

29) Arithmeticam practicam tradet Dr. FUCHS, Prof., die Iovis horis II—IV.

30) Mechanicen et doctrinam de machinis docebit IDEM die Martis horis II—IV.

INSTITUTA SPECIALIA ACADEMIAE HILDENSIS.

Bibliothecae academicae, quae studiosis diebus Mercurii et Saturni per semestre hibernum hora I et per semestre aestivum hora XI patebit, praeest Dr. IESSEN, Prof.

Museum litterarium Academiae regit IDEM.

Museo proplasmatum suppellectilis rustici, quod semel per hebdomadem studiosis patebit, praeest Dr. PIETRUSKY.

Collectis instrumentis rusticis et lanae speciminibus praeest Dr. ROHDE, Prof.

Institutum chemicum generale moderantur Dr. TROMMER, Prof., et SCHOLZ, Dr.

Apparatui physicali et technologico praeest Dr. TROMMER, Prof.

Collectis instrumentis geodaeticis praeest Dr. FUCHS, Prof.

Museo mineralogico praeest SCHOLZ, Dr.

Instituto chemico rei rusticae experimentis emendandae destinato praeest IDEM.

Museo zoologico et botanico, instituto microscopico et phytophysiologico, collectis seminibus et fructibus praeest Dr. IESSEN, Prof.

Museis anatomicis et veterinariis, instituto zoophysiologico, valetudinariis veterinariis et stabulis ad experimenta in re pecuaria instituenda destinatis praepositus est Dr. FUERSTENBERG, Prof.

Institutum clinicum veterinarium moderatur IDEM.

Hortum botanicum curant Dr. IESSEN, Prof., Praepositus, et FINTELMANN, Hortul. acad.

Institutum pomologicum et ad excolendos hortulanos pomarios destinatum et hortum olitorium Academiae curat FINTELMANN, Hortul. acad.

Rei rusticae Academiae praeest Dr. ROHDE, Prof.

Agrum rei rusticae experimentis emendandae destinatum curat PIETRUSKY, Dr.

SCHOLAE INDICE HORARIO DESCRIPTAE.

HOR.	THEOLOGICAE.	IURIDICAE.	MEDICAE.	PHILOSOPHICAE.
VIII.			Anat. corp. hum., quinquiens. Anat. microsc., semel. Curs. anat. path., bis. Ars formul. med. praescr., bis. De morbis laryng., semel. Path. et ther. spec., quat. Exercc. clin. obstetr., ter. De morbis uteri, semel.	Soc. philos., semel. Hist. philos., quater. Exercc. geogr. in semin., semel. Pharmac. p. I, quater. Chem. analyt., bis.
IX.	Hist. eccl. p. I., sex.	Institut. quinquiens. Ius eccles., sexiens. Pract. crimin., semel.	Anat. corp. hum., quinquiens. Anat. microsc., semel. De remediis narcot., semel. Toxicologia, ter. Pharmacol. generalis, bis. Exercc. clin. med., sexiens. Curs. anat. path., bis. De nutrimentis, bis.	Soc. philos., semel. Exercc. geogr. in semin., semel. Hist. antiqua, quater. Molieri Opera, semel. Miltoni Opera, semel. Seminarium philolog. Francogall. et Angl., bis.
X.	Evang. Ioann., quat. Hist. theol. nostr. aet., semel.	Hist. iur. Rom., quat. Hist. iur. Germ., quinquiens. Ius publ. Germ., quat. Nov. imp. Germ. constit., semel. Semin. Germ., semel.	Exercc. clin. med., sexiens. Exercc. clin. chirurg., sexiens. Exercc. anat. pract., sexiens.	Isag. in stud. Plat., bis. Hist. Prussica, quater. Algebra superior, quater. Antiquitatt. Rom. publ., quater. Molierius, semel. Milton., semel. Semin. philol. Francogall. et Angl., bis.
XI.	Theol. dogmat. p. II., quinquiens.	Encyclop. et methodol., sexiens. Pandectae, sexiens. Ius priv. Germ., quinquiens. Semin. Germ., semel.	Exercc. clin. chirurg., sexiens. Exercc. anat. pract., sexiens.	De calore, semel. Potentialis theoria, quat. Exercc. histor. in semin., semel. Hist. med. aevi, quater. Sallust. Oratt. in semin., semel.

SCHOLAE INDICE HORARIO DESCRIPTAE.

HOR.	THEOLOGICAE.	IURIDICAE.	MEDICAE.	PHILOSOPHICAE.
XI.				Hist. artium Germ., bis. Antiquitt. Pomer., semel. Thucyd. l. II, quater.
XII.	Vita Iesu Christi, quater. Theol. pract., quater.	Pandectae, sexiens. Ius crim., quinquiens.	Physiol. experim. p. II, quinquiens. Anat. comp., semel. Curs. anat. pathol., bis. Exercc. clin. obstetr., ter. Theor. artis obstetr., ter.	Examin. mineral., bis. Oryctognos., bis. Crystallis., semel. Hist. mineral., semel. Poëm. Theodisca, ter. Hartmanni Gregor., bis. De calore, semel. Phys. experim., quater. Hist. philos., bis. Exercc. semin. hist., semel. Hist. chemiae, semel. Sallust. oratt. in semin., semel. Ius naturae, quater.
II.			Exercc. anat. pract., sexiens. Exercc. in phantom. obstetr., semel. Morbi cutanei et syphil., ter.	Grammat. Francogall., bis.
III.	Hist. dogm., quater. Exercc. homil., semel.		Exercc. anat. pract., sexiens. De morbis oculi, semel. Exercc. operat. in ocul., bis. Exercc. clin. ophthalmiatr., bis. De morbis infantum, ter.	Chem. p. II., sexiens. Gramm. Arab., bis. Soph. Oed. R. in semin., semel. Hist. litt. Latin., quater. Gramm. Francog., bis.
IV.	Exerc. homil., semel.		Anat. comparat., bis. Chirurgia generalis, quat. De operat. in oss. et artic., semel. De fract. et luxat. ossium, semel.	De aere al. reip., semel. Statistice, semel. Constitut. regni Boruss., semel. Lingua sanscrit., bis. Logice, quater.

SCHOLAE INDICE HORARIO DESCRIPTAE.

HOR.	THEOLOGICAE.	IURIDICAE.	MEDICAE.	PHILOSOPHICAE.
IV.				Gramm. Hebr., ter. Gramm. Aethiop., bis. Carmina Alqamae, semel. Soph. Oed. R. in semin., semel. Catullus, ter. Rep. chem. pharmac., bis. De plant. orig., semel.
V.	Encycl. theol., ter. De not. atque hist. revel. div., ter.	Semin. Rom., sem.	Pathol. et therap. general., quinquiens. Hygieine publ. et polit. med., bis. Medicina forensis, ter. De fract. et luxat. ossium, bis. Anat. chirurg., ter. De operat. plasticis, semel. De morbis thorac. et abdom. chirurg. tract., semel. Exercc. ophthalmosc., bis.	De aere al. reip., semel. Statistice, semel. Constit. regni Boruss., semel. De mammalibus, semel. Zool. med., semel. Pharmacog. zool., semel. Rhythm. et metr. Graec., quater. Exercc. semin. hist., semel. Exercc. mathem., semel. Repet. chem. pharmac., bis.
VI.	Exercc. hist., die Lun. Exercc. dogm., die Mart. Exercc. in N. T. interpr., die Iov.	Semin. Rom., sem.	De tumoribus, bis. Diagnostice physica, quater. De morb. thor. et abdom. chir. tract., bis.	De mammalibus, semel. Zool. medic., semel. Pharmacogn. zool., semel. Exercc. semin. hist., semel. Exercc. mathem., semel. Exercc. cantandi., semel.
VII.				Exercc. cantandi, semel. Ars gymnast., bis.
HORIS DEF.		Ius civ. Boruss., quinquiens. Semin. process., bis.	Anat. organ. sensus, sem. Curs. histol. norm. pract., quater. Exercc. physiol., bis. Anat. pathol. org. respir., semel.	Botan. med. Psychol., quater. Select. loci chemiae, sem. Praxis chem., triciens. Exercc. chem., sexiens et duodeciens.

SCHOLAE INDICE HORARIO DESCRIPTAE.

HOR.	THEOLOGICAE.	IURIDICAE.	MEDICAE.	PHILOSOPHICAE.
HORIS DEFINIENDIS.			De morbis corp. hum. parasit., bis. De morbis nervorum, bis. Psychiatria universalis, ter. Exercc. laryngoscop., ter.	Hist. pict. antiquae, bis. Exercc. ad res Rom. pub. pert., semel. Exercc. archaeol., semel. Anat. plant., quater. Pharmacogn., quater. Epigraph. Graeca, bis. Palaeogr. Lat., ter. Fontes hist. Germ. medii aevi, quater. Chem. forens., bis. Repet. chem. med., ter. Analysis volumetr, sem. Mineral., bis. Cantus eccles., bis. Exercc. cantandi. Ars delineandi, quater. Hist. art. gymnast., sem.

INDEX SCHOLARVM

IN

VNIVERSITATE LITTERARIA GRYPHISWALDENSI

PER SEMESTRE HIBERNVM

ANNI MDCCCLXXIII—LXXIV

A DIE XV MENSIS OCTOBRIS

HABENDARVM.

INEST

FRANCISCI SVSEMIHL DE POLITICIS ARISTOTELEIS QVAESTIONVM CRITICARVM PARTICVLA VI.
ACCEDIT DE POETICORVM CAPITE DVODECIMO ET DE PARACATALOGE COMMENTARIOLVM.

GRYPHISWALDIAE

TYPIS FRID. GVIL. KVNIKE.

MDCCCLXXIII.

VNIVERSITATIS LITTERARIAE GRYPHISWALDENSIS

RECTOR

TH. GVILELMVS AHLWARDT

CVM

CONCILIO ACADEMICO

S. D.

CIVIBVS ACADEMICIS.

Politica Aristotelea posteaquam a me recensita sunt [1]), per hos ultimos menses novos interpretes invenerunt duos, alterum virum in hoc litterarum genere maxime versatum Iacobum Bernaysium, qui librorum trium priorum translationem edidit elegantissimam [2]), alterum iuvenem bonae indolis, licet maturitatem nondum adeptae B. I. Polenaarium, qui de totius operis, quale ad nostra tempora propagatum est, origine et condicione in dissertatione inaugurali de compluribus eius locis scripta [3]) plane aliud atque ille indicium fecit. Bernaysius enim etsi suo haud dubie iure [4]) post mortem demum Aristotelis ab aliquo eius discipulo et ex chartis quaecunque ille diversis temporibus scholarum in usum vel e scholarum memoria sibi adumbrasset complexis et e verbis, quae e loquentis ore auditores calamo excepissent [5]), collectum illud esse affirmat, nihilominus per tres illos libros unam tantum lacunam statuit (II, 5. 1264b, 4) neque saepius quam uno loco unum dumtaxat enuntiatum (III, 13. 1284b, 13 sqq.) veram sedem cum falsa mutasse, immo, ut videtur, totum argumentandi filum ab ipso iam Aristotele conditum esse censet, nisi quod ea, quae III, 12. 13. leguntur, aliam esse recensionem vix recte, nisi fallor [6]), iudicat eorum, quae partim in capitibus antecedentibus inde a nono partim in sequentibus sexto decimo et septimo decimo tractantur, alio tempore a philosopho perscriptam, a primo autem edi-

---

1) Aristotelis politicorum libri octo cum vetusta translatione Guilelmi de Moerbeka. Recensuit Franc. Susemihl. Lips. MDCCCLXXII.

2) Aristoteles' Politik erstes, zweites und drittes Buch mit erklärenden Zusätzen ins Deutsche übertragen von Jacob Bernays. Berlin 1872.

3) Tirocinia critica in Aristotelis politica. Scripsit B. I. Polenaar. Lugduni Batavorum MDCCCLXXIII.

4) V. quae ipse de hac re monui in Iahni ann. CIII. 1872. p. 122 sqq. cf. Philol. Anzeiger III. 1871. p. 40 sq.

5) Id quod quamquam ipse Bernaysius non addit, tamen ab eius sententia non abhorrere inde concludo, quod comparat originem operum Hegelianorum (p. 212).

6) Cf. quae disserui in Philologi XXIX. p. 112 sqq.

tore hic illic ita mutatam, ut saepius capitibus praecedentibus citatis species iustae sententiarum continuationis existeret. Contra Polenaarius cum iam tempore Apellicontis Teii exemplar genuini operis integrum nullum superfuisse sumeret, ab hoc viro e variis, quae ei praesto fuissent, fragmentis callide quidem, sed saepissime contra ordinem ab Aristotele quondam institutum conglutinatis atque huc illuc transpositis nonnullisque frustulis de ipsius fabrica additis hanc epitomen consarcinatam esse, quam solam pro germano opere posteris concessisset temporum iniuria, demonstrare conatus est. Iam omnia, quaecunque protulit ad hanc sententiam comprobandam, accuratius examinare neque huius loci neque omnino opus est, sed praeter alios locos, quorum de emendatione a me temptata nondum rationem reddidi, nonnulli eorum, qui partim a Bernaysio partim a Polenaario partim ab utroque denuo coniecturis petiti sunt, largam mihi nunc, alii alia fortasse scribendi occasione data, per quam simul de psychologicis Aristotelis libris disseram, disputandi materiam suppeditabunt exoptatamque si quae minus probe vidi emendandi opportunitatem.

Neque tamen errasse mihi videor, cum in commentationis de iusto servitio scriptae, quae in libri primi capite quinto inest, initio *τὸ γὰρ ἄρχειν καὶ ἄρχεσθαι οὐ μόνον τῶν ἀναγκαίων ἀλλὰ καὶ τῶν συμφερόντων ἐστί. καὶ εὐθὺς ἐκ γενετῆς ἔνια διέστηκε τὰ μὲν ἐπὶ τὸ ἄρχεσθαι τὰ δ' ἐπὶ τὸ ἄρχειν. καὶ εἴδη πολλὰ καὶ ἀρχόντων καὶ ἀρχομένων ἐστίν, καὶ ἀεὶ βελτίων ἀρχὴ ἡ τῶν βελτιόνων ἀρχομένων, οἷον ἀνθρώπου ἢ θηρίου. τὸ γὰρ ἀποτελούμενον ἀπὸ τῶν βελτιόνων βέλτιον ἔργον· ὅπου δὲ τὸ μὲν ἄρχει τὸ δ' ἄρχεται, ἐστί τι τούτων ἔργον. ὅσα γὰρ ἐκ πλειόνων συνέστηκε καὶ γίνεται ἕν τι κοινόν, εἴτε ἐκ συνεχῶν εἴτε ἐκ διῃρημένων, ἐν ἅπασιν ἐμφαίνεται τὸ ἄρχον καὶ τὸ ἀρχόμενον*, 1254a, 21—30, quod ante me offensionem iam paraverat Conringio Schuetzioque, confirmationem ultimis verbis *ὅσα γὰρ — ἀρχόμενον* expressam non ad *καὶ εἴδη πολλὰ ἀρχόντων καὶ ἀρχομένων ἐστίν* (v. 24 sq.), sed ad priora *καὶ εὐθὺς — ἐπὶ τὸ ἄρχειν* (v. 23 sq.) referrem [7]), quamquam nunc Bernaysium video contrariae sententiae patrocinantem. Tametsi enim inde, quod in omnibus rebus, quae e pluribus partibus constant unitatem efficientibus, et id, quod imperat, et id, quod oboedit, apparet, colligere haud dubie licet complura esse tum imperantium genera tum oboedientium partim peiora partim meliora, tamen intellegere nequeo, quomodo quis si sequentia accurate perpenderit, negare possit minime in hac re demonstranda subsistere illam confirmationem, sed iam ad id explorandum, in quo totius argumentationis cardo versatur, viam munire, nempe quaenam ex illis generibus secundum naturam sint, et utrum in eorum numero etiam dominus ac servus an omne servitium contra naturam sit. Quod ut fiat, ad ea potius illam pertinere necesse est, quae iam in verbis praecedentibus eiusdem sententiae sunt, dico statim inde ab ipsa generatione quaedam inter se ita differre, ut alia ad imperandum alia ad parendum ipsa natura destinata sint. Iam sic procedunt

---

7) De Arist. pol. l. I et II quaest. crit., Gryph. MDCCCLXVII. p. 6 sq. Utrum recte ob hanc causam verba illa *καὶ εὐθὺς — ἄρχειν* post *ἐστί τι τούτων ἔργον* (v. 28) traiecerim an tradito ea loco satis tutius sit Thurotus (Revue critique MDCCCLXIX. p. 85) de ipsa sententiarum ratione mecum concors, res profecto minoris momenti est, de qua postquam breviter disserui in harum quaestionum p. IV. (Gryph. MDCCCLXXII.) p. 4. n. 3., per me licet alii aliter iudicent.

sequentia. Quomodocunque verba proxima *καὶ τοῦτ' — τὸ δὲ ζῷον πρῶτον συνέστηκεν*, v. 31–34, distinguimus et interpretamur, sive *ἐκ τῆς ἁπάσης φύσεως* partitivo sensu [8]) sive causali intellegimus interpungendi ratione adhibita huiusmodi [9]): *καὶ τοῦτ' ἐκ τῆς ἁπάσης φύσεως ἐνυπάρχει τοῖς ἐμψύχοις· καὶ γὰρ ἐν τοῖς μὴ μετέχουσι ζωῆς ἔστι τις ἀρχή, οἷον ἁρμονίας* [10]), *ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἴσως ἐξωτερικωτέρας ἐστὶ σκέψεως, τὸ δὲ ζῷον πρῶτον συνέστηκεν* et verbis *τοῖς ἐμψύχοις*, quae sic quidem vix licitum est intacta relinquere, in *τοῖς ἐμψύχοις <μᾶλλον ἢ τοῖς ἀψύχοις>* vel simile quid commutatis [11]), ut aut vertendum sit: „und dies offenbart sich im Bereiche der Natur vorzugsweise an den Lebenden; denn auch im Leblosen ist wohl eine Art von Herrschaft zu finden, wie z. B. die des Grundtons in einer Tonart, indessen dürfte dies doch Gegenstand einer Betrachtung sein, die mehr ausserhalb des Kreises der gegenwärtigen Untersuchung liegt [12]). das lebendige Wesen besteht dagegen erstens" aut „und dies offenbart sich von der gesammten Natur aus" (vel „auf Grund der gesammten Naturordnung") „vorzugsweise in den lebendigen Wesen etc.", sive puncto potius post *ἁρμονίας* posito Bernaysio obsecuti totum locum sic fere reddimus: „und zwar ist dies ein allgemeines Naturgesetz, und nur als ein solches, nicht als ein dem Leben eigenthümliches waltet es im Reich der beseelten Wesen, denn auch im Unlebendigen zeigt sich eine Art von . . . Tonart. Indessen . . . liegt, das lebendige Geschöpf aber (um auf dieses zurückzukommen) besteht erstens" [13]): utique monet istis verbis Aristoteles legi huic universae naturae praecipuam sedem in animantibus esse, huiusque deinde adicit imperi naturalis generum inter animantes esse primum quod anima in corpus animaeque pars rationalis in affectus et cupiditates, v. 34—b, 9, secundum quod homo in bestiam, b, 10—13, tertium quod mas in feminam exerceat, b, 13 sq., et postremo e secundo genere derivat quartum illud, cuius gratia tota haec argumentatio prolata est, hoc est imperium, quo alii homines ab aliis, a quibus bestiarum paene in modum distant, bestiarum paene in modum teneantur servitutem eis naturalem servientes, b, 14—39. Nam cum ab initio alteram dumtaxat primi generis speciem commemoraverit philosophus, dominationem, qua corpus ab anima regatur, *τὸ δὲ ζῷον πρῶτον συνέστηκεν ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος, ὧν τὸ μὲν ἄρχον ἐστὶ φύσει, τὸ δ' ἀρχόμενον*, a, 34 sq., ut orationem interrumpendo [14]) refellat quae quis de hac re contra dicere possit, *δεῖ δὲ σκοπεῖν ἐν τοῖς κατὰ φύσιν ἔχουσι μᾶλλον τὸ φύσει καὶ μὴ ἐν τοῖς διεφθαρμένοις. διὸ καὶ τὸν βέλτιστα διακείμενον καὶ κατὰ σῶμα καὶ*

---

8) Cf. Bonitz. Ind. Arist. 225 b, 10 sqq.: „praep. *ἐκ* pro genetivo partitivo usurpatur . . . cum hoc usu fort. conferri potest *τοῦτο — ἐμψύχοις* Pol. I, 5. 1254 a, 31."

9) Quam in editionem meam recepi.

10) Cur *οἷον <ἐν> ἁρμονίᾳ* restituendum esse censeam, docui in Qu. cr. de A. P. l. I et II. p. 7.

11) *<μάλιστα> τοῖς ἐμψύχοις* vel *<καὶ μάλιστα> τοῖς ἐμψύχοις* e Lambini translatione coniecit Conringius, *<καὶ> τοῖς ἀψύχοις* Schuetzius, *τοῖς ἐμψύχοις <μᾶλλον ἢ τοῖς ἀψύχοις>* Buecheler, *καὶ τοῦτ' — ἐμψύχοις* prorsus fortasse delenda videbantur Giphanio.

12) Bernaysius: „dies jedoch weiter zu verfolgen möchte zu einer äusserlichen Betrachtungsweise führen." Hoc quid sibi velit, non intellego.

13) Tunc enim nullam aliam vim habere potest *ἐκ* praepositio nisi causae et originis. Vereor tamen, ne nimium imputet verbis *ἐξ ἁπάσης φύσεως* interpretatio Bernaysiana.

14) Interruptae igitur orationis signum ponendum est post *τὸ δ' ἀρχόμενον*, id quod ego quoque in editione mea neglexi.

κατὰ ψυχὴν ἄνϑρωπον ϑεωρητέον, ἐν ᾧ τοῦτο δῆλον· τῶν γὰρ μοχϑηρῶν ἢ μοχϑηρῶς ἐχόντων δόξειεν ἂν ἄρχειν πολλάκις τὸ σῶμα τῆς ψυχῆς διὰ τὸ φαύλως καὶ[15]) *παρὰ φύσιν ἔχειν*, a, 35—b, 2, ab hac digressione verbis *ἔστι δ' οὖν, ὥσπερ λέγομεν, πρῶτον ἐν ζῴῳ ϑεωρῆσαι κ. τ. λ.*, b, 2 sqq., redit ad primum illud genus accuratius describendum, itaque videmus *πρῶτον* repetitum, a, 34 et b, 3, *πάλιν*, b, 10, *ἔτι δὲ*, b, 13, inter se respondere[16]).

Neque de verbis capitis octavi *ἓν μὲν οὖν εἶδος κτητικῆς κατὰ φύσιν τῆς οἰκονομικῆς μέρος ἐστίν· ὃ δεῖ ἤτοι ὑπάρχειν ἢ πορίζειν αὐτὴν ὅπως ὑπάρχῃ, ὧν ἐστι ϑησαυρισμὸς χρημάτων πρὸς ζωὴν ἀναγκαίων εἰς κοινωνίαν πόλεως ἢ οἰκίας*, 1256 b, 26—30, constituendis iudicium meum[17]) mutavi, quamquam hic quoque a me discrepans Bernaysius *καϑὸ* pro *ὃ* scribendo eis accedit, qui similibus coniecturis *ᾗ*, velut Lambinus et Reiskius, aut *ὅτι*, velut Zwingerus, sententiam sibi eandem sufficere significaverunt[18]), quam Bernaysius interpretatione expressit hac: „eine Art der Besitzkunde ist also ein naturgemässer Theil der Hauswirthschaftskunde, in so fern nämlich entweder von vorn herein vorhanden sein müssen oder die Hauswirthschaftskunde veranstalten muss, dass vorhanden seien die Mittel zur Aufspeicherung eines Vorraths von zum Leben unentbehrlichen und für die staatliche und häusliche Gemeinschaft dienlichen Gegenständen." Nam quis, quaeso, Germanice dicet, quod ad idem profecto redit: „Jagd, Fischerei, Ackerbau und Viehzucht liefern die Mittel sich die nöthige Nahrung aufzuspeichern" pro „liefern die nöthige Nahrung" vel „liefern den nöthigen Vorrath von Nahrung"? Immo ars acquirendi naturalis non praesidia tantum offert, quibus instructus res ad vitam utiles coacervare aliquis sibi queat, sed ipsa ipsam talium rerum copiam (*ϑησαυρισμόν*) procreat: alioqui enim non qui agrum colit, sed qui ipse sibi hunc in finem instrumenta rustica fabricatur, artem illam exerceret. Neque quisquam sanae mentis homo postulabit, ut eiusmodi praesidia ex parte etiam sine artis oeconomicae interventu adsint, sed ipsas res, quibus ad vivendum carere homines nequeunt, atque prae ceteris nutrimentum, magnam partem iam ab ipsa natura praeberi et oportere praeberi suo iure Aristoteles contendit locis dudum a Rassovio[19]) ad ea, de quibus nunc loquimur, verba recte emendanda allatis c. 10. 1258 a, 20 sqq. *ἀλλὰ δεῖ τοῦτο μὲν ὑπάρχειν (ὥσπερ γὰρ καὶ ἀνϑρώπους οὐ ποιεῖ ἡ πολιτική, ἀλλὰ λαβοῦσα παρὰ τῆς φύσεως χρῆται αὐτοῖς, οὕτω καὶ τροφὴν τὴν φύσιν δεῖ παραδοῦναι γῆν ἢ ϑάλατταν ἢ ἄλλο τι)· ἐκ δὲ τούτων ὡς δεῖ ταῦτα διαϑεῖναι προσήκει τὸν οἰκονόμον* et 34 sqq. *μάλιστα δέ, καϑάπερ εἴρηται πρότερον, δεῖ φύσει τοῦτο ὑπάρχειν· φύσεως γάρ ἐστιν ἔργον τροφὴν τῷ γεννηϑέντι παρέχειν κ. τ. λ.* Si igitur tale quid hoc quoque loco haud dubie voluit, aut non potuit non pro *ὧν ἔστι* (vel, ut Madvigius coniecit *ᾧ ἔνεστι*) *ϑησαυρισμός* nude potius scribere *ϑησαυρισμόν* aut scripsit, id quod Rassovi coniecturam cum Madvigiana iungens nunc quoque reponendum esse duco: *ᾧ ἔνεστι — οἰκίας, ἃ δεῖ — ὑπάρχῃ.*

---

15) Cur *φαύλως καὶ* mihi cum Buechelero delenda et antea *φαύλως* pro *μοχϑηρῶς* scribendum esse videatur ex auctoritate vetustae translationis, exposui in editione mea. Cf. Qu. crit. de A. P. l. I. II. p. 7.

16) Hoc me edocuit Bonitzius in epistula ad me data.

17) Cf. Mus. Rhen. XX. p. 508 sq. Qu. crit. part. IV. p. 8.

18) Transiit in eorum partes ultimo tempore etiam Thurotus Revue critique MDCCCLXXII. p. 57 sq.

19) Bemerkungen über einige Stellen der Politik des Aristoteles, Vimar. MDCCCLXIV. p. 6.

Paulo aliter iudicandum est de verbis capitis noni, quibus Aristoteles rationem reddit, cur in prima et minima societate, hoc est in domo, mercium permutationis nondum locus fuerit, sed in amplioribus demum ex ea exortis, οἱ μὲν γὰρ τῶν αὐτῶν ἐκοινώνουν πάντων, οἱ δὲ κεχωρισμένοι πολλῶν πάλιν καὶ ἑτέρων, 1257a, 21—23, quoniam ibi haud sane displicet Bernaysi coniectura <ἕτεροι> ἑτέρων: quod vero ἐδέοντο, quod Schneiderus, vel ἠπόρουν, quod Maur. Schmidtius inserere voluit, vel simile verbum minime desiderandum esse censet, quia talis notio iam in κεχωρισμένοι insit, non assequor, quomodo κεχωρισμένοι πολλῶν aliud quid significare queat atque „a multis rebus separati", cum, si Bernaysium audiamus, sic potius haec verba vertamus: „quod ad multas res attinet separatas possessiones habentes" („in den entwickel- „teren Formen der Gemeinschaft ist aber für viele Dinge wieder (?) Trennung des Besitzes ein- „getreten"). Multo etiam minus assequor, quomodo nihilominus deinde ἑτέρων ad idem verbum κεχωρισμένοι relatum etiam Bernaysio „ab aliis rebus" sonet vel certe sonare videatur, non „quod attinet ad alias res" (pergit enim sic: „und dem Einen fehlt dieses, dem Anderen jenes"). Quapropter nescio an verum viderim, cum partim Bernaysium partim Schmidtium secutus post ἑτέρων excidisse ἕτεροι ἠπόρουν conicio.

In eodem capite pessimum in demonstrando circulum, quo postquam e negotiorum nummariorum flore explicatum est, cur multi artem acquirendi vel quaestus faciendi (τὴν χρηματιστικὴν) in his negotiis ponant, quippe cuius proprium sit divitias et pecuniam comparare, διὸ δοκεῖ ἡ χρηματιστικὴ μάλιστα περὶ τὸ νόμισμα εἶναι, καὶ ἔργον αὐτῆς τὸ δύνασθαι θεωρῆσαι, πόθεν ἔσται πλῆθος χρημάτων· ποιητικὴ γὰρ [εἶναι] τοῦ πλούτου καὶ χρημάτων, 1257b, 5—8, inde, quod haec ars in talibus negotiis versatur, divitias colligitur multis saepe circa nummum versari videri atque ex hac re explicatur, cur eadem, utpote quae sit divitiarum et pecuniae procreatrix, a multis in negotiis nummariis ponatur, καὶ γὰρ τὸν πλοῦτον πολλάκις τιθέασι νομίσματος πλῆθος, διὰ τὸ περὶ τοῦτ' εἶναι τὴν χρηματιστικὴν καὶ τὴν καπηλικήν, v. 8—10, ita effugere studet Bernaysius, ut γὰρ post ποιητικὴ (v. 7.) cum δὲ permutet simulque aliud γὰρ post πλούτου καὶ iniciat. At tali modo sententiarum seriem accipimus hanc: quia paulatim negotiorum mercatoriorum, quae simul nummaria sunt, ars maxime effloruit, permultis nunc videtur specie falsis ars quaestus faciendi in nummis esse fundata eoque tendere, ut sciat, quomodo optime pecunias aliquis parere possit, quia autem ita pecuniarum procreatrix sit, hanc solam ob causam ex eorundem hominum argumentatione etiam pro divitiarum procreatrice habetur, siquidem isti divitias in rummis ponunt, quia ars quaestus faciendi et negotiorum mercatoriorum gerendorum revera in nummis fundata est. Quae nullo prorsus vinculo inter se cohaerent, nisi pecuniis (χρήμασι) idem atque nummis (νομίσματι) hoc loco significari sumamus: quod si sumimus, non modo circulus vitiosus plane idem manet, verum etiam eo augetur repugnantia, quod artem quaestus faciendi in initio loci specie tantum, in fine revera in nummis positam esse contenditur: neque enim illic latiore hic artiore sensu χρηματιστικὴν vocem adhiberi in eodem enuntiato quispiam credet. Qui igitur in ceteris rebus cum Bernaysio facere vult, ei certe verba τὴν χρηματιστικὴν καὶ (v. 9 sq.) delenda sunt, ut ultimis verbis διὰ τὸ περὶ ταῦτ' εἶναι [τὴν χρηματιστικὴν καὶ] τὴν καπηλικὴν plenius repetatur, quod supra brevissime dictum est διὸ (v. 5.): at nonne admodum contorta est talis sententiarum continuatio? nonne hanc fere potius expectamus seriem

argumentationum multo clariorem et simpliciorem: διὸ — πλῆθος χρημάτων, καὶ διὰ τοῦτο μόνον εἶναι ποιητικὴ τοῦ πλούτου, ὅτι καὶ χρημάτων κ. τ. λ.? Accedit quod εἶναι v. 7. omissum est in ΓM[s] P[1]. Itaque emendandi conatum diu a me evulgatum [20]), quo καὶ γὰρ particulas non, ut Bernaysius vult, „etenim", sed „nam etiam" significare ratus secluso, id quod suasit Coraes, v. 7. χρημάτων verbo ποιητικὴ γὰρ [τοῦ] πλούτου καὶ χρημάτων vel ποιητικὴ γὰρ ὄντως πλούτου καὶ χρημάτων v. 7 sq. scribendum esse opinatus sum, etsi ipsum quoque incertum esse concedo, tamen leniorem certe et meliorem esse hodieque arbitror.

Paulo post v. 28—31, ubi scripta sunt οὕτω καὶ ταύτης τῆς χρηματιστικῆς οὐκ ἔστι τοῦ τέλους πέρας, τέλος δὲ ὁ τοιοῦτος πλοῦτος καὶ χρημάτων κτῆσις. τῆς δ' οἰκονομικῆς οὐ χρηματιστικῆς ἔστι πέρας· οὐ γὰρ τοῦτο τῆς οἰκονομικῆς ἔργον, Schmidtium secutus in editione mea οὐ γὰρ — ἔργον verba post proximum πέρας, quod in verbis διὸ τῇ μὲν φαίνεται ἀναγκαῖον εἶναι πάντος πλούτου πέρας· ἐπὶ δὲ τῶν γινομένων ὁρῶμεν συμβαῖνον τοὐναντίον, v. 32 sq., legitur, transponenda esse significavi. Sive enim mendosum illud οὐ χρηματιστικῆς v. 30. ita corrigimus, ut cum Bernaysio οὐ in αὖ mutemus, sive ita, ut cum Thuroto penitus deleamus, sive ita, ut simul etiam χρηματιστικῆς cum Reiskio et Boieseno expungamus [21]), non satis assequor, cur in addita confirmatione non simpliciter αὐτῆς scribatur, sed cum nimia emphasi οἰκονομικῆς adiectivum repetatur. Attamen ut saepe incidit in Scyllam qui vult evitare Charybdin, τοῦτο, quod me semper offendit, cum dubius usque haeream, num ad τὸ τέλος an ad ὁ τοιοῦτος πλοῦτος an ad aliud nescio quid referam, transpositione illa etiam difficilius fit intellectu, ut nihil a me novatum esse malim [22]). Ceterum post τῇ μὲν v. 32. fortasse intercidit φύσει, quo adiecto certe optime inter se opponuntur τῇ μὲν φύσει et ἐπὶ τῶν γινομένων et omnino augetur sententiae perspicuitas.

Vehementer autem erravi in editione mea in ipsa scriptoris verba, quae undecimi capitis sunt, ὅσα [23]) ἀπὸ γῆς καὶ τῶν ἀπὸ γῆς γινομένων, ἀκάρπων μὲν χρησίμων δέ, οἷον ὑλοτομία τε καὶ πᾶσα μεταλλευτική, 1258b, 29—31, recepta ἡ λατομία lectione, quam Thomas Aquinas pro ὑλοτομία transtulit [24]). Nimirum male γεωργίᾳ πεφυτευμένῃ (v. 18.) rem quoque saltuariam contineri opinabar, donec meliora me docuit erudita et accurata Steitzi [25]) de hac re animadversio. Quare cum nihil potius γεωργία πεφυτευμένη significet nisi pomorum, olivarum, vitium culturam, ὑλοτομία haud dubie ad earum arborum cultum spectat, quae fructus esculentos non ferunt, sed quarum ligna ad aedificia, instrumenta, supellectilem condenda vel ad calefaciendum utilia sunt, neque debebat Schneiderus, cum hoc ipsum eisdem fere verbis Graecis expressum legamus καὶ τῶν ἀπὸ γῆς γινομένων, ἀκάρπων μὲν χρησίμων δέ, eam ob rem, quia deinde inverso verborum ordine pro οἷον πᾶσα μεταλλευτική τε καὶ ἡ ὑλοτομία chiasmo, quem

---

20) De A. P. l. I. II. p. 4. cf. Append. (Gryph. MDCCCLXIX). p. 9 et editio mea.

21) Id quod maxime mihi placebit, donec certa mihi exempla afferantur adiectivorum in ικὴ desinentium cum substantivis eiusdem terminationis coniunctorum.

22) Rectius igitur iudicaveram in Qu. de A. P. l. I. II. append, p. 9 sq.

23) οὖσα coniecit Bernaysius.

24) Cf. De A. P. l. I. II. p. 8 sq. Append. p. 10.

25) Die Werke und Tage des Hesiodos, Lips. MDCCCLXXI, p. 27 sq., ubi huius loci mentionem non facit.

vocant, usus οἷον ἡ ὑλοτομία τε καὶ πᾶσα μεταλλευτική Aristoteles scripsit, ipsarum quoque notionum rationem ita invertere, ut verba illa ad μεταλλευτικήν et ἀπὸ γῆς ad ὑλοτομία referret: immo metalla ceteraque, quae e fodinis et lapicidinis proferuntur, pars ipsius terrae sunt, arbores contra e terra progerminant (γίνονται ἀπὸ γῆς), illa ex ipso terrae gremio effodimus, harum ligna e rebus caedimus e terra enatis.

Verba sequentia περὶ ἑκάστου δὲ τούτων καθόλου μὲν εἴρηται καὶ νῦν, τὸ δὲ κατὰ μέρος ἀκριβολογεῖσθαι χρήσιμον μὲν πρὸς τὰς ἐργασίας φορτικὸν δὲ τὸ ἐνδιατρίβειν, v. 33—35, post ἀρετῆς v. 39. traicienda esse dudum ostendi [26], sed praeterea pro δὲ primo (v. 33.) scribendum erit δή. Habemus enim anacephalaeosin Aristoteli usitatissimam, qua finem imponit rebus in hoc capite hactenus tractatis, nec difficile est perspectu, cur hoc loco non μὲν οὖν — δὲ particulas, quibus plerumque per tales occasiones utitur, sed δή — μὲν — δὲ adhibeat, quo acrius καθόλου μὲν et τὸ δὲ κατὰ μέρος inter se totique huic enuntiato bipartito rursus proxime sequentia ἐπεὶ δ' ἐστὶν κ. τ. λ., v. 39 sqq., opponantur, de qua sententiarum cohaerentia item iam olim satis disserui [27]. Accedit quod Aristoteles interdum etiam nulla eiusmodi necessitate urgente δή pro μὲν οὖν talibus locis ponit, velut Eth. Nic. III, 11. 1117a, 27 et, si quidem recte ibi quoque δὲ cum δὴ permutandum esse conieci, Poet. 9. 1451b, 33.

Ingeniose Bernaysius capitis tertii decimi locum difficillimum φανερὸν τοίνυν, ὅτι ἀνάγκη μὲν μετέχειν ἀμφοτέρους ἀρετῆς, ταύτης δ' εἶναι διαφοράς, ὥσπερ καὶ τῶν φύσει ἀρχόντων καὶ [28]) ἀρχομένων. καὶ τοῦτο εὐθὺς ὑφηγεῖται [29]) περὶ τὴν ψυχήν· ἐν ταύτῃ γάρ ἐστι φύσει τὸ μὲν ἄρχον τὸ δ' ἀρχόμενον, ὧν ἑτέραν φαμὲν εἶναι ἀρετὴν οἷον τοῦ λόγον ἔχοντος καὶ τοῦ ἀλόγου. δῆλον τοίνυν ὅτι τὸν αὐτὸν τρόπον ἔχει καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. ὥστε κ. τ. λ., 1260a, 2—23 reficere conatus est sic: φανερὸν — ἄλλων. ὥστ' ἐ<-πεὶ> φύσει πλείω τὰ [30]) ἄρχοντα καὶ ἀρχόμενα (ἄλλον γὰρ τρόπον τὸ ἐλεύθερον τοῦ δούλου ἄρχει καὶ τὸ ἄρρεν τοῦ θήλεος καὶ ἀνὴρ παιδός) καὶ πᾶσιν ἐνυπάρχει μὲν τὰ μόρια τῆς ψυχῆς, ἀλλ' ἐνυπάρχει διαφερόντως (ὁ μὲν γὰρ δοῦλος ὅλως οὐκ ἔχει τὸ βουλευτικόν· τὸ δὲ θῆλυ ἔχει μέν, ἀλλ' ἄκυρον· ὁ δὲ παῖς ἔχει μέν, ἀλλ' ἀτελές), ὁμοίως τοίνυν [ἀναγκαῖον] ἔχειν καὶ περὶ τὰς ἠθικὰς ἀρετὰς ὑποληπτέον, δεῖν μὲν μετέχειν πάντας, ἀλλ' οὐ τὸν αὐτὸν τρόπον, ἀλλ' ὅσον ἀναγκαῖον ἑκάστῳ πρὸς τὸ αὐτοῦ ἔργον. διὸ τὸν μὲν ἄρχοντα τελέαν ἔχειν δεῖ τὴν ἠθικὴν ἀρετήν (τὸ γὰρ ἔργον ἐστὶν ἁπλῶς τοῦ ἀρχιτέκτονος, ὁ δὲ λόγος ἀρχιτέκτων), τῶν δ' ἄλλων ἕκαστον, ὅσον ἐπιβάλλει αὐτοῖς. ὥστε φανερὸν ὅτι ἐστὶν ἠθικὴ ἀρετὴ τῶν εἰρημένων πάντων καὶ οὐχ ἡ αὐτὴ σωφροσύνη γυναικὸς καὶ ἄνδρος, οὐδ' ἀνδρία καὶ δικαιοσύνη, καθάπερ ᾤετο Σωκράτης, ἀλλ' ἡ μὲν ἀρχικὴ ἀνδρία, ἡ δ' ὑπηρετική, ὁμοίως δ' ἔχει καὶ περὶ τὰς ἄλλας. Neque tamen hac ratione dubitationes gravissimas a Thuroto [31]) allatas solvit. Etenim si omnino praeter virtutes, quae parti animae humanae ratione carenti propriae sunt, id est praeter morales (ἠθικάς) etiam eas, quae in ipsa

---

26) De A. P. l. I. II. p. 9.
27) Eodem loco.
28) ἀρχόντων καὶ om. Π Ar. Bekk.
29) ὑφήγηται Π[a] Bekk. et mg. p[1].
30) πλείω τὰ Ramus, τὰ πλείω Π Bekk.
31) Etudes sur Aristote, Paris. MDCCCLX, p 16 sqq.

ratione sedem habent, id est intellectuales (διανοητικάς) immiscuit scriptor (v. 2—7.) huic argumentationi et utramque animae partem servis quoque mulieribusque et pueris tribuit (v. 10—14.), non debebat in modo exquirendo, quo hi quoque omnes moralis virtutis participes sint, ita acquiescere, ut intellectualis utrum item essent an non essent silentio plane praeteriret. Neque hoc ab eo factum esse eo fit verisimilius, quo accuratius consideramus quae ad confirmandam sententiam de perfecta virtutis, si codices verum praebent, moralis forma, qua opus sit imperanti, monet, τὸ γὰρ ἔργον ἐστὶν ἁπλῶς τοῦ ἀρχιτέκτονος, ὁ δὲ λόγος ἀρχιτέκτων (v. 18 sq.). Ubi enim ratio (ὁ λόγος) summus artifex est, ibi, si quid sapio, ex eius ipsius praecipue virtute omnia pendent, utpote qua sola praecipere queat quae ad opus necessaria sunt bene perficiendum: secundo demum loco, cum nihil prosint vel optima praecepta, nisi recte eis obtemperetur, ea quoque virtus desideratur, quae in parte animae altera invenitur, ubi haec didicit fideliter rationi oboedire eiusque praecepta exequi. Quod si ita est, ex illa confirmatione prius sequitur intellectualem virtutem in eo, qui imperat, aut solo aut certe perfectam in eo solo inesse debere quam morali perfecta eum solum non posse carere. Testem huic rei invitum cito ipsum Bernaysium, quippe qui ut ex illa alteram potius solam consecutionem extorqueat, tantis indigeat verborum supplendorum ambagibus, ut verear, ne fucum magis fecerit quam scriptorem interpretatus sit: „denn jede Leistung hängt in allen ihren Theilen von dem obersten Meister ab; die Vernunft „aber, d. h. dasjenige, was den Gebieter zum Gebieter macht, ist oberster Meister; „wenn also die Leistung gelingen soll, so muss der Gebieter nach allen Seiten „den Anforderungen der Vernunft genügen, mithin eine vollständige sittliche „Tugend besitzen". Et ne sic quidem quod voluit consecutus est, nam qui „omnibus ex partibus postulatis rationis satisfacit", is, opinor, non moralem tantum virtutem habet, verum etiam intellectualem. Ego ut spretis eiusmodi artificiis sanam ac naturalem ratiocinationem, a qua tanto opere Aristotelem aberrare potuisse non adducar ut credam, ipsi Aristoteli reddam, nullam aliam video viam nisi quam monstravit Thurotus verbis διὸ — αὐτοῖς, v. 17—20, in quibus διανοητικὴν pro ἠθικὴν reposuit, ante ὁμοίως v. 14. traiectis, cum praesertim haec medela lenior quoque sit quam illa a Bernaysio adhibita. Etenim quamquam minime me fallit, id quod fefellisse videtur Thurotum, huic restitutioni quodammodo repugnare quae de prudentia (φρονήσει) moralibus virtutibus expressis verbis opposita leguntur III, 4. 1277b, 25—30: ἡ δὲ φρόνησις ἄρχοντος ἴδιος ἀρετὴ μόνη. τὰς γὰρ ἄλλας ἔοικεν ἀναγκαῖον εἶναι κοινὰς καὶ τῶν ἀρχομένων καὶ τῶν ἀρχόντων, ἀρχομένου δέ γε οὐκ ἔστιν ἀρετὴ φρόνησις, ἀλλὰ δόξα ἀληθής· ὥσπερ γὰρ αὐλοποιὸς ὁ ἀρχόμενος, ὁ δ' ἄρχων αὐλητὴς ὁ χρώμενος, tamen ubi vel servis, pueris, mulieribus a scriptore conceditur pars animae deliberativa (τὸ βουλευτικόν), ibi ne virtutem quidem huius partis eis prorsus derogare licuit. Ergo in verbis potius inest repugnantia quam in ipsa re: morales enim virtutes in imperantibus et in oboedientibus eodem nomine, velut fortitudo, iustitia, appellantur, contra intellectualis in illis prudentia (φρόνησις), in his recta opinio (δόξα ἀληθής), quia multo magis haec ab illa quam morales obtemperantium a moralibus dominantium differunt: sed huius discriminis iam in primo libro commemorandi nulla profecto causa erat. Tum demum, si non de sola prudentia infra locutus esset philosophus, sed intellectualem virtutem omnem subiectis abiudicasset, locum reapse habere non posset correctio Thurotiana: at e contrario virtutem

in eis esse rectam opinionem expressis verbis asseverat. Nec de alia quadam difficultate tacebo, immo largior, ut non prorsus recte dici videantur *ὥστε φύσει πλείω τὰ ἄρχοντα καὶ ἀρχόμενα* v. 8 sq., quoniam hoc quidem minime consequitur ex antecedentibus: at hanc difficultatem plane tolli contendo eadem illa transpositione Thurotiana, qua probata *διὸ* quasi repetit *ὥστε* particulam praestatque quod illa promiserat. Id quod quomodo intellegi velim, ut etiam magis in aperto sit, hac fere translatione illustrabo: „Und daraus ist denn wohl [32]) klar, dass die Sache sich auch in „allen anderen Fällen eben so verhält. Folglich steht dieselbe so. Es giebt von Natur mehrere „Arten von Herrschern und Beherrschten, denn auf andere Weise herrscht der Freie über den „Sklaven und der Mann über das Weib und der Vater über das Kind, und ihnen wohnen freilich „die nämlichen Theile der Seele inne, aber sie wohnen ihnen inne auf eine verschiedene Weise. „Denn dem Sclaven fehlt überhaupt die Kraft zur Ueberlegung, das Weib besitzt sie, aber ohne „Entschiedenheit, der Knabe gleichfalls, aber noch nicht zur Vollendung entwickelt. Und daher „muss denn der Herrscher die intellectuelle Tüchtigkeit in ihrer vollendetsten Entwicklung „(denn eine jede Aufgabe gehört dem im unbedingten Sinne an, welcher die oberste Leitung „derselben hat, und hier hat die Vernunft diese oberste Leitung), jeder Andere aber nur so viel „von ihr besitzen, als ihm für seine Bestimmung nöthig ist. Aehnlich nun aber muss es sich „auch mit den sittlichen Tugenden verhalten: man muss annehmen, dass zwar Alle an ihnen „Theil haben, aber nicht auf die gleiche Weise, sondern Jeder nur so weit, als es für seine Auf„gabe erforderlich ist". Iam restant ultima verba *ὥστε φανερὸν κ. τ. λ.* v. 20 sqq., quae quomodo Bernaysius vertere potuerit: „Demnach ist es klar, dass für jede der genannten Classen „es besondere sittliche Tugenden giebt, nicht dieselbe Mässigkeit für das Weib wie für den Mann „etc.", ego quidem non assequor: nam sic certe *ἑκάστων*, nisi admodum fallor, pro *πάντων* scribendum erat: ne hoc quidem assequor, cur non potius *ἐστὶ* <*μὲν*> et deinde *ἀλλ' οὐχ* pro *καὶ οὐχ* scriptum sit, cum orationem Aristotelis, quamvis obscura saepius sit, temere tamen ab eo ipso obscuratam esse nequaquam arbitrer, quapropter, etiam si in ceteris Bernaysianas coniecturas probarem, tamen *ἰδία ἡ* pro *ἠθικὴ* v. 20. a me [33]) propositum utique recipiendum esse censerem, neque infitias eo etiam recepta hac correctione multo magis *ἑκάστων* si inventum esset in fontibus nostris quam *πάντων* placiturum mihi fuisse [34]). Quamquam tolerari *πάντων* tunc potest, *ἀπάντων* vero a Ms P1.4. oblatum doleo quod in textum editionis meae recepi, ut quod ne tunc quidem tolerabile re interim accuratius pensitata hodie mihi videatur [35]).

In libri secundi capite secundo contra Platonem docet Aristoteles summam unitatem non esse posse summum bonum civitatis, 1261a, 12—16, quoniam civitas omnis secundum naturam non

---

32) Cur *τοίνυν* hoc loco traducendi vim ad novam cogitationem habere videatur Bonitzio Ind. Ar. 765a, 55 sq., ut vertendum potius sit: „Nun ist aber offenbar", non intellego. Similiter Bernaysius: „Von vorn herein ist es nun klar", temere inculcans hoc „von vorn herein".

33) V. Qu. cr. de A. P. l. I. II. p. 10 sq. Thurotus *ἠθικὴ* prorsus delevit, Schmidtius mavult *οἰκεία*, at ego certe aegre articulo caream.

34) Ad hanc rem animum meum advertit Schmidtius, v. ed. meam.

35) Ad *ἀρετῆς* 1260a, 40. *δουλικῆς* vel *ὑπηρετικῆς* vel tale quid desideravi l. l. et in ed. mea: num recte, nunc dubito, cf. nudum *ἀρετὴν* v. 38.

solum e multitudine quadam, v. 16—22, sed ne ex aequalium quidem multitudine, verum inaequalium et specie diversorum constet, v. 22—b, 6, bonum autem summum esse non possit ullius rei quod hanc ipsam rem tollat, b, 6—9. Cur non e similibus fiat civitas, demonstratur his verbis: *ἕτερον γὰρ συμμαχία καὶ πόλις· τὸ μὲν γὰρ τῷ ποσῷ χρήσιμον, κἂν ᾖ τὸ αὐτὸ τῷ εἴδει (βοηθείας γὰρ χάριν ἡ συμμαχία πέφυκεν), ὥσπερ ἂν εἰ σταθμὸς πλεῖον ἑλκύσει*[36]), . . . *ἐξ ὧν δὲ δεῖ ἓν γενέσθαι*[37]), *εἴδει διαφέρει*[38]), a, 24—30, quae sic verto: „denn etwas Anderes ist eine Bundesgenossenschaft und etwas Anderes ein Staat: jene nämlich nützt durch die Masse, wenn sie auch noch so gleichartig ist, gleichwie überall, wo es darauf ankommt, dass Etwas stärker ins Gewicht fallen soll, da ja ein solcher Bund nur geschlossen ist zum gegenseitigen Schutze, . . . Dasjenige aber, woraus eine wirkliche organische Einheit werden soll, muss sich der Art nach unterscheiden.“ Iam quidem aegre fert Poolenaarius[39]) non item demonstrari, cur id, quod unum fieri debet, ex specie differentibus constare necesse sit, laudatque Conringium, qui lacunae signum post haec verba posuerit. Attamen quem non offendit demonstrandi ratio talis: „non prodest civitati maxima unitas, nam civitati propria est hominum dissimilium multitudo, nam omnino partes specie diversae propriae sunt unitati“, nimirum quia eam haud dubie eo recte excusavit, quod in verbis solum, non in sententia offensio est, si quidem unum hoc loco non ut in ceteris eiusdem argumentationis partibus unitatem abstractam quam maxime ab omni et multitudine et inaequalitate alienam, verum eam unitatem significat, qua imparia qualitate ad concordiam et concentum exaequantur, oppositam ei, qua etiam quaelibet multitudo quodammodo una est, velut etiam cumulus rerum tum parium tum imparium eum solum in finem, ut ab aliis segregetur quantitate et pondere ab ipse diversis, unus vocatur: qui igitur sic iudicavit vel certe iudicasse videtur, eum profecto offendere non debebat, quod Aristoteles talis unitas cur talis unitas sit demonstrare supersedit. An Polenaarius demonstrabit, cur album album sit? Itaque, dummodo dicta ratione „in verbis faciles“ simus, quae secuntur *διόπερ τὸ ἴσον τὸ ἀντιπεπονθὸς σῴζει τὰς πόλεις, ὥσπερ ἐν τοῖς ἠθικοῖς εἴρηται πρότερον*[40]), a, 30 sq., rectissime se habent. Nam quo alio modo fieri potest, ut imparia exaequentur, nisi eo, quod inter se communicant quae cuiusque propria sunt alterumque ab altero postquam quae huius sunt bona accepit, rursus sua ei dat e iure talionis eius, quae non secundum aequalitatem, sed secundum analogiam esse dicitur in Eth. Nic. V, 8.

---

36) *ἑλκύσῃ* male *Π*² Bekk., *ἑλκύσῃ* *M*ˢ. Poolenaarius l. l. p. 16 coniecit *πλεῖον* <*ἐπιλάβοι, πλεῖον*> *ἑλκύσει*. Potuit haud dubie sic scribere Aristoteles, sed multo melior est sententia traditae lectionis: „gleichwie wenn es darauf ankommt, dass das Gewicht stärker ziehen soll“, i. e. „dass Etwas stärker ins Gewicht“ vel „mit stärkerem Gewicht in die Wagschale fallen soll“.

37) Fortasse *γίνεσθαι* restituendum est.

38) *εἴδει* <*δεῖ*> *διαφέρειν* haud male coniecit Buecheler.

39) L. l. p. 17 sqq.

40) Quod Polenaarius l. l. p. 21 scripsit: „*πρότερον* admodum inconcinne post perfectum *εἴρηται* abundat, nisi mecum verba *ἐν τοῖς ἠθικοῖς* scholiastae interpretamentum ni fallor deleveris“, invenili eius imperitiae condonandum est: peritiores enim hodie sciunt saepius apud Aristotelem in operibus prius scriptis citandis *πρότερον* tali ratione adici. Quamquam Poolenaarius l. l. p. 43 sq. ne refugit quidem a locis, quibus *διότι* pro *ὅτι* positum est, corrigendis omnibus. Verumtamen si scivisset, id quod docuit Goettlingius De loco quodam Aristotelis in libro primo politicorum, Ien. MDCCCLVII, quis sit in alea calculus *ἄζυξ*, abstinuisset saltem I, 2. 1253 a, 7 a futili coniectura *ὥσπερ ἐν πέτραις αἰετός*. *ὅτι*.

1132b, 32 sqq., *δίκαιον τὸ ἀντιπεπονθὸς κατ' ἀναλογίαν καὶ μὴ κατ' ἰσότητα*? ubi quae adiunguntur, *τῷ ἀντιποιεῖν γὰρ ἀνάλογον συμμένει ἡ πόλις* et 1133 a, 16—18. *οὐ γὰρ ἐκ δύο ἰατρῶν γίνεται κοινωνία ἀλλ' ἐξ ἰατροῦ καὶ γεωργοῦ καὶ ὅλως ἑτέρων καὶ οὐκ ἴσων* paene ad verbum quadrant in ea, quae hoc loco proferuntur: quod enim illic *τὸ δίκαιον τὸ ἀντιπεπονθός*, hic *τὸ ἴσον τὸ ἀντιπεπονθός* legitur, cum illic talia adiciantur, qualia sunt *ἐὰν οὖν πρῶτον ᾖ τὸ κατὰ τὴν ἀναλογίαν ἴσον, εἶτα τὸ ἀντιπεπονθὸς γένηται, ἔσται τὸ λεγόμενον· εἰ δὲ μή, οὐκ ἴσον οὐδὲ συμμένει*, 1133 a, 10 sqq., et *ἀλλὰ τούτους δεῖ ἰσασθῆναι*, ib. v. 18, res sane penitus ad idem redit[41]).

Laudandus vero est Polenaarius, qui primus ad difficultatem, qua reapse laborat sententiae sequentis *ἐπεὶ καὶ ἐν τοῖς ἐλευθέροις καὶ ἴσοις ἀνάγκη τοῦτ' εἶναι· ἅμα γὰρ οὐχ οἷόν τε πάντας ἄρχειν, ἀλλ' ἢ κατ' ἐνιαυτὸν ἢ κατά τινα ἄλλην τάξιν ἢ*[42]) *χρόνον, καὶ συμβαίνει δὴ τὸν τρόπον τοῦτον ὥστε πάντας ἄρχειν, ὥσπερ ἂν εἰ μετέβαλον*[43]) *οἱ σκυτεῖς καὶ οἱ τέκτονες καὶ μὴ ἀεὶ οἱ αὐτοὶ*[44]) *σκυτοτόμοι καὶ τέκτονες ἦσαν. ἐπεὶ*[45]) *δὲ * * βέλτιον οὕτως ἔχειν καὶ τὰ περὶ τὴν κοινωνίαν τὴν πολιτικήν, δῆλον ὡς τοὺς αὐτοὺς ἀεὶ βέλτιον ἄρχειν, εἰ δυνατόν· ἐν οἷς δὲ μὴ δυνατὸν διὰ τὸ τὴν φύσιν ἴσους εἶναι πάντας, ἅμα δὴ*[46]) *καὶ δίκαιον, εἴτ' ἀγαθὸν εἴτε φαῦλον τῷ*[47]) *ἄρχειν, πάντας αὐτοῦ μετέχειν, τοῦτο*[48]) *δὲ μιμεῖται*[49]) *τῷ*[50]) *ἐν μέρει τοὺς ἴσους εἴκειν*[51]) *τὸ ἀνομοίους*[52]) *εἶναι*[53]) *ἐξ ἀρχῆς. οἳ μὲν γὰρ ἄρχουσιν οἳ δ' ἄρχονται*[54]) *ὥσπερ ἂν ἄλλοι γενόμενοι. καὶ*[55]) *τὸν αὐτὸν δὴ τρόπον ἀρχόντων ἕτεροι ἑτέρας ἄρχουσιν*[56]) *ἀρχάς*, a, 32—b, 6, cum hac proxime praecedente nexus, animum intenderit, idem tamen admodum vituperandus, qui de ea expedienda statim desperans omnia ista non huc pertinere, sed ab ipso Aristotele coniuncta potius fuisse cum dissertatione contendat de modo, quo et imperandi et parendi

---

41) Pessime igitur Coraes in ed. suae p. 328 sq. coniecit <*οὐ*> *σώζει*.

42) *καὶ* Ar., recte, ut mihi videtur. Poolenaarius l. l. p. 25 sq. n. 1. *ἢ χρόνον* glossema esse putat sine ulla causa similiter I, 9. 1257 b, 21. *ἀλλαγῇ* pro *ἢ διὰ χρημάτων μεταβολῆς* reponendum esse coniectans. Cautius Spengelius Aristotelische Studien III. p. 9 (61): „*ἢ χρόνον* . . . delenda puto potius quam *χρόνου* corrigendum esse. an *καὶ χρόνον*?"

43) *μετέβαλλον* $P^{a.3.4.}$ $Q^bT^bU^b$ Ald. Bekk. et corr. C^4, *μετάβολλον* pr. C^4.

44) *οἱ αὐτοὶ ἀεὶ* $P^{2.4.}$ $C^4Q^bT^bU^b$ Ald. Bekk. et rc. P^3, *οἱ αὐτοὶ* pr. P^3.

45) *ἐκεῖ* Bernaysius, quod probarem, nisi hac emendandi ratione coactus esset simul *τὰ* sequens (cum Corae) delere. Quapropter lacunam post *ἐπεὶ δὲ* statuere nunc quoque satius duco.

46) *δὴ* conieci pro *δέ*.

47) *τῷ* conieci pro *τό*, cf. Plat. Protag. p. 334. A—C. Euthyd. 292. D. Praeivit Thurotus l. l. p. 22, qui <*πρὸς*> *τὸ* proposuit.

48) *ἐν τούτοις* Π^2 Ar. Bekk. et *γρ.* mg. p^1.

49) *μιμεῖσθαι* eidem: quae lectio etsi offendit Bernaysium, nihilominus alteram omnino non curavit.

50) *τῷ* Heinsius, *τὸ* Γ' Π Bekk.

51) *οἰκεῖν* P^2T^b et pr. C^4, *οἰκεῖον* corr. C^4, om. in lac. pr. P^6, *·ικεῖν* (sic!) rc. P^3.

52) *τὸ ἀνομοίους* ipse conieci, *τὸ δ' ὡς ὁμοίους* M^s et pr. P^1, *τόδ' ὡς ὁμοίους* Γ, quare *τὸ δυσομοίους* cum Schmidtio praeferrem, si alibi haec vox apud Aristotelem legeretur, *ὁμοίους* $P^{2.3.}$ Bekk., *ὁμοίως* $C^4\Pi^2$ et *γρ.* mg. p^1, aut *ὁμοίους* aut *ὁμοίως* Ar. (Pessime Polenaarius l. l. p. 30 Γ codicis lectionem hanc potius fuisse opinatur: *τοῦτο μὲν μιμεῖται δὴ τὸ — τοῦτο δ' ὡς ὁμοίους*).

53) *τοῖς* $P^{2.3.4.6.}$ Q^bT^b Ald. Bekk. et *γρ.* mg. p^1, *τῆς* C^4.

54) *κατὰ μέρος* add. Π^2 Ar., *παρὰ μέρος* Victorius Bekk.

55) *καὶ* om. Π^2 Ar. Bekk.

56) *ἄρξουσιν* coniecit Coraes.

participes fiant socii optimae civitatis, in libro septimo scripta, cuius fragmenta tantum male disposita ad nos pervenisse sumit, et ne hoc quidem intellexerit imperantes cives et obtemperantes potissimum ex Aristotelis sententia dissimiles illas esse omnis civitatis partes. Etenim ea quoque reipublicae condicio, quae Aristoteli non minus quam quae Platoni optima videbatur, posita erat in quam maxima civium aequalitate: utique igitur Aristoteli, ubi civitatem e diversis specie hominibus constare docuit, ilico erat cavendum, ne quis duas has sententias ei obiceret adversa fronte inter se pugnare. Quapropter iuri exaequanti talionis etiam in civitate similium et aequalium hominum vim suam servari monet, quoniam in ea quoque maneat summa inter imperantes et subiectos dissimilitudo, quae si tali utrorumque vice exaequetur, ut omnes cives eodem fere modo et imperandi et parendi itemque diversarum imperandi munerum, hoc est diversorum magistratuum, alteri post alteros participes fiant, reapse omnes semper sua sibi invicem esse praestituros, cum hic illi laetam fidamque oboedientiam pro sapienti rerum gubernatione, ille huic hanc pro illa reddat (quibus duabus rebus tota vita publica totaque salus civitatis continetur), ita tamen, ac si ab initio sutor scriniario pro supellectile calceos et scriniarius sutori supellectilem pro calceis suppeditasset, deinde vero sutor scriniari et scriniarius sutoris partes susciperet. Id quod ut minus utile, sic ex Aristotelis sententia etiam gubernatio reipublicae eo sapientior erit, quo magis semper ab eisdem civibus optimis et peritissimis tenetur, attamen cum non in bene imperando tantum, verum aeque in bene parendo salus civitatis nitatur, non contradicit sibi in omnium civium quam optimorum natura et quam optime excultorum quam maxima aequalitase optimum eius statum ponendo.

Iam igitur verbis illis hoc loco interpositis digressionem quidem contineri, sed eam plane necessariam, dummodo recte explanentur, demonstrasse mihi videor. Dedita autem opera adhuc neglexi verba antea post ἑλκύσει, a, 27, inserta διοίσει δὲ τῷ τοιούτῳ καὶ πόλις ἔθνους, ὅταν μὴ κατὰ κώμας ὦσι κεχωρισμένοι τὸ πλῆθος, ἀλλ' οἷον Ἀρκάδες (v. 27—29), quae si deessent, nemo desideraret, nunc quo loco leguntur summas dubitationes movent. Conringius signo lacunae post ea posito, „hiant“, inquit, „sane et illa: nec enim Aristotelis aetate ita habitabant Arcades, sed olim habitaverant ante Epaminondam, nec eo differt a gente civitas, quod civitas sit composita ex multis specie diversis, non vero gens, sed quod in gente sic sparsim, non autem per vicos habitante nulla sit communio, in civitate autem sit perfecta societas: in verbis autem hisce Aristotelicis hoc loco non exprimitur, quemadmodum civitas a gente differat, quod fieri debuisset et factum esse verisimile est“. Quae probat Polenaarius, nisi quod contra verba „nec Aristotelis aetate ita habitabant Arcades etc.“ recte monet haec [57]): „quomodo tamen, nisi κεχωρισμένοι τὸ πλῆθος κατὰ κώμας? quid igitur sibi vult illud ἀλλὰ? id non urget Conringius“ et similiter me quidem, qui totum hoc additamentum ante ἀλλὰ v. 2. traieci [58]), frustra refellere conatur verbis his [59]): „ubi suadet Susemihlius ut illa reponantur, revera molestiora sunt: primo enim quid significant? num fieri potest, ut quis Arcades aetate historica ita habitasse dicat ut Cyclopes

57) L. l. p. 17. n. 1.
58) De A. P. l. I. II. p. 12.
59) L. l. p. 19.

apud Homerum ne vicatim quidem dispertitos sine ulla partium inter se coniunctione?" tamen verissime in nota addita adversus Bernaysium disputat sic: „quod fieri non posse arbitrabar, tamen haec cum iam sub prelo essent, factum esse vidi . . . Bernaysius enim sic vertit: wo die Völkerschaft nicht nach Weilern mit bestimmter Einwohnerzahl (?) abgetheilt ist, sondern so wie z. B. die Arkader zerstreut und ohne politische Gliederung wohnt". Nimirum quamquam haec probe perspexit, tamen cum Conringio et Bernaysio et compluribus aliis interpretibus in eodem errore versatur. Opinantur enim illi omnes in traditis verbis illud *κατὰ κώμας κεχωρίσθαι τὸ πλῆθος* civitatis esse signum, Polenaarius tamen, qui quid postulet sententia ceteris melius vidit, post *ἀλλὰ* intercidisse haec fere: *ἐν μιᾶς πόλεως τείχεσι συνηθροισμένοι ὦσιν ἄλλοθεν ἄλλοι* putat, neque tamen reputat *πόλιν* a Graeco homine non sine pessima tautologia ita posse definiri, ut *πόλις* sit, ubi in una *πόλει* sint collecti. Immo ubi per vicos dispersi habitant, ibi reapse gens dumtaxat est, non civitas, sed *ἀλλ' οἷον Ἀρκάδες* satis id significat, quod Polenaarius restituere voluit additamento suo: „sondern es so machen wie die Arkader". Arcades enim ita processerunt, ut, cum antea gens tantum fuissent disperse per vicos habitans, Epaminondae tempore communi urbe Megalopoli condita civitas evaderent. Quae si tenemus, verba eo loco, quo ego transposui, nihil sane molestiae afferunt [60]). Namque vehementer erravit Conringius„ in hisce verbis Aristotelicis non exprimi" ratus, „quemadmodum civitas a gente differat", falsa scilicet illa horum verborum explicatione inductus, in quibus potius ipsis inest distinctio in unius eiusdemque urbis societate locique communione posita: quod autem hac re discrimen non exhauritur, profecto non video, quo iure poscamus, ut in additamento eiusmodi subsicivo debeat exhauriri: prorsus igitur consentit haec distinctio cum verbis secundum coniecturam meam proxime antecedentibus *τὸ μὲν οὖν μηδενὸς κοινωνεῖν φανερὸν ὡς ἀδύνατον (ἡ γὰρ πόλις* [61]) *κοινωνία τίς ἐστι, καὶ πρῶτον ἀνάγκη τοῦ τόπου κοινωνεῖν· ὁ μὲν γὰρ τόπος εἷς τῆς μιᾶς πόλεως, οἱ δὲ πολῖται κοινωνοὶ τῆς μιᾶς πόλεως·* [62]) *διοίσει κ. τ. λ.*), 1260 b, 39—1261 a, 1. Contra ab eo loco, ubi traditur, plane abhorret, quippe ubi quam inter foedus et civitatem Aristoteles facit distinctionem, reapse plane ei absimilis itaque illud *διοίσει τῷ τοιούτῳ καὶ πόλις ἔθνους* falsissimum sit: ego certe prorsus me ignorare fateor, quid commune sit inter has duas res, e specie diversis constare et unius urbis communione frui, quidve inter oppositas, virtutem in sola quantitate itaque in numero tantum sociorum sive parium qualitate sive imparium habere et disperse per vicos habitare: immo gens quoque non potest constare nisi e specie diversis, velut e dominantibus praecipue et subiectis, quamvis magis in civitatem, minus in gentem hoc cadere libenter concedam. Recte igitur offendit Conringius, sed non ob iustam causam, et perpauca vera cum multis erroribus commiscuit [63]).

---

60) Sed alio loco, II, 10. 1272 a, 22—26, vereor ne erraverim in verbis *πρὸς δὲ — καιρός* post *φανερόν* v. 27. traiciendis et *πρός τε* reponendo (De A. P. l. I. II. qu. crit. app. p. 18. Iahni ann. XCIII. p. 332), qua de re alias accuratius disseram.

61) *πόλις* Γ' Ar, *πολιτεία* Π Bekk.

62) *οἱ δὲ — πόλεως* putide abundare videntur Polenaario l. l. p. 19. n. 1: ego, si deficerent, lacunam statuerem.

63) Qui autem non satis apte adhibitos esse putant Arcades pro exemplo civitatis e gente factae, quia non omnes eorum pagi collati fuerint in unam urbem Megalopolin, vereor ne nimis premant et verba Aristotelis et

Pergit in tertio capite Aristoteles ad demonstrandum, etiam si revera quam maxima unitas finis civitatis esset, tamen in civitate Platonica eam ne inventum quidem iri propter plures causas, inter quas secunda est haec: *πρὸς δὲ τούτοις ἑτέραν ἔχει βλάβην τὸ λεγόμενον. ἥκιστα γὰρ ἐπιμελείας τυγχάνει τὸ πλείστων κοινόν· τῶν γὰρ ἰδίων μάλιστα φροντίζουσιν, τῶν δὲ κοινῶν ἧττον, ἢ ὅσον ἑκάστῳ ἐπιβάλλει· πρὸς γὰρ τοῖς ἄλλοις ὡς ἑτέρου φροντίζοντος ὀλιγωροῦσι μᾶλλον, ὥσπερ ἐν ταῖς οἰκετικαῖς διακονίαις οἱ πολλοὶ ϑεράποντες ἐνίοτε χεῖρον ὑπηρετοῦσι τῶν ἐλαττόνων. γίνονται δ' ἑκάστῳ χίλιοι τῶν πολιτῶν υἱοί, καὶ οὗτοι οὐχ ὡς ἑκάστου, ἀλλὰ τοῦ τυχόντος ὁ τυχὼν ὁμοίως ἐστὶν υἱός· ὥστε πάντες ὁμοίως ὀλιγωρήσουσιν*, 1261b, 32—1262a, 1, et tertia haec: *ἔτι οὕτως ἕκαστος ἐμὸς λέξει*[64]) *τὸν εὖ πράττοντα τῶν πολιτῶν ἢ κακῶς, ὁπόστος τυγχάνει τὸν ἀριϑμὸν ὤν, οἷον ἐμὸς ἢ τοῦ δεῖνος, τοῦτον τὸν τρόπον λέγων καϑ' ἕκαστον τῶν χιλίων ἢ ὅσων ἡ πόλις ἐστί, καὶ τοῦτο διστάζων· ἄδηλον γὰρ ᾧ συνέβη γενέσϑαι τέκνον καὶ σωϑῆναι γενόμενον. καίτοι πότερον οὕτω κρεῖττον τὸ ἐμὸν λέγειν ἕκαστον, τὸ αὐτὸ μὲν προσαγορεύοντας, δισχιλίων καὶ*[65]) *μυρίων, ἢ μᾶλλον ὡς νῦν ἐν ταῖς πόλεσι τὸ ἐμὸν λέγουσιν; ὃ μὲν γὰρ υἱὸν αὑτοῦ ὃ δὲ ἀδελφὸν αὑτοῦ προσαγορεύει τὸν αὐτόν, ὃ δ' ἀνεψιόν, ἢ κατ' ἄλλην τινὰ συγγένειαν, ἢ πρὸς αἵματος ἢ κατ' οἰκειότητα καὶ κηδείαν, αὐτοῦ πρῶτον*[66]) *ἢ τῶν αὐτοῦ, πρὸς δὲ τούτοις ἕτερος*[67]) *φράτορα*[68]), *φυλέτην· κρεῖττον γὰρ ἴδιον ἀνεψιὸν εἶναι ἢ τὸν τρόπον τοῦτον υἱόν*, 1262a, 1—14. De quibus cum haud prorsus feliciter me disputasse[69]) cognoverim e Bonitzi commentatione in Herm. t. VII. (1872) p. 102—108 inserta, ultimo editionis meae folio, quod e typothetae manibus prodiit, vixdum tempus habui palinodiam mandandi[70]). Quo factum est, ut nunc accuratius re mecum reputata unum quidem festinantius a me viro clarissimo concessum esse intellexi, dico revera duas has esse causas falsoque a Buechelero, ut unam ex eis faceret, *ἐπεί*, 1262a, 1, pro *ἔτι* esse coniectum. Ipsa Bonitzi verba afferam: „Vielmehr ist die allerdings gleiche Sache von entgegengesetzter Seite aufgefasst. Der erste dieser beiden Einwürfe besagt: die Menge der Väter, die jeder jüngere Mann hat, beeinträchtigt und verkümmert ihnen die liebevolle Sorge, die sonst der Sohn vom Vater erfährt. Dagegen der zweite Einwurf: der Name „„mein Sohn““ verliert allen Werth, da Jeder, der ihn gebraucht, die problematische Vaterschaft mit einer unbestimmt grossen Zahl theilt“[71]). Vellem vir egregius, cuius indicio plerumque multo magis quam meo confido, nos docuisset, quanam in re oppositionem cerneret

---

sententias: inter quos sunt Garvius Schlosserusque *ἀλλὰ* delentes et Schneiderus fortasse in *πάλαι* hanc vocem mutandam esse ratus. Largior, ut magis perspicue scripturus fuerit Aristoteles *ἀλλ' οἷον* <*νῦν*>, sed revera eum ita scripsisse non audeo conicere.

64) *λέξει Γ* Ar., *λέγει Π* Bekk.

65) Temere e *Γ ἢ* recepi, cf. Bonitz. Ind. Ar. 357b, 20 sqq.

66) Quid sibi vult *πρῶτον*? Cum *πρῶτον ἢ* pro *πρῶτον, εἶτα* usurpatum esse vix quisquam crediturus sit, nihil superest, nisi ut sequenti *πρὸς δὲ τούτοις* opponatur: id quod ut fieri possit, comma ponendum est post *κηδείαν*, quamquam hoc in editione mea neglexi: tunc enim pendeant necesse est *αὐτοῦ* et *τῶν αὐτοῦ* non ex *οἰκειότητα ἢ κηδείαν*, sed e *συγγενείαν*.

67) *ἕτερος* pro *ἕτερον* restituit Thurotus, *ἕτεροι* Bernaysius minus bene, v. *ὃ μὲν — ὃ δὲ — ὃ δ'*.

68) *ἢ* add. *Γ* Bekk. Retinui in editione mea, at deest in *Π*.

69) De A. P. l. I. II. p. 12 sq. Append. p. 10 sq. Qu. cr. p. V. p. 16. n. 20.

70) Prolegg. p. LXIX.

71) L. l. p. 108.

inter has duas sententias. Ego certe nihil oppositi in eis detegere possum, immo ubi meum filium aliquem appello, quanam tandem in re huius nominis pretium inest nisi in cura illa amoris plena, quam ei hanc ob causam impertio, quia eum revera non alius hominis cuiusquam, sed meum esse filium puto? Nonne pro eis ipsius Aristotelis verbis, quibus asseverat haec: „melius unicuique erit, si verus sit alicuius consobrinus quam ratione Platonica filius" (*κρεῖττον γὰρ ἴδιον κ. τ. λ.* 1262a, 13 sq.) substituere licet hoc enuntiatum; „maiorem utilitatem unusquisque capiet e vero consobrino quam ex eiusmodi patre" vel hoc: „ab illo minus aliquis quam ab hoc neglegetur" (*ἧττον γάρ τις ὀλιγωρηθήσεται ὑπὸ τοῦ ἰδίου ἀνεψιοῦ ἢ ὑπὸ τοῦ τοιούτου πατρός*, cf. *ὥστε πάντες ὁμοίως ὀλιγωρήσουσιν* 1262a, 1), ut aliis verbis plane idem sensus exprimatur [72]? At ut ita se res habeat, ipsi saltem Aristoteli ex altera sententia novam refutationem parare in animo fuisse ostendere conatur Bonitzius his verbis [73]): „dass Aristoteles das in dem Satz *οὕτως ἕκαστος κ. τ. λ.* Ausgesagte als einen neuen Einwand betrachtet, beweist der folgende, durch *καίτοι* eingeführte Satz, welcher den Vorzug des thatsächlich bestehenden Zustandes gegen die von Platon beabsichtigten Einrichtungen darlegt: wir werden also, wenn wir nicht dem Aristoteles einen unklar verschlungenen Gedankengang zumuthen wollen, das *ἔτι* als Zeichen eines neuen Abschnittes unangetastet lassen müssen". Quae si recte intellego, hoc censet vir illustris, haud ita facile posse enuntiatum nulli alii obnoxium opponi protasi: at quis, quaeso, qui mecum *ἐπεὶ* reponere vult, enuntiatum a *καίτοι* incipiens protasi tantum *ἐπεὶ οὕτως — γενόμενον*, 1261a, 1—6, non toti potius periodo *γίνονται — γενόμενον*, 1261b, 38—1262a, 6, opponi concedet? neque video, quomodo Bonitzius hoc fieri non posse firmis argumentis sit probaturus. Quae autem idem adicit sic scribens: „gewiss badarf es zu dem Satze *πάντες ὁμοίως ὀλιγωρήσουσιν* nicht noch erst einer Begründung; sie ist in dem vorausgehenden Abschnitte von *ἥκιστα γὰρ* an so vollständig gegeben, wie man nur irgend wünschen kann; auch wird der Satz nicht erst als noch einer Begründung bedürftig, sondern durch *ὥστε* als Folgerung ausgesprochen" adeo vera sunt, ut neque me neque Buechelerum fugere potuerint. At saepissime et apud Aristotelem et apud alios scriptores post confirmationem consecutione exceptam altera sequitur confirmatio priorem illam amplificans et accuratius illustrans, et quamquam hoc loco iam prior illa plane sufficit ad consecutionem stabiliendam, tamen, si vera sunt quae supra disputavi, hoc nequaquam obstat, quominus alteram, cum praesertim plane novi aliquid afferat verbis *καὶ τοῦτο διστάζων — γενόμενον* (1262a, 5 sq.), pro corollario pretioso lubenter accipiamus, quippe quibus plus datum sit, quam quantum poteramus postulare. Alioqui enim omnino haec omnia *οὕτως — υἱόν* 1262a, 1—14, essent respuenda: an „rem eandem" illustrant, si *ἔτι*, non illustrant, si *ἐπεὶ* particula praecedenti enuntiato adnectuntur? vix tantam in his duabus voculis inesse posse vim crediderim atque efficientiam. Praeterea cum 1262a, 3 *υἱός* vocabulo post *τοῦ δεῖνος*

72) Aliter esset iudicandum, si inde a 1262a, 2 de sola veritate neque simul de pretio nominis sermo esset: at recte hoc reicit ipse Bonitzius, neque enim consentaneum est verbis Platonis ab Aristotele repetitis *τὸν εὖ πράττοντα — ἢ κακῶς* (v. 2.) neque ipsius Aristotelis *καίτοι πότερον οὕτω κρεῖττον κ. τ. λ.* (v. 6 sqq.) et *κρεῖττον γὰρ ἴδιον κ. τ. λ.* (v. 13 sq.). Praeterea ubique non ad nominum formam, sed ad rerum usum spectant quaecunque obicit Platoni Aristoteles.

73) L. l. p. 104.

aegre careamus, nescio an veteri interpreti Guilelmo de Moerbeka, qui *τοῦδε υἱός* in codice suo vel legit vel saltem legisse videtur, tantum auctoritatis tribuamus, ut *τοῦ δεῖνος υἱός* revera ab Aristotele scriptum fuisse coniciamus: nam ut *τοῦ δεῖνος* melius quam *τοῦδε* ad sensum quadret, haud cunctanter largior Bonitzio. Denique dubius haereo, in verbis *καίτοι — μυρίων*, 1262a, 6–8, utrum cum Bonitzio *ὄνομα* pro *μὲν* restituens genetivos cum *τὸ αὐτὸ ὄνομα* iungam et *ἕκαστον* pro obiecto an, quamvis Bernaysius paulo audacius coniectans *μηδὲν προσαγορεύοντα*[74]) audiendus non sit, tamen *προσαγορεύοντα* solo recepto et interpungendi ratione Bernaysiana probata pro subiecto, unde pendeant genetivi, habeam. Hoc, quod posteriore loco proposui, suadet analogia, cf. *ἕκαστος ἐμὸς λέξει* v. 2. et *ἢ μᾶλλον ὡς νῦν — λέγουσιν* v. 8 sq., et *μὲν* sine *δὲ* sequente positum fortasse hoc quoque loco non male se habet[75]), quin vel pluralis participi *προσαγορεύοντας* ad singularem *ἕκαστον* relatus defendi possit, etsi hoc nisi certis exemplis edoctus haud facile credam. Ceteris in rebus cum procul dubio verum viderit Bonitzius, totus locus sic fere vertendus erit: „Dazu aber leidet das in Rede Stehende noch an einem anderen Gebrechen. „Denn je mehr Etwas Vielen gemeinsam angehört, desto weniger wird für dasselbe Sorge ge- „tragen. Vielmehr für das Eigne sorgt man vorzugsweise, für das Gemeinsame aber weniger oder „doch nur so weit es den Einzelnen berührt, denn ausser andern Gründen vernachlässigt man das- „selbe schon desshalb mehr, weil hier Jeder denkt, ein Anderer kümmere sich darum, gerade wie „auch bei den häuslichen Verrichtungen der Sklaven eine zahlreiche Dienerschaft nicht selten „ihren Dienst schlechter versieht als eine minder zahlreiche. Nun bekommt aber auf diese „Weise jeder Bürger an die tausend Söhne und zwar so, dass es nicht im Besonderen seine „Söhne, sondern jeder von ihnen eben so gut jedes beliebigen anderen Bürgers Sohn ist, und da- „von wird sonach die Folge sein, dass sie alle alle gleichmässig vernachlässigen werden. Denn „so wird von dem besonderen Interesse, welches ein Jeder an dem Wohl- oder Uebelergehen eines „anderen Bürgers durch das Wort mein ausdrückt, nur ein so geringer Theil übrig bleiben, als „ihm Derjenige, welcher diesen Ausdruck gebraucht, von der ganzen Bürgerschaft bildet: er wird „nämlich so nur sagen können: mein oder dessen und dessen oder dessen und dessen Sohn, indem „er in dieser Weise jeden der anderen tausend Bürger oder aus wie vielen sonst der Staat be- „stehen mag, gleich sehr als den möglichen Vater aufzählt, und das noch dazu zweifelnd, denn „es soll ja eben ganz verborgen bleiben, wem von den Bürgern wirklich ein Kind geboren und, „wenn geboren, wessen Kind wirklich auferzogen worden ist. Fürwahr, ist es da wohl besser, „dass jeder der zweitausend oder zehntausend älteren Bürger in dieser Weise den Ausdruck mein „gebraucht, indem jeder dabei sich derselben Benennungsweise (nämlich: mein Sohn) bedient[76]), „oder vielmehr dass man diesen Ausdruck so anwendet, wie es in allen wirklich bestehenden „Staaten geschieht, indem hier einen und denselben Menschen der Eine seinen Sohn, der An-

74) Quomodo enim *μηδέν*? Potius *υἱόν*.

75) Cf. editionis meae ind. gramm. s. v. *μέν*.

76) Optime sententiam reddit, minus accurate (*προσαγορεύειν* enim est „nennen“ non „zunennen“) verba Bonitzius l. l. p. 108: „mein nennen auch in den wirklichen Staaten alle älteren Bürger jeden jüngern, aber sie setzen zu dem mein verschiedene Namen, Sohn, Neffe u. s. w., im Platonischen Staate setzen sie zu mein alle denselben Namen, nämlich Sohn“.

„dere seinen Bruder, der Dritte seinen Vetter oder mit irgend einem andern Verwandtennamen „sei es nach den Banden des Bluts oder der blossen Verschwägerung und sei es nach der Verwandtschaft mit sich selbst oder nur mit seinen Angehörigen, endlich ein Vierter nur noch seinen „Geschlechtsvetter oder Stammgenossen nennt? Nun, gewiss ist es besser auch nur ein wirklicher „Vetter Jemandes zu sein als auf jene Weise sein Sohn".

Sed haec hactenus: nunc pauca addam de poeticorum capite duodecimo. Nempe ne hoc quidem Leop. Schmidtio [77]) concedendum fuisse, quod etiam nuper [78]) ei concessi, accommodatas esse partium tragoediae in hoc capite definitiones antiquissimae tragoediarum Graecarum formae didicisse debebam ex Aschersonis [79]) inque primis Westphali [80]) dissertationibus. Sed Westphalius quoque nonnulla protulit, quae vel falsa vel certe summae dubitationi obnoxia sint, quamquam id quidem recte docuit stasimi et exodi definitiones ne Aeschyleae quidem tragoediae, sed Sophocleae demum et Euripideae esse consentaneas [81]). Iam ipsum huius capitis scriptorem audiamus, qui postquam partes tragoediae *κατὰ τὸ ποσόν* esse monuit *πρόλογον, ἐπεισόδιον, ἔξοδον, χορικόν*, pergit his verbis: *καὶ τούτου τὸ μὲν πάροδος τὸ δὲ στάσιμον. [κοινὰ μὲν ἁπάντων ταῦτα, ἴδια δὲ τὰ ἀπὸ τῆς σκηνῆς καὶ κόμμοι.] ἔστι δὲ πρόλογος μὲν μέρος ὅλον τραγῳδίας τὸ πρὸ χοροῦ παρόδου, ἐπεισόδιον δὲ μέρος ὅλον τραγῳδίας τὸ μεταξὺ ὅλων χορικῶν μελῶν, ἔξοδος δὲ μέρος ὅλον τραγῳδίας μεϑ᾽ ὃ οὐκ ἔστι χοροῦ μέλος, χορικοῦ δὲ πάροδος μὲν ἡ πρώτη λέξις ὅλη* [82]) *χοροῦ, στάσιμον δὲ μέλος χοροῦ τὸ ἄνευ ἀναπαίστου καὶ τροχαίου* [83]), *κόμμος δὲ ϑρῆνος κοινὸς χοροῦ καὶ ἀπὸ σκηνῆς*, 1452b, 17—25. In quibus *ὅλα χορικὰ μέλη* et *ὅλην χοροῦ λέξιν* opponi eis canticis chori, quae partes tantum vel prologi vel episodi vel exodi sint, censet Westphalius. At haec explicatio obtrudit scriptori circulum in definiendo commissum, quoniam ita episodia talibus choricis circumscribi contendit, quae non ipsae partes eorum sint: antequam vero tale quid huic scriptori satis antiquo tribuamus, videndum est, anne omnino de secundi generis carminibus a solo choro cantatis locutus sit. Neque hoc fecit: immo expressis verbis duo tantum chorici esse genera dicit parodum et stasimum, nihilque refert, utrum hoc non modo cum Aeschylea, sed ne cum Sophoclea quidem tragoedia et Euripidea congruere aliquis contendat an Sophoclea certe dramata et Euripidea, cum in Aeschyleis utique hoc fieri nequeat, aptare huius capitis auctoritati conetur. Concedo, nisi circulus ille existeret, in dubio rem fore relinquendam, cum alioqui liceret, quia de partibus tragoediae illo loco, non de partibus partium locutus est,

---

77) De parodi in tragoedià Graeca natura, Bonn. MDCCCLV. Noch einmal das zwölfte Capitel der Aristotelischen Poetik, in Iahni ann. LXXV. 1857. p. 713 sqq.

78) Studien zur aristot. Poetik. Fünftes Stück. In Mus. Rhen. XXVIII. p. 328. Falsa igitur ea quoque magnam partem sunt, quae in adnotationibus ad poetica a me edita 112. 114—116 Schmidtium secutus scripsi.

79) Umrisse der Gliederung des griechischen Drama, in Iahni Ann. Suppl. N. S. IV. p. 446 sq.

80) Prolegomena zu Aeschylus Tragödien, Lips. MDCCCLXIX, p. 57 sqq.

81) Sed eo minus cum Westphalio l. l. p. 14 sqq. credo planctus in mortuorum tantum honorem factos, quales commi Aeschylei sunt omnes, in hoc capite commi threnique nominibus significari, sed etiam eiusmodi carmina, quale legitur in Soph. Ai. 201 sqq. Praeterea v. n. 83.

82) *ὅλη* ipse iam ante Westphalium conieci, qui mavult *ὅλη τοῦ*. Codices praebent *ὅλου*, Tzetz. de trag. poesi v. 38. ap. Westphalium l. l. p. XII *ἄλλου*.

83) At parodi quoque saepissime sunt sine anapaesticis et trochaicis. Sic igitur verba explicanda videntur: „in quo nunquam locum habent anapaestica et trochaica".

ad statuendum dicendi genus non satis accuratum confugere: sed in dubio sane vel sic esset relinquenda. Equidem ὅλα χορικὰ μέλη opposita potius esse arbitror carminibus amoebaeis chori vel coryphaei et histrionum, quorum unum certe genus attulit scriptor commos ceteris partium partibus omnino neglectis. Quas cum haudquaquam curaverit, eo magis nunc quoque cum Leop. Schmidtio[84]) verba κοινὰ μὲν — κόμμοι v. 17 sq. non ab eo scripta esse arbitror, qui primus hoc caput inseruit in poetica Aristotelea, sed ab alio addita, qui propter commi definitionem infra v. 24 sq. adiectam, in qua etiam de eis, quae sunt ἀπὸ σκηνῆς, sermo est, iam supra quoque non omitti posse utrorumque mentionem sibi persuaserit, reapse vero interpolatione sua corruperit et continuationem sententiarum et fortasse ipsam commi definitionem: utut tamen haec res se habet, certe miror Westphalium, quod verba illa ita intellexit, ut omnibus dramatum generibus communia prologus, parodus, episodia, stasima, exodus esse dicantur, tragoediae propria commi et cantilenae scaenicae, cum mihi luce clarius videatur ex eius, qui haec scripsit, sententia illa in tragoediis omnibus inveniri, haec in quibusdam tantum[85]). Ut autem ad corruptam fortasse hoc additamento definitionem commi revertar, in ea si illud deesset, non essemus coacti ἀπὸ σκηνῆς de cantibus tantum scaenicis intellegere: quod si non de eis tantum intellegeremus, tunc demum in omnes commos quadraret definitio, quae nunc abhorret ab eis, in quibus canit solus chorus, histrio vero recitat systemata anapaestica ad sonos instrumentorum musicorum[86]).

Ceterum hoc recitandi genus, quod nos melodramaticum nominamus, a Graecis appellatum esse παρακαταλογήν omnes hodie Westphalium secuti arbitrantur. Neque ego is sum, qui talem concentum turbare velim, at confitendum tamen erat a Plutarcho, ad quem provocant, de mus. c. 28. 1141. A. expressis potius verbis hanc ab illo dirimi. Postquam enim inter ea, quae ab Archilocho inventa sint, etiam παρακαταλογὴν καὶ τὴν περὶ ταῦτα κροῦσιν commemoravit, paucis aliis rebus interiectis dicit praeterea (ἔτι δὲ) hoc quoque ab eo novatum esse: τῶν ἰαμβείων τὰ μὲν λέγεσθαι παρὰ τὴν κροῦσιν τὰ δ' ᾄδεσθαι Ἀρχίλοχόν φασι καταδεῖξαι, εἶθ' οὕτω χρήσασθαι τοὺς τραγικοὺς ποιητάς. Errasse tamen hac in re Plutarchum vel eum iam, quem exscripsit, ostendunt Probl. XIX, 6. 918a, 10 sqq. διὰ τί ἡ παρακαταλογὴ ἐν ταῖς ᾠδαῖς τραγικόν; ἢ διὰ τὴν ἀνωμαλίαν. παθητικὸν γὰρ τὸ ἀνωμαλὲς καὶ ἐν μεγέθει τύχης ἢ λύπης· τὸ δὲ ὁμαλὸν ἔλαττον γοῶδες. Namque de qua hoc loco sermo est inaequalitas (ἀνωμαλία, ἀνωμαλές) nulla alia esse potest nisi quae in eis carminibus tragoediae lyricis, quae e cantilenis et systematum anapaesticorum recitatione melodramatica composita sunt, ipsa illa utriusque elementi contraria natura continetur.

84) Iahni ann. l. l. p. 724 sq.

85) Ne quis femininum ἁπασῶν requirat, cf. c. 18. 1456 a, 28 sqq. τοῖς δὲ λοιποῖς τὰ ᾀδόμενα <οὐ> μᾶλλον τοῦ μύθου ἢ ἄλλης τραγῳδίας ἐστίν· διὸ ἐμβόλιμα ᾄδουσιν πρώτου ἄρξαντος Ἀγάθωνος τοῦ τοιούτου. καίτοι τί διαφέρει ἢ ἐμβόλιμα ᾄδειν ἢ εἰ ῥῆσιν ἐξ ἄλλου εἰς ἄλλο ἁρμόττοι ἢ ἐπεισόδιον ὅλον;

86) Velut a commo Aiacis, de quo supra (n. 81) verba feci, et Agamemnonis.

I) SCHOLAE THEOLOGORUM.

PROFESSORUM ORDINARIORUM.

Dr. OTTO ZOECKLER, P. P. O. DEC.

I) Publice seminari theologici exercitationes historicas moderabitur die Lun. hor. VI. — II) Privatim 1) historiae ecclesiasticae partem tertiam sive historiam ecclesiae temporum recentiorum inde a rerum sacrarum reformatione tradet sexiens per hebd. hor. IX; 2) theologiam symbolicam docebit quinquiens per hebd. hor. III.

Dr. C. WIESELER, P. P. O.

I) Publice seminari theologici exercitationes in Novo Testamento interpretando moderabitur die Ven. hor. VI. — II) Privatim 1) evangelia quae dicuntur synoptica interpretabitur quaternis scholis hor. X; 2) biblicam Novi Testamenti theologiam tradet quater p. h. hor. XII.

Dr. I. GUIL. HANNE, P. P. O.

I) Publice de selectis doctrinae christianae locis in usum commilitonum omnium ordinum disseret die Merc. hor. VI. — II) Privatim 1) encyclopaediam theologiae adumbrabit dieb. Lun. et Iov. hor. XII; 2) theologiam practicam docebit dieb. Mart. Merc. Ven. hor. XII.

Dr. H. CREMER, P. P. O.

I) Publice 1) seminari theologici exercitationes ad theologiam dogmaticam pertinentes moderabitur die Mart. hor. VI; 2) exercitationes societatis homileticae moderari perget die Merc. hor. VI et VII; 3) de scriptura sacra eiusque inspiratione disseret die Ven. hor. V. — II) Privatim theologiae dogmaticae partem priorem s. prolegomena et doctrinam de Deo tradet quinis scholis hor. XI.

Dr. I. WELLHAUSEN, P. P. O.

I) Publice 1) seminari theologici exercitationes in litteris Hebraeis versantes moderari perget die Sat. hor. X; 2) Danielis capita aliquot tractabit dieb. Merc. et Sat. hor. XII. — II) Privatim psalmos interpretabitur quaternis p. h. scholis hor. IV.

II) SCHOLAE IURECONSULTORUM.

PROFESSORUM ORDINARIORUM.

DR. E. I. BEKKER, P. P. O. DEC.

I) Publice 1) exercitationes seminari, quae ius Romanum spectant, moderari perget dieb. Lun. et Mart. hor. V—VII; 2) de iudiciis et actionibus disseret die Sat. hor. X—XII. — II) Privatim pandectas docebit dieb. Lun. Mart. Merc. Iov. Ven. hor. XI—I.

DR. C. F. W. I. HAEBERLIN, P. P. O.

I) Publice practicum criminale instituet die Sat. hor. IX. — II) Privatim 1) historiam imperi et iuris Germanici quinquiens p. h. hor. X; 2) ius criminale quinquiens p. h. hor. XI tradet.

DR. L. A. A. PERNICE, P. P. O.

I) Publice in seminario iuridico exercitationes ad ordinem iudiciorum privatorum hodiernum spectantes moderari perget die Merc. hor. V—VII. — II) Privatim 1) historiam iuris Romani enarrabit quater p. h. hor. IX; 2) institutiones docebit sexiens p. h. hor. XII; 3) ius hereditarium tradet quater p. h. hor. X.

Scholas de iure publico Germanico, de iure privato Borussico, de iure ecclesiastico, de processu criminali antecessores iam designati habebunt horis propediem definiendis: per eosdem exercitationes, quae ad ius Germanicum spectant, in seminario iuridico item exercitationes in iure canonico versantes instituentur h. i. p.

III) SCHOLAE MEDICORUM.

1) PROFESSORUM ORDINARIORUM.

DR. F. MOSLER, P. P. O. DEC.

I) Publice de morbis laryngis disseret semel p. h. hor. def. — II) Privatim 1) pathologiae et therapiae partem alteram docebit dieb. Lun. Mart. Iov. Ven. hor. VIII; 2) cursum de diagnostice physica practicum adiuvante Haenisch Dre. instituet dieb. Merc. et Sat. hor. IX, Lun. et Iov. hor. VI; 3) exercitationes clinicas et policlinicas medicas moderabitu rdieb. Lun. Mart. Iov. Ven. hor. IX usque ad X et dimid., dieb. Merc. et Sat. hor. X—XI.

DR. C. A. S. SCHULTZE, P. P. O.

Venerabilem senectutem excusans a scholis vacabit.

DR. IULIUS BUDGE, P. P. O.

I) Publice anatomiam generalem tractabit semel p. h. hor. def. — II) Privatim 1) anatomiae corporis humani partem primam hoc est osteologiam, syndesmologiam, splanchnologiam sexiens inde a tertio post horam VIII quadrante usque ad hor. X, 2) anatomiam microscopicam bis p. h. hor. VI docebit; 3) exercitationes anatomiae practicas moderabitur sexiens hor. X—XII et II—IV.

DR. H. C. A. PERNICE, P. P. O.

I) Publice de morbis uteri disseret die Ven. hor. VIII. — II) Privatim 1) theoriam artis obstetriciae docebit dieb. Lun. Iov. Sat. hor. XII; 2) exercitationes clinicas et policlinicas obstetricias operationesque in phantomate instituendas moderabitur dieb. Lun. Iov. Sat. hor. VIII, ceteris diebus hor. XII.

DR. F. GROHE, P. P. O.

I) Publice de tumoribus disseret semel p. hebd. hor. VI. — II) Privatim 1) pathologiam et therapiam generalem adiuncturus anatomiam pathologicam generalem cum demonstrationibus tradet dieb. Lun. Mart. Merc. Iov. Ven. hor. V; 2) cursum anatomiae et pathologiae practicum instituet dieb. Lun. et Iov. hor. XII usque ad hor. I et dimid. et dieb. Merc. et Sat. hor. VIII usque ad tertium post hor. IX quadrantem.

DR. F. LAURER, P. P. O.

I) Publice 1) artem formulas medicas praescribendi docebit dieb. Merc. et Sat. hor. VIII; 2) repetitorium de pharmacologia speciali instituet dieb. Merc. et Sat. hor. IX. — II) Privatim 1) toxicologiam tradet dieb. Lun. Iov. Ven. hor. IX; 2) pharmacologiam generalem exponet dieb. Mart. et Ven. hor. VIII.

DR. C. HUETER, P. P. O.

I) Publice de operationibus in capite instituendis disseret die Merc. hor. IV. — II) Privatim 1) chirurgiam generalem docebit dieb. Lun. Mart. Iov. Ven. hor. IV; 2) exercitationes clinicas et policlinicas chirurgicas moderabitur dieb. Lun. Mart. Iov. Ven. hor. XII, dieb. Merc. et Sat. hor. XI.

Dr. L. LANDOIS, P. P. O.

I) Publice disquisitiones physiologicas eorum commilitonum, qui in rebus physiologicis iam magis versati sunt, moderabitur quotidie hor. def. — II) Privatim physiologiae experimentalis partem alteram docebit dieb. Lun. Mart. Merc. Iov. Ven. hor. II.

DR. R. SCHIRMER, P. P. O.

I) Publice capita selecta ophthalmiatrices tradet die Lun. hor. III. — II) Privatim 1) exercitationes ophthalmoscopicas moderabitur dieb. Iov. et Ven. hor. V; 2) exercitationes operationum in oculis instituendarum moderabitur dieb. Mart. et Ven. hor. III; 3) exercitationes clinicas ophthalmiatricas instituet dieb. Merc. et Sat. hor. III hominesque oculorum morbis affectos extraneos monstrabit quotidie hor. XII.

2) PROFESSORUM EXTRAORDINARIORUM.

DR. C. EICHSTEDT, P. P. E.

I) Publice exercitationes obstetricias in phantomate instituet die Merc. hor. II. — II) Privatim de morbis cutaneis et syphiliticis demonstrationes practicas additurus disseret dieb. Mart. Iov. Ven. hor. II.

DR. G. HAECKERMANN, P. P. E.

I) Publice de hygieine publica et politia medica disseret dieb. Mart. et Sat. hor. II. — II) Privatim de medicina forensi aget dieb. Lun. Merc. Ven. hor. II.

3) PRIVATIM DOCENTIUM.

DR. A. BENGELSDORFF, PRIV. DOC.

Publice de nutrimentis eorumque usu diaetetico disseret dieb. Merc. et Sat. hor. IX.

DR. P. KRABLER, PRIV. DOC.

Privatim selecta capita paediatrices tractabit dieb. Lun. Merc. Ven. hor. III.

DR. R. ARNDT, PRIV. DOC.

Privatim 1) psychiatriam cum demonstrationibus in nosocomio psychiatrico coniunctam docebit ter per hebd. hor. def.; 2) de morbis cerebri et medullae spinalis aget bis per hebd. hor. def.

DR. P. VOGT, PRIV. DOC.

I) Publice de fracturis ossium et luxationibus disseret die Iov. hor. V et die Sat. hor. IV. — II) Privatim anatomiam chirurgicam demonstrationes additurus tractabit dieb. Lun. Merc. Ven. hor. V.

DR. F. HAENISCH, PRIV. DOC.

I) Publice de morbis corporis humani parasiticis disseret semel p. h. — II) Privatim exercitationes clinicas medicas bis per hebd. ita moderabitur, ut auditores simul doceat, quomodo historiae morborum scribendae sint.

DR. F. SOMMER, PROF., PRIV. DOC.

Privatim selecta capita anatomiae comparatae tractabit dieb. Mart. et Ven. hor. IV.

IV) SCHOLAE PHILOSOPHORUM.

1) PROFESSORUM ORDINARIORUM.

Dr. A. H. A. I. MUENTER, p. p. o. dec.

I) Publice de mammalibus disseret die Ven. hor. V et VI. — II) Privatim 1) zoologiam medicam tradet dieb. Mart. et Merc. hor. V et VI; 2) pharmacognosiam zoologicam tractabit die Lun. hor. V et VI; 3) botanicen medicam docebit ter p. h. hor. def.

Dr. G. F. SCHOEMANN, p. p. o.

Aetatis anno octogesimo exacto propter senectutis infirmitatem scholas habere nequit.

Dr. F. L. HUENEFELD, p. p. o.

I) Publice examinatorium de rebus mineralogicis et chemicis habebit dieb. Lun. et Mart. hor. XII. — II) Privatim 1) oryctognosiam docebit dieb. Merc. et Iov. hor. XII; 2) mineralogiae historiam enarrabit dieb. Ven. et Sat. hor. XII.

Dr. E. BAUMSTARK, p. p. o.

I) Publice de legumlatione politica in rebus mercatoriis disseret die Mart. hor. IV et V. — II) Privatim politiam oeconomicam generalem docebit dieb. Iov. et Ven. hor. IV et V.

Dr. A. HOEFER, p. p. o.

I) Publice capita selecta grammaticae comparatae tractare perget dieb. Mart. et Ven. hor. XII. — II) Privatim elementa metricae Theudiscae tradet et Hartmanni Gregorium ex ed. C. Lachmanni interpretabitur dieb. Lun. Merc. Iov. hor. XII.

Dr. F. C. O. l. b. de FEILITZSCH, p. p. o.

I) Publice de calore disseret dieb. Merc. et Sat. hor. XII. — II) Privatim physices experimentalis partem alteram docebit dieb. Lun. Mart. Iov. Ven. hor. XII.

Dr. A. H. BAIER, p. p. o.

I) Publice historiam philosophiae recentioris inde a Kantio enarrabit dieb. Merc. et Sat. hor. XII. — II) Privatim 1) psychologiam docebit quater p. h. hor. IX; 2) philosophiam religionis tradet ter p. h. hor. XI. — III) Privatissime sed gratis societatis philosophicae consessus moderabitur die Sat. hor. X.

Dr. H. LIMPRICHT, p. p. o.

I) Publice de selectis quibusdam chemiae locis disseret semel p. h. hor. def. —

II) Privatim 1) chemiae partem secundam tradet sexiens p. h. hor. III; 2) praxin chemicam docebit tricenis p. h. hor. def.; 3) exercitationes chemicas analyticas instituet et senis et duodenis p. h. hor. def.

DR. GUIL. AHLWARDT, P. P. O. RECT.

I) Publice grammaticam linguae Arabicae docebit dieb. Lun. et Iov. hor. IV. — II) Privatim 1) carmina Arabum antiquissima (the Dîvâns of the six ancient Arabic poets, ed. by Ahlwardt. London 1870) interpretabitur dieb. Mart. Merc. Ven. Sat. hor. IV; 2) chrestomathiam Schahnamianam explicabit dieb. Lun. et Iov. hor. V.

DR. F. F. C. E. SUSEMIHL, P. P. O.

I) Publice Lucreti de rerum natura librum V interpretabitur dieb. Merc. et Sat. hor. X. — II) Privatim historiam poeseos Graecorum epicae, lyricae, comicae tradet dieb. Lun. Mart. Iov. Ven. hor. V. — III) Privatissime sed gratis exercitationes in interpretando pedestris orationis scriptore aliquo Graeco moderabitur binis per hebd. hor. def.

DR. TH. HIRSCH, P. P. O.

I) Publice in seminario historico exercitationes historicas moderari perget die Mart. hor. VI et VII, geographicas die Sat. hor. VIII et IX. — II) Privatim 1) historiam Graecam inde a saeculo Periclis usque ad pugnam Mantineensem enarrabit dieb. Lun. Mart. Iov. Ven. hor. VIII; 2) historiam Borussicam saeculi XVIII eisdem diebus hor. IX.

DR. L. FUCHS, P. P. O.

I) Publice exercitationes seminari mathematici moderabitur die Merc. hor. X et XI. — II) Privatim 1) theoriae numerorum elementa tradet dieb. Lun. Mart. Iov. Ven. hor. X; 2) functionum theoriam tractabit eisdem diebus hor. XI.

DR. B. ERDMANNSDOERFFER, P. P. O.

I) Publice 1) de rebus in Europa inde ab a. 1830 gestis disseret die Sat. hor. XII; 2) exercitationes historicas in seminario historico moderari perget die Merc. hor. XI et XII. — II) Privatim historiam aevi quod vocant reformatorii enarrabit quaternis per hebdomadem lectionibus hor. XI.

DR. A. PREUNER, P. P. O.

I) Publice Euripidis Bacchas interpretabitur dieb. Merc. et Sat. hor. IX. — II) Privatim imperi Romani historiam a morte Octaviani Augusti usque ad Diocletianum enarrabit dieb. Lun. Merc. Sat. hor. III. — III) Privatissime sed gratis 1) in exercitationibus epigraphicis cum aliarum inscriptionum ad historiam Romanam pertinentium tum rerum gestarum divi Augusti exemplaria tractanda proponet semel p. hebd. hor. def.; 2) exercitationes archaeologicas et mythologicas moderabitur semel p. hebd. hor. def.

Dr. A. KIESSLING, p. p. o.

I) Publice in seminario philologico 1) exercitationes philologicas moderabitur die Merc. hor. IV et V; 2) Lycurgi orationem in Leocratem interpretabitur et exercitationes Latine scribendi moderabitur die Lun. hor. IV. — II) Privatim 1) encyclopaediam et methodologiam philologicam exponet dieb. Lun. Mart. Iov. Ven. hor. X; 2) Ciceronis orationem pro Cluentio enarrabit dieb. Mart. Iov. Sat. hor. IV. — III) Privatissime et gratis 1) excercitationes philologicas moderabitur semel per hebd. hor. def.; 2) colloquia scholastica instituet semel hor. def.

Dr. R. SCHOELL, p. p. o.

I) Publice in seminario philologico 1) Taciti dialogum de oratoribus interpretandum proponet et exercitationes philologicas moderabitur die Sat. hor. X et XI; 2) Terenti Hautontimorumenon interpretandum proponet die Iov. hor. III. — II) Privatim 1) antiquitates Graecas tradet dieb. Lun. Mart. Iov. Ven. hor. XI; 2) poetarum lyricorum Graecorum carmina selecta et metra enarrabit dieb. Mart. et Ven. hor. III. — III) Privatissime et gratis exercitationes philologicas moderabitur semel per hebd. hor. def.

2) PROFESSORUM EXTRAORDINARIORUM.

Dr. H. SCHWANERT, p. p. e.

I) Publice 1) capita selecta chemiae technicae tractabit die Sat. hor. XII; 2) repetitorium et examinatorium chemiae pharmaceuticae offert dieb. Iov. et Ven. hor. IV et V habendum. — II) Privatim 1) chemiam analyticam docebit dieb. Ven. et Sat. hor. VIII; 2) pharmaciae partem priorem exponet dieb. Lun. Mart. Merc. Iov. hor. VIII.

Dr. BERNH. SCHMITZ, p. p. e.

I) Publice de Massilloni eloquentia a Theremino cum Demosthenis comparata disseret eiusque „Petit Carême" recitabit atque interpretabitur die Iov. hor. IX et X. — II) Privatim 1) etymologiam et synonymiam linguae Franco-Gallicae et Anglicae comparative docebit dieb. Lun. et Mart. hor. II et III; 2) seminarium philologiae Franco-Gallicae et Anglicae eo ordine moderabitur, ut binis horis in utraque disputationes dissertationesque alias voce alias per scripturam faciendas curaturus sit dieb. Merc. et Sat. hor. IX et X. — III) Privatissime grammaticam Germanicam cum grammaticis ceterarum linguarum comparatam tractabit die Ven. hor. IX et X.

Dr. C. IESSEN, p. p. e.

I) Publice de plantis alimentariis disseret die Merc. hor. IX. — II) Privatim 1) anatomiam et physiologiam plantarum additurus demonstrationes microscopicas tradet quater p. h. hor. def.; 2) demonstrationes pharmocognosticas instituet ter p. h. hor. def.; 3) exercitationes microscopicas moderabitur die Sat. hor. IX et X.

DR. R. BUCHHOLZ, P. P. E.

Ex itinere redux scholas suas indicabit.

DR. M. SCHOLZ, P. P. E.

I) Publice exercitationes mineralogicas instituet semel p. h. hor. def. — II) Privatim mineralogiam tractabit cum pharmaciae et medicinae studiosis dieb. Merc. et Iov. hor. II.

3) PRIVATIM DOCENTIUM.

DR. C. TH. PYL, PRIV. DOC.

Privatissime sed gratis disputationes 1) de antiquitatibus Pomeraniae secundum monumenta artium litterarumque, 2) de doctrina nummorum insigniumque bis p. h. hor. XI moderabitur.

DR. KAR. A. F. PERTZ, PROF., PRIV. DOC.

Privatim palaeographiam Latinam docebit ter per hebd. diebus horisque definiendis.

DR. F. BAUMSTARK, PRIV. DOC.

Privatim 1) chemiam forensem tradet bis per hebd. hor. def.; 2) chemiam physiologicam docebit bis per hebd. hor. def.; 3) repetitorium chemiae medicinae studiosis offert ter per hebd. hor. def. habendum.

DR. E. DORN, PRIV. DOC.

I) Publice 1) de integralibus definitis disseret die Lun. hor. IV, dieb. Merc. et Sat. hor. IX; 2) exercitationes mathematicas moderabitur die Sat. hor. X et XI. — II) Privatim geometriam analyticam tractabit dieb. Lun. Mart. Iov. Ven. hor. IX.

ARTIUM MAGISTRI.

G. BEMMANN, concent. music. director, I) Publice 1) cantum ecclesiasticum docebit bis p. h. hor. def.; 2) exercitationes cant. moderari perget bis p. h. hor. VI et VII; 3) artem componendi docere perget disserturus de partitura, quae dicitur, atque usu instrumentorum. — II) Privatissime commilitonibus offert cantandi lectiones.

E. WEILAND publice artem delineandi docebit quater per hebd. hor. def.

H. RANGE gratis artem gymnicam docebit docturosque instituet dieb. Lun. et Ven. hor. VII vesp.

INSTITUTA PUBLICA.

Bibliotheca academica, cui praesunt HIRSCH Prof., Prof. PERTZ, Cust. et Dr. MUELLER pro Cust., dieb. Lun. Mart. Iov. Ven. h. XI—I, dieb. Merc. et Sat. h. II—V studiosis patebit.

Museum litterarium curant Professores ZOECKLER, A. PERNICE, LANDOIS, FUCHS, ERDMANNSDOERFFER.

Seminari theologici exercitationes reguntur ab ORDINE THEOLOGORUM.

Societatis homiletico-catecheticae studia ac labores moderabitur CREMER Prof.

Seminari iuridici exercitationes moderabuntur BEKKER Prof. et A. PERNICE Prof.

Theatrum anatomicum administrat BUDGE Prof. adiuvante SOMMER Prof., qui Prosect. munere fungitur.

Museo anatomico praepositus est BUDGE Prof. adiutore SOMMER Prof.

Instituto physiologico praepositus est LANDOIS Prof.

Instituto pathologico-anatomico praepositus est GROHE Prof. adiutore FUERSTNER Dre.

Museo pathologico-anatomico praepositus est GROHE Prof. adiutore FUERSTNER Dre.

Collectis praeparatis pharmaceuticis praeest LAURER Prof.

Nosocomio Universitatis praesunt MOSLER Prof. et HUETER Prof. — administr. KIRHEFEL — calculatore STEMPEL — assistentibus LESSER Dre. et BARTEN Dre. — adiutoribus WITTE et BOHL..

Instituti clinici medici curam habet MOSLER Prof. assistente HAENISCH Dre., adiutore VOGT II Dre.

Instituti clinici chirurgici curam habet HUETER Prof. assist. VOGT I Dre.

Instituti ophthalmiatrici curam habet SCHIRMER Prof. adiutore HAUPT Dre.

Instituti obstetricii curam habet PERNICE Prof. assistente DE PREUSCHEN Dre. adiutore BEUMER Dre.

Instrumenta, quae ad physicen pertinent, custodit DE FEILITZSCH Prof. adiut. FRAUENSTEIN.

Seminari mathematici exercitationes moderabitur FUCHS Prof.

Instrumenta astronomica custodit IDEM.

Museo botanico praepositus est MUENTER Prof. adiutore MAYER.

Museum zoologicum curant MUENTER Prof. et Prof. BUCHHOLZ, Conservator.

Hortum botanicum curant MUENTER Prof. DOTZAUER inspector adiutore MAYER.

Seminario zoologico-botanico praeest MUENTER Prof.

Museo mineralogico praepositus est HUENEFELD Prof. adiutore SCHOLZ Prof.

Institutum chemicum moderatur LIMPRICHT Prof. adiutoribus SCHWANERT Prof. F. BAUMSTARK Dre. et HAYDUCK.

Seminarium philologicum moderabuntur KIESSLING Prof. et SCHOELL Prof.

Seminarium Gallo-Anglicum moderabitur SCHMITZ Prof.

Seminarium historicum moderabuntur HIRSCH Prof. et ERDMANNSDOERFFER Prof.

Societatis philosophicae exercitationes moderabitur BAIER Prof.

Gypsothecae et antiquitatum museo praeest PREUNER Prof.

Museo antiquitatum Pomeraniae praeest PYL Dr.. Priv. Doc.

SCHOLAE
IN
ACADEMIA CAMERALI ET GEORGICA HILDENSI
HABENDAE.

1) Isagogen in studia academica tradet Dr. BAUMSTARK, Prof. et Dir., ineunte semestri horis XII definiendis.

2) Oeconomices nationalis partem alteram docebit IDEM dieb. Mercuri et Saturni horis IV—VI.

3) Isagogen encyclopaedicam in ius georgicum tradet Dr. HAEBERLIN, Prof., die Mercuri horis X—XII.

4) Instrumentorum et machinarum rei rusticae seriem priorem explicabit PIETRUSKY, Dr., dieb. Martis et Veneris hora X.

5) De cura agri et stirpium generali disseret IDEM diebus Iovis et Saturni horis II—IV.

6) Exercitationes et conversationes rusticas praeibit IDEM die Iovis horis V—VII alternis hebdomadibus.

7) De bubuli pecoris cura exponet Dr. ROHDE, Prof., die Veneris horis II—IV.

8) Curam pecoris ovilli docebit IDEM dieb. Lunae et Martis hor. XI.

9) Porculationem docebit et demonstrationes practicas in re rustica habebit IDEM die Mercuri horis II—IV.

10) Praecepta sua de re rustica repetiturus est IDEM die Iovis horis V—VII alternis hebdomadibus.

11) Artem topiariam docebit FINTELMANN, Hort. acad., die Iovis horis II—IV.

12) Rei saltuariae administrandae principia docebit WIESE, Rei saltuariae Magister acad., diebus Martis et Veneris hor. II—IV.

13) De technologia oeconomica exponet Dr. TROMMER, Prof., diebus Veneris et Saturni horis XI—I.

14) Demonstrationes practicas in officinis technico-oeconomicis et Academiae et extraneis instituet IDEM diebus et horis definiendis.

15) Anatomiam et physiologiam animalium domesticorum mammalium docebit Dr. DAMMANN, Prof., diebus Lunae Martis Mercuri Iovis hora IX.

16) De morbis externis animalium domesticorum disseret IDEM diebus Veneris et Saturni hora IX.

17) Artem obstetriciam veterinariam docebit IDEM die Lunae hora VI.

18) Exercitationes clinicas veterinarias moderabitur IDEM quotidie hora VIII.

19) Chemiam anorganicam experimentalem tradet Dr. TROMMER, Prof., diebus Lunae Martis Iovis hora XII.

20) Exercitationes in laboratorio chemico praeibit Dr. SCHOLZ, Prof., diebu Martis et Veneris horis II—VI.

21) De chemia analytica disseret IDEM binis per hebd. horis definiendis.

22) De stercoribus disseret IDEM die Lunae horis IV—VI.

23) Chemiam organicam repetiturus est IDEM binis per hebd. horis definiendis.

24) Historiam naturalem animalium rei rusticae obnoxiorum et morbos plantarum explicaturus est Dr. IESSEN, Prof., die Veneris horis X—XII.

25) De principiis generalibus curae stirpium habenda ratione climatologiae disseret IDEM die Iovis hora IV.

26) Physiologiae plantarum partem priorem tradet IDEM die Mercuri hora XI.

27) Exercitationes microscopicas in anatomia plantarum instituet IDEM diebus et horis definiendis.

28) Semina ad rem rusticam pertinentia disquirenda et cognoscenda docebit IDEM die Mercuri hora X.

29) Geognosiam docebit Dr. SCHOLZ, Prof., dieb. Lunae et Saturni horis X—XII.

30) Architecturae rusticae seu cameralis partem priorem docebit MUELLER, Archit. acad., die Lunae horis IV—VI.

31) Geometriam practicam tradet Dr. FUCHS, Prof., die Iovis horis II—IV.

32) Mechanicen et doctrinam de machinis docebit IDEM die Martis horis II—IV.

INSTITUTA SPECIALIA ACADEMIAE HILDENSIS.

Bibliothecae academicae, quae studiosis diebus Mercuri et Saturni per semestre hibernum hora I et per semestre aestivum hora XI patebit, praeest Dr. IESSEN, Prof.

Museum litterarium Academiae regit IDEM.

Museo proplasmatum suppellectilis rustici, quod semel per hebdomadem studiosis patebit praeest PIETRUSKY, Dr.

Collectis instrumentis rusticis et lanae speciminibus praeest Dr. ROHDE, Prof.

Institutum chemicum generale moderantur Dr. TROMMER, Prof., et Dr. SCHOLZ, Prof.

Apparatui physicali et technologico praeest Dr. TROMMER, Prof.

Collectis instrumentis geodaeticis praeest Dr. FUCHS, Prof.

Museo mineralogico praeest Dr. SCHOLZ, Prof.

Instituto chemico rei rusticae experimentis emendandae destinato praeest IDEM.

Museo zoologico et botanico, instituto microscopico et phytophysiologico, collectis seminibus et fructibus praeest Dr. IESSEN, Prof.

Museis anatomicis et veterinariis, instituto zoophysiologico, valetudinariis veterinariis et stabulis ad experimenta in re pecuaria instituenda destinatis praepositus est Dr. DAMMANN, Prof.

Institutum clinicum veterinarium moderatur IDEM.

Hortum botanicum curant Dr. IESSEN, Prof., Praepositus, et FINTELMANN, Hortul. acad.

Institutum pomologicum et ad excolendos hortulanos pomarios destinatum et hortum olitorium Academiae curat FINTELMANN, Hortul. acad.

Rei rusticae Academiae praeest Dr. ROHDE, Prof.

Agrum rei rusticae experimentis emendandae destinatum curat PIETRUSKY, Dr.

SCHOLAE INDICE HORARIO DESCRIPTAE.

HOR	THEOLOGICAE.	IURIDICAE.	MEDICAE.	PHILOSOPHICAE.
VIII.			Anat. corp. hum., sexiens. Curs. anat. path., bis. Ars formul. med. praecr., bis. Pharmacol. general., bis. Pathol. et therap. spec., quat. Exercc. clin. obstetr., ter. De morb. uteri, semel.	Exercc. geogr., semel. Hist. Graec., quater. Chem. anal., bis. Pharmac. p. I., quater.
IX.	Hist. eccles. p. I., sexiens.	Hist. iur. Rom., quat. Pract. crimin., semel.	Anat. corp. hum., sexiens. Repetit. de pharmacol. spec., bis. Toxicol., bis. De nutrim. eorumque usu diaet., bis. Exercc. clin. med., quat. Curs. path. anat., bis. Diagnost. phys., bis.	Psychol., quater. Exercc. geogr., semel. Hist. Boruss., quater. Eurip. Bacch., bis. De Massilloni eloqu., semel. Semin. philol. Franco-Gall. et Angl., bis. Gramm. Germ., semel. Exercc. micr., semel. Geom. anal., quater. Integr. defin., bis.
X.	Evang. synopt., quat. Exercc. Hebr., d. Sat.	Ius hered., quater. De iudic. et action., semel. Hist. imp. et iur. Germ., quinq.	Exercc. clin. med., sexiens. Exercc. clin. chirurg., quat. Exercc. anat. pract., sexiens.	Societ. philos., semel. Lucr. lib. V, bis. Exercc. semin. math., semel. Theor. numer. elem., quater. Encycl. et method. philol., quater. De Massilloni eloqu., semel. Semin. philol. Franco-Gall. et Angl., bis. Gramm. Germ., semel. Taciti dial. de orat., semel. Exercc. mathem., semel. Exercc. microsc., semel.

SCHOLAE INDICE HORARIO DESCRIPTAE.

HOR.	THEOLOGICAE.	IURIDICAE.	MEDICAE.	PHILOSOPHICAE.
XI.	Theol. dogmat., quinquiens.	Pand., quinq. De iudic. et action., semel. Ius crimin., quinq.	Exercc. clin. chirurg., sexiens. Exercc. anat. pract., sexiens.	Philos. relig., ter. Semin. math., semel. Functionum theor., quater. Taciti dial. de orat., semel. Antiquit. Graec., quater. Hist. aevi reform., quater. Antiquit. Pomer., bis. Doctr. numm. insigniumque, bis. Exercc. hist., semel. Exercc. math., semel.
XII.	Theol. Novi T., quater. Encycl. theol., dd. Lun. et Iov. Theol. pract., dd. Mart. Merc. Ven. Danielis capp. aliquot, dd. Merc. et Sat.	Institut., sex. Pand., quinq.	Curs. anat. path., bis. Exercc. clin. ophtalm., sexiens. Exercc. clin. obstetr., ter. Theor. art. obstetr., ter.	Examin. de reb. miner., Oryctogn., bis. Mineral. hist., bis. Gramm. comp., bis. Elem. metr. Theud. et Hartm. Greg., ter. De calore, bis. Phys. experim., quater. Hist. philos. rec., bis. De reb. in Eur. inde ab a. 1830 gest., semel. Capp. sel. chem. techn., semel. Exercc. hist., semel.
I.			Curs. anat. path., bis.	
II.			Exercc. anat. pract., sexiens. Physiol. experim. p. II., quinquiens. Exercc. in phantom. obstetr., semel. Morbi cutan. et syphil., ter. Hygieine publ., bis. Medicina forens., ter.	Mineral., bis. Etymol. et synon. ling. Franco-Gall. et Angl., bis.

SCHOLAE INDICE HORARIO DESCRIPTAE.

HOR.	THEOLOGICAE.	IURIDICAE.	MEDICAE.	PHILOSOPHICAE.
III.	Theol. symbol., quinquiens.		Exercc. anat. pract., sexiens. De morbis infant., ter. Capp. sel. ophthalm., semel. Exercc. ophthalmiatr., bis. Exercc. operat. in ocul., bis.	Chem. p. II., sexiens. Hist. imp. Rom., ter. Etymol. et synon. ling. Franco-Gall. et Angl., bis. Terenti Hautont., semel. Sel. carm. lyr. Graec., bis.
IV.	Psalm., quater.		Anatom. compar., bis. Chirurg. generalis, quat. De operat. in cap., semel. De fract. oss. et luxat., semel.	De legumlat. pol. merc., semel. Politia oecon. generalis, bis. Carm. Arab. antiquissima, quater. Gramm. ling. Arab., bis. Exercc. philol., semel. Lyc. in Leocr., semel. Cic. p. Cluent., ter. Repet. et exam. chem. pharm., bis. De plant. aliment., semel. Integr. defin., semel.
V.	De Script. S., d. Ven.	Sem. Rom., bis. Sem. proc., semel.	Pathol. et therap. gener., quinquiens. De fract. oss. et luxat., semel. Anatom. chirurg., ter. Exercc. ophthalmosc., bis.	De mammalibus, semel. Zool. med., bis. Pharmacogn. zool., semel. De legumlat. pol. merc., semel. Politia oecon. gen., bis. Chrestom. Schahnam., bis. Hist. poës. Graec., quater. Exercc. philol., semel. Repet. et examin. chem. pharm., bis.
VI.	Sel. loc. doctr. christ., d. Merc. Semin. exercc. hist., d. Lun. Sem. exercc. dogm., d. Mart.	Sem. Rom., bis. Sem. proc., semel.	De tumoribus, semel. Diagnost. phys., bis.	De mammalibus, semel. Zool. med., bis. Pharmacogn. zool., semel. Exercc. hist., semel. Exercc. cant., bis.

SCHOLAE INDICE HORARIO DESCRIPTAE.

HOR.	THEOLOGICAE.	IURIDICAE.	MEDICAE.	PHILOSOPHICAE.
VI.	Sem. exercc. in N. T. interpr., d. Ven. Soc. homil., d. Merc.			
VII.	Soc. homil., d. Merc.			Exercc. hist., semel. Exercc. cant., bis. Ars gymn., bis.
HORIS DEFINENDIS.		Ius publ. Germ. Ius priv. Boruss. Ius eccles. Proc. crimin. Sem. Germ. Exercc. canon.	Anat. general., semel. De morbis laryngis, semel. Disquiss. physiol., sexiens. De morbis corp. hum. parasit., semel. Exercc. clin. med., bis. Psychiatr., ter. De morb. cereb. et med. spin., bis.	Bot. med., ter. Anat. et physiol. plant., quater. Demonstr. pharmacogn., ter. De select. quibusd. chem. locis, semel. Praxis chem., triciens. Exercc. chem. analyt., sexiens et duodeciens. Exercc. mineral., semel. Exercc. philol., bis. Exercc. philol., semel. Exercc. philol., semel. Exercc. archaeol. et myth., semel. De inscript. ad hist. Rom. pert., semel. Colloquia scholast., semel. Palaeogr. Lat., ter. Chem. forens., bis. Chem. physiol., bis. Repet. chemiae, ter. Cant. eccles., bis. Ars compon. Cant. lectiones. Ars delin.

INDEX SCHOLARVM

IN

VNIVERSITATE LITTERARIA GRYPHISWALDENSI

PER SEMESTRE AESTIVVM

ANNI MDCCCLXXV

A DIE XII MENSIS APRILIS

HABENDARVM.

INEST

FRANCISCI SUSEMIHL DE POLITICIS ARISTOTELEIS QUAESTIONUM CRITICARUM PARTICULA VII.

GRYPHISWALDIAE

TYPIS FRID. GVIL. KVNIKE.

MDCCCLXXV.

1877, June 30.
[illegible] of [illegible]

VNIVERSITATIS LITTERARIAE GRYPHISWALDENSIS

RECTOR

FRIDERICUS GROHE

CVM

CONCILIO ACADEMICO

S. D.

CIVIBVS ACADEMICIS.

Vir clarissimus Guil. Dittenberger quae nuper in politicorum Aristoteleorum editionis meae egregia censura [1]) disseruit, paene omnia mihi persuasit. Recte enim, ut gravissima tantum afferam, I, 2. 1252, b, 10. et 16. πρώτη vocabulo sensum praedicativum („als erste, zunaechst, unmittelbar") ita tribuit, ut posteriore loco e v. 13. συνεστηκυῖα subaudiatur atque hanc ipsam ob causam uterque locus ex exemplorum tum a Bonitzio in Ind. Aristot. p. 652 b, 53 sqq. tum a me in editionis meae p. 633 collectorum numero eximatur, eaque ratione lacunam v. 13. ante ἡ μὲν statuendam non esse demonstrat. Recte ibidem v. 15. ὁμοκάπους lectio cur praeferenda sit exponit. Recte I, 5. 1254 a, 28 sqq. confirmationem verbis ὅσα γὰρ ἐκ πλειόνων συνέστηκε καὶ γίνεται ἕν τι κοινόν, εἴτε ἐκ συνεχῶν εἴτε ἐκ διῃρημένων, ἐν ἅπασιν ἐμφαίνεται τὸ ἄρχον καὶ τὸ ἀρχόμενον expressam non posse sana ratione trahi ad enuntiatum καὶ εὐθὺς ἐκ γενετῆς ἔνια διέστηκε τὰ μὲν ἐπὶ τὸ ἄρχεσθαι τὰ δ' ἐπὶ τὸ ἄρχειν (v. 23 sq.), sed, id quod frustra Bernaysio oblocutus negavi [2]), ad proxime sequentia καὶ εἴδη πολλὰ καὶ ἀρχόντων καὶ ἀρχομένων ἐστίν (v. 24 sq.) stabilienda post interpositam parenthesin καὶ ἀεὶ βελτίων ἡ ἀρχὴ ἡ τῶν βελτιόνων ἀρχομένων, οἷον ἀνθρώπου ἢ θηρίου· τὸ γὰρ ἀποτελούμενον ἀπὸ τῶν βελτιόνων βέλτιον ἔργον, ὅπου δὲ τὸ μὲν ἄρχει τὸ δ' ἄρχεται, ἔστι τι τούτων ἔργον (v. 25—28) eandem reverti ostendit, itaque enuntiatum illud, quod ego quidem post ἔργον v. 28. traicere volui, tradito loco vindicat. Recte ibidem b, 20. ἥνπερ Buecheleri coniecturam mihi probatam reprobat. Recte II, 1. 1261 a, 27—29 veram verborum διοίσει δὲ τῷ τοιούτῳ καὶ πόλις ἔθνους, ὅταν μὴ κατὰ κώμας ὦσι κεχωρισμένοι τὸ πλῆθος, ἀλλ' οἷον Ἀρκάδες sententiam primus aperiens haec quoque

1) Goett. gel. Anz. 1874. p. 1349—1384.

2) Quaest. crit. de polit. Arist. libris part. VI. (Gryph. MDCCCLXXIII) p. 2 sqq. Ceterum quae de verbis inde a v. 31. sequentibus ibi adnotavi, nihilominus vera sunt.

suo loco recte se habere et ne tolerari quidem posse altero illo, in quem ego transposui[3]) ante ἀλλὰ v. 2., neque quidquam in eis mutandum esse convincit: quapropter delenda sunt in indice historico editioni meae adiecto p. 608 s. v. Arcades verba „sed novam urbem Megalopolin habitantes". Recte II, 1. 1260 b, 31 et III, 1. 1274 b, 27, ubi errore tantum, non meo consilio factum est, ut εἰρημένας Corais coniectura diductis litteris imprimeretur, εἰρημέναι et εἰρημένας defendit, quamquam quod affert τὸ λεγόμενον II. 3. 1261 b, 32 sq. significat potius id, de quo sermo est („das in Rede Stehende"), videte locos in editionis meae p. 628 s. v. λέγειν collatos, inter quos hunc omittere non debebam. Recte denique, etsi ipse locum, qui legitur II, 8. 1268 a, 9 sq., non aliter atque ille intellexi, me vituperat nihilominus coniecturae Spengelianae τοτὲ-Ἕλλησι, quam sententiae non minus quam linguae adversari demonstrat, quodammodo faventem.

Una tantum res est, in qua non possum prorsus cum Dittenbergero consentire. Quamvis enim hic illic me quoque Π^1 codicibus inque primis vetustae translationi nimium tribuisse libenter ei concedam, velut II, 1. 1261 a, 2 πάντων in Γ omissum secludendum mihi profecto non erat, minime tamen arbitror lectiones vel bonas vel memorabiles, quae in singulis tantum libris manu scriptis inveniuntur, mera scribarum coniectatione niti omnes. Nam, ut de uno Γ libro deperdito loquar[4]), ambigere quidem licet I, 4. 1253 b, 37 (ubi εἰ necessitate nulla urgente in eo additum erat), I, 5. 1254 b, 1 (φαύλως pro μοχθηρῶς), I, 9. 1257 a, 3 (κειμένη pro ἐκείνῃ), 24 (καὶ om.), I, 11. 1259 a, 13 (ἐλαιουργῶν), I. 13. 1260 a, 4 (ἀρχόντων καὶ add.), II, 1. 1260 b, 41 (εἷς ὁ τῆς pro ἰσότης), II, 3. 1262 a, 2 (λέξει pro λέγει), II, 5. 1263a, 2 (πάσας Γ, πᾶσι P^1 Π^2 Ar., πασῶν M^s), 35 (ὡς add.), II, 6. 1264 b, 39 sq. (τὸν λόγον om. Γ, λόγοις om. M^s P^1, λόγοις ante πεπλήρωκε Π^2), 1265 a, 34 (ζῆν add.), II, 7. 1266 b, 2 (δ' ἤδη Γ, δὴ P^1 Π^2, δὲ M^s Ar.), II, 9. 1269 b, 35 (ἥπερ aut ἢ pro εἴπερ), 1270 a, 33 (οὐδὲ μίαν γὰρ πληγὴν pro μίαν γὰρ πληγὴν οὐχ), II, 10. 1272a, 41 (γὰρ pro γ'), II, 11. 1273 b, 19 (πλουτίζειν pro πλουτεῖν), II. 12. 1274 b, 20 (ἀποτίνειν Γ Ar., ἀποτίννειν P^2, ἀποτείνειν cet.), III, 4. 1277 b. 10 (καὶ add.), III, 11. 1282 a, 27 (μέγιστα Γ, μέγιστοι M^s, μέγισται $P^{1.4.}$, μέγιστον $P^{2.3.}$ Q^b T^b Ar. Ald.), b, 8 (ἂν Γ, κἂν M^s P^1, καὶ Π^2), III, 13. 1284 b, 32 (καὶ add.), III, 14. 1285a, 8 (αὐτοκράτωρ pro αὐτοκρατόρων), III, 15. 1286 b, 36 (ἑκάστων pro ἑκάστου), IV, 1. 1289 b, 38 (πολέμους pro πολεμίους), IV, 4. 1290 b, 22 (καὶ ante πλείους add.), 1291 a, 4 (τὸ ante ἀγοραῖον add.), b, 25 (δ' ante ἐν add.), 1292a, 17 (καὶ ante αἱ add.), IV, 11. 1296 a, 8 (συστάσεις pro στάσεις), V, 4. 1304 b, 12 (οἱ post τετρακοσίων add.), V, 6. 1305 b, 2 (οὐκ pro οὐ τῶν), V, 8. 1308 b, 34 (ὀλιγαρχίαις pro ὀλιγαρχικαῖς, V, 11. 1313 b, 15 sq. (παρρησιάσονταί-λήσουσιν pro παρρησιάζονταί-λανθάνουσιν), VI, 5. 1320a, 15

3) Cf. l. l. p. 14 sq.

4) Pauca de aliis in transcursu monebo: VII, 17. 1336a, 16 sq. in verbis τοῖς μὲν εἰς ποταμὸν ἀποβάπτειν – [ψυχρόν], τοῖς δὲ σκέπασμα ψυχρὸν (μικρὸν Γ M^s $P^{2.3.5.6.}$ S^b V^b L^s Ar. Ald. Bekk. et pr. P^4) ἀμπίσχειν non dubito quin ψυχρὸν antiqua Π^1 recensionis lectio sit, quam soli P^1 et e correctione P^4 codices servarunt. Si autem duo servare potuerunt, cur non hic illic etiam unus potuit, velut, de quo loco infra loquar, IV, 4. 1291 a, 39 unus P^1? Idem cadit in ἢ VIII, 7. 1342 b, 33 a solis P^1 et corr.[1] P^2 oblatum, lacunae indicium, quod diversa ratione Goettlingius et Spengelius perperam Schneideri vestigia secuti obruere conati sunt. Neque aliter se habet res IV, 4. 1291 b, 32 sq., ubi ὑπερέχειν praeter Aretinum soli rursus habent $P^{1.4.}$: certe vix credo hoc loco, in quo emendando frustra laboraverunt viri summi Victorius et Lambinus, a caeco sue Byzantino glandem repertam esse.

(καὶ om.), b, 15 (αὐτῆς ante ἀρχῆς), VI, 7. 1321a. 12 (ὁπλιτικὴν pro ὁπλίτην), VII, 13. 1332a, 42 (δὲ pro τε), VII, 17. 1336a, 35 (κατὰ pro καὶ), VIII, 6. 1340b, 24 (τοὺς ante μὴ add.) aliisque locis, quippe quibus lectiones, quas in hoc suo codice invenit vetus interpres Guilelmus de Moerbeka, partim verae quidem, sed forsitan ex ipsius librari ingenio haustae sint (si reapse eum tam libere corrigendo grassatum esse verisimile est) partim ne verae quidem esse videantur: attamen alii, nisi fallor, aliter sunt comparati. Quis enim, quaeso, I, 11. 1259a, 31 Θάλῃ καὶ τούτῳ pro Θάλεω καὶ τοῦτο, III, 3. 1276a, 14 κατὰ δημοκρατίαν ἐτράποντο pro καὶ δημοκρατοῦνται, III, 9. 1280a, 29 ταλάντων pro μνῶν, IV, 12. 1296b, 38 πλήθει pro πλῆθος, V, 3. 1303a, 24 ἔγγυς ὂν pro ἔγγιον, VII, 11. 1330a. 36 sq. εἰ κατ' εὐχὴν δεῖ κατατυγχάνειν τὴν θέσιν pro εἶναι τὴν θέσιν εὔχεσθαι κατατυγχάνειν, VII, 16. 1335b. 24 συνδυασθεῖσιν pro συνδυασθέντων ab hoc librario ex ipsius coniectura restituta esse facile sibi persuadebit? Neque ulla erat causa III, 14. 1285a, 25 αὐτὴν in τοιαύτην, III, 16. 1287b, 22 νομοθετῆσαι in νενομοθετῆσθαι, IV, 1. 1288b, 36 τῶν in ὅμως τῶν, IV, 4. 1292 a, 35 sq. ψηφίσμασιν-διοικεῖται in ψηφίσματα — διοικεῖ, VI, 7. 1321a, 19 δῆμοι in δημοτικοί, VI, 8. 1322a, 27 τὴν αὐτὴν in τοὺς αὐτοὺς mutandi, cum eadem sit utriusque scripturae sententia: variam igitur potius lectionem antiquitus traditam propagavit. Admodum autem memorabilis est locus I, 13. 1260b, 19 sq.: quis enim non acquiesceret sine ulla dubitatione in superstitum codicum omnium lectione οἱ κοινωνοί, nisi alteram hanc οἰκονόμοι offerret vetusta translatio? quis igitur hanc ex illa correctione arbitraria, quis fortuito scribendi errore ortam esse credet? ex altera autem parte quis negabit οἰκονόμοι scripturam non satis perspecta loquendi ratione Aristotelea [5]) ita displicere potuisse, ut in οἱ κοινωνοὶ transiret? Similiter cur inter tres lectiones I, 4. 1254a, 16 nobis traditas aeque falsas δοῦλος ἐστίν, δοῦλος ὤν, ἄνθρωπος ὢν prima, quam solus habuit Γ codex, antiquissima, secunda tempore media, tertia novissima mihi videatur, dudum exposui [6]). Porro VII, 7. 1327b, 31 eiusmodi sensus est, ut eos sane, qui μάλιστα legerunt, quod solus servavit interpres, βέλτιστα restituendi cupido, neminem, qui βέλτιστα invenit, hoc cum μάλιστα commutandi desiderium capere potuerit. Item II, 9. 1271a, 20 sq. bene intellego, quomodo, ut laboranti structurae opitularetur, in ἀλλὰ μὴν εἰ καὶ verbis εἰ καὶ deleri alicui placuerit, at qua re inductus e contrario εἰ καὶ inserendo, quod itidem vetustae translationi debemus soli, constructionem corrumpere aliquis potuerit sententia nihil emendata, hoc quidem nulla ratione assequor. Idem fere cadit in VII, 3. 1325b, 22, ubi καὶ κυρίως καὶ [7]) pro κυρίως καὶ conicere facile, κυρίως καὶ in καὶ κυρίους Γ codicis lectionem omni sensu destitutam dedita opera mutare absurdum sit: aut igitur plane fortuita est corruptela aut e καὶ κυρίως καὶ depravata, sive hoc ipsum e correctione olim ortum sive vera scriptura fuit. VII, 16. 1335b, 30 autem facilius certe καί, quod in eodem codice solo post

5) Cf. III, 18. 1288a, 33 sq. (πολιτείαν) ἀρίστην τὴν ὑπὸ τῶν ἀρίστων οἰκονομουμένην. V, 8. 1308b, 31 sqq. μέγιστον δὲ ἐν πάσῃ πολιτείᾳ τοῖς νόμοις καὶ τῇ ἄλλῃ οἰκονομίᾳ οὕτω τετάχθαι. c. 11. 1314b, 7. 15. 1315b, 1. Bonitz. Ind. Aristot. 500b, 13 sqq. 23 sqq.

6) Quaest. crit. de lib. I. II. append. (Gryph. MDCCCLXIX) p. 9.

7) Errore etiam hoc factum est, ut in editione mea „καὶ κυρίως Susem." pro „καὶ κυρίως καί? Susem." imprimeretur. Incerta tamen haec coniectura e vestigiis dumtaxat vetustae translationis hausta, neque minus bonae sententiae codicum lectio est.

καθάπερ legebatur, sine ullo sententiae detrimento excidere quam a librario adici poterat. Accedit quod ne ubique praepostere huius correctiones odoremur, duo praecipue loci nos admonent, III, 9. 1280a, 24 et III, 11. 1281b, 13, quibus etsi neque ἐλευθερία pro ἐλεύθεροι (ἐλεύθεροι P^1) a Guilelmo et Aretino oblatum neque κεχωρισμένον pro κεχωρισμένων e solo Γ codice haustum librariorum excedat emendandi facultatem, tamen similes scripturae ἐλευθερίῃ et καὶ χωρισμένον, quas praebet M^s, potius Π^1 familiae pristinas illas esse lectiones ostendant, ut hic illic etiam uno Γ libro eas esse nobis traditas non sit dubitandum. Veruntamen IV, 13. 1297b, 3 quoque cum tres habeamus lectiones ὡρισμένου (Γ), ὡρισαμένου (M^s), ὁρισαμένους (P^1 Π^2), non ὁρισαμένους, licet per se spectatum optime se habeat, recipiendum, sed de coniectura ex ὡρισαμένου, quod aperta corruptela ex ὡρισμένου originem traxit, restitutum esse videtur. Eo autem loco, qui est VII, 17 (VIII, 1). 1337a. 7, quamquam e solis vetustae translationis verbis „oportet esse" ne hoc quidem colligere licet, in codice Graeco, unde fluxerunt, εἶναι post δεῖ additum fuisse, tamen et hoc ipsum et bonam huius lectionis auctoritatem satis comprobare videtur corrupta M^s libri scriptura δεῖται. Eiusdem generis adminiculum Γ e P^5 codice accipit VII, 6. 1327a, 34, quippe ubi in illo νέμειν αὐτὸ τὸ pro τὸ αὐτὸ νέμειν, ab huius librario nihil nisi αὐτὸ τὸ, sed post lacunam scriptum fuerit, pro quo recentior demum manus vulgatam scripturam restituit. Denique Aretini consensu etiam lectiones a Guilelmo translatae II, 8. 1268b, 1 ὑπουργήσει pro γεωργήσει, III, 14. 1285a. 13 (ubi <ναήσω> mg.[1] P^1 quoque praebet) <φεύγοντα νοήσω>, VI, 8. 1322a, 27 τοὺς αὐτοὺς pro τὴν αὐτήν, VII. 16. 1335b. 16 ταῖς εἰληχυίαις pro τῶν εἰληχότων adiuvantur, et cum II. 9. 1270b, 14 sq. αὐτοὺς ἠνάγκαζον καὶ τοὺς βασιλεῖς pro αὐτοὺς ἠναγκάζοντο καὶ οἱ βασιλεῖς Γ praebuerit, etiam Aretinus αὐτοὺς ἠνάγκαζον καὶ τοὺς βασιλεῖς optimi sensus, quam vertit, lectionem non coniecturae, sed codici suo debere putandus est. III, 9. 1271b, 5 πρὸς ἀρετὴν in Γ libro adiectum forsitan glossa sit, difficileque est diiudicatu de III, 16. 1287a, 25, ubi idem τὸ καθόλου habuit, superstites ἐπίτηδες παιδεύσας praebent. at e coniectura librari illud pro hoc repositum non esse, id quidem certissimum est. Anne recte IV, 1. 1289a, 3 verbum poeticum κιχεῖν receperim[8]), videant prudentiores, certe legisse videntur et Aretinus, cum „recipere" vertat, et Guilelmus, in cuius translatione per coniecturam „consequi" e „prosequi" et „persequi" librorum manu scriptorum absurdis lectionibus refeci, et haec scriptura ut sola sententiae satisfacit ita vix e κινεῖν, quod praebent M^s et pr. P^1 et corr. P^2, facta, immo, nisi omnia fallunt, e contrario κινεῖν e κιχεῖν et tertia lectio ceterorum codicum et pr. P^2 et marginis p^1 κοινωνεῖν e κινεῖν demum corrupta est. Similem animadvertimus corruptionis processum IV, 4. 1291a, 39. cum ibi κρινοῦν habeat P^1, κινοῦν M^s, κοινωνοῦν Γ. Itaque illis quoque locis, quibus cogitari posse de ipsius librari correctionibus supra concessi, nunc tamen scripturas unius Γ codicis proprias maximam saltem partem reapse pro variis potius lectionibus antiquitus traditis agnoscendas esse contendo: hic illic autem in textu huius operis constituendo dubium esse, utrum sive soli Γ libro sive omnibus pluribusve Π^1 familiae codicibus an Π^2 recensioni obtemperare satius sit, minime nego.

Quae cum ita sint, etiam I, 6. 1255 b, 14, ubi inter lectiones τοιούτοις ἠξιωμένοις et

8) Haud sine causa dubitavit Euckenius in solerti editionis meae censura Iahn. Ann. CVII. 1873. p. 54.

τούτων ἠξιωμένοις optio datur, non iam eam ob causam reiciendam esse illam Dittenbergero concedo, quia solus illius testis sit vetus interpres: immo, cum praesertim ne ipse quidem Dittenberger in τούτων quoque difficultates inesse neget, utra scriptura facilius et depravari ex altera potuerit et emendari queat, quaerendum est. Iam equidem, quemadmodum τούτων aut explicem aut corrigam et quali via in Γ codice in τοιούτοις transierit quemadmodum demonstrem, me non habere confiteor, contra τοιούτοις si fuit antiquior lectio, corrumpi potuit in τούτοις, deinde, ut grammaticae satisfieret, contra sensum in τούτων mutari, nec tam plane caret meliore emendandi ratione: nam incertum quidem est, quod ipse proposui, τοιούτοις <εἶναι> ἠξιωμένοις, sed, si verum video, neque a lingua neque a sententia alienum.

Neque II, 1. 1260 b, 40 me poenitet receptae a me superstitibus libris adversantibus omnibus pro πολιτεία e Γ lectionis πόλις. Et e Dittenbergeri quidem verbis non liquet, quam significationem impertire velit hoc loco πολιτεία verbo, Bonitzius[9]) vero usitatissimam illam invenit, ut sit „civitatis forma et ordo". At, si quid video, post verba proxime antecedentia ἀνάγκη γὰρ ἤτοι πάντας πάντων κοινωνεῖν τοὺς πολίτας, ἢ μηδενός, ἢ τινῶν μὲν τινῶν δὲ μή. τὸ μὲν οὖν μηδενὸς κοινωνεῖν φανερὸν ὡς ἀδύνατον (v. 37—40) sententia huius demonstrationis ἡ γὰρ πολιτεία κοινωνία τίς ἐστι nulla alia esse potest nisi haec: „cives enim partes sunt civitatis, civitas autem est communitas quaedam", neque assequor, quomodo formam potius civitatis communitatem appellare liceat, cum e contrario vinculum sit hanc communitatem conectens, nec, si liceat, cur id, quod demonstrandum est, non simpliciter ex ipsa civitatis, cuius membra cives sunt, sed tali ambage e formae demum civitatis natura derivetur. Et faciunt mecum proxime sequentia καὶ πρῶτον ἀνάγκη τοῦ τόπου κοινωνεῖν. ὁ μὲν γὰρ τόπος εἷς ὁ τῆς μιᾶς πόλεως, οἱ δὲ πολῖται κοινωνοὶ τῆς μιᾶς πόλεως. ἀλλὰ πότερον ὅσων ἐνδέχεται κοινωνῆσαι, πάντων βέλτιον — ἐνδέχεται γὰρ καὶ τέκνων καὶ γυναικῶν καὶ κτημάτων κοινωνεῖν τοὺς πολίτας (v. 40—b, 5), quippe in quibus haud dubie non de alia, sed de eadem communitate sermo sit, ut accuratius examinetur, ad quas tandem res hanc ipsam communitatem, ex qua constet civitas, vel pertinere vel non pertinere necesse sit. Restat igitur, ut πολιτεία, id quod interdum fit, eodem fere sensu, quo plerumque πόλις usurpatur, adhibitum hoc loco sit ad ipsam civium universitatem significandam. At non video, cur in eadem argumentatione eiusdem rei non eadem semper significatione usus orationem ita obscuraverit philosophus, ut vel Bonitzio peritissimo harum rerum iudici fraudem fecerit. Quod si coniectura opus esset, ab ea abstinerem, sin optimus codex, a quo solo saepius pristina lectio servata est, id offert, quo indigeamus, nescio cur nimis anxie repudiemus in magnae ceterorum librorum multitudinis honorem.

Paulo post II. 2. 1261 a, 21 sq. in verbis ὥστ' εἰ καὶ δυνατός τις εἴη τοῦτο δρᾶν, οὐ ποιητέον cur εἰ καὶ lectio alteri εἰ a Γ Ms suppeditatae praeferenda sit, docuit Dittenberger: non igitur secludendum mihi erat καί: sufficiat tamen etiam nudum εἰ, cf. III, 16. 1287 b, 6 sqq. ὥστ' εἰ τῶν κατὰ γράμματα ἄνθρωπος ἄρχων ἀσφαλέστερος, ἀλλ' οὐ τῶν κατὰ τὸ ἔθος, ubi εἰ plane omittunt Π², εἰ καὶ nusquam deprehenditur, quamvis eadem, qua Dittenberger utitur, argumentandi ratione hoc quoque loco requirere queamus. et V, 10. 1312a, 37 sqq. Germanice

9) L. l. p. 612 b. 15 sq.

melius dicemus: „und wenn man daher auch wirklich im Stande dazu wäre den Staat in dieser Weise zu einigen, so dürfte man es doch gar nicht thun", at dicentem „und wenn man daher wirklich etc." quis vituperabit?

Denique ibidem 1261 a, 39—b, 6 Dittenberger cum de ratione, qua verba secundum Π[1] familiam constitui, mecum consentire videatur, eo magis miror, quod nullam esse causam contendit b, 4 *κατὰ μέρος* a Π[2] addita cum illo codicum genere omittendi. Immo, etiam si possent salva sententia stare, critica ars non permittit, ut hoc uno loco relictis his ducibus, qui per totam periodum veram nobis viam monstrarunt, illis nos committamus, qui praeterea ad alia aberraverunt omnia[10]). Sed nonne adiectis illis duobus verbis pessima existit tautologia, ut eadem res per eandem confirmetur? nonne potius *οὕτως ἀεί* id est, quod expectamus, cumque non positum sit, subaudiemus? Quod ut clarius fiat, adiungam interpretationem Germanicam: „wo es aber nicht „angeht (dass immer Dieselben herrschen), weil alle Bürger von Natur gleich beschaffen sind, und „es also auch gerecht ist, mag dies nun für das Herrschen ein Vorzug oder ein Nachtheil sein, „dass alle an ihm Antheil haben, da aber bleibt doch immerhin dies dadurch, dass diese Gleichen „immer einander weichen, je nachdem die Reihe (zum Herrschen oder Gehorchen) an einen jeden „kommt, eine Nachahmung dessen, als wären sie von Hause aus einander ungleich, denn auf diese „Weise herrscht (immer) der eine und gehorcht der andere Theil der Bürgerschaft so, als wenn „beide Andere geworden wären; und auf dieselbe Weise bekleiden denn auch die Herrschenden „selbst nicht immer die nämlichen Aemter, sondern bald gelangt ein Bürger zu diesem und bald „zu einem anderen".

Iam finibus accuratius circumscriptis, intra quos instar optimi codicis esse vetustam translationem censeamus, ad alias res nos vertamus.

In primi libri capite octavo invenitur locus 1256 a, 10—19 *ὅτι μὲν οὖν οὐχ ἡ αὐτὴ οἰκονομικὴ τῇ χρηματιστικῇ* (*τῇ οἰκονομικῇ ἡ χρηματιστικὴ* correxit Sylburgius), *δῆλον* (*τῆς μὲν γὰρ τὸ πορίσασθαι, τῆς δὲ τὸ χρήσασθαι· τίς γὰρ ἔσται ἡ χρησομένη τοῖς κατὰ τὴν οἰκίαν παρὰ τὴν οἰκονομικήν;*)· *πότερον δὲ μέρος αὐτῆς ἐστί τι ἢ ἕτερον εἶδος, ἔχει διαμφισβήτησιν. εἰ γάρ ἐστι τοῦ χρηματιστικοῦ θεωρῆσαι πόθεν χρήματα καὶ κτῆσις ἔσται, ἡ δὲ κτῆσις πολλὰ περιείληφε μέρη καὶ ὁ πλοῦτος, ὥστε πρῶτον ἡ γεωργικὴ πότερον μέρος τι τῆς χρηματιστικῆς ἢ ἕτερόν τι γένος, καὶ καθόλου ἡ περὶ τὴν τροφὴν ἐπιμέλεια* [*καὶ κτῆσις*], in quo restituendo post multos alios et Bernaysius, qui v. 16. *δὴ* pro *δὲ* scripsit, et ego, qui Couringium secutus ante *ὥστε* v. 17. lacunam statui, frustra desudavimus. Probe enim intellexit Vahlenus[11]) ante *εἰ γὰρ* v. 15. commate tantum interpungendum esse, cum *εἰ γὰρ* idem fere ac „si quidem" significet, qualem *γὰρ* coniunctionis usum compluribus exemplis illustrat. Idem tamen cum nihil aliud mutaret, imperfectum opus reliquit. Nam cum tres protases ita se invicem habentes, ut prima *εἰ γάρ — ἔσται* (v. 15 sq.) propositio maior, secunda *ἡ δὲ — πλοῦτος* (v. 16 sq.) minor, tertia *ὥστε — ἐπιμέλεια* [*καὶ κτῆσις*], v. 17—19, conclusio sit, esse apodoseos *πότερον — διαμφισβήτησιν* (v. 13 sq.) putet, paralogismum in Aristotelem transfert. Nimirum e propositionibus

---

10) Praeter editionem meam cf. Quaest. crit. part. VI. p. 13. Ceterum de U[b] falsa rettuli secundum Bekkerum: non enim 1261 b, 3 hic codex, quem nuper Venetiis inspexi, omittit *τοῖς*, sed habet *τῆς* ut C[4].

11) In poeticorum Aristoteleorum editionis alterius (Berol. MDCCCLXXIV) p. 116 sq.

A. ἔστι τῆς χρηματιστικῆς θεωρῆσαι πόθεν κτῆσις

B. κτῆσις ἔχει πολλὰ μέρη (ὧν πρῶτον τροφή)

sequitur: ἡ περὶ τὴν τροφὴν ἐπιμέλεια μέρος τῆς χρηματιστικῆς

non vero: ἀμφισβητεῖται, πότερον ἡ περὶ τὴν τροφὴν ἐπιμέλεια μέρος ἐστὶ τῆς χρηματιστικῆς ἢ ἕτερόν τι γένος. Neque re prorsus per se spectata cuiquam dubium esse posse opinor an cura victus quaerendi non pars artis quaestus faciendi, sed plane aliud genus debeat haberi, et ut possit, nihil certe ab Aristotele in tota argumentatione sequente factum est, ut hanc dubitationem dilueret, unde eandem ei in mentem omnino non venisse concludendum erit. Ne igitur multus sim, punctum post ἔσται v. 16. ponendum et cum Nickesio[12]) οἰκονομικῆς pro χρηματιστικῆς v. 17. scribendum est. Hoc enim ipsum, εἰ ἡ περὶ τὴν τροφὴν ἐπιμέλεια μέρος ἐστὶ τῆς οἰκονομικῆς, perscrutatur Aristoteles per omnia quae secuntur usque ad capitis finem, iamque antea verbis πότερον — ἀμφισβήτησιν v. 14 sq. condicionem εἰ γάρ — κτῆσις v. 15 sq. ceteroqui supervacaneam, cum eius necessitas per se pateat, nullam aliam ob rem adiungit, nisi ut transitum sibi paret ab universa illa quaestione ad hanc eius partem tractandam, quam altera excipit capite proximo: nam ipse fit transitus verbis ἡ δὲ κτῆσις κ. τ. λ. v. 16 sqq. condicioni illi arte adnexis. Itaque sic fere locus vertendus est: „Ob aber „die Erwerbskunde ein Theil der Haushaltungskunde oder eine ganz andere Art von Wissenschaft „ist, darüber lässt sich streiten, wenn anders nämlich es Sache des Erwerbskundigen ist zu wissen, „welches die Mittel sind Besitz und Vermögen zu verschaffen. Besitz und Reichthum umfassen „nun aber viele verschiedene Theile, und streitig ist also zunächst dies, ob der Landbau und „überhaupt die Sorge für die Nahrung ein Theil der Haushaltungskunst ist oder einer ganz „anderen Art von Wissensgebiet angehört".

In libri secundi capite quinto enuntiati αἱ μὲν γὰρ ἐπιμέλειαι διῃρημέναι τὰ ἐγκλήματα πρὸς ἀλλήλους οὐ ποιήσουσιν, μᾶλλον δ' ἐπιδώσουσιν ὡς πρὸς ἴδιον ἑκάστῳ προσεδρεύοντες[13]) δι' ἀρετὴν δ' ἔσται πρὸς τὸ χρῆσθαι κατὰ τὴν παροιμίαν κοινὰ τὰ φίλων, 1263 a, 27 —30, duo haud dubie sunt membra, οἱ μὲν — προσεδρεύοντες et δι' — φίλων, quorum posteriore de enuntiati praecedentis parte priore δεῖ γὰρ πῶς μὲν εἶναι κοινάς (v. 26), priore de posteriore ὅλως δ' ἰδίας (v. 26 sq.) ratio redditur. Quare ne hoc obscuretur priori iam membro δὲ particula inserta, nescio an scribendum sit μᾶλλόν τε v. 28.

Nequaquam autem in eo sequor Bernaysium, quod paulo post in corrupto loco κἂν δεηθῶσιν ἐφοδίων ἐν τοῖς ἀγροῖς κατὰ τὴν χώραν v. 36 sq. pro ἐν τοῖς ἀγροῖς coniecit [ἐν] ταῖς ἀγοραῖς. Nusquam enim, nisi vehementer fallor, ἀγοραί simpliciter alimenta („Mundvorrath") significant, velut eo ipso loco, quem Bernaysius affert, Xen. Anab. VI, 6, 3, multo rectius Kruegerus vertit „Zufuhren von Lebensmitteln". Veram corrigendi viam a Sauppio potius monstratam esse ratus, cum πᾶσι τοῖς vel simile quid ante κατὰ τὴν χώραν intercidisse sibi videri in epistula ad me data moneret, in prolegomenis editionis meae[14]) malui hoc additamen-

12) De Aristotelis politicorum libris, Bonn. MDCCCLI, p. 42 sq. In idem ipse incideram, antequam Nickesi dissertationem cognoscerem, et incidit Schuetzius De fundamentis reipublicae, quae primo politicorum libro ab Aristotele posita sunt, Potsd. MDCCCLX, part. III. p. 1 sq. eadem non cognita: ita se sua quasi sponte offert emendatio.

13) Vel ἑκάστου προσεδρεύοντος secundum P¹ Π² Bekk.

14) Et in Quaest. crit. part. V. (Gryph. MDCCCLXXII) p. 16. n. 21.

tum ante ἐν τοῖς ἀγροῖς inserere, tum quia fructus agrorum aptius et clarius, si recte sentio, τὰ ἐν τοῖς ἀγροῖς quam τὰ κατὰ τὴν χώραν circumlocutione significantur, tum quia nescio an pro χώραν probe Buechelerus θήραν coniecerit. Nuperrime nulla huius rei mentione facta in idem incidit Vahlenus[15]), nisi quod <τοῖς> ἐν τοῖς ἀγροῖς sufficere suo fortasse iure credit. Cur praeterea <ἀντ'> ἐφοδίων praeferrem, si ita in Γ codice scriptum fuisse e Guilelmi interpretatione „pro viaticis" certo colligere liceret, dudum exposui[16]), sed ut revera ἂν pro κἂν ille liber habuerit, de recipienda hac lectione lacunaque ante eam statuenda, quam sic fere explendam esse: <καὶ καρποῖς> opinatus sum, nunc me errasse intellego et iam intellexi, cum prolegomena scripsi.

Scrupulum mihi nuper iniecit etiam capitis sexti locus, quo contra Platonem, qui in legibus suis legumlatori in legibus condendis terrae rationem habendam esse hominumque dicat, 1265a, 18—20, addendum esse censor monet „locorum quoque vicinorum", v. 20 sq., hac primo loco causa adiecta: οὐ γὰρ μόνον ἀναγκαῖόν ἐστιν αὐτὴν τοιούτοις χρῆσθαι πρὸς τον πόλεμον ὅπλοις, ἃ χρήσιμα κατὰ τὴν οἰκείαν χώραν ἐστίν, ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς ἔξω τόπους, v. 23—25. Etsi enim ὁρίοις, quod pro ὅπλοις restituere voluit Onckenius[17]), nunquam probavi, tamen traditam lectionem hodie puto haud temere ab eo esse reiectam, si quidem ὅπλα ad diversa non armorum, sed armatorum genera significanda adhiberi posse, quae Bernaysi videtur sententia esse[18]), nisi aliis locis hoc mihi probabitur, non adducar ut credam, alia autem interpretatio, quae apta sit nexui sententiarum, nequit excogitari. Immo ea quoque, quae locorum vicinorum ratione habita legumlatori condenda sunt, ut civitas eis utatur, nihil esse possunt nisi leges vel potius instituta, ea dico, quae ad bellum spectant, militaria instituta, cumque μον syllaba proxime praecedat, νομίμοις pro ὅπλοις repositum haud nimis longe abhorrebit a ductibus litterarum.

Capitis decimi verba ὅτι δὲ τὰ περὶ τὰ συσσίτια βέλτιον τέτακται τοῖς Κρησὶν ἢ τοῖς Λάκωσι, φανερόν, 1272a, 26 sq., tam arte cohaerent cum oppositis proxime sequentibus τὰ δὲ περὶ τοὺς κόσμους ἔτι χεῖρον τῶν ἐφόρων, v. 27 sq., ut haec sine illis ne construi quidem queant. Itaque perperam illa ante πρὸς v. 21 traieci: verumtamen suo quoque loco retenta pro δὲ requirunt δή, quoniam post longam confirmationem ἐν μὲν γὰρ—καιρός, v. 13—26, repetunt quae v. 12 sq. leguntur, τὰ μὲν οὖν τῶν συσσιτίων ἔχει βέλτιον τοῖς Κρησὶν ἢ τοῖς Λάκωσιν, et eadem hac confirmatione iam demonstrata esse asseverant: quamquam, id quod me in errorem induxit, si accurate sententiam consideramus, quae inde a πρὸς v. 21. monentur ad hanc confirmationem non pertinere, sed liberiore modo propter similitutinem quandam et propinquitatem rerum ei adiecta esse apparet. Quae cum ita sint, parenthesi adhibita totum locum sic interpungendum esse arbitror: τὰ μὲν οὖν συσσιτίων ἔχει βέλτιον τοῖς Κρησὶν ἢ τοῖς Λάκωσιν (ἐν μὲν γὰρ Λακεδαίμονι — πρότερον, ἐν δὲ Κρήτῃ—ἄνδρας· πρὸς δὲ τὴν ὀλιγοσιτίαν – καιρός)· ὅτι δὴ τὰ περὶ τὰ συσσίτια βέλτιον τέτακται τοῖς Λάκωσι, φανερόν, τὰ δὲ περὶ τοὺς κόσμους ἔτι χεῖρον τῶν ἐφόρων.

---

15) In censura translationis Bernaysianae Zeitschr. f. d. oestr. Gymn. XXV. 1874. p. 487.

16) Quaest. crit. de libr. I. II. append. p. 12.

17) Staatslehre des Aristoteles (Lips. MDCCCLXX) I. p. 204. n. 6.

18) Vertit enim: „denn der Staat muss über eine Wehrkraft verfügen können, die" (rectius scribendum erat: „wie sie") „nicht bloss im eignen Gebiet, sondern auch für das Ausland anwendbar ist".

In eiusdem capitis exitu verba εἰώθασι δὲ διαλαμβάνοντες τὸν δῆμον καὶ τοὺς φίλους μοναρχίαν ποιεῖν καὶ στασιάζειν καὶ μάχεσθαι πρὸς ἀλλήλους, 1272b, 11–13, in quibus Heinsio[19]) quodammodo praeeunte iam et Bonitzius[20]) et ego haesimus tum propter διαλαμβάνειν vocabuli sensum tum propter verborum μοναρχίαν ποιεῖν cum στασιάζειν et μάχεσθαι πρὸς ἀλλήλους satis miram coniunctionem tum propter novae, ut videbatur, huius rei haud addita καὶ particula (= „auch") mentionem, optime correxit ἀναρχίαν pro μοναρχίαν reponendo Bernaysius. Idemque sic totum enuntiatum ἀκοσμίας potius fieri proxime praecedentis, ex qua subiectum quoque verbi εἰώθασι repetendi sint (ἢ ἂν μὴ δίκας βούλωνται δοῦναι τῶν δυναστῶν (v. 8 sq.), explanationem translatione sua „sie pflegen naemlich, indem sie sich aus ihrem An-„hang unter dem Demos und aus ihren vornehmen Freunden Parteien bilden etc." satis significavit, at ut huic sententiarum conexui verba Graeca respondeant, praeterea pro δὲ scribendum erit γάρ.

Aristoteles postquam quattuor regni genera, de quibus in tertii libri capite quarto decimo disseruit, breviter verbis βασιλείας μὲν οὖν εἴδη ταῦτα, τέτταρα τὸν ἀριθμόν, μία μὲν—ἀίδιος. αὗται μὲν οὖν τοῦτον τὸν τρόπον διαφέρουσιν ἀλλήλων. 1285b, 20–39, complexus est, ad novum genus pergit sic disputans: πέμπτον δ' εἶδος βασιλείας, ὅταν ᾖ πάντων κύριος εἷς ὢν ὥσπερ (ὧνπερ ci. Buecheler) ἕκαστον ἔθνος καὶ πόλις ἑκάστη τῶν κοινῶν, τεταγμένη κατὰ τὴν οἰκονομικήν, ὥσπερ γὰρ ἡ οἰκονομικὴ βασιλεία τις οἰκίας ἐστίν, οὕτως ἡ βασιλεία πόλεως καὶ ἔθνους ἑνὸς ἢ πλειόνων οἰκονομία. Qua in re cum ὥσπερ γὰρ—οἰκονομία (v. 31–33) causam afferant, cur hoc quintum genus, quod paulo post v. 36. παμβασιλείαν appellat Aristoteles, ordinatum esse secundum oeconomicam (τεταγμένη κατὰ τὴν οἰκονομικήν) dixerit, cumque praeterea minime in cetera quoque idem cadat omnia, immo a regno Spartanorum prorsus abhorreat, v. 32. pro βασιλεία altero in prolegomenis restitui παμβασιλεία[21]). Idem vitium in parte codicum ($P^{4.6}$ Q^b V^b L^s Ald) occurrit IV, 10. 1295a, 19. Iam de hoc solo regno absoluto et de Lacedaemonico accuratius disquirendum esse monet philosophus, σχεδὸν δὴ δύο ἐστὶν ὡς εἰπεῖν εἴδη βασιλείας, περὶ ὧν σκεπτέον, αὕτη τε καὶ ἡ Λακωνική, v. 33–35, cetera enim genera mediae esse naturae, ut illo minorem hoc maiorem habeant potestatem, τῶν γὰρ ἄλλων κ. τ. λ., v. 35—1286a, 2. Quod quo iure etiam de barbarorum regnis, ut de aesymnetia taceam, contendi queat, utpote quae vel despotica et tyrannica esse dixerit 1285a, 16 sqq. cf. b, 2 sq. IV, 10. 1295a, 8 sqq., ipse videat Aristoteles, certe sunt κατὰ νόμον, 1285a, 19 sqq., id quod de hoc optimi viri tanta virtute praediti, ut ceterorum omnium consummatam superet, regno absoluto non valet. Namque hanc esse παμβασιλείας notionem sequentia docent, in quorum initio exponit, cur quaestionem de regno Laconico instituendam in aliam doctrinae politicae partem releget, τὸ μὲν οὖν περὶ τῆς τοιαύτης στρατηγίας κ. τ λ., v. 2–5. Reapse promisso suo, quo hanc ipsam ob causam dubitationes tantum de regno illo absoluto et proferendas et solvendas esse monet, ὁ δὲ λοιπὸς τρόπος κ. τ. λ., v. 5–7, ita stat, ut ad hoc solum genus omnes spectent quae 1286a, 7—1287b, 35 proferuntur dubitationes. Num

19) Qui εἰώθασι—ἀλλήλους v. 11—13 ante ἢ v. 9. traiecit.
20) L. l. p. 185b, 5 s.
21) Ceterum v. n. 22.

igitur simul ad aliud quid pertinebit solutio, quam continet caput septimum decimum? Nemo credet, at interpretati sunt complura, ac si crederent. Incipit rem Aristoteles his verbis: ἃ μὲν οὖν οἱ ἀμφισβητοῦντες πρὸς τὴν βασιλείαν λέγουσι, σχεδὸν ταῦτ᾽ ἐστίν· ἀλλ᾽ ἴσως ταῦτ᾽ ἐπὶ μὲν τινῶν ἔχει τὸν τρόπον τοῦτον, ἐπὶ δὲ τινῶν οὐχ οὕτως, 1287b, 35—38, in quibus qui, velut Bernaysius, ἐπὶ τινῶν vertunt „bei gewissen Leuten (Bevoelkerungen, Buergerschaften)", non intellexerunt ita iam propositas esse has dubitationes, ut non nisi in certa quadam civitate bonorum virorum omnium valerent, 1286a, 3b—b, 3, reddenda igitur potius sunt sensu generaliore, ut τινῶν generis neutri sit: „unter gewissen Umstaenden." Firmat hanc explicationem continuatio et series argumentationis. Iam enim sequitur accuratior rei expositio, cuius prima pars haec ἔστι γάρ τι φύσει δεσποτικὸν καὶ ἄλλο βασιλικὸν καὶ ἄλλο πολιτικὸν καὶ δίκαιον καὶ συμφέρον· τυραννικὸν δ᾽ οὐκ ἔστι κατὰ φύσιν οὐδὲ τῶν ἄλλων πολιτειῶν (intellege καὶ δίκαιον καὶ συμφέρον) ὅσαι παρεκβάσεις εἰσίν· ταῦτα γὰρ γίνεται [τὰ] παρὰ φύσιν, v. 37—41, Schlossero non sine causa scrupulum iniecit tantum, ut admodum quidem infeliciter ille ἀριστοκρατικὸν vel in δεσποτικὸν vel in πολιτικὸν verbi locum substituere vellet: rectius haud dubie iudicasset, si βασιλικὸν καὶ ἄλλο ἀριστοκρατικὸν pro δεσποτικὸν καὶ ἄλλο βασιλικὸν desiderari censuisset. At magis interesse debuit Aristotelis, ut ius et utilitas regni illius inter Graecos et liberos homines absoluti ab optimo viro acti et a despotia, hoc est a regno barbarorum, et in universum a libera republica, quam ut accuratius ab aristocratia et politia, naturali utraque talis reipublicae forma, et ab his quidem solis separaretur, quoniam perfectum illud regnum et absolutum ubi naturalem locum habeat, ubi non habeat, hoc unum iam in disceptationem vocatur: cavendum tamen est, ne forte hanc ob rem παμβασιλικὸν expectemus, quo fieret, ut e naturalibus reipublicae administrandae formis heroicum Graecorum regnum atque aesymnetia contra veram Aristotelis sententiam excluderentur: πολιτικὸν autem hoc loco duo illa liberae reipublicae genera complectitur, quae naturae sunt accommodata. Ergo sensus est hic: et despotia et regnum et aristocratia una cum politia iusta et utilia sunt secundum naturam, sed diversis extantibus condicionibus. Nam ne explicemus „sed apud diversos homines", iam impediunt proxima ἀλλ᾽ ἐκ τῶν εἰρημένων γε φανερὸν ὡς ἐν μὲν τοῖς ὁμοίοις καὶ ἴσοις συμφέρον ἐστὶν οὔτε δίκαιον ἕνα κύριον εἶναι πάντων — οὐδ᾽ ἂν κατ᾽ ἀρετὴν ἀμείνων ᾖ, εἰ μὴ τρόπον τινά, 1287b, 41—1288a, 5, quoniam non solum de eis hominibus locuntur, inter quos illud nequeat probari, verum etiam accuratius apud eos illud omnino non posse probari monent nisi interveniente certa quadam condicione, virtute dico regis certo quodam modo (τρόπον τινὰ) comparata. Modum autem hunc esse eum, qui iam in capite tertio decimo explicitus statim iterandus sit, τίς δ᾽ ὁ τρόπος λεκτέον· εἴρηται δέ πως ἤδη καὶ πρότερον, v. 5 sq. In illo autem capite 1284a, 3-b, 34 docet Aristoteles in optima civitate sola, hoc est in vera aristocratia, cuius cives simul boni viri sunt omnes, posse fieri, ut vir si nihilominus inveniatur, cuius virtus, id quod dixi, quam ceterorum omnium in unum complexa maior sit, non expellatur, sed pro rege absoluto agnoscatur. Non igitur alia est multitudo aristrocratica, alia ad verum regnum naturaliter destinata, sed una eademque [22]). Unde sequitur, ut verba proxima, quibus ipse scriptor filum

---

22) Eo minus intellego, quomodo supra in hoc regno describendo 1286a, 32 sq. οὕτως ἡ <παμ->βασιλεία πόλεως καὶ ἔθνους ἑνὸς ἢ πλειόνων οἰκονομία verbis uti potuerit: etenim καὶ ἔθνους ἑνὸς ἢ πλειόνων ad-

expositionis interrumpi fatetur, πρῶτον δὲ διοριστέον τί τὸ βασιλευτὸν καὶ τί το ἀριστοκρατικὸν καὶ τί τὸ πολιτικόν κ. τ. λ., v. 6—15, a germana Aristotelis doctrina aberrare censeamus. Praeterea autem ab eis, qui nihilominus originem eorundem Aristoteleam defendere cupiant, demonstrari mihi velim, quis usus in tota argumentatione sit huius digressionis. Aegre etiam magis augeo locorum interpolatorum numerum, etenim terrent me Krohniorum Polenaariorumque exempla: verumenimvero recte praeterea Krohnius[23]) futiles plane tautologias esse has populi ad regnum et ad aristocratiam destinati definitiones monet, utpote quibus revera eadem res per eandem declaretur destinatamque ad regnum vel ad aristocratiam multitudinem talem esse pronuntietur, qualis ad tolerandum regnum vel ad aristocratiam perferendam aptam habeat naturam. Neque multitudinis aristocraticae definitio, ἀριστοκρατικὸν δὲ πλῆθος ὃ πέφυκε φέρειν [πλῆθος ἄρχεσθαι δυνάμενον] τὴν τῶν ἐλευθέρων ἀρχὴν ὑπὸ τῶν κατ' ἀρετὴν ἡγεμονικῶν πρὸς πολιτικὴν ἀρχήν, consentanea est doctrinae Aristotelis, quippe secundum quam in vera illa aristocratia cives alternis potius imperent atque oboediant. Quamquam multitudinis ad politiam proprio nomine sic appellandam aptae descriptionem, πολιτικὸν δὲ πλῆθος, ἐν ᾧ πέφυκε [καὶ ἓν] ἐγγίνεσθαι πλῆθος (ἦθος ci. Hayduckius) πολεμικόν, δυνάμενον ἄρχειν καὶ ἄρχεσθαι κατὰ νόμον τὸν κατ' ἀξίαν διανέμοντα τοῖς εὐπόροις τὰς ἀρχάς, si tam perverse interpretari vellem, quam etiam Bernaysius interpretatus est, „in welcher sich ein Wechsel des Gebietens und Gehorchens durchfuehren laesst „auf Grund eines Gesetzes, welches nach Massgabe der Wuerdigkeit die Aemter unter die Be„mittelten vertheilt", vel harum definitionum auctori haud admodum ingenioso iniuriam facere mihi viderer, cum talis reipublicae administrandae ratio virtutis potius cum oligarchia coniunctio, sed nullo modo inter divitum imperium et pauperum genus esset medium, quale reapse est politia artiore sensu ab Aristotele hoc nomine appellata. Immo recte diu Ad. Stahrius εὐπόροις <καὶ ἀπόροις> v. 15. coniecit, quo recepto verba reddenda sunt ita: „nach Massgabe eines Gesetzes, „welches mit Abwaegung ihrer berechtigten Ansprueche den Reichen <und Armen> ihren Antheil „an der Regierung und den obrigkeitlichen Aemtern zuweist". Sed utut haec se habent, cetera sufficiunt ad iudicium nostrum de toto hoc additamento πρῶτον—ἀρχάς, v. 6—15, confirmandum. Interpolator igitur peripateticus cum verbis illis ἐπί τινων, de quibus diximus, supra (1287b, 36 sq.) scriptis falso sensum illum „apud quosdam homines" tribueret, hanc ipsam ob caussam quales isti homines sint adiciendum hoc loco esse opinatus satisque infeliciter damnum, quod repperisse sibi videbatur, reparare conatus est. Secluso eius artificio optime inter se cohaerent praecedentia τίς δ' ὁ τρόπος, λεκτέον· εἴρηται δέ πως ἤδη καὶ πρότερον, v. 5 sq., et sequentia ὅταν οὖν (=„wenn also") ἢ γένος ὅλον ἢ καὶ τῶν ἄλλων ἕνα τινὰ συμβῇ διαφέροντα γενέσθαι κατ' ἀρετὴν τοσοῦτον ὥστ' ὑπερέχειν τὴν ἐκείνου τῆς τῶν ἄλλων πάντων, τότε δίκαιον τὸ γένος εἶναι τοῦτο βασιλικὸν καὶ κύριον πάντων καὶ βασιλέα τὸν ἕνα τοῦτον, v. 15 sqq. Sed si recte haec omnia disputavi, pessime Bernaysius, cuius opus ego quoque, ut par est, plerumque maxime laudo, verum non,

ditamentum non quadrat in optimam civitatem Aristoteleam, ut quae semper πόλις tantum sit. Sed sive βασιλεία scribimus sive παμβασιλεία, difficultas manet eadem, ac fortasse augetur priore scriptura. Vereor igitur ne hoc quoque additamentum ab aliena manu profectum sit. Si res ita est, ansam dederunt interpolationi verba praecedentia ὅταν ᾖ πάντων κύριος εἷς ὢν ὥσπερ ἕκαστον ἔθνος καὶ πόλις ἑκάστη τῶν κοινῶν.

23) Zur Kritik aristotelischer Schriften. I. Brandenb. MDCCCLXXII. p. 44. n.

ut alii censores, aureum habeo totum, haec ultima verba interpretari conatus est sic: „Wenn dem„nach auf dem eigentlichen Boden des Koenigthums ein ganzes Geschlecht oder unter den uebri„gen Arten von Bevoelkerung ein Einziger aufsteht, der etc.", non minus quam interpolator ille verae Aristotelis sententiae adversatus. Immo sive unus vir eiusmodi extat sive adeo totum genus ex hereditate tam eximiam virtutem filiis nepotibusque mandans, haud dubie secundum Aristotelem optima civitas sola et illius viri et huius generis regnum sustinebit. Praeterea quamvis late fines eorum, quae sola cogitatione addere liceat, extendamus, tamen vel latissimos harum rerum fines Bernaysi ratio hoc loco, ut *τῶν ἄλλων* vocabulis v. 15 sq. sensus deficiens instilletur, supergressa esse mihi quidem videtur. Ergo aut recipienda est Γ M^s codicum lectio *ἢ γένος* v. 15, hoc est *γένος τοιοῦτον*, tale genus, qualis describitur vir optimus proximis verbis *ἢ καὶ κ. τ. λ.*, aut *τῶν ἄλλων* v. 15 sq. ex eisdem vocibus v. 17. scriptis per dittographiam sunt exorta, nisi transponere quis mavult post *ἕνα τινὰ* v. 16. vel cum M. Schmidtio proxime ante *τὸν ἕνα* v. 19.

In libri quinti capite sexto, ubi post *ἡ δημαγωγία δὲ διττή, ἡ μὲν ἐν αὐτοῖς τοῖς ὀλίγοις κ. τ. λ.*, 1305 b, 23—27, leguntur *ἢ ὅταν τὸν ὄχλον δημαγωγῶσιν*, v. 28, pro *ἢ* admodum dubitanter cum aliis conieci *ἡ* <*δ'*> satis recordatus ad traditum loquendi genus tuendum sufficere fortasse similes locos, velut *ὁτὲ μὲν—ἢ* et *τῆς μὲν γὰρ κωμῳδίας—καὶ τῆς τραγῳδίας*, Poet. 3. 1448 a, 21—23 et 31 – 34. Nuperrime tamen duos plane aequales in eodem ipso politicorum libro detexisse sibi visus est Vahlenus [24]), 7. 1306 b, 22 sqq. et 10. 1310 b, 34 sqq. At de altero vehementer, lenius de altero errat vir illustrissimus. Namque 1306 b, 22 sqq. *ἢ ὅταν – ἢ ὅταν · ἔτι ὅταν – ἔτι ἐάν* v. 31. 34. 36. 1307 a, 2. non pertinent ad *αἱ μὲν* v. 22, sed ad *ὅταν* v. 28, et toti generi *αἱ μὲν* cuius sunt quinque illae species, respondent demum *λύονται δὲ μάλιστα κ. τ. λ.* 1307 a, 5 sqq. Veram rationem dudum perspexerunt interpretes, inter quos ut unum afferam, A. Stahrius verba *μάλιστα δὲ τοῦτο συμβαίνειν ἀναγκαῖον, ὅταν κ. τ. κ.* v. 28 sqq. recte vertit: „Die genannte Ursache muss sich nothwendig dann am Meisten wirksam zeigen, wenn etc." Haud aeque certa res est altero loco 1310 b, 34 sqq. *ἅπαντες γὰρ εὐεργετήσαντες ἢ δυνάμενοι τὰς πόλεις ἢ τὰ ἔθνη εὐεργετεῖν ἐτύγχανον τῆς τιμῆς ταύτης, οἱ μὲν κατὰ πόλεμον κωλύσαντες δουλεύειν, ὥσπερ Κόδρος* [25]), *οἱ δ' ἐλευθερώσαντες, ὥσπερ Κῦρος, ἢ κτίσαντες ἢ κτησάμενοι χώραν, ὥσπερ οἱ Λακεδαιμονίων βασιλεῖς καὶ Μακεδόνων καὶ Μολοττῶν*, at si ita fere reddimus verba: „denn Alle, „die zum Koenigthum gelangten, erhielten diese Wuerde, weil sie entweder ihren Staaten oder „Voelkern Wohlthaten erwiesen hatten oder die Macht dazu besassen, indem naemlich die Einen, „wie Kodros, ihr Vaterland im Kriege vor Sklaverei gerettet, die Andern, wie Kyros, es aus der„selben befreit oder den Staat ueberhaupt erst begruendet oder das Gebiet desselben durch Er„oberungen bereichert hatten, wie die Koenige der Lakedaemonier, Makedonier und Molotter", ut duo tantum membra habeamus, quorum alterum sit tripartitum, nescio qualis inesse possit in hac structura scrupulus. Quod si verum est, cur ad alteram illam contortiorem, quam Vahlenus proposuit, confugiemus? Nam qui civitatem liberant, condunt, augent cur non conniuncti eis oppo-

---

24) In Poetic. ed. II. p. 92.

25) Hoc exemplo iure offenditur Spengelius. Fortasse nihil nisi dittographia olim erat sequentis *ὥσπερ Κῦρος*.

nantur licitum erit, qui a periculis tantum tuentur statum dumtaxat praesentem servantes? Immo nonne exempla *ὥσπερ οἱ Λακεδαιμονίων βασιλεῖς καὶ Μακεδόνων καὶ Μολοττῶν* et ad *κτησάμενοι χώραν* et ad *κτίσαντες* pertinent? quae inconcinnitas facilius sane tolerari potest, si *κτίσαντες* et *κτησάμενοι* partes dumtaxat eiusdem membri, quam si ipsa membra sunt tertium quartumque.

Transeo ad librum septimum. In cuius capite undecimo praepostere 1330 a, 41 pro *εὐχείμεροι* edidi *νεαροὶ* secundum vetustam translationem, quia *εὐάεροι* Boeckeri coniecturam huic fundamento superstructam veram esse putabam plane oblitus eorum, quae de recta verborum *κατὰ βορέαν* explicatione („unter dem Nordwind" vel „vor dem Nordwind geschützt" = „nach Süden zu") tam bene disseruit Schneiderus, ut ne Lindavi quidem correctione *καταβόρειον* opus esse hodie intellexerim.

Neque in capitis sexti decimi parte ea, quae legitur 1334 b, 30—1335 a, 35, constituenda in editione mea prospero cum successu laboravi. Praemissis enim verbis *πρῶτον μὲν ἐπιμελητέον περὶ τὴν σύζευξιν, πότε καὶ ποίους τινὰς ὄντας χρὴ ποιεῖσθαι πρὸς ἀλλήλους τὴν γαμικὴν ὁμιλίαν*, 1334 b, 30—32, in tota hac argumentatione agitur de aetate, qua matrimonia sint ineunda. In proximis verbis *δεῖ δὲ ἀποβλέποντα νομοθετεῖν ταύτην τὴν κοινωνίαν πρὸς αὐτούς τε καὶ τὸν τοῦ ζῆν χρόνον, ἵνα κ. τ. λ.* pro *δὲ* v. 32 restituendum *γὰρ* videri facile concedet, qui Germanice reddere conatur: „Ausser den Personen selbst kommt nämlich auch das Lebensalter derselben in Betracht. Und hier ist denn bei den gesetzlichen Bestimmungen zunächst darauf zu sehen, dass etc." Sed hoc minoris momenti est: multo magis offendit, quod non post difficultates enumeratas omnes sequitur demum solutio *σχεδὸν δὴ (δὲ?) πάντα ταῦτα συμβαίνει κατὰ μίαν ἐπιμέλειαν. ἐπεὶ γὰρ—τούτους*, 1335 a, 6 - 11, sed tenorem illarum interrumpit. Quam duritiem 1335 a, 11 *ἔτι* pro *ἔστι* coniciendo frustra studui mitigare, nunc *ἔστι δ' ὁ τῶν νέων συνδυασμὸς φαῦλος πρὸς τὴν τεκνοποιίαν κ. τ. λ.*, v. 11 sqq., verbis id ipsum explicari assecutus, quod antea scriptis *ἔτι δ' ὅθεν ἀρχόμενοι δεῦρο μετέβημεν, ὅπως τὰ σώματα τῶν γεννωμένων ὑπάρχῃ πρὸς τὴν τοῦ νομοθέτου βούλησιν*, v. 3 - 5, indicatur, solutionem illam *σχεδὸν - τούτους*, 1335 a, 6—11, ne hunc nexum interrumpat, in totius huius argumentationis exitum post *ἔτι*, 1335 a, 27, traiciendam esse censeo, cum praesertim optime ibi eam excipiant sequentia *διὸ τὰς μὲν ἁρμόττει περὶ τὴν τῶν ὀκτωκαίδεκα ἐτῶν ἡλικίαν συζευγνύναι, τοὺς δ' ἑπτὰ καὶ τριάκοντα κ. τ. λ.* v. 28 sqq. Rem satis illustrabit translatio Germanica: „Der dritte Punkt endlich, den der Gesetz- „geber bei dieser Frage zu berücksichtigen hat, ist der, von welchem wir ausgingen, die Sorge „dafür, dass die Leiber der Sprösslinge nach seinem Wunsch und Willen ausfallen. Nun hat „aber eine Ehe unter allzu jungen Personen schädliche Folgen für die Kinderzeugung. Denn bei „allen beseelten Wesen pflegen die Sprösslinge allzu junger Eltern unvollkommen entwickelt, „meistens nur fähig eine weibliche Nachkommenschaft zu erzeugen und klein von Gestalt zu sein, „und man wird daher Dasselbe nothwendig auch bei den Menschen annehmen müssen etc." et „Für dies Alles dürfte sich nun aber wohl eine einzige gemeinsame Vorkehrung treffen lassen. „Da nämlich der äusserste Termin der Zeugungsfähigkeit bei den Männern in der Regel das sieb- „zigste und bei den Frauen das funfzigste Jahr zu sein pflegt, so muss auch der Anfang ihrer „ehelichen Verbindung in einem beiderseitigen Alter Statt finden, welches denselben Zeitabstand „enthält, und hiernach ist es denn nun angemessen die Weiber mit achtzehn und die Männer mit

„siebenunddreissig Jahren zu verheirathen. Denn etc.“ Ceterum habemus hoc loco exemplum eius structurae, de qua locutus sum in harum quaestionum part. VI. p. 17: διὸ —γὰρ v. 28—30, cf etiam Poet. 17. 1455a, 32 sq. Pol. I, 2. 1252b, 30 sqq. c. 5. 1254a, 37 sqq. διὸ γὰρ — ὥστε —γὰρ I, 8. 1256a, 20 sq. οὖν—γὰρ I, 2. 1253a, 1—6. VII, 17. 1336b, 4 sq. et multa alia.

De capitis septimi decimi loco 1336b, 2 sqq. εὔλογον οὖν ἀπολαβεῖν ἀπὸ τῶν ἀκουσμάτων καὶ τῶν ὁραμάτων ἀνελευθερίαν καὶ τηλικούτοις ὄντας. ὅλως μὲν οὖν αἰσχρολογίαν ἐκ τῆς πόλεως, ὥσπερ τι ἄλλο, δεῖ τὸν νομοθέτην ἐξορίζειν (ἐκ τοῦ γὰρ εὐχερῶς λέγειν ὁτιοῦν τῶν αἰσχρῶν γίνεται καὶ τὸ ποιεῖν σύνεγγυς), μάλιστα μὲν οὖν ἐκ τῶν νέων, ὅπως μήτε λέγωσι μήτε ἀκούωσι μηδὲν τοιοῦτον. ἐὰν δέ τις φαίνηταί τι λέγων ἢ πράττων ἀπηγορευμένον κ. τ. λ. disseruit quondam Boeckhius iuvenis[26]): cuius rei me in hoc opere edendo immemorem fuisse videri recte monet Vahlenus[27]). At etiamsi non fuissem, tamen de ea honoris causa tacuissem: nam laudandus quidem est Boeckhius, qui primus difficultatem in his verbis latentem perspexerit, sed vituperandus Vahlenus, qui etiam nunc eam a Boeckhio sublatam esse credat et, postquam recensionem meam cognovit, in re admodum clara[28]) falsa recoquere quam vera semel admonitus, ut cum Lucretio loquar, agnoscere maluerit. Spero enim fore ut ne hic quidem vir doctus neget τῶν ἀνελευθέρων lectionem pro ἀνελευθερίαν v. 3. a Bekkero in minore editione altera ex impressis et Aretini translatione pessimisque codicibus receptam nihil nisi correctionem esse malam quidem, sed qua carere nequeat qui ex ἀπελαύνειν scriptura v. 2. speciem certe sententiae elicere conetur[29]). Ergo ἀπολαβεῖν e Γ restituto (ἀπολαύειν M[s] P[1]) iam in tenerorum puerorum inde a quinto anno usque ad septimum animos irrepere Aristoteles dicit ex obscoenis sermonibus et spectaculis sensus moresque, qui liberum hominem dedeceant. Qua ex re colligitur — et potest hoc solum ex ea colligi — et illos (v. 3 sqq. ὅλως μὲν οὖν αἰσχρολογίαν κ. τ. λ.) et haec (v. 12 sqq. ἐπεὶ δὲ τὸ λέγειν τῶν τοιούτων ἐξορίζομεν, φανερὸν ὅτι καὶ τὸ θεωρεῖν κ. τ. λ.) partim omnino e civitate exterminanda partim ita tantum toleranda esse, ut non nisi senioribus educatione iam accepta munitis aditus ad ea pateat. Quod si Boeckhium potius audimus, consecutionem una periodo sic fere comprehensam: ὅλως μὲν οὖν κ. τ. λ. ἐξορίζειν (ἐκ τοῦ γὰρ κ. τ. λ. σύνεγγυς) — μάλιστα μὲν οὖν κ. τ. λ. τοιοῦτον· ἐὰν δέ τις κ. τ. λ., deficit, cum tali ratione ὅλως non habeat, quod ipsi opponatur, altera pars, quae sic postea demum inde a v. 16. tamquam sola exceptio additur: deficit igitur totius rei cardo, unde profectus est scriptor 1336a, 23—34. 39—b, 3, quoque redit b, 16—23. 27—35 (si quidem quae interrumpunt, a, 34—39. b, 24—27, aperte falso loco tradita sunt[30])), ut interea eiusdem prorsus oblitum eum esse ne Boeckhius quidem sit mihi persuasurus, deficit additamentum, quo maxime a teneris liberis arcenda esse talia concluditur: quod si deest, falsa est tota conclusio. Ut vero hoc feramus, certe ad ἐκ τῶν

26) In Platonis, qui vulgo fertur, Minoem (Hal. MDCCCVI) p. 87 sq.

27) L. l. p. 191.

28) Taedet sane de ea tot verba facere, sed cedo necessitati.

29) Hac re cadere etiam difficultatis semovendae rationem a Bonitzio l. l. p. 540b, 55 sq. adhibitam monui in prolegg. p. LXV.

30) Verus enim ordo est hic: 1336a, 3—21. 34—39. 21—34. 39—b, 23. 27—35. 24—27. 35 sqq. V. quae disserui in Philologi XXV. q. 409.

νέων subaudiendum est, ut habeat, unde pendeat, ex antecedentibus verbis praedicatum (*δεῖ τὸν νομοθέτην*) *ἐξορίζειν*. Quamquam ubi post enuntiatum primarium accuratior eiusdem distributio *μὲν οὖν* et *δέ* vel *μέν* et *δέ* particulis inter se respondentibus adiungitur, si his membris neque eiusdem praedicatum neque novum commune est neque utrique particulae novum impertitur alterum alteri, sed priori idem cum enuntiato primario, posteriori novum ac peculiare, velut hic si vera res esset, (*τὸν νομοθέτην δεῖ*) *κολάζειν* v. 10, summa oritur, ne dicam incredibilis structurae durities.[31]) Verumtamen hoc quidem non contra Boeckhium moneo, sed contra Vahlenum, ut qui, quamvis Boeckhium sequi velit, in hac construendi ratione huic quoque loco inculcanda, ut *μὲν οὖν* priori (v. 4.) respondeant demum *ἐπεὶ δὲ τὸ λέγειν κ. τ. λ.* v. 12 sqq., valde ab eo recedat, praeterea rerum obscoenarum exterminationem ita distribuere, ut e iunioribus potissimum exterminare sit alterum eius membrum, alterum huius legis violatores punire („man muss schlechterdings alle Obscönitäten verbannen, indem man sie einerseits namentlich aus dem Kreise der Jugend verbannt, andererseits muss man die Uebertreter so und so bestrafen"), meo quidem iudicio tam absurdum est, ut ne Vahlenus quidem serio hoc defendere velle, sed mira confusione ima summis miscuisse putandus sit: at Boeckhius cum potius vertat „et prospici, ut maxime quidem nihil omnino inde a pueris cives dicant vel audiant, sin autem quis deprehendatur, qui vetitum quid dicat aut faciat, is ut puniatur etc." unde, quaeso, sumpsit illud „et prospici" et quo iure *μάλιστα* divellit ab *ἐκ τῶν νέων* simulque *ἐκ τῶν νέων* „inde a pueris" reddidit et ita reddidit, ac si non ante *ὅπως*, sed post hanc coniunctionem una cum *μάλιστα* verba illa essent

31) Cf. ipsa exempla a Vahleno et a Bonitzio l. l. p. 540b, 42 sqq. allata. Nam quae cum his coniungit, Bonitzius, confundit Vahlenus, V, 12. 1316a. 9 sqq. Eth. Nic. VI. 7. 1141a, 9 sqq. Xen. de re equ. 6. 14 plane alius generis sunt. Nam in Eth. l. l. *τὴν δὲ σοφίαν ἔν τε ταῖς τέχναις τοῖς ἀκριβεστάτοις τὰς τέχνας ἀποδίδομεν . . . ἐνταῦθα μὲν οὖν οὐθὲν ἄλλο σημαίνοντες τὴν σοφίαν ἢ ὅτι ἀρετὴ τέχνης ἐστί· εἶναι δέ τινας σοφοὺς οἰόμεθα ὅλως οὐ κατὰ μέρος οὐδ' ἄλλο τι σοφούς* pro *τὴν δὲ σοφίαν ἐν μὲν οὖν ταῖς τέχναις—ἀποδίδομεν . . . ἐνταῦθα οὐθὲν — ἐστί· εἶναι δὲ κ. τ. λ.*, apud Xenophontem similiter *διδάσκειν δεῖ ὅτι οὐ δεινά ἐστι, μάλιστα μὲν οὖν ἵππῳ εὐκαρδίῳ· εἰ δὲ μὴ* pro *διδάσκειν μὲν οὖν δεῖ ὅτι οὐ δεινά ἐστι, μάλιστα ἵππῳ εὐκαρδίῳ· εἰ δὲ μὴ* scripta sunt: neque secus se res habet Polit. V, 12. 1316a, 9 sqq. *φησὶ γὰρ αἴτιον εἶναι τὸ μὴ μένειν οὐδὲν ἀλλ' . . . λέγων ὅταν . . . παιδείας, τοῦτο μὲν οὖν αὐτὸ λέγων ἴσως οὐ κακῶς . . . ἀλλ' αὕτη τί ἂν ἴδιος εἴη μεταβολὴ τῆς ὑπ' ἐκείνου λεγομένης ἀρίστης πολιτείας . . . πάντων*; quoniam ibi quoque *ἀλλ' αὕτη τί κ. τ. λ.* non solum *τοῦτο μὲν οὖν κ. τ. λ.* verbis, sed simul toti quoque membro *φησὶ γὰρ κ. τ. λ.* opposita sunt, ut scriptor si voluisset, sensu nihil mutato etiam ante *γὰρ* adicere *μὲν* potuisset. Ceterum mea saltem causa ut Vahlenus haec omnia cumularet non opus erat, immo maximam certe partem iam antea satis ea cognoveram. Id quod non inutile est monere, cum ad exemplum illud, quod Pol. V, 12 legitur, placuit Vahleno adicere haec: „ubi perperam nunc *οὖν* notatur". Perperam profecto ipse potius hoc animadvertit, si quidem in prolegomenis meis me semper, ubi utriusque lectionis aeque bona sententia sit, vetustam translationem cum M^s et P^1 vel altero utro horum codicum conspirantem secuturum esse scripserim, praeterea hoc loco ad alteram ipse adieci „fors. recte". Quamquam enim nunc Dittenbergero illud in additamentis a Π^2 oblatis non semper recte fieri posse supra concessi et hoc loco me nemini invidere, si *οὖν* addere mallet, iam in editione his verbis adiectis significavi, tamen bene haud dubio recipi, bene abesse particula potest. Verumenimvero saepius alto supercilio quae ab aliis peccata vel recte vel minus recte ei videntur reprehendere solet Vahlenus ne nominibus quidem eorum, in quos invehit, memoratis. Idem I, 2. 1252b, 27 quamquam nunc quoque retinet lectionem *ἡ δή*, mihi iam ante hos decem annos Rassovius (Bemerkungen über einige Stellen der Polit. des Arist., Vimar. MDCCCLXIV. p. 4) verissime videtur scripsisse: „es scheint mir keinem Zweifel zu unterliegen, dass Schneider gegen die neueren Herausgeber im Recht ist, wenn er *τέλειος πόλις ἤδη, πάσης* schreibt": *ἤδη* est lectio codicum Γ P^1.

scripta? Quod si, quae sola est simplex et sana interpretatio, cum μάλιστα μὲν ουν (δεῖ τὸν νομοθέτην ἐξορίζειν) eadem construimus, statim perit bella haec tota periodus, perit oppositio sententiarum μάλιστα μὲν οὖν κ. τ. λ. et ἐὰν δέ τις κ. τ. λ., sed restituitur eadem inter ὅλως μὲν et μάλιστα ἐκ παίδων, qua restituta etiam pro μὲν οὖν posteriore illo v. 7, quod cum hoc μάλιστα ἐκ παίδων coniunctum est, δὲ itemque v. 8. ἐὰν δὴ vel, id quod maluit M. Schmidtius, ἐὰν μὲν οὖν pro ἐὰν δὲ restituendum esse ne caecum quidem fallere potest. Qui enim unus restat traditae lectionis defendendae modus, ut paulum emendata Boeckhii ratione μάλιστα μὲν οὖν ἐκ τῶν νέων verbis cum addita distinctione magis speciali antecedentia ὅλως μὲν οὖν κ. τ. λ. repeti dicamus[32]), tolerari quidem fortasse potest, at vereor ne hic quoque nimis obruat vim oppositionis naturalemque concludendi tenorem. Nam cum e praecedente enuntiato εὔλογον οὖν κ. τ. λ. revera, id quod dixi, nihil nisi μάλιστα ἐκ τῶν νέων illud sequatur, scriptorem Germanicum post haec: „Obscönitäten schaden bereits der zarten Jugend“ pro: „folglich sind sie wie überhaupt aus dem Staate, so namentlich von der Jugend fern zu halten“ sic potius pergentem: „schlechterdings sind daher alle Obscönitäten aus dem Staate zu verbannen, und zwar vorzugsweise aus dem Bereiche der Jugend“ quis non vituperabit? Praeterea licuit quidem Xenophonti[33]) scribere διδάσκειν δεῖ ὅτι οὐ δεινά ἐστι, μάλιστα μὲν οὖν ἵππῳ εὐκαρδίῳ, at licuitne etiam διδάσκειν μὲν οὖν δεῖ, ὅτι — ἐστι, μάλιστα μὲν οὖν κ. τ. λ.? Peritioribus talium rerum de hac quaestione indicium remitto.

Ceterum in harum commentationum part. VI. corrigenda sunt haec: p. 8. v. 6. post 7 sq. exciderunt: „et διὸ [τὸ] — <εἶναι> τὴν καπηλικήν“, et p. 10. v. 10. inde ab inferiore folii parte pro: „a scriptore conceditur pars animae deliberativa (τὸ βουλευτικόν), ibi ne virtutem quidem huius“ scribendum erat: „a scriptore conceduntur partes animae humanae omnes, ibi ne virtutem quidem optimae“.

---

32) Si hoc probatur, affinis fit locus tribus eis, de quibus in n. 31 egi, ceterisque eiusdem generis.
33) V. n. 31

I. SCHOLAE THEOLOGORUM.

PROFESSORUM ORDINARIORUM.

Dr. H. CREMER, P. P. O. DEC.

I) Publice 1) de Christi deitate disseret semel per hebd. die Merc. hor. X; 2) seminari theologici exercitationes ad theologiam dogmaticam pertinentes moderabitur die Mart. hor. VI; 3) excercitationes societatis homileticae moderari perget die Merc. hor. III. — II) Privatim theologiae dogmaticae partem priorem tradet quinis scholis hor. XI.

Dr. C. WIESELER, P. P. O.

I) Publice 1) seminari theologici exercitationes in Novo Testamento interpretando moderabitur die Iovis hor. VI. — II) Privatim 1) epistulam Pauli apostoli ad Romanos datam interpretabitur quater p. h. hor. X; 2) biblicam Novi Testamenti theologiam tradet quater p. h. hor. XII.

Dr. I. GUIL. HANNE, P. P. O.

I) Publice de selectis doctrinae christianae locis in usum commilitonum omnium ordinum disseret die Merc. hor. V. — II) Privatim 1) encyclopaediam theologiae adumbrabit dieb. Lun. Merc. Ven. hor. XII; 2) theologiam practicam docebit dieb. Mart. Iov. Sat. hor. XII.

Dr. O. ZOECKLER, P. P. O.

I) Publice seminari theologici exercitationes ad historiam ecclesiasticam pertinentes moderabitur die Lun. hor. VI. — II) Privatim encyclopaediam et methodologiam theologiae docebit dieb. Mart. Iov. Ven. hor. VIII; 2) historiae ecclesiasticae partem alteram sive historiam ecclesiae medii aevi tradet senis per hebd. scholis hor. IX.

Dr. I. WELLHAUSEN, P. P. O.

I) Publice seminari theologici exercitationes in Vetere Testamento interpretando moderari perget die Ven. hor. VI. — II) Privatim 1) libros Regum explicabit quaternis per hebd. scholis hor. IV; 2) antiquitates sacras Hebraeorum tradet binis per hebd. scholis hor. XII.

II. SCHOLAE IURECONSULTORUM.

1) PROFESSORUM ORDINARIORUM.

DR. C. F. W. I. HAEBERLIN, P. P. O. DEC.

I) Publice exercitationes criminales instituet die Sat. hor. XI. — II) Privatim 1) processum criminalem tradet quaternis p. h. scholis hor. X; 2) ius publicum Germanicum docebit quater p. h. hor. XI.

DR. H. WITTE, P. P. O.

Adversa valetudine impeditus lectiones non habebit.

DR. L. A. A. PERNICE, P. P. O.

I) Publice in seminario iuridico exercitationes iuris Romani moderari perget die Lun. hor. IV—XI. — II) Privatim 1) institutiones iuris Romani docebit cotidie hor. XII; 2) historiam iuris Romani tradet quinis p. h. scholis hor. X; 3) de iure hereditario disseret quater p. h. hor. IX.

DR. E. R. BIERLING, P. P. O.

I) Publice ius gentium tradet binis p. h. scholis hor. XII. — II) Privatim ius criminale Germaniae commune docebit quinquiens p. h. hor. X.

DR. I. F. BEHREND, P. P. O.

I) Publice exercitationes iuris Germanici in seminario iuridico instituet die Merc. hor. IV—VI. — II) Privatim 1) historiam iuris Germanici docebit cotidie hor. VIII; 2) ius privatum Borussicum tradet quinquiens hor. IX.

DR. E. HOELDER, P. P. O.

I) Publice in seminario iuridico exercitationes iuris Romani moderabitur die Mart. hor. V—VII. — II) Privatim pandectas docebit cotidie hor. XI—I.

2) PROFESSORIS EXTRAORDINARII.

DR. M. E. ECCIUS, P. P. E.

I) Publice in seminario iuridico exercitationes ad ordinem iudiciorum hodiernum spectantes instituet die Sat. hor. IV—VI. — II) Privatim de ordine iudiciorum privatorum hodierno disseret quater p. h. hor. VIII.

III. SCHOLAE MEDICORUM.

1) PROFESSORUM ORDINARIORUM.

DR. C. HUETER, P. P. O. DEC.

I) Publice de morbis ossium disseret die Merc. hor. IV. — II) Privatim 1) chirurgiam docebit dieb. Lun. Mart. Iov. Ven. hor. IV; 2) exercitationes artis operandi in cadavere moderabitur hor. V—VII; 3) exercitationes clinicas et policlinicas chirurgicas moderabitur cotidie inde ab hor. X et dimid. usque ad hor. XII.

DR. C. A. S. SCHULTZE, P. P. O.

Venerabilem senectutem excusans a scholis vacabit.

DR. IULIUS BUDGE, P. P. O.

I) Publice capita selecta anatomiae comparatae tractabit semel p. h. hor. IX. — II) Privatim 1) osteologiam et syndesmologiam docebit ter p. h. hor. VIII; 2) anatomiae corporis humani partem secundam, hoc est angiologiam et neurologiam tradet quinquiens hor. X; 3) cursum microscopicum moderabitur ter p. h. hor. VI et VIII.

DR. H. C. A. PERNICE, P. P. O.

I) Publice de morbis recens natorum disseret die Iov. hor. III. — II) Privatim 1) theoriam artis obstetriciae docebit dieb. Lun. Iov. Sat. hor. XII; 2) exercitationes clinicas et policlinicas obstetricias operationesque in phantomate instituendas moderabitur dieb. Lun. Iov. Sat. hor. VIII, ceteris dieb. hor. XII.

DR. F. GROHE, P. P. O. RECT.

I) Publice de morbis corporis humani parasiticis disseret semel p. h. hor. def. — II) Privatim anatomiam pathologicam specialem cum demonstrationibus tradet dieb. Lun. Mart. Merc. Iov. Ven. hor. V; 2) cursum anatomiae pathologicae practicum instituet dieb. Mart. Merc. Iov. Ven. hor. VII et VIII.

DR. F. MOSLER, P. P. O.

I) Publice de renum morbis disseret semel p. h. hor. def. — II) Privatim 1) pathologiae et therapiae partem primam docebit dieb. Lun. Mart. Merc. Iov. hor. VIII; 2) exercitationes clinicas et policlinicas medicas moderabitur cotidie hor. IX usque ad hor. X et dimid.

Dr. L. LANDOIS, P. P. O.

I) Publice disquisitiones physiologicas eorum commilitonum, qui in rebus physiologicis iam magis versati sunt, moderabitur cotidie hor. def. — II) Privatim

1) physiologiae experimentalis partem alteram docebit sexiens p. h. hor. XI; 2) historiam generationis et evolutionis enarrabit dieb. Iov. Ven. Sat. hor. IX; 3) cursum physiologiae practicum et in demonstrationibus versantem instituet bis p. h. hor. VII et VIII.

Dr. R. SCHIRMER, p. p. o.

I) Publice de vitiis oculorum opticis disseret die Merc. hor. VII. — II) Privatim 1) ophthalmiatricen docebit dieb. Lun. Mart. Iov. Ven. hor. III et die Sat. hor. VII; 2) exercitationes clinicas in oculorum morbis dignoscendis instituet dieb. Merc. et Ven. hor. III hominesque oculorum morbis affectos extraneos monstrabit cotidie hor. XII.

Dr. A. EULENBURG, p. p. o.

I) Publice balneologiam tradet die Sat. hor. XII. — II) Privatim pharmacologiam specialem et generalem (inclusa formulas medicas componendi arte) docebit dieb. Lun. Merc. Iov. Ven. hor. XII.

2) PROFESSORUM EXTRAORDINARIORUM.

Dr. C. EICHSTEDT, p. p. e.

I) Publice exercitationes obstetricias in phantomate instituet die Merc. hor. II. — II) Privatim de morbis cutaneis et syphiliticis demonstrationes practicas additurus disseret dieb. Mart. Iov. Sat. hor. II.

Dr. G. HAECKERMANN, p. p. e.

I) Publice de hygieine publica et politia medica disseret dieb. Mart. et Sat. hor. II. — II) Privatim de medicina forensi aget dieb. Lun. Merc. Ven. hor. II.

Dr. R. ARNDT, p. p. e.

I) Publice electrotherapiam docebit semel p. h. hor. def. — II) Privatim 1) encyclopaediam et methodologiam artis medicae tradet dieb. Lun. et Mart. hor. IX; 2) exercitationes clinicas psychiatricas instituet dieb. Lun. Merc. Ven. hor. VIII.

Dr. P. VOGT, p. p. e.

I) Publice de selectis otiatrices et odontiatrices capitibus disseret die Sat. hor. IV. — II) Privatim 1) artem fascias rite alligandi exercitationes chirurgicas propaedeuticas adiecturus docebit dieb. Lun. Mart. Merc. Iov. hor. V; 2) exercitationes artis operandi in cadavere moderabitur cotidie hor. V—VII.

3) PRIVATIM DOCENTIUM.

Dr. A. BENGELSDORFF, priv. doc.

Publice de arte formulas medicas rite conscribendi disseret dieb. Merc. et Sat. hor. IX.

Dr. P. KRABLER, priv. doc.

Privatim I) diagnosticen physicalem docebit quater p. h. hor. III; 2) paediatricen demonstrationes clinicas adiuncturus tradet hor. XII.

Dr. F. HAENISCH, priv. doc.

Privatim de morbis laryngis exercitationes laryngoscopicas practicas additurus disseret ter p. h. hor. def.

Dr. F. SOMMER, prof., priv. doc.

Privatim I) histologiam et anatomiam microscopicam demonstrationibus illustrandam docebit dieb. Lun. Merc. Ven. hor. IV; 2) situs intestinorum corporis humani demonstrabit die Sat. hor. IV.

IV. SCHOLAE PHILOSOPHORUM.

1) PROFESSORUM ORDINARIORUM.

Dr. A. H. BAIER, p. p. o. dec.

I) Publice societatis philosophicae consessus moderabitur die Sat. hor. X. — II) Privatim 1) historiam philosophiae recentioris inde a Kantio enarrabit quater p. h. hor. XI; 2) philosophiam religionis tradet ter p. h. hor. def.

Dr. G. F. SCHOEMANN, p. p. o.

Quatenus per senectutis infirmitatem licebit I) Publice Aristophanis Acharnenses interpretabitur binis p. h. horis. — 2) Privatim praecipuas quasdam grammaticae Graecae partes explicabit binis p. h. horis def.

Dr. F. L. HUENEFELD, p. p. o.

I) Publice examinatorium de rebus chemicis et mineralogicis habebit dieb. Lun. et Mart. hor. XII. — II) Privatim 1) geologiam docebit dieb. Merc. Iov. Ven. hor. XII; 2) palaeontologiam die Sat. hor. X et XI.

Dr. E. BAUMSTARK, p. p. o.

I) Publice historiam et systemata oeconomices politicae traditurus est die Mart. hor. IV et V. — II) Privatim oeconomiam nationalem docebit dieb. Iov. et Ven. hor. IV et V.

Dr. A. HOEFER, p. p. o.

I) Publice specimina sua Gotica et Theodisca interpretabitur die Merc. hor. XII et Ven. hor. IV vel alia commoda. — II) Privatim de etymologia linguae Latinae disseret

dieb. Lun. et Iov. hor. XII; 2) poëma Anglosaxonicum 'Beowulf' enarrabit dieb. Mart. et Ven. hor. XII.

DR. A. H. I. MUENTER, P. P. O.

I) Publice 1) excursiones botanicas instituet et familias plantarum selectas illustrabit die Sat. aut die Solis hor. def. pom. vel. mat.; 2) ornithologiam docebit die Sat. hor. mat. VIII et IX. — II) Privatim 1) botanicen generalem tradet quinquiens p. h. hor. VIII; 2) botanicen pharmaceuticam tractabit dieb. Lun. Mart. Merc. hor. V et VI; 3) botanicen medicam docebit dieb. Iov. et Ven. hor. V et VI.

DR. F. C. O. L. B. DE FEILITZSCH, P. P. O.

I) Publice geographiam physicam tractabit dieb. Merc. et Sat. hor. XII. — II) Privatim physices experimentalis universalis partem secundam in motionibus undantibus versantem docebit dieb. Lun. Mart. Iov. Ven. hor. XII.

DR. H. LIMPRICHT, P. P. O.

I) Publice de selectis quibusdam chemiae locis disseret semel p. h. hor. def. — II) Privatim 1) chemiae partem priorem tradet sexiens p. h. hor. III; 2) praxin chemicam docebit tricenis p. h. hor.; 3) exercitationes chemicas analyticas instituet et senis et duodenis p. h. hor.

DR. GUIL. AHLWARDT, P. P. O.

I) Publice grammaticam linguae Arabicae docebit dieb. Lun. et Iovis hor. IV. — II) Privatim 1) Elharirii opus quod incribitur Maqāmāt, interpretabitur dieb. Mart. Merc. Ven. hor. IV; 2) elementa linguae Turcicae tradet dieb. Lun. et Iov. hor. V.

DR. F. F. C. E. SUSEMIHL, P. P. O.

I) Publice isagogen in studium Platonis tradet dieb. Merc. et Sat. hor. XII. — II) Privatim Platonis Convivium interpretabitur dieb. Lun. Mart. Iov. Ven. hor. XI. — III) Privatissime sed gratis exercitationes in Aristotele interpretando moderari perget bis p. h. hor. def.

DR. TH. HIRSCH, P. P. O.

I) Publice in seminario historico exercitationes historicas moderari perget die Mart. hor. VI et VII, geographicas die Sat. hor. VIII et IX matut. — 2) Privatim 1) historiam Romanam per tempora bellorum civilium usque ad mortem Iulii Caesaris enarrabit quater p. h. dieb. Lun. Mart. Iov. Ven. hor. VIII; 2) historiae Borussicae partem secundam (inde ab a. 1525 usque ad a. 1740) tradet dieb. Lun. Mart. Iov. Ven. hor. IX.

Dr. A. PREUNER, p. p. o.

I) Publice 1) exercitationes archaeologicas et historicas moderabitur semel p. h. hor. def.; 2) exercitationibus epigraphicis ad antiquitates et historiam Romanorum pertinentibus praeerit semel p. h. — II) Privatim antiquitates Romanorum publicas docebit quater p. h. hor. IX.

Dr. A. KIESSLING, p. p. o.

I) Publice in seminario philologico 1) exercitationes Latine scribendi moderabitur die Lun. hor. III; 2) Plauti Truculentum interpretabitur die Merc. hor. X et XI. — II) Privatim encyclopaediam litterarum antiquarum tradet dieb. Lun. Mart. Merc. Iov. Ven. hor. IV. — III) Privatissime sed gratis colloquia scholastica habebit hor. def.

Dr. GUIL. SCHUPPE, p. p. o.

I) Publice exercitationes dialecticas moderabitur semel p. h. hor. def. — II) Privatim psychologiam docebit dieb. Lun. Mart. Iov. Ven. hor. VII.

Dr. H. ULMANN, p. p. o.

I) Publice in seminario historico exercitationes ad historiam medii aevi temporumque recentiorum pertinentes moderabitur die Merc. hor. VIII et IX. — II) Privatim de fontibus historiae medii aevi succincte disseret dieb. Lun. Mart. Iov. Ven. hor. XII.

Dr. E. HILLER, p. p. o.

I) Publice in seminario philologico 1) Euripidis Hippolytum tractabit die Iov. hor. III; 2) Thucydidem interpretandum proponet et sodalium disputationes moderabitur die Sat. hor. X et XI. — II) Privatim Tibulli et Properti carmina enarrabit dieb. Lun. Mart. Iov. Ven. hor. X.

Dr. GUIL. THOMÉ, p. p. o.

I) Publice seminari mathematici exercitationes moderabitur die Ven. h. X—XII. — II) Privatim 1) calculum variationum exponet dieb. Lun. et Iov. hor. X—XII; 2) aequationes differentiales tractabit dieb. Mart. et Ven. hor. X—XII.

Dr. GUIL. WILMANNS, p. p. o.

I) Publice excercitationes in monumentis veterislinguae Theodiscae interpretandis instituet dieb. Merc. et Sat. hor. IX. — II) Privatim historiam litterarum Theodiscarum recentioris aevi enarrabit dieb. Lun. Mart. Iov. Ven. hor. IX.

2) PROFESSORUM EXTRAORDINARIORUM.

Dr. H. SCHWANERT, p. p. e.

I) Publice 1) historiam theoriarum chemicarum recentiorum enarrabit die Sat. hor. XI; 2) repetitorium et examinatorium chemiae pharmaceuticae offert dieb. Iov.

et Ven. hor. IV et V habendum. — II) Privatim 1) chemiam analyticam docebit dieb. Ven. et Sat. hor. VII; 2) pharmaciae partem alteram exponet dieb. Lun. Mart. Merc. Iov. hor. VI.

DR. BERNH. SCHMITZ, P. P. E.

I) Publice La Gerusalemme Liberata di Torquato Tasso interpretabitur, quantum e re erit praefaturus de studio linguae Italicae die Iov. hor. II et III. — II) Privatim 1) encyclopaediam et methodologiam universi studii linguarum recentiorum duce libro suo „Encyclopaedie des philologischen Studiums der neueren Sprachen" docebit dieb. Lun. et Mart. hor. II et III; 2) seminarium philologiae Franco-Gallicae et Anglicae eo ordine moderabitur, ut binis horis in utraque lingua disputationes dissertationesque alias voce alias per scripturam faciendas curaturus sit dieb. Merc. hor. II et III, Sat. hor. X et XI.

DR. C. IESSEN, P. P. E.

I) Publice disquisitiones plantarum indigenarum cultarumque moderabitur die Iov. hor. IV—VI. — II) Privatim 1) historiam naturalem generalem additurus demonstrationes tradet dieb. Mart. et Merc. hor. IV—VI; 2) exercitationes botanico-microscopicas instituet die Sat. hor. IX—XI; 3) demonstrationes botanico-anatomicas offert binis vel quaternis horis def. faciendas.

DR. R. BUCHHOLZ, P. P. E.

Ex itinere redux scholas suas indicabit.

DR. M. SCHOLZ, P. P. E.

I) Publice exercitationes mineralogicas instituet bis p. h. hor. def. — II) Privatim geognosiam tractabit dieb. Lun. et Iovis hor. IV et V.

DR. B. MINNIGERODE, P. P. E.

I) Publice 1) exercitationes in seminario mathematico moderabitur die Sat. hor. IX—XI; 2) theoriam superficierum secundi gradus exponet ter p. h. hor. X. — II) Privatim calculi differentialis et integralis partem priorem docebit quater p. h. hor. IX.

3) PRIVATIM DOCENTIUM.

DR. C. TH. PYL, PRIV. DOC.

I) Publice de finibus artium litterarumque disseret bis p. h. hor. XI. — II) Privatissime sed gratis de antiquitatibus Pomeraniae disputationes secundum monumenta artium litterarumque moderabitur bis p. h. hor. XI.

DR. F. BAUMSTARK, PRIV. DOC.

I) Publice lotii analysin docebit semel p. h. hor. def. — II) Privatim chemiam physiologicam medicinae studiosis tradet ter p. h. hor. def.

DR. F. VOGT, PRIV. DOC.

I) Publice elementa linguae norroenae docebit bis p. h. hor. def. — II) Privatim poetarum Germanicorum medii aevi carmina lyrica interpretabitur quater p. h. hor. III.

ARTIUM MAGISTRI.

G. BEMMANN, concent. music. director I) Publice 1) cantum ecclesiasticum docebit bis p. h. hor. def.; 2) exercitationes cant. moderari perget bis p. h. hor. VI-VIII; 3) de relatione harmonica ac modulatione disseret bis p. h. — II) Privatim commilitonibus offert cantandi lectiones.

E. WEILAND publice artem delineandi docebit quater p. h. hor. def.

H. RANGE I) gratis artem gymnicam docebit docturosque instituet dieb. Lun. et Ven. hor. VII vesp. — II) Privatim artem rudibus batuendi docebit hor. def.

INSTITUTA PUBLICA.

Bibliotheca academica, cui praesunt HIRSCH Prof., Dr. HINCK, Cust., et Dr. MUELLER pro Cust., assittente F. VOGT Dre, dieb. Lun. Mart. Iov. Ven. h. XI—I, dieb. Merc. et Sat. h. II—IV studiosis patebit.

Museum litterarium curant Professores ZOECKLER A. PERNICE LANDOIS LIMPRICHT HILLER.

Seminari theologici exercitationes reguntur ab ORDINE THEOLOGORUM.

Societatis homiletico-catecheticae studia ac labores moderabitur CREMER Prof.

Seminari iuridici exercitationes moderabuntur A. PERNICE Prof. BEHREND Prof. HOELDER Prof. ECCIUS Prof.

Theatrum anatomicum administrat BUDGE Prof. adiuvante SOMMER Prof., qui Prosect. munere fungitur, adiutore STOEHR Dre.

Museo anatomico praepositus est BUDGE Prof. adiutore SOMMER Prof. et STOEHR Dre.

Instituto physiologico praepositus est LANDOIS Prof.

Instituto pathologico-anatomico praepositus est GROHE Prof. adiutore BEUMER Dre.

Museo pathologico-anatomico praepositus est GROHE Prof. adiutore BEUMER Dre.

Collectis praeparatis pharmaceuticis praeest EULENBURG Prof.

Nosocomio Universitatis praesunt MOSLER Prof. et HUETER Prof. — administr. KIKHEFEL — calculatore STEMPEL — assistentibus KOLBE Dre. et VOGT Dre. — adiutoribus RINGK Dre. et KALUSCHE Dre.

Instituti clinici medici curam habet MOSLER Prof. assistente HAENISCH Dre. adiutore NIEKE Dre.

Instituti clinici chirurgici curam habet HUETER Prof. assist. VOGT I. Prof. adiutore NIEBERDING Dre.

Instituti ophthalmiatrici curam habet SCHIRMER Prof. adiutore KRATZERT Dre.

Instituti obstetricii curam habet PERNICE Prof. assistente DE PREUSCHEN Dre. adiutore SCHIBALSKI.
Instrumenta, quae ad physicen pertinent, custodit DE FEILITZSCH Prof.
Seminari mathematici exercitationes moderabuntur THOME Prof. et MINNIGERODE Prof.
Instrumenta astronomica custodit THOME Prof.
Museo botanico praepositus est MUENTER Prof.
Museum zoologicum curant MUENTER Prof. et Prof. BUCHHOLZ, Conservator.
Hortum botanicum curant MUENTER Prof. DOTZAUER inspector.
Seminario zoologico-botanico praeest MUENTER Prof.
Museo mineralogico praepositus est HUENEFELD Prof. adiutore SCHOLZ Prof.
Institutum chemicum moderatur LIMPRICHT Prof. adiutoribus SCHWANERT Prof. F. BAUMSTARK Dre. et HAYDUCK Dre.
Seminarium philologicum moderabuntur KIESSLING Prof. et HILLER Prof.
Seminarium Gallo-Anglicum moderabitur SCHMITZ Prof.
Seminarium historicum moderabuntur HIRSCH Prof. et ULMANN Prof.
Societatis philosophicae exercitationes moderabitur BAIER Prof.
Gypsothecae et antiquitatum museo praeest PREUNER Prof.
Museo antiquitatum Pomeraniae praeest PYL Dr., Priv. Doc.

SCHOLAE

IN

ACADEMIA CAMERALI ET GEORGICA HILDENSI

HABENDAE.

1) Isagogen in studia academica traditurus est Dr. BAUMSTARK, Prof. et Dir., hor. X—XII definiendis ineunte semestri.

2) Oeconomiae nationalis partem priorem docebit IDEM diebus Mercuri et Saturni hor. II—IV.

3) Ius georgicum docebit Dr. HAEBERLIN, Prof., die Martis hor. IV—VI.

4) Instrumentorum et machinarum rei rusticae seriem alteram explicabit PIETRUSKY, Dr., diebus Veneris et Saturni hor. IX.

5) De solo disseret Dr. SCHOLZ, Prof., dieb. Martis et Mercuri hor. XI.

6) De soli melioratione et stercoratione expositurus est Dr. MUELLER, Priv.-Doc., bis p. h. hor. def.

7) De cura agri et stirpium speciali exceptis plantis mercatoriis expositurus est Dr. ROHDE, Prof., diebus Lunae Martis Mercuri Iovis hor. VII matut.

8) Plantas mercatorias colendas docebit PIETRUSKY, Dr., die Saturni hor. VII.

9) Pratorum culturam docebit Dr. ROHDE, Prof., die Veneris hor. VII.

10) Rei rusticae administrationem et artem duplici modo computandi accepta et impensa in re rustica traditurus est PIETRUSKY, Dr., diebus Lunae Mercuri Martis Iovis hor. XI.

11) De experimentis in agro ad experimenta instituenda destinato faciendis expositurus est IDEM die Mercuri hor. VI vespert.

12) In aestimanda agri bonitate studiosos excercebit PIETRUSKY, Dr., die Veneris inde ab hor. IV alternis hebdomadibus.

13) Demonstrationes practicas in re rustica praeibit Dr. ROHDE, Prof., die Veneris inde ab hor. IV alternis hebdomadibus.

14) Horti pomarii et olitorii culturam docebit FINTELMANN, Hort. acad., die Martis hor. II—IV.

15) De cura pecoris domestici generatim disseret Dr. DAMMANN, Prof., Veterinarius Provinciae Regius, die Iovis hor. VIII.

16) Equos cognoscendos et curandos eisdemque soleas ferreas affingendas docebit IDEM diebus Lunae Martis Murcuri hor. VIII et demonstrationes practicas praeibit hor. definiendis.

17) De morbis internis animalium domesticorum mammalium disseret IDEM diebus Mercuri et Saturni hor. VIII.

18) Exercitationes clinicas veterinarias moderabitur IDEM cotidie hor. XII.

19) De re lactuaria disseret Dr. MUELLER, Priv. Doc., bis p. h. hor. def.

20) De productione saltuaria expositurus est WIESE, Rei Saltuariae Magister acad., diebus Lunae et Iovis hor. II—IV.

21) Excursiones forestarias praeibit IDEM die Saturni inde ab hor. IV.

22) Chemiam experimentalem organicam traditurus est Dr. TROMMER, Prof., diebus Lunae Iovis Veneris Saturni hor. XI.

23) Exercitationes agronomico-chemicas in laboratorio chemico praeibit Dr. SCHOLZ, Prof., diebus Mercuri et Veneris hor. II—VI.

24) Chemiam anorganicam repetiturus est IDEM hor. def.

25) Physicen docturus est Dr. TROMMER, Prof., diebus Lunae et Iovis hor. II—VI.

26) Systemata plantarum tradet Dr. IESSEN, Prof., die Mercuri et Iovis hor. X.

27) Exercitationes in cognoscendis stirpibus praeibit IDEM die Lun. et Mart. hor. X.

28) Anatomiae et physiologiae plantarum partem alteram docturus est IDEM dieb. Veneris et Saturni hor. X.

29) Excursiones botanicas instituet IDEM die Saturni inde ab hor. IV.

30) Mineralogiam et petrographiam docebit Dr. SCHOLZ, Prof., die Martis hor. IV—VI.

31) Exercitationes mineralogicas praeibit IDEM hor. def.

32) Artem agri metiendi libramentique explorandi docebit Dr. MINNIGERODE, Prof., diebus Lunae et Iovis hor. IV—VI.

33) Architecturae rusticae partem alteram demonstrando in aedificiis academicis docebit MUELLER, Architecta academicus, die Mercuri hor. IV—VI.

34) De viis construendis et de substructionibus in aqua faciendis, quatenus ad rem rusticam pertinent, disseret IDEM die Veneris hor. II—IV.

INSTITUTA SPECIALIA ACADEMIAE HILDENSIS.

Bibliothecae academicae, quae studiosis diebus Mercuri et Saturni per semestre hibernum hora I et per semestre aestivum hora XI patebit, praeest Dr. IESSEN, Prof.

Museum litterarium Academiae regit IDEM.

Museo proplasmatum suppellectilis rustici praeest PIETRUSKY, Dr.

Collectis instrumentis rusticis et lanae speciminibus praeest Dr. ROHDE, Prof.

Institutum chemicum generale moderantur Dr. TROMMER, Prof., et Dr. SCHOLZ, Prof.

Apparatui physicali et technologico praeest Dr. TROMMER, Prof.

Collectis instrumentis mechanicis et geodaeticis praeest Dr. MINNIGERODE, Prof.

Museo mineralogico praeest Dr. SCHOLZ, Prof.

Instituto chemico rei rusticae experimentis emendandae destinato praeest IDEM.

Museo zoologico et botanico, instituto microscopico et phytophysiologico, collectis seminibus et fructibus praeest Dr. IESSEN, Prof.

Museis anatomicis et veterinariis, instituto zoophysiologico, valetudinariis veterinariis et stabulis ad experimenta in re pecuaria instituenda destinatis praepositus est Dr. DAMMANN, Prof.

Institutum clinicum veterinarium moderatur IDEM.

Hortum botanicum curant Dr. IESSEN, Prof., Praepositus, et FINTELMANN, Hortul. acad.

Institutum pomologicum et ad excolendos hortulanos pomarios destinatum et hortum olitorium Academiae curat FINTELMANN, Hortul. acad.

Agrum rei rusticae experimentis emendandae destinatum curat PIETRUSKY, Dr.

Rei rusticae Academiae praeest Dr. ROHDE, Prof.

SCHOLAE INDICE HORARIO DESCRIPTAE.

HOR.	THEOLOGICAE.	IURIDICAE.	MEDICAE.	PHILOSOPHICAE.
VII.			Curs. microscop., ter. Curs. anat. pathol. pract., quater. Curs. physiol. pract., bis. De vitiis ocul. opt., sem. Opthalmiatr., semel.	Psychol., quater. Chem. anal., bis. Pharm. p. II., quater.
VIII.	Encyclop. et methodol. theol., ter.	Hist. iur. Germ., quinquiens. Ord. iudic. priv., quat.	Osteol. et syndesmol., ter. Curs. microsc., ter. Curs. anat. pathol. pract., quater. Curs. physiol. pract,. bis. Pathol. et therap. spec., quater. Exercc. clin. obstetr., ter. Exercc. clin. psychiatr., ter.	Hist. Rom., quater. Exercc. geogr., semel. Exercc. sem. hist., sem. Botan. gener., quinquiens. Ornithol., semel.
IX.	Hist. eccl. p. II, sexiens.	Ius hered., quater, Ius priv. Boruss., quinquiens.	Encyclop. et method. art. med., bis. Hist. gener. et evolut., ter. Exercc. clin. med., sexiens. Ars. form. med. conscrib., bis.	Exercc. geogr., semel. Exercc. sem. hist., sem. Ornithol., semel. Hist. Boruss. p. II., quat. Hist. litt. Theod., quat. Exercc. Theod., semel. Exercc. botan., semel. Calcul. differ. et integr., quater. Exercc. sem. math., sem. Antiquitt. Rom., quater.
X.	Epist. ad Rom., quat. De Christi deit., semel.	Hist. iur. Rom., quiens. Ius crim., quinquiens. Process. crim., quat.	Anat. compar. cap. select., semel. Anat. p. II., quinquiens. Exercc. clin. chirurg., sexiens. Exercc. clin. med., sexiens.	Tibull. et Propert., quat. Thucyd., semel. Calc. variatt., bis. Palaeontol., semel. Aequatt. different., bis. Exercc. semin. math., sem. Soc. philos., semel. Plaut. Trucul., semel. Theor. superfic. sec. grad., ter.

SCHOLAE INDICE HORARIO DESCRIPTAE.

HOR.	THEOLOGICAE.	IURIDICAE.	MEDICAE.	PHILOSOPHICAE.
X.				Exercc. botan., semel. Sem. philol. Franco-Gall. et Angl., semel.
XI.	Theol. dogm. p. I., quinquiens.	Pandectae, sexiens. Ius publ. Germ., quater. Exercc. crim., semel.	Physiol. experim., sexiens. Exercc. clin. chirurg., sexiens.	Hist. phil. rec., quater. Plat. Conviv., quater. Plaut. Trucul., semel. Thucyd. interpr., semel. Calcul. variatt., bis. Aequatt. different., bis. Semin. math. exercc., sem. Soc. philos., semel. De finn. artt. et litt., bis. Antiquitt. Pomer., bis. Hist. theorr. chem. rec., sem. Sem. philol. Franco-Gall. et Angl., semel. Palaeontol., semel.
XII.	Theol. N. T., quater. Encyclop. theol., ter. Theol. pract., ter. Antiqq. sacr. Hebr., bis.	Institutiones, sexiens. Pandectae, sexiens. Ius gent., bis.	Pharmacol. spec. et gen. et form. med. comp. ars, quinquiens. Balneol., semel. Paediatrice c. demonst. clin., ter, Theor. art. obstetr., ter. Exercc. clin. obstetr., ter. Exercc. clin. ophthalm., sexiens.	Examin. de reb. mineral. et chem., bis. Specim. Got. et Theod., sem. Etymol. Lat., bis. Beowulf, bis. Geogr. phys., bis. Phys. experim. univ. p. II., quater. De fontt. hist. med. aev., quater. Isag. in stud. Plat., bis.
II.			De morb. cut. et syphil., ter. Hygiein. publ. et polit. med., bis. De medic. forens., ter. Exercc. obstetr. in phantom., semel.	Encyclop. stud. lingg. rec., bis. Gerusal. liber., semel. Semin. philol. Franco-Gall. et disputatt., bis.

SCHOLAE INDICE HORARIO DESCRIPTAE.

HOR.	THEOLOGICAE.	IURIDICAE.	MEDICAE.	PHILOSOPHICAE.
III.	Soc. homil., semel die Merc.		Morb. rec. nator., semel. Diagnost. phys., quater. Ophthalmiatrice, quat. Exercc. clin. ophthalm., bis.	Chem. p. I., sexiens. Eurip. Hippol., semel. Encyclop. stud. lingg. rec., bis. Semin. philol. Franco-Gall. et disputatt., bis. Poett. German. med. aev. carmm. lyr., quater. Exercc. Lat scrib., semel.
IV.	Soc. homil., semel die Merc. Libri Regum., quater.	Sem. Rom. I., semel. Sem. Germ., semel. Sem. proc., semel.	Sit. intest. corp. hum., sem. Histol. et anat. microsc., ter. Akiurgia, quater. De morb. ossium, semel. Sel. otiatr. et odontiatr. capp., semel.	Encyclop. litt. antiqq., quinquies. Specim. Got. et Theod., sem. Gramm. ling. Arab., bis. Elhariri Maqammat., ter. Repet. et exam. chem. pharmac., bis. Hist. nat. gener., bis. Disquiss. plantt. indig., sem. Geognos., bis. Oecon. nation., bis. Hist. et systemm. oecon. polit., sem.
V.	Sel. doctr. christ. loci, semel.	Sem. Rom. I., semel. Sem. Rom. II., semel. Sem. Germ., semel. Sem. proc., semel.	Anat. pathol. special., quinquiens. Exercc. chir. operandi in cad. Ars fasc. allig. et exercc. chir. propaed., quater.	Pharmacol., ter. Botan. med., bis. Geognos., bis. Hist. nat. gener., bis. Oecon. nation., bis. Hist. et systemm. oecon polit., semel. Elemm. ling. Turc., bis. Disquiss. plantt. indig., s.
VI.	Sem. exercc. in V. T. interpr., semel. Sem. exercc. in N. T. interpr., semel. Sem. exercc. hist., sem. Sem. exercc. dogm., semel.	Sem. Rom. II., semel.	Exercc. chir. operandi in cad.	Pharmacol., ter. Botan. med., bis. Exercc. semin. hist., sem. Exercc. cant., bis.

SCHOLAE INDICE HORARIO DESCRIPTAE.

HOR.	THEOLOGICAE.	IURIDICAE.	MEDICAE.	PHILOSOPHICAE.
VII.				Exercc. semin. hist., sem. Exercc. cant., bis. Art. gymn. praecc., bis.
HORIS DEFINENDIS.			Disquiss.physiol.,sexiens. De morb. corp. hum. parasit., semel. De renum morb., semel. Electrotherap., semel. Exercc. laryngosc. pract., ter.	Aristoph. Acharn., bis. Praecip. gramm. Graec. partt., bis Philos. relig., ter. Praxis chem., triciens. Exercc. chem. analyt., sexiens et duodeciens. De sel. quibusd. chem. locis, semel. Chem. physiol., ter. Urin. anal., semel. Excurss. botan. Exercc. mineral., semel. Demonstrr. botan. anatom., bis vel quater. Exercc. inAristot. interpr., semel. Exercc. archaeol. et hist., semel. Exercc, epigr., semel. Exercc. dialect., semel. Exercc. didact., semel. Elemm. ling. norroen., bis. Cant. ecclesiast., bis. De relat. harmon. et modul., bis. Cant. lectiones. Delineandi ars, quater. Ars rudib. batuendi, semel.